

VARSTVO NARAVE

SUPL. 2

20 let

ZAVOD REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA VARSTVO NARAVE

ISSN 0506 4252

VARSTV NAR

SUPLEMENT 2

STR. 1-238

LJUBLJANA 2022

Izdajatelj/Published by:

**ZAVOD REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA VARSTVO NARAVE**

Naslov uredništva/Address of the Editorial Office:

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
Tobačna ulica 5, SI-1000 Ljubljana

Urednica/Editor:

mag. Martina Kačičnik Jančar

Uredniški odbor/Editorial Board:

mag. Špela Habič, Vesna Juran, mag. Urška Mavri, mag. Teo Hrvoje Oršanič, dr. Peter Skoberne,
doc. dr. Al Vrezec, doc. dr. Petra Žvab Rožič

Lektorica/Language Editor:

Simona Mikeln

Prevajalec/Translator:

Nataša Purkat, Lektorčca

Tehnična urednica/Technical Editor:

Eva Vukelič

Fotografija na naslovnici/Front cover photo:

Teo Hrvoje Oršanič: Piramidasti pilovec (*Anacamptis pyramidalis*).

Teo Hrvoje Oršanič: Pyramidal orchid (*Anacamptis pyramidalis*).

Tisk/Print:

Birografika BORI d.o.o.

Naklada: 700 izvodov

Printed in 700 copies

Varstvo narave (Tiskana izdaja) ISSN 0506-4252

Varstvo narave (Spletna izdaja) ISSN 2630-4384

Znanstvenoraziskovalni svet za naravoslovje Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS je dne 20. 7. 2012 sprejel sklep, da se revija Varstvo narave uvrsti na seznam revij, ki niso vključene v mednarodne bibliografske baze podatkov, se pa upoštevajo pri kategorizaciji znanstvenih publikacij. Seznam teh revij najdete na <http://home.izum.si/COBISS/bibliografije/Kateg-revije.pdf>.

VARSTVO NARAVE

REVIJA ZA TEORIJO IN PRAKSO
OHRANJANJA NARAVE

Suplement 2

NATURE CONSERVATION

A PERIODICAL FOR RESEARCH AND PRACTISE
OF NATURE CONSERVATION

LJUBLJANA
2022

VSEBINA/CONTENTS

Hrvoje Teo ORŠANIČ	
Uvodnik.....	7
<i>Editorial</i>	
Peter SKOBERNE	
Razvoj poklicnega varstva narave v Sloveniji.....	9
<i>The development of professional nature conservation in Slovenia</i>	
Jana VIDIC	
Od prve strokovne službe varstva narave do Zavoda RS za varstvo narave	27
<i>From the first professional nature conservation service to the Institute of the Republic of Slovenia for nature conservation</i>	
Jelka KREMESEC JEVŠENAK	
Pravni okvir sistema in organiziranost varstva narave.....	35
<i>The legal framework of the nature conservation system and organisation of nature conservation</i>	
Mladen BERGINC	
Ob 20. letnici Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave	49
<i>At the 20th anniversary of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation</i>	
Jana VIDIC	
Pričevanje z začetkov slovenskega poklicnega naravovarstva: pogovor s Stanetom Peterlinom ob njegovi 85-letnici	57
<i>Testimony from the beginnings of Slovenian professional nature conservation: conversation with Stane Peterlin on the occasion of his eighty-fifth birthday</i>	
Mirjam DULAR	
»Upam, da bo človek (spet) doumel svojo odvisnost od narave«	
Intervju z Mirjam Gorkič	67
<i>»I hope that mankind will grasp (again) its dependency on nature«</i>	
<i>Interview with Mirjam Gorkič</i>	
Robert TURK	
Morje na agendi varstva narave	83
<i>The sea on the nature conservation agenda</i>	
Barbara KINK	
Spomini Mire Ivanovič na začetne korake organiziranega varstva narave na Dolenjskem ..	101
<i>Mira Ivanovič's memories of the initial steps in organising nature protection in Dolenjska</i>	

Andrej HUDOKLIN, Nina JANKOVIČ, Barbara KINK, Matej SIMČIČ, Andreja ŠKEDELJ PETRIČ 20 let Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave in 40 let varstva narave na Dolenjskem	107
<i>20 years of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation and 40 years of nature protection in Dolenjska</i>	
Tanja KOŠAR STARIČ, Ljudmila STRAHOVNIK, Matej DEMŠAR Raznovrstnost dela v območni enoti Zavoda RS za varstvo narave	121
<i>The diversity of work at the regional unit of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation</i>	
Simona KALIGARIČ, Samo JENČIČ O ohranjanju narave severovzhodne Slovenije na OE Maribor	133
<i>On the nature conservation of north-eastern Slovenia at the Maribor regional unit of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation</i>	
Barbara VIDMAR Kaj bi bilo, če nas ne bi bilo ali tretjina stoletja naporov za naravo Zavoda RS za varstvo narave – Območne enote Piran.....	139
<i>What would it be like if we did not exist, or, a third century of the efforts of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation - Piran regional unit</i>	
Martina KAČIČNIK JANČAR, Matej PETKOVŠEK, Mateja ŽVIKART Pregled dvajsetih let dela Odseka za biotsko raznovrstnost Zavoda RS za varstvo narave.....	153
<i>Review of twenty years of work of the Biodiversity Section of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation</i>	
Matjaž JEŽ Pohorske planje nekoč in danes	165
<i>Pohorje plains – in the past and in the present</i>	
Mojca BEDJANIČ, Lenka STERMECKI, Suzana FAJMUT ŠTRUCL, Darja KOMAR, Gerald HARTMANN, Primož VODOVNIK Zabavno, poučno, nič mučno: Karavanke UNESCO Globalni Geopark kot orodje za varovanje narave.....	179
<i>It's fun, it's educational, and it's no chore: Karawanken – Karavanke UNESCO Global Geopark as a tool for nature protection</i>	
Tadeja ŠUBIC S povezovanjem ohranjamo in razvijamo Karavanke.....	189
<i>By connecting, we maintain and develop the Karavanke</i>	

Metod ROGELJ, Klavdij BAJC, Igor ZAKOTNIK Razvoj naravovarstvenih nalog in sodelovanja Zavoda RS za varstvo narave in Javnega zavoda Triglavski narodni park pri varovanju Julijskih Alp oziroma Triglavskega narodnega parka	199
<i>The development of nature conservation tasks and the cooperation of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation and the Triglav National Park Public Institute in the protection of the Julian Alps and Triglav National Park</i>	
Karin GABROVŠEK, Lara JOGAN POLAK Sedem utrinkov ali kako so se stvari spremenile	207
<i>Seven glimpses or how things have changed</i>	
Martina STUPAR, Matej DEMŠAR Sindikarno organiziranje v naravovarstvu in na Zavodu RS za varstvo narave.....	215
<i>Trade union organisation in nature conservation and the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation</i>	
Teo Hrvoje ORŠANIČ, Janez RAKAR Naravovarstveni premislek (manifest): Za nadaljnja skupna prizadevanja za ohranjeno naravo in vzdržni razvoj	219
<i>Nature conservation considerations (manifesto): For further joint efforts for nature preservation and sustainable development</i>	
Izkaznica Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave.....	227
<i>Basic information about the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation</i>	

UVODNIK EDITORIAL

V letu 1999 uzakonjena odločitev o potrebnosti strokovnega, samostojnega javnega zavoda za varstvo narave (Zakon o ohranjanju narave) je bila vsekakor pravilna. Vzpostavitev strokovne institucije za potrebe varstva narave je pomenila krepak prispevek k razvoju naravovarstvene stroke, poenotenju metod in še posebej k nastajanju in oblikovanju odnosa družbe do Narave. S tesnobo poskušam (poskusite tudi vi) v mislih ustvariti podobo naše države brez ustreznega in v postopkih prisotnega naravovarstvenega premisleka, ki ga zagotavlja Zavod RS za varstvo narave.

Vzpostavitev delovanja Zavoda ni potekala brez težav, zato velja ob okroglem jubileju ponoviti zahvalo vsem, ki so pri »rojstvu« pomagali in predvsem vztrajali.

V dvajsetih letih dela se je Zavod vztrajno razvijal kot priznana strokovna in neodvisna institucija z visoko integriteto, a vseskozi ostajal kadrovsko bistveno premajhen za vse naloge, ki jih ima in jih zaradi potreb časa ter prostora nenehno prejema.

Stanje biotske raznolikosti je slabo, naravne vrednote se šibijo pot težo prekomerne rabe. V obdobju antropocentrične družbe z liberalno ekonomijo so v ospredju napačne, »nikoli dovolj« vrednote materializma, užitkarstva in narcisoidnega ukvarjanja družbe same s seboj. To plačujejo prekomerno izkoriščani, količinsko omejeni naravni viri in z njimi usihajoča Narava. Kljub temu smo v 20 letih na zavodu naredili ogromno – NAJVEČ – za ohranjenost naše Narave, a to očitno ni dovolj. V demokratičnih ureditvah odloča družba, zato naj čim prej ravna odgovorno in spravi razvojna pota v trajnostne, Naravi in okolju prijazne okvire.

Ob okroglem jubileju gre pohvala tudi sodelavkam in sodelavcem, bivšim in sedanjim, vsem po vrsti, četici zvestih svojemu plemenitemu in domoljubnemu poslanstvu ohranjanja Narave. Ob njih me ni strah za naslednjih 20 let!

*mag. Teo Hrvoje Oršanič,
direktor*

RAZVOJ POKLICNEGA VARSTVA NARAVE V SLOVENIJI

THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL NATURE CONSERVATION IN SLOVENIA

dr. Peter SKOBERNE

*dr. Peter Skoberne
(Foto: Marta Skoberne)*

Ključne besede: zgodovina varstva narave, Slovenija
Keywords: history of nature conservation, Slovenia

IZVLEČEK

V članku so predstavljeni začetki varstva narave na Slovenskem, od prvih spontanah odzivov do postopnega razvoja v Avstro-Ogrski, Kraljevini Jugoslaviji, Socialistični federativni republiki Jugoslaviji in Republiki Sloveniji. Zajeto je obdobje do ustanovitve Zavoda RS za varstvo narave leta 2002, torej pionirsko obdobje (Šivic), ustanovitev in utrditve službe (Piskernik) ter razvoj stroke in vključevanje v družbo (Peterlin).

ABSTRACT

The article presents the beginnings of nature conservation in Slovenia, from the first spontaneous reactions to its gradual development during the Austro-Hungarian monarchy, the Kingdom of Yugoslavia, the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, and the Republic of Slovenia. The period up to the establishment of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation in 2002 is covered, i.e. the pioneering period (Šivic), the establishment and consolidation of the service (Piskernik), and the development of the profession and integration into society (Peterlin).

1 UVOD

Dvajset let delovanja Zavoda RS z varstvo narave je primerna priložnost, da se ozremo, kako se je razvijala poklicna služba za varstvo narave – od prvih spontanah odzivov na negativne vplive človekovega delovanja na naravo, prek poskusov iskanja načinov izvajanja varstvenih ukrepov, ko še ni bilo služb za varstvo narave, zakonodaje ter zagotovljenih financ, do današnjih dni, ko je varstvo narave organizirana družbena dejavnost.

Začetke sem povzel po literarnih virih, zelo dragoceni so bili pregledi Šivica, Piskernikove in Peterlina, nekaj drobcov sem sestavil po manj znanih in neobjavljenih dokumentih. Po letu 1963, ko je vodstvo naravovarstvene službe prevzel Stane Peterlin, so bili ugodni pogoji za rast službe kakor tudi umeščanje varstva narave v širši družbeni in hkrati tudi mednarodni okvir. Vsi ključni zgodovinski dogodki, kot so obe svetovni vojni, osamosvojitve in vključitev v Evropsko unijo, so vplivali na razvoj področja.

Poskušal sem zgolj nanizati ključne dogodke, nisem pa podrobneje opisoval razmer in dogodkov, ki so do njih pripeljali. Naj bo ta prispevek spodbuda, da se postopoma sestavijo tudi ti kamenčki mozaika. Ker je sodelovalo veliko ljudi, so pogledi na te dogodke različni, šele osvetlitev vseh teh vidikov bo prikazala bogastvo dogajanja.

2 ZAČETKI

V drugi polovici 19. stoletja so se v naravi že kazale posledice intenzivnejšega industrijskega razvoja, ki je bil posledica industrijske revolucije, krepilo se je tudi meščanstvo, s tem pa tudi zanimanje za naravo – po eni strani naravoslovno znanstveno kakor tudi gorniško pohodniško in zdraviliško. V tem obdobju sta bila na bolj industrializiranih območjih izpolnjena oba predpogoja za varstvo narave: zavedanje o pomenu narave in hkrati zaznavanje njene ogroženosti. Naravovarstvena misel se je pokazala zlasti na dva načina: v splošnem opozorilu na pomen narave in njeno ogroženost ter kot konkretna dejanja za ohranjanje posamezne naravne vrednote.

V Združenih državah Amerike je John Muir (1838–1914) s svojim delovanjem postavil protiutež izkoriščevalskemu pogledu na naravo. Bil je soustanovitelj Sierra Cluba, ene prvih ameriških nevladnih naravovarstvenih organizacij, pobudnik za ohranitev doline Yosemite in gozdov na zahodnem delu celine, zlasti pa nosilec drugačnega pogleda na naravo.

Podobno vlogo je imel v Nemčiji Ernst Rudorff (1840–1916), skladatelj in učitelj glasbe, ki pa je imel pretanjen občutek za naravo in je skrb za ohranjanje narave navezoval na domovinsko varstvo.

Na ta način se je postopoma oblikovala nova miselnost, nov pogled na naravo, ki ga je sprožilo prav njeno brezbrizno uničevanje. V tem okviru so se kresale konkretne pobude. Tako so na primer v Združenih državah Amerike leta 1872 zavarovali Yellowstone kot narodni park, da bi preprečili privatizacijo in ohranili naravno območje za vse državljane. Predpis je dejansko utrdil državno lastništvo, medtem ko je bil učinkovit varstveni režim, ki je ustavil poboje bizonov in popolno brezvladje, vzpostavljen šele kasneje, upravljanje vseh narodnih parkov pa je prevzela leta 1916 organizacija National Park Service v okviru Ministrstva za notranje zadeve – prva poklicna služba na državni ravni v ZDA.

V Evropi je bilo veliko vzporednih pobud za ohranjanje posameznih naravnih znamenitosti. Navadno so dogodki sledili vzorcu: naravna znamenitost je bila ogrožena, skupina ljudi, ki jo je želela ohraniti, se je organizirala v društvo, začeli so se javni protesti, pozivanje oblasti, naj znamenitost zavaruje, v več primerih so društva zemljišče odkupila in s tem naravno znamenitost ohranila. Nekaj primerov: Panská skála na Češkem (1878), Krimmski slapovi na Tirolskem (1886), skalna pobočja Drachenfels nad Renom pri Kölnu (1899).

Podobno so se širile tudi pobude za zavarovanje posameznih rastlinskih vrst. Ob velikem zanimanju za gornišstvo je postala planika izjemno popularna alpska cvetlica in v nekaj letih zaradi komercializacije tudi dokaj ogrožena. V avstrijskem cesarstvu so jo najprej zavarovali v deželi Salzburg (1862), sledila so zavarovanja v drugih deželah: Tirolska (1892), Goriška in Gradiška (1896), Kranjska in Štajerska (1898) ter Spodnja Avstrija (1901). Zavarovanja so predlagala planinska društva, v tem obdobju še ni bilo nobenih služb za varstvo narave.

Med zanimive naravovarstvene pobude v Avstriji sodijo tudi odločitve nekaterih veleposestnikov (1838: grof Georg Buquoy – Nove Hrade, Češka; 1858: knez Schwarzenberg – Kubany, Češka; 1873: knezi Liechtensteinski – Altwatergebirge, Šlezija; 1892: grof Auersperg – kočevski gozdovi, Kranjska; 1911: knez von Hohenzollern – Češki gozd), da v svojih gozdovih izločijo iz izkoriščanja posamezne dele ohranjenih gozdov. Imenovali so jih »rezervacije«, namenjene naravnemu razvoju.

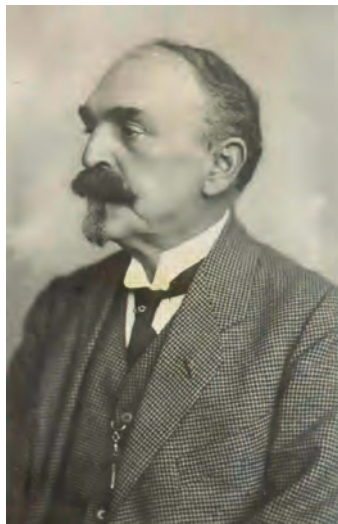
V Nemčiji je bilo prelomno delovanje pruskega botanika Huga von Conwentza (1855–1922), ki je leta 1904 izdal priročnik o ogroženosti naravnih spomenikov in predlogih za njihovo ohranitev (Conwentz, 1904). V tej knjižici, napisana je bila kot opomnik ministru, je opredelil pojem naravnega spomenika s praktičnimi primeri in z analizo ogroženosti ter zelo natančno predlagal izvedbo varstvene dejavnosti: od inventarizacije, zavarovanja na terenu, ozaveščanja do vloge posameznikov, društev in javnosti, organizacije pristojnosti na lokalni in državni ravni ter potrebne zakonodaje.

Poleg tega je predlagal tudi ustanovitev posebne službe, kar se je uresničilo že leta 1906 – Conwentz je v Danzigu za polovični delovni čas prevzel vodstvo Državne službe za nego naravnih spomenikov Prusije. Služba se je hitro širila in se leta 1910 preselila v Berlin.

Conwentzov priročnik je odmeval tudi v Avstriji. O njem je napisal recenzijo gozdar Ludvig Dimitz (1905) in ga priporočil kot dobro vodilo za delo na tem področju. Dimitz je tudi sam s predavanji širil misel o potrebnosti varstva narave in sprejetju ustrezne zakonodaje (Piskernik, 1964), prav tako je Conwentz večkrat predaval o svojih izkušnjah v Avstriji. Po petih predavanjih leta 1906, 1907 in 1913 na Dunaju, v Pragi in Brnu so v teh krajih ustanovili komiteje za nego naravnih spomenikov (Schweder, 1914: 432). Poleg tega je poslanec češkega in zveznega parlamenta lekarnar Gustav Nowak s skupino poslancev že leta 1901 predlagal pripravo zakona o varstvu in ohranitvi naravnih spomenikov, ga ponovil naslednje leto in vložil še pobudo za ustanovitev posebnega sklada. Marca 1903 je Ministrstvo za uk in bogočastje organiziralo strokovni posvet na temo ohranjanja naravnih spomenikov, maja istega leta pa poslalo vsem deželnim vladam odredbo o pripravi pregleda naravnih spomenikov (Skoberne, 2011).

Odredba ni povzročila kakšnega posebnega premika, dejavnosti so nekoliko zaživele z ustanovitvijo strokovne službe za varstvo narave na Dunaju leta 1914 (Straubinger, 2009), ki je bila pristojna tudi za Kranjsko. Sredi prve svetovne vojne je v časopisu Carniola izšel poziv te službe za zbiranje podatkov o naravnih spomenikih, a je zaradi vojnega časa izzvenel v prazno (Za varstvo prirodnih spomenikov, 1917).

Na Kranjskem je imela pred tem večji odmev odredba iz leta 1903, ko je gorenjsko glavarstvo zaprosilo za pomoč pri odgovoru seizmologa in naravoslovca Albina Belarja. Pripravo odgovora je v sodelovanju s prof. Alfonzom Paulinom, z Antonom Schoeplom in Oskarjem Gratzyjem razširil na pripravo Kataloga naravnih spomenikov Kranjske (1906), na podlagi katerega si je leta 1908 z zakupno pogodbo prizadeval zavarovati Dolino Triglavskih jezer. Zaradi zapletov glede paše mu ni uspelo (Skoberne, 2018).

Albin Belar (1864–1939)

Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana,
Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK.

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-Z6SPRMH9>

3 OBDOBJE PO 1. SVETOVNI VOJNI

Po razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 je nastopilo težavno obdobje oblikovanja nove države. Leta 1919 se je na prvem občnem zboru po svetovni vojni Muzejsko društvo Kranjske preoblikovalo v Muzejsko društvo za Slovenijo. Na predlog Ferdinanda Seidla so izvolili skupino članov (Odsek za varstvo prirode), ki naj bi pripravila program za ohranjanje narave, za katero so utemeljevali, da je izjemna, ohranjena, hkrati pa tudi ogrožena. Dojemali so jo kot enega temeljev nove države in poudarjali pomen za raziskovanje. V nekaj mesecih so pripravili program in ga v začetku leta 1920 predali oblastem ter objavili (Beuk, 1920). Izšel je pod skromnim imenom Spomenica. V štirih utemeljenih točkah so predlagali ustanovitve zavarovanih območij, zavarovanje rastlinskih in živalskih vrst, jam z življenjem v njih in popularizacijo varstva narave. Vsebine so bile torej dobro opredeljene, niso pa predlagali potrebne aparata za izvedbo teh zahtev: ustanovitve službe, priprave zakonodaje in zagotovitve sredstev. Z razpadom monarhije se je tudi pretrgala šibka vez s strokovno službo za varstvo narave na Dunaju, na vladni ravni je bilo temu področju najbližje Poverjeništvo za uk in bogočastje. Verjetno zato, ker je pokrivalo tudi spomeniško varstvo.

Po objavi Spomenice je bil Odsek edini, ki se je zavzemal za njeno uresničevanje. Hitro so ugotovili, da je ključno sodelovanje z gozdarsko upravo, saj je upravljala državna zemljišča, kjer so nameravali vzpostaviti zavarovana območja. V svoje delo so zato vključili mladega gozdarja Antona Šivica (1879–1963), ki je bil višji svetnik in šef obče uprave gozdarskega odseka Deželne vlade.

Šivic je postal ključna povezava Odseka za varstvo prirode z državno upravo, in sicer z njenim gozdarskim področjem. Odsek se je z leti močno okrepil s priznanimi strokovnjaki s področja naravoslovja, zlasti biologije (Jovan Hadži, Fran Jesenko, Albin Seliškar, Fran

Dolšak), Šivic pa je imel izkušnje, kako prevesti različne varstvene predloge v delovanje oblasti. Bistveno je prispeval k uresničitvi Belarjeve zamisli o zavarovanju Doline Triglavskih jezer z zakupno pogodbo (1924), zavarovanju rastlinskih, živalskih vrst in jam (1922), urejanju lovske in gozdarske zakonodaje v bolj trajnostno smer.

Anton Šivic (1879–1963) Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK.
<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:IMG-ZF6N4KNP>

Predlagali so pripravo posebnega zakona, ni pa bilo nobenih predlogov za ustanovitev službe za varstvo narave. Odsek za varstvo prirode je že v Spomenici nakazoval, da bi strokovne naloge in določen del nadzorstva prevzel kar Odsek, ki pa je bil nevladna organizacija. Tudi na ravni Kraljevine ni bilo pristojnega posebnega organa za to področje, ampak je delo potekalo v okviru upravne službe za gozdove. Vse od leta 1919 ga je opravljal Anton Šivic. Bil je vrhunski uradnik z odličnim znanjem gozdarstva in s čutom za varstvo narave. Ukvarjal se je s tistim, kar je obvladal, in ni širil delovanja z vključevanjem drugih področij.

Leta 1938 je bila sprejeta Uredba o nacionalnih parkih, ki je bila izhodišče za imenovanje banovinskih posvetovalnih odborov za varstvo prirode (Žagar, 1940). V Dravski banovini je bila ustanovna seja tega odbora 20. 2. 1940. Sestavljalo ga je 16 članov, predstavnikov strok, vladnih resorjev in nevladnih organizacij, obravnavali pa naj bi vsa vprašanja s področja varstva narave. Ključno vlogo je imel Šumarski odsek banske uprave. Nadaljnje delovanje odbora je prekinila druga svetovna vojna.

Po kapitulaciji Italije leta 1943 so ljubljansko pokrajino zavzeli Nemci in za šefa pokrajinske uprave postavili generala Leona Rupnika. Spomladi 1944 je bil na njegovo pobudo sklican posvet o »varstvu in ohranitvi značilnosti slovenskega človeka in slovenske zemlje«. Eden od sklepov posveta je bil, da se na novo ustanovi posvetovalna skupina za varstvo narave, ki bi nadomestila bivši banovinski odbor. Dne 7. 8. 1944 je bila ustanovljena Posvetovalna delovna skupina za varstvo in ohranitev prirode in prirodnih spomenikov slovenske zemlje pri Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani. Vodil jo je Fran Kos, ravnatelj Prirodoslovnega muzeja, imenovani so bili še Stanko Bevk, Anton Šivic in Alfonz Gspan.

V Prirodoslovnem muzeju je tajnik skupine Anton Šivic pripravljaj sezname varstva in ohranitve potrebnih naravnih spomenikov, sezname zakonskih določil in podobno. Posvetovalno telo se je redno sestajalo ter obravnavalo aktualne zadeve, zlasti močan pritisk na parkovne in gozdne površine zaradi izsekavanja za kurjavo. Med drugim so preprečili posek platan na Streliški ulici in tudi večje posege v Tivoliju. Do ustanovitve službe je manjkalo samo še en korak.

4 OBDOBJE OD 1945–1963

Še pred koncem druge svetovne vojne je 27. 1. 1945 Prezidij SNOS izdal Odlok o zaščiti knjižnic, arhivov, kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti (1945), ki je bil 23. 7. 1945 razglašen kot splošni zakon. Zanimivo je, da je bil to eden prvih temeljnih zakonov pravne ureditve povojne Jugoslavije, torej so področje razumeli kot državotvorno vsebino.

Dne 27. 8. 1945 je bil z Uredbo ministrstva za prosveto (1945) ustanovljen Zavod za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije (Zavod). V 3. členu je bila opredeljena njegova temeljna naloga: »Naloga zavoda je, da raziskuje, znanstveno proučuje, registrira in spomeniško-upravno nadzira vse nepremične in premične kulturno-zgodovinske, umetnostne in etnološke spomenike ter prirodne znamenitosti zoološkega, botaničnega, geološko-paleontološkega, mineralno-petrografskega in zemljepisnega značaja na ozemlju federalne Slovenije, bodisi na mestu postanka, porabe ali najdišča, bodisi da so v muzejih, galerijah in zbirkah.«

V sklopu tega zavoda je začel leta 1946 delovati Referat za varstvo prirode, poverjen ravnatelju Prirodoslovnega muzeja Slovenije (Piskernik, 1962). Od 30. 10. 1945 je bila ravnateljica muzeja Angela Piskernik (Stergar, 2004), ki je prevzela vodstvo referata in s tem postala prva poklicna naravovarstvenica v Sloveniji. Leta 1953 se je upokojila, vendar je še do leta 1963 honorarno vodila Referat za varstvo prirode.

Angela Piskernik (1886–1967)

Vir: Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana,
Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK.

<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:IMG-6A8BYL70>

Na prvi pogled je presenetljivo, da je bila služba za varstvo narave po dolгих desetletjih tako hitro ustanovljena. Prva priložnost ob nastajanju nove države po prvi svetovni vojni je bila namreč zamujena. Strokovna postaja za varstvo narave, ki je pokrivala tudi Kranjsko, je bila na Dunaju in je niso prenesli v novo državo. Verjetno bi bilo drugače, če bi bila že izvorno ustanovljena v Ljubljani. Čeprav v Kraljevini Jugoslaviji ni bilo formalne službe za varstvo narave, je dejavnost vendarle potekala na banovinski ravni, v gozdarski službi, v delovanju Antona Šivica. Delo se je nadaljevalo tudi med drugo svetovno in senca kolaboracije z okupatorjem k sreči ni usodno delovala na nadaljnji potek dogodkov. Področju varstva narave je pod okriljem kulturne dediščine uspelo zagotoviti zakonsko osnovo za ustanovitev prve službe.

Organizacijska rešitev je bila nenavadna – Referat za varstvo prirode je bil v sklopu Zavoda, vodila pa ga je direktorica Prirodoslovnega muzeja Slovenije!

Angela Piskernik se je zavedala, da sama ne bo zmogla bremena nove službe. Leta 1947 ji je uspelo, da je zaposlila kot pomočnika Antona Šivica (formalno od srede junija 1947). Poleg tega se je zavedala, da je učinkovitost dela odvisna od sodelovanja z drugimi organizacijami, zato je redno sklicevala sestanke »interesentov za varstvo prirode«. Vabljen je izbirala Angela Piskernik, krog se je postopoma širil, jeseni 1947 jih je bilo že 17, vendar so ta način posvetov opustili, ker za to ni bilo ustrezne zakonske osnove, kaže pa zavedanje Piskernikove, da je uspešna varstvena dejavnost odvisna od sodelovanja. Na prvem sestanku, 4. 3. 1947, so soglasno sklenili, da naj se ustanovi poseben in samostojen Zavod za varstvo prirode. Šivic je predstavil osnutek in predlog organizacije tega zavoda. Predlog so na nadaljnjih sejah še dopolnjevali in poslali v sprejem Ministrstvu za prosveto, kjer pa ga niso potrdili. Podobna je bila tudi usoda predloga poslovnika delovanja Referata za varstvo prirode (Šivic, 1948). Delo referata je bilo ozko zakoličeno, tudi denarna sredstva so bila zelo skromna. Stane Peterlin (1976) opredeljuje 4. 3. 1947 kot datum začetka povojnega sistematičnega dela na področju varstva narave.

Zanimivo je določilo uredbe o ustanovitvi Zavoda, da minister imenuje za vsak okraj vsaj po enega zaupnika iz vrst domačih strokovnjakov umetnosti, zgodovine ali narodopisja. V začetku junija 1947 so poslali vabila in pozive posameznikom ter ustreznim organizacijam. Odzvalo se je 21 povabljenih, za 10 okrajev niso dobili odgovorov (Šivic, 1948). O nadaljnji usodi zaupnikov za zdaj nimamo podatkov, namen predpisa pa jasno kaže potrebo po regionalni pokritosti države.

Leta 1948 se je Zavod preimenoval v Zavod za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije (Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti v LRS, 1948), dve leti kasneje pa v Zavod za spomeniško varstvo LRS (Pravilnik o ustroju in delu Zavoda za spomeniško varstvo LRS, 1950).

Angela Piskernik je ob tihi in temeljiti podpori Antona Šivica (upokojil se je leta 1953) v nekaj letih opravila zavidljivo delo. Ključno je bilo prizadevanje za obnovitev zavarovanja Doline Triglavskih jezer, saj je leta 1944 zapadla zakupna pogodba. Sledili so predlogi za širitev zavarovanja s številnimi formalnimi in neformalnimi zapleti. Končno je 26. junija 1961 Republiška skupščina sprejela Odlok o razglasitvi Doline Sedmerih jezer za narodni park pod imenom Triglavski narodni park. Poleg jezerske doline do Kanjavca je obsegal še Komarčo, torej je bil novi park le nekoliko večji od prvotnega zavarovanega območja.

Vendar je za to obdobje varstva narave pomembno, da se je Piskernikova zavedala pomembnosti dobrega poznavanja strokovnih vsebin tako za utemeljitev zavarovanja kot tudi opredeljevanja načinov varstva. Dobršen del, sicer zelo skromnih sredstev je zato namenila ciljnemu raziskovanju zavarovanega območja. Po letu 1955 je pritegnila 20 ključnih naravoslovnih strokovnjakov od geologov in hidrologov do botanikov in zoologov (Piskernik, 1962).

Prizadevala si je tudi, da bi bili rezultati objavljeni v znanstveni monografiji, zato je v letih 1957–1958 pisala prošnje za subvencije, a brez uspeha. To je ni ustavilo, usmerila se je v ustanovitev stanovske strokovne revije Varstvo narave. V prvi številki, ki je izšla leta 1962, so bili objavljeni prispevki topografskih raziskovanj v Dolini Triglavskih jezer.

Nadaljevala je delo pri inventarizaciji naravnih znamenitosti, zavarovanju rastlinskih vrst (1947, 1949), zavarovanju nekaterih območij (npr. Rakov Škocjan – 1949, Robanov kot – 1950), dejavna je bila tudi na mednarodnem področju pri Svetovni zvezi za varstvo narave (IUCN) in Mednarodni komisiji za varstvo Alp (CIPRA), vse od prvih sestankov obeh organizacij.

Sled je pustila tudi na področju ozaveščanja, zlasti kot pobudnica ustanovitve Gorske straže leta 1954, prostovoljne organizacije, urejene po vzoru avstrijske Bergwacht. Referat za varstvo prirode je povezal predstavnike Zveze tabornikov Slovenije, Turistične, Planinske, Lovske zveze, Zveze hortikulturnih društev in Zveze društev za varstvo ptic. Zdaj deluje Gorska straža v sklopu Planinske zveze Slovenije.

5 OBDOBJE OD 1963 DO 1981

Leta 1963 se je Angela Piskernik dokončno upokojila, njeno mesto je nasledil Stane Peterlin, ki je honorarno sodeloval od leta 1961 do odhoda v vojsko in neposredno nadaljeval njeno delo, med drugim je prevzel uredništvo revije Varstvo narave ter dve zahtevni nalogi z dolgim repom: širitev zavarovanja Triglavskega narodnega parka in pripravo zakona o varstvu narave.

A najprej ga je čakal ognjeni krst: dramatično dogajanje v dolini Soče leta 1964, ko so načrtovali veliko pregrado pri Žagi. Naravovarstvena služba pri Zavodu za spomeniško varstvo je bila posvetovalni organ Izvršnega sveta in ni bila v sklopu posameznega ministrstva. Zelo odločno so nasprotovali gradnji jezusa, kar je povzročilo celo nekajmesečni izpad financiranja službe, vendar se je ob vprašanju ohranitve Soče prebudila tudi javnost. Sledile so ostre polemike v dnevnem časopisju in ob javnih razpravah. Sklep razprav je bil osupljiv: republiški zbor skupščine se je 30. 6. 1966 izrekel proti gradnji HE Trnovo. Predsednik odbora republiškega zbora za urbanizem, stanovanjsko graditev in komunalne zadeve Boris Kocijančič je poudaril, da je treba problematiko obravnavati celovito: pripraviti srednjeročni plan gradnje energetskih objektov, ki naj

Stane Peterlin (Foto: Peter Skoberne)

upošteva vse mogoče vire energije, iskati druge razvojne možnosti, predvsem v turizmu, in čim prej pripraviti predlog zakona o varstvu narave (Jarc, 1966a; 1966b).

Soška zgodba je imela daljnosežne posledice. Varstvo narave je spoznalo, da je treba za razpravo v javnosti in z drugimi področji zelo dobro utemeljiti naravovarstvene predloge. Za dolino Soče je bilo prvič pripravljeno vrednotenje nekega območja, s tem pa tudi začetek razvoja metod vrednotenja v varstvu narave.

Pokazala sta se tudi pomen civilne družbe in preprosto dejstvo, da varstvo narave ni omejeno le na neko službo, ampak se tiče vsakogar.

Odločitev skupščine je sprožila tudi izdelavo študije o razvoju Soške doline. Leta 1968 sta Sklad Borisa Kidriča in Biro za regionalno prostorsko planiranje naročila Urbanističnemu inštitutu izdelavo naloge Posebna območja v Julijskih Alpah. V dveh letih je bila študija Julijske Alpe – regionalni prostorski načrt območij za posebne namene dokončana in je bila osnova za različne predloge (Debelak, 1974; Debelak, 2001). Med drugim je bistveno olajšala razprave o širitvi Triglavskega narodnega parka ter sprejem zakona leta 1981.

Zakon o varstvu narave je bil sicer sprejet leta 1970, vendar je bil le blede senca dolgoletnih pričakovanj. Predvsem mu je manjkala učinkovit izvedbeni pravni okvir.

Za razvoj varstva narave je bilo zelo pomembno povezovanje z družbenim načrtovanjem. Zaradi šibke zakonodaje ni bilo dobrih pravnih izhodišč za sodelovanje pri postopkih, zato je bilo vgrajevanje naravovarstvenih vsebin v prostorske načrte zelo dobra priložnost za kasnejše ohranjanje. Zavod SRS za družbeno planiranje in Raziskovalna skupnost – Sklad Borisa Kidriča sta naročila izdelavo dveh raziskovalnih nalog: Metodologija varstva narave ter Inventarizacija in valorizacija najpomembnejših naravnih območij in objektov posebnega znanstvenega in vzgojnega pomena (1974). Izdelavo nalog je prevzela skupina za varstvo narave pri Zavodu SRS za spomeniško varstvo. Poleg Staneta Peterlina so bili tedaj v tej skupini zaposleni še Rado Smerdu (od 1973), Marjan Ravbar (od 1974) in Franc Vardjan (od 1970). V nalogi so postavili temelje tipologije, inventarizacije in predvsem vrednotenja naravne dediščine. Velik skok v kakovosti je bila tudi prostorska opredelitev vsakega objekta na zemljevidu, kar je bilo ključno za načrtovalsko rabo.

Za kakovost vsebine so bili ključni zunanji sodelavci: kar 18 vrhunskih strokovnjakov za različna področja. Nabor najpomembnejših znamenitosti za posamezna področja je bil zato svež in aktualen ter je presegal vse dotedanje inventarje.

Kot rezultat obeh nalog je leta 1976 izšel Inventar najpomembnejše naravne dediščine SRS, prebojno delo na področju varstva narave, tako po vsebini izbora kakor tudi po metodološki plati.

Ker služba ni bila resorno umeščena, je sodelovala neposredno z različnimi ministrstvi, največ pa z Republiškim sekretariatom za urbanizem.

Kot prvi muzej v naravi je bilo z enotnimi oznakami opremljeno Divje jezero (1972). Prvič je bila uporabljena pentlja kot simbol varstva narave v Sloveniji. Znak je oblikoval Stane Peterlin.

V Jugoslaviji varstvo narave pravno in upravno ni bilo urejeno na zvezni ravni, ampak prepuščeno posameznim republikam. Vse republike in pokrajini so imele službe za varstvo narave – večinoma samostojne zavode za varstvo narave brez regionalne mreže. Sodelovanje je bilo občasno, na podlagi neposrednih povezav med zavodi. Najbolj redna oblika so bili posveti o narodnih in regijskih parkih Jugoslavije, zadnji, peti, je bil jeseni 1981 v Srbiji (Tara).

Svetovni vrh o človekovem okolju UNCHE v Stockholmu (1972) je spodbudil civilna okoljevarstvena gibanja. Zvezna oblast v Beogradu je leto dni kasneje ustanovila Svet za zavarovanje in razvoj človekovega okolja (Savjet za zaščito i unapređenje čovekove okoline, kasneje preimenovan v Savet za čovekovu sredinu i prostorno uredjenje) kot krovni forum za vse okoljske organizacije. To poslanstvo je zelo hitro zvozenelo, svet se je spremenil v kolegij republiško/pokrajinskih direktorjev za varstvo narave. Proti koncu 70. let prejšnjega stoletja so ga ukinili, direktorji so se v Beogradu še eno leto sestajali, nato pa našli novo rešitev: sarajevski založbi Oslobođenja so predlagali ustanovitev nagrade oslobođenja za najbolj urejena zavarovana območja Jugoslavije in se ponudili za žirijo. Zadnjo nagrado je prejel Triglavski narodni park leta 1986.

Svet je bil pobudnik statističnega popisa naravne dediščine Jugoslavije leta 1976. Veliko delo, analizo podatkov, so zaupali naravovarstvenikom iz Slovenije, obdelava prve faze je bila zaključena leta 1978. Rezultati so pokazali stanje, ne le zavarovanja, ampak tudi kakovosti podatkov in zmožnosti služb (Zaščičena prirodna baština Jugoslavije, 1978).

Mednarodno sodelovanje je bilo v tem obdobju šibko, še najbolj povezano z organizacijo CIPRA.

Do leta 1965 je bil na Zavodu SRS za spomeniško varstvo Stane Peterlin edini naravovarstvenik, naslednje leto se mu je pridružil Rok Golob (do konca 1969), leta 1970 se je honorarno zaposlil Milan Orožen Adamič, sredi istega leta pa je prišel Franc Vardjan in se po polletnem honorarnem delu redno zaposlil. Sledili so: Janez Gregori (samo v letu 1972), Rado Smerdu (od 1973), Marjan Ravbar (1974 –1978), Karel Natek (1978–1979), Peter Skoberne (1978), Baldomir Svetličič (1979), Matjaž Puc (1980). Po letu 1980 se je skupina ustalila pri šestih strokovnjakih.

Naravovarstvenike so zaposlili samoiniciativno tudi nekateri regionalni zavodi za spomeniško varstvo. Prvi je bil Mirko Šoštarich na mariborskem zavodu, honorarno zaposlen leta 1960, nato pa redno od leta 1964. Leta 1978 se mu je pridružil Matjaž Jež. Mariborski zavod je po dogovoru s celjskim zavodom pokrival varstvo narave tudi na njihovem območju. Na kranjskem zavodu je na tem področju dve leti delovala Anka Vinšek (1961–1962), na goriškem pa od 1968–1971 Jožica Golob Klančič, po nekajletnem premoru je leta 1977 mesto

zapolnila Mirjam Gorkič. Na ljubljanskem zavodu je področje narave od leta 1976 pokrival Rok Golob, leta 1980 ga je zamenjala Polonca Vrhunc.

Tako je leta 1980 na področju varstva narave delovalo 10 poklicnih strokovnjakov. Formalnih povezav ni bilo, sodelovanje je potekalo na prijateljsko kolegialni osnovi, navadno enkrat letno je bilo tudi skupno srečanje, namenjeno izmenjavi informacij, dogovarjanju o skupnih zadevah, usmerjanju dela in druženju (1979 – Maribor, 1981 – Novo mesto).

V tem času so potekale intenzivne priprave za nov zakon za področje kulture in narave (Zakon o naravni in kulturni dediščini), priprave je vodil Republiški komite za kulturo (nosilec je bil Jože Humer). Konec leta 1980 je bil pripravljen za potrditev tudi dolgo pričakovani zakon o razširjenem Triglavskem narodnem parku.

6 OBDOBJE 1981–1994

Oba predpisa je sprejel parlament v prvi polovici leta 1981. V tem letu je potekala tudi temeljita reorganizacija državne uprave. Zavod SRS za spomeniško varstvo se je preimenoval v Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine in je bil prvič resorno umeščen, in sicer pod Republiški komite za kulturo in znanost. Pri tem je treba omeniti, da na ministrstvu do leta 1991 (Stane Peterlin) ni bilo uradnika za področje varstva narave, zato je bila povezava med ministrstvom in skupino za varstvo narave dokaj šibka.

Zakon o naravni in kulturni dediščini je bil sprejet v obdobju republiške decentralizacije, zato je veliko pristojnosti prelagal na občine, ki so postale tudi ustanoviteljice regionalnih zavodov. Poleg tega je zakon obsegal široko področje kulture: naravno, kulturno dediščino, arhive, muzeje in galerije. Izvedbene pravne rešitve za posamezna področja zaradi tako široke obravnave niso bile izpeljane, kar je vodilo v nezadovoljstvo vseh področij. To je veljalo tudi za varstvo narave. Kljub temu je zakon omogočil bistven organizacijski napredek za varstvo narave: obveznost vzpostavitve enot za varstvo narave na regionalnih zavodih. S tem so dobile regionalne enote za varstvo narave ustrezno zakonsko podlago in boljše možnosti za razvoj, ki pa si ga je bilo treba izboriti. Poleg obstoječe mariborske, ljubljanske in goriške enote so zaposlili naravovarstvenike v Celju (1983 – Alenka Kolšek, Manca Žolnir), Piranu (1983 – Boris Križan), Novem mestu (1983 – Marjan Ravbar in Jovo Grobovšek) in Kranju (1985 – Jelka Habjan).

Z rastjo službe se je večala potreba po usklajevanju, sodelovanju, da bi se zagotovila enotnost pristopa, Zakon o naravni in kulturni dediščini pa ni predvideval nobene formalne povezave med republiškim zavodom in regionalnimi zavodi. Temu so bila namenjena srečanja naravovarstvenikov, ki so potekala vsaj enkrat letno, kadar so bile v obravnavi aktualne teme (npr. spremembe zakonodaje, organizacijska vprašanja), pa tudi večkrat.

Sindikalni izlet Zavoda SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine 16. 5. 1984, Podhom pri Bledu. Zadnja vrsta: Drago Komelj, Iva Curk, Marjan Kolarič, Romana Tomše, Jože Gorjup, Alenka Prunk, Rado Smerdu, Polona Gustinčič, Marjan Slabe, Jelka Godec; srednja vrsta: Tatjana Šnuderl, Marina Zupančič, Meta Oblak, Aleš Hafner, Svetlana Konič; spredaj: Matjaž Puc, Peter Skoberne. (Vir: Arhiv Peter Skoberne)

Regionalni zavodi so se postopoma krepili, ključno je bilo, da so bili prisotni na terenu. Nekateri, npr. Gorica, so mnogo časa in sredstev namenili inventarizaciji, drugi so se posvečali specifičnim problemom na območju.

V začetku 80. let je vodenje skupine na republiškem zavodu prevzel Rado Smerdu do pregodnje smrti leta 1984. Osrednja enota na Plečnikovem trgu v Ljubljani je v tem obdobju poglobila delo pri metodah dela (inventarizacija, vrednotenje, opredeljevanje varstvenih ukrepov, razvojnih usmeritev), pregledu stanja zavarovanja (Smerdu, 1978), vzpostavljanju dokumentacijskega sistema (Skoberne, 1980) in označevanju na terenu (Smerdu in Svetličič ur., 1981). V sodelovanju s strokovnjaki matične stroke so bili izdelani prvi rdeči sezname ogroženih rastlinskih in živalskih vrst.

Začela se je tudi digitalizacija podatkov z zelo skromnimi tehničnimi sredstvi: od Sinclairja ZX81 in spectruma do atarijev. Uporabnost je omogočala programska oprema, ki jo je razvijal Primož Jakopin (Steve, EVE). Vse zbrane podatke smo kasneje neposredno prenesli v naslednje dokumentacijske sisteme. Z izkušnjami Matjaža Puca pri vzpostavljanju Katastra jam smo dosledno uvajali tudi dokaj natančno prostorsko opredelitev s koordinatami G/K.

Vse to je bilo zbrano v drugi izdaji Inventarja najpomembnejše naravne dediščine. V knjižni obliki, ki je bila v celoti pripravljena za tisk z atarijem in s programom S'Teve, sta izšla dva dela, in sicer vzhodna Slovenija (1988) in osrednja Slovenija (1991). Tudi pri novi izdaji inventarja so pomembno prispevali zunanji strokovnjaki in zlasti regionalni zavodi s svojimi svežimi terenskimi izkušnjami.

Srečanje naravovarstvenikov na Cerkniškem jezeru 1. 10. 1987. Zadnja vrsta: Matevž Lenarčič, Gordana Beltram, Danijel Rojšek, Matjaž Jež, pred njim Mirjam Gorkič, Zvezdana Koželj, Bernarda Jesenko Filipič, Jana Vidic, Darja Pergovnik, Mira Ivanovič, za njo Baldomir Svetličič, Peter Skoberne, Zlata Berger. Sprednja vrsta: Boris Križan, Stane Peterlin, Polonca Vrhunc, pred njo Andrej Hudoklin in Marko Simič, Jelka Habjan, Matjaž Puc, Daniela Tomšič. (Vir: Arhiv Peter Skoberne)

Na ravni Jugoslavije ni bilo večjih dogajanj. Ker na zvezni ravni ni bilo več nobenega organa, so se sestajali direktorji republiških in pokrajinskih zavodov, leta 1983 so predlagali ustanovitev skupnosti zavodov, ki pa ni imela uradnih pristojnosti, ampak je bila zgolj forum za izmenjavo informacij in mnenj ter vir morebitnih skupnih pobud. Ena od teh je bila priprava skupnega rdečega seznama ogroženih vrst Jugoslavije, ki pa se ni uresničila. Vprašanje je bilo tudi, kdo je na zvezni ravni pristojen za mednarodne konvencije (npr. predlaganje območij Konvencije za svetovno kulturno in naravno dediščino, priprava Alpske konvencije).

To dogajanje je presekala osamosvojitve Slovenije leta 1991. Na področju varstva narave se ni zgodilo nič dramatičnega, le besedica »socialistična« je izpadla iz nazivov ustanov. Posledica dejstva, da je bila celotna pristojnost za urejanje varstva narave v rokah posamezne republike.

Vendar so se organizacijske spremembe nakazovale že prej in neodvisno od osamosvojitve države. Varstvo narave ima sicer s spomeniškim varstvom skupno kulturno poslanstvo, način delovanja in doseganja ciljev pa bistveno drugačen. Zamisel o samostojnem zavodu se je porodila že leta 1947! Okvir kulture je postajal vedno bolj tesen. Na srečanjih naravovarstvenikov se je krepila zamisel o osamosvojitvi področja: »/.../ je v interesu kompleksnejšega, celovitejšega in zato učinkovitega reševanja problematike potrebno ob ustanovitvi posebnega ministrstva za varstvo okolja in pod njegovim okriljem vzpostaviti samostojen in neodvisen Republiški zavod z varstvo naravne dediščine in ga skupaj z regionalnimi izpostavami vključiti v celovito institucionalizacijo varstva okolja.« (Doneski, 1990).

Razprave o prenosu pristojnosti od kulture na okolje so bile živahne, od navdušenja nad primernejšim delovnim okvirjem do zadržanih strahov, da bo okolje posrkalo naravo. Dne 3. 12. 1994 je začel veljati zakon o ministrstvih, s tem pa je prenehal delovati Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Iz enote za varstvo narave je Mladen Berginc (pomočnik direktorice za področje varstva naravne dediščine od 3. 5. 1993) prešel na Ministrstvo za okolje, kamor je že jeseni 1994 prišla Jelka Kremesec Jevšenak z Ministrstva za kulturo, preostali naravovarstveniki s 'Plečnikovega trga' pa so postali del novoustanovljene Uprave RS za varstvo narave pri Ministrstvu za okolje. Enota za varstvo kulturne dediščine ZRSVND pa se je preoblikovala v Upravo RS za kulturno dediščino pri Ministrstvu za kulturo.

Pri regionalnih zavodih ni bilo nobenih organizacijskih sprememb, saj na ta način tudi niso bile mogoče, ker so jih ustanovile občine, sprejet pa je bil dogovor obeh ministrstev o financiranju enot za varstvo narave.

Sledilo je dinamično obdobje konsolidacije v novem okviru, ključna sta bila priprava in sprejem Zakona o ohranjanju narave leta 1999 (ZON, 1999), celovitega in kompleksnega predpisa, ki je postavil popolnoma nove in solidne pravne temelje za celotno področje varstva narave. Prvič v zgodovini slovenskega varstva narave je bil predpis delo sistemskih pravnikov ob tesnem sodelovanju stroke ter usmerjen samo na to področje. Motor priprave je bila Jelka Kremesec Jevšenak.

Mladen Berginc
(Foto: Peter Skoberne)

V zakonu je opredeljen tudi Zavod RS za varstvo narave, s tem pa dana možnost, da se je uredil pravni status 'visečih' regionalnih enot za varstvo narave. Po burnih razpravah o organizaciji varstva narave v novem pravnem okviru je bila sprejeta odločitev o delitvi

pristojnosti med tri organizacije: ministrstvo je prevzelo vodenje politike, financiranja, predlaganja in spremljanja predpisov, Agencija RS za okolje (organ v sestavi ministrstva, bivša Uprava RS za naravo) je bila zadolžena za upravne postopke in poročanje, novoustanovljeni Zavod RS za varstvo narave pa je postal osrednja strokovna organizacija za področje varstva narave. Formalno je začel delovati leta 1999. Njegova prva vloga je bila v tem, da je omogočala financiranje regionalnih enot znotraj področja kulture. Dejansko je začel Zavod delovati leta 2002, ko je bil za direktorja imenovan Darij Krajčič in so se regionalne enote povezale z novo osrednjo enoto v celoto. Začelo se je novo poglavje Zavoda RS za varstvo narave in varstva narave v Sloveniji.

dr. Darij Krajčič
(Foto: Peter Skoberne)

7 ZAKLJUČEK

Prebujanje naravovarstvene misli na Slovenskem sovpada z dogajanjem v Evropi: ustanavljanje gozdnih »rezervacij« veleposestnikov (Auersperg, Hufnagel, 1892), prva zavarovanja ogroženih vrst (1896) pa tudi širjenje Conwentzovega pogleda na varstvo naravnih spomenikov. Njegov priročnik je kmalu po izidu leta 1904 botanik Alfonz Paulin ne le imel in prebral, ampak tudi uporabil za pripravo predloga kranjskih botaničnih naravnih spomenikov (1906). Zanimiva je še ena vzporednica: Komisija švicarskega naravoslovnega društva (Kommission der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft) je z najemno pogodbo leta 1909 dolino Val Cluozza za 25 let zavarovala kot naravni rezervat. To je bilo jedro leta 1914 ustanovljenega Švicarskega narodnega parka (Kupper, 2012). Le malo je manjkalo, da bi leta 1908 Belarju uspelo, prav tako z najemno pogodbo, opredeliti Dolino Triglavskih jezer za zavarovano območje.

Po prvi svetovni vojni sta bili v novi in politično še dokaj nestabilni državi izjemen dosežek priprava in objava Spomenice (1920), enega prvih programskih dokumentov za varstvo narave v Evropi. V nasprotju z nekaterimi drugimi avstro-ogrskimi deželami pa v Ljubljani ni bila ustanovljena služba za varstvo narave, kar je zožilo možnosti širše izvedbe predlogov Spomenice, pa tudi na ravni Kraljevine Jugoslavije ni bilo večjega zanimanja za reševanje te problematike. Kar se je uresničilo, se je zgodilo v okviru šumarske uprave in delovanja Antona Šivica.

Po drugi svetovni vojni je med tem dozorela zamisel o organiziranju varstva narave pod okriljem varstva spomenikov hitro sprožila šibko pravno okolje in ustanovitev prve poklicne službe za varstvo narave (1947). Zamisli o samostojni službi so bile še preuranjene, Angela Piskernik in Anton Šivic pa sta začela sistematično delo na tem področju ter vključevanje strokovnjakov naravoslovnih ved, torej tri desetletja za Avstrijo, Češko, in Slovaško.

Če se usmerimo predvsem na obdobje po drugi svetovni vojni, vidimo, da so se razmere v družbi zelo hitro spreminjale, naraščal je tudi pritisk človeka na naravo. Vse to je vplivalo tudi na razvoj službe za varstvo narave. Poglejmo nekaj področij.

Vsebinsko področje varstva narave: V začetkih so bila varstvena prizadevanja usmerjena zlasti na posamezne naravne znamenitosti ter ogrožene vrste. Sledilo je spoznanje, da varstvo posameznih vrst ne more biti uspešno, če ne varujemo tudi življenjskega prostora (habitatno varstvo – po letu 1979). Po konferenci v Riu (1992), ki je dala velik in globalen poudarek biotski raznovrstnosti, se je težišče varstva usmerilo na ohranjanje žive narave, 'neživa' klasika je prešla v ozadje. Na podoben način se je zožilo prednostno delovanje po vstopu v EU, ko je pozornost namenjena zlasti evropsko pomembnim rastlinam in živalim ter habitatom.

Civilna družba: Društva so bila nosilci prvih zamisli o varstvu narave: jamarska in planinska društva, odsek Muzejskega društva za Slovenijo, ki je pripravil Spomenico in si prizadeval za njeno izvajanje. Leta 1934 se je osamosvojil kot Prirodoslovno društvo in desetletja aktivno deloval na področju varstva narave. V 60. letih prejšnjega stoletja so vzniknila še društva za varstvo okolja, kasneje mnoga stanovska društva, društvena pokrajina je postala zelo pisana in široka, pestra pa tudi nepregledna.

Pravni okvir: Celovite sistemske rešitve področja varstva narave je uvedel šele Zakon o ohranjanju narave. Pred tem je bilo treba kar precej iznajdljivosti za izvedbo varstvenih ukrepov (npr. pogodbeno varstvo), tudi redki sprejeti predpisi so bili bolj ali manj neučinkoviti. Do tega mejnika je bila težava, da je primanjkovalo pravnih vzvodov za vključevanje službe pri postopkih, po tem mejniku pa se je izkazalo, da so zmogljivosti naravovarstvenih, upravnih in nadzornih služb prešibke za polno izvedbo prepisa. Poleg tega so se razvili tudi pravni sistemi na drugih področjih, zato izvajanje zahteva dobro poznavanje in sodelovanje pri prepletu naravovarstvene, okoljske, gozdarske, vodarske, prostorske ... zakonodaje.

Zavarovana območja narave: Prva zavarovana območja so bila predvsem deklarativna, torej zavarovana s predpisom, brez upravljalca in učinkovitega nadzora. V veliki meri so poleg neposrednih varstvenih ukrepov urejala tudi področja, ki takrat še niso bila urejena, na primer zniževanje ravni hrupa, prepoved onesnaževanja, črne gradnje in podobno. Po letu 1981 imajo vsa večja zavarovana območja upravljalke organizacije, ki s svojimi zaposlenimi tudi prispevajo k poklicni naravovarstveni dejavnosti. Upravljalci so bili sprva tudi pomembna pomoč domačinom pri razvoju in turistični dejavnosti. S pojavom krajevnih turističnih in razvojnih organizacij naj bi se ta dejavnost postopoma umikala izvornim naravovarstvenim dejavnostim.

Mednarodno sodelovanje: Konec 70. let prejšnjega stoletja so se pojavili modernejši mednarodni predpisi na področju varstva narave, svetovna vrha v Stockholmu (1972) in Rio de Janeiru (1992) sta dala pospešek pripravi mednarodnih strategij in konvencij. Globalni okvir je seveda potreben, mednarodno sodelovanje nujno, za majhne države, kot je Slovenija, pa predstavlja sodelovanje v vsem tem dogajanju velik izziv.

Od leta 1965, ko je bil v Sloveniji en sam poklicni strokovnjak na področju varstva narave, pa do leta 2022 se je poklicna služba močno razvejila in številčno okrepila (okoli 200 ljudi). Prikazan drobec sprememb v družbi (večini smo priče v zadnjih 40 letih!) nam pomaga razumeti, da varstvo narave ni stvar posamezne službe ali društva, ampak celotne družbe. Ključni zato ostajajo sodelovanje, vključevanje vseh v varstvena prizadevanja in ob spoznavanju narave postopno spreminjanje načina življenja.

8 LITERATURA

1. Beuk, S., 1920. Spomenica Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, Prirodoslovni del*, 1(1-4), 69–75.
2. Conwentz, H., 1904. *Die Gefährdung der Naturdenkmäler und Vorschläge zu ihrer Erhaltung. Denkschrift, dem Herrn Minister der geistlichen, Unterrichts- und Medizinal-Angelegenheiten überreicht.* Berlin.
3. Debelak, M., 1974. Julijske Alpe – slovenski narodni park. *Proteus*, 36, 9–10, 456–462.
4. Debelak, M., 2001. Veliki Triglavski narodni park – sanje in resničnost. V: Bizjak, J. in Šolar M. ur. *Dvajset let pozneje 1981–2001: Triglavski narodni park. Zbornik 20 let Zakona o Triglavskem narodnem parku.* Bled: Javni zavod Triglavski narodni park. 45-49.
5. Dimitz, L., 1905. Die Gefährdung der Naturdenkmäler und Vorschläge zu ihrer Erhaltung. Denkschrift. H. Conwentz, Berlin, 1904 – recenzija. *Österreichische Vierteljahresschrift für Forstwesen, Neue Folge*, 64–69.
6. *Doneski k reorganizaciji službe za varstvo naravne dediščine.* 1990. Zaključki sestanka naravovarstvenikov dne 6. 11. 1990, tipkopis.
7. Jarc, V., 1966a. Zakon o gradnji kliničnega centra končno sprejet. *Delo*, 1. 7. 1966, letnik 7, številka 175: 1–2.
8. Jarc, V., 1966b. Uničene naravne znamenitosti ni moč obnoviti – iz razprave B. Kocijančiča o gradnji HE Trnovo. *Delo*, 9. 7. 1966, letnik 7, številka 183: 3.
9. Kupper, P., 2012. *Wildnis schaffen - Eine transnationale Geschichte des Schweizerischen Nationalparks.* Nationalpark-Forschung in der Schweiz, Bd. 97. Bern/Stuttgart/Wien: Haupt.
10. *Odlok o zaščiti knjižnic, arhivov, kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti*, 1945. Uradni list LRS, št. 2/45.
11. Peterlin, S., 1976. Nekaj o zametkih in začetkih varstva narave v Sloveniji. *Varstvo spomenikov*, 20, 75–92.
12. Piskernik, A., 1962. Znanstvena raziskovanja Triglavskega narodnega parka. *Varstvo narave*, 1, 164-165.
13. Piskernik, A., 1964. Iz zgodovine slovenskega varstva narave. *Varstvo narave*, 2-3, 59–70.
14. *Pravilnik o ustroju in delu Zavoda za spomeniško varstvo LRS*, 1950. Uradni list LRS, 19/50.

15. Schweder, B., 1914. Die Naturschutzbestrebungen in Österreich. Bericht über die sechste Konferenz Naturdenkmalpflege in Preusse, Berlin, 5. – 6. 12. 1913. *Beiträge für Naturdenkmalpflege, Staatliche stelle für Naturdenkmalpflege in Preussen*, Vol 4, 430–434.
16. Skoberne, P. ur., 1980. Gradivo za vodenje dokumentacije naravne dediščine. Let. 7. *Vestnik Zavoda SRS za spomeniško varstvo*. Ljubljana: Zavod SRS za spomeniško varstvo.
17. Skoberne, P., 2011. Prispevek k poznavanju vloge Albina Belarja na področju varstva narave na Slovenskem. *Annales, Series historia naturalis*, 21(1), 97–110.
18. Skoberne, P., 2018. Predlog Albina Belarja za zavarovanje Doline Triglavskih jezer (1908). V: M. Zorn, P. Mikša, I. Lačen-Benedičič, M. Ogrin in A.M. Kunstelj Pavlovski ur. *Triglav 240*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. 167–77.
19. Smerdu, R. in Svetličič, B. ur., 1981. Urejevanje zavarovane naravne in kulturne dediščine za vzgojno izobraževalne namene. Let. 8. *Vestnik Zavoda SRS za spomeniško varstvo*. Ljubljana: Zavod SRS za spomeniško varstvo.
20. Smerdu, R. ur., 1978. Varstvo naravne dediščine SR Slovenije. Let. 6. *Vestnik Zavoda SRS za spomeniško varstvo*. Ljubljana: Zavod SRS za spomeniško varstvo.
21. Stergar, J., 2004. Dr. Ángela Piskernik (1886-1967), koroška naravoslovka, naravovarstvenica in narodna delavka. V: Žižek, A. ur. *Ženske skozi zgodovino: zbornik referatov 32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje, 30. september–2. oktober 2004*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. 227–257.
22. Straubinger, J., 2009. *Die Geburt einer Landschaft, Band 1*. Sensucht Natur. Salzburg: Books on Demand GmbH.
23. Šivic, A., 1948. Poslovanje Referata za varstvo prirode. Zavod za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije, Referat za varstvo prirode. *Arhiv Angele Piskernik, Zavod RS za varstvo kulturne dediščine*.
24. *Uredba o ustanovitvi in ustroju Zavoda za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije*, 1945. Uradni list SNOS in Narodne vlade Slovenije, št. 37/45.
25. *Za varstvo prirodnih spomenikov*, 1917. *Carniola*, 8, 271–272.
26. *Zakon o ohranjanju narave (ZON)*, 1999. Uradni list RS, št. 56/1999.
27. *Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti v Ljudski Republiki Sloveniji*, 1948. Uradni list LRS, št. 23/48.
28. *Zaščitena prirodna baština Jugoslavije, rezultati popisa, Sveska I*. 1978. Ljubljana: Svet za človekovo sredino i prostorno uredjenje, Komisija za zaščito i uredjenje prirode.
29. Žagar, B., 1940. Banovinski obor za zaščito prirode. *Gozdarski vestnik*, 3, 178–182.

OD PRVE STROKOVNE SLUŽBE VARSTVA NARAVE DO ZAVODA RS ZA VARSTVO NARAVE

FROM THE FIRST PROFESSIONAL NATURE CONSERVATION SERVICE TO THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION

mag. Jana VIDIC

mag. Jana Vidic
(Foto: Peter Skoberne)

Izvirne korenine Zavoda RS za varstvo narave segajo v leto 1946, ko je kot prva strokovna služba varstva narave začel delovati Referat za varstvo prirode pri Zavodu za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti (Piskernik, 1963-1964). Zavod se je kasneje preimenoval v Zavod za spomeniško varstvo Ljudske Republike Slovenije (LRS) in nato leta 1981 v Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Kot navaja dr. Angela Piskernik v članku Iz zgodovine slovenskega varstva narave, je bil Referat za varstvo prirode sprva poverjen vsakokratnemu ravnatelju Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. Leta 1945 je bila sama imenovana za ravnateljico Prirodoslovnega muzeja, za pomoč pri delu pa se je leta 1947 v Referatu za varstvo prirode, kot prvi poklicni naravovarstvenik, zaposlil gozdarski inženir Anton Šivic. Leta 1955 je dr. Angela Piskernik prešla na zavod za spomeniško varstvo in v Referatu za varstvo prirode do leta 1963 nadaljevala delo na področju varstva narave. Leta 1961 se je v zavodu za področje varstva narave, kot njen naslednik, zaposlil biolog Stane Peterlin, njemu pa se je kmalu nato pridružilo nekaj novih sodelavcev. Sedež zavoda je bil najprej na Prežihovi ulici 1, od leta 1974 pa v delu Uršulinskega samostana na Plečnikov trgu 2 v Ljubljani (Peterlin, S., 2022, ustno).

V letih od 1960 do 1987 se je služba varstva naravne dediščine vzpostavila tudi na lokalni ravni v regionalnih zavodih za spomeniško varstvo (kasneje, po zgledu republiškega zavoda, preimenovanih v zavode za varstvo naravne in kulturne dediščine), in sicer leta 1960 v Mariboru, leta 1961 za obdobje dveh let v Kranju, leta 1968 za obdobje štirih let in nato ponovno leta 1977 v Novi Gorici, leta 1976 v Ljubljani (Smerdu ur., 1979), leta 1980 v Novem mestu, leta 1983 v Piranu in Celju ter nato ponovno leta 1985 v Kranju. Tudi to so bile skromne enote, precej skromnejše v primerjavi z enotami varstva kulturne dediščine, in so v začetnih letih štejele le po enega strokovnega sodelavca ali dva. Prvi naravovarstvenik v regionalnem zavodu Maribor in regionalnih zavodih sploh je bil Mirko Šoštarčič.

V začetku 90. let prejšnjega stoletja je bila tako strokovna služba varstva naravne dediščine organizirana v osmih samostojnih javnih zavodih (v enem republiškem in sedmih regionalnih), skupaj s področjem varstva kulturne dediščine. Kadrovsko je bila v primerjavi s skromno zasedbo ob začetkih služb že nekoliko okrepljena (v republiškem zavodu je bilo za področje naravne dediščine najprej šest strokovnih delavcev, kmalu pa še nekaj več), vendar pa komaj dorasla vrtincu družbenih sprememb, ki so jo v tem času zajele.

Z osamosvojitvijo Slovenije leta 1991 je področje varstva narave stopilo neposredno v stik z globalnimi mednarodnimi tokovi varstva narave, ki so hkrati z mednarodnimi povezavami prinesli nove obveze in odgovornosti, začenjale so se priprave na vstop v Evropsko unijo, obenem se je v družbi (sprva neopazno, nato pa vedno bolj neposredno in grobo) začel uveljavljati neoliberalni kapitalizem, z njim pa so se začeli tudi vse večji pritiski na naravo. Ob tem se je vedno bolj kazala pomanjkljivost obstoječe zakonodaje, prav tako se je, kljub napredku in kreptvi strokovnih služb, kazala za zelo pomanjkljivo nepovezanost strokovnih služb, tj. neorganiziranost služb za sistemsko-pravne, upravno-administrativne in nadzorne naloge. Vedno bolj (zlasti ko je Republika Slovenija leta 1992 podpisala in 1996 ratificirala Konvencijo o biološki raznovrstnosti) se je kazalo tudi, da sta krovnost kulturnega resorja in doktrina spomeniškega varstva, ki sta jo okvirjala skupni zakon in skupna organiziranost s področjem varstva kulturne dediščine, neustrezna in utesnjujoča.

Vse to je narekovalo nujnost celovite prenove in izpopolnitve pravnega ter organizacijskega sistema varstva narave. Proces se je začel v začetku 90. let in je trajal več kot desetletje. Del tega procesa je bilo tudi preoblikovanje obstoječih republiških in regionalnih strokovnih služb v nov, enoten javni zavod za varstvo narave. Proces ni potekal gladko in enostavno, na koncu pa je bil s precejšnjo mero prizadevanj, vztrajnosti in sreče leta 1999 Zavod RS za varstvo narave le ustanovljen in 2003 je končno začel delati kot samostojna institucija.

Leta 2003, potem ko je Zavod RS za varstvo narave začel samostojno delo in ko so bili misli ter spomini na vse dogodke izpred nekaj let še zelo živi, je nastal zapis o njegovem nastajanju in njegovih začetkih:

/.../ V 90. letih prejšnjega stoletja, v času obstoja Zavoda RS za varstvo naravne in kulturne dediščine ter sedmih regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine, ko se je v zraku že čutilo obdobje nujnih velikih sprememb na področju varstva narave, so bila najbolj prepričljiva in odobravana tista razmišljanja o viziji bodoče organiziranosti služb na področju varstva narave, ki so poudarjala trislojnost organizacijskega sistema: na eni strani strokovno, na drugi upravno in političnosistemsko. Razmišljanja so temeljila na prepričanju, da je cilje varstva narave mogoče uresničevati le, če se ohranjanja nevtralnost stroke, na katero ne bi bilo mogoče neposredno izvajati političnih pritiskov, ki jim je sicer varstvo narave, zaradi značaja vsebine, lahko podvrženo. Vlogo nevtralne stroke bi imel samostojni strokovni javni zavod za varstvo narave, ki bi bil močnejši tudi zato, ker bi osem nepovezanih enot varstva narave (republiškega in sedem regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine) združil pod eno streho. Na ta način bi bila dana možnost razvoja enotne doktrine varstva narave in lažjega odzivanja na vedno večje pritiske na naravo.

Takšno vizijo smo imeli tudi v iniciativni skupini¹, v kateri smo v letih od 1991, pospešeno pa od 1994 do 1999, pripravljali zakon o ohranjanju narave. Organizacijska struktura na

1 Iniciativno skupino smo sestavljali: Mladen Berginc, univ. dipl. prav. (od 1994 MOP, prej Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine, JZ Triglavski narodni park, Občina Tolmin. Soško gozdno gospodarstvo Tolmin), mag. Jelka Kremesec Jevšenak, univ. dipl. prav. (od 1994 MOP, prej Ministrstvo za delo, Ministrstvo za kulturo, Kulturna skupnost Slovenje, Elektrogospodarstvo Slovenije), mag. Jana Vidic, univ. dipl. biol. (od 1999 MOP, prej Uprava RS za varstvo narave, Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine).

strokovni, upravni in političnosistemske ravni se je hkrati tudi logično izluščila iz novo nastajajočega vsebinskega sistema varstva narave.

Ne nazadnje je bila obstoječa, prehodna organiziranost, v času po prenosu pristojnosti področja varstva naravne dediščine z Ministrstva za kulturo na Ministrstvo za okolje in prostor (v nadaljevanju: **ministrstvo**) v letu 1994, že trislojna in jo je bilo treba le formalizirati ter nato kadrovsko napolniti in okrečiti. Na ministrstvu sta bila namreč za naloge varstva narave že zaposlena dva uslužbenca, v Upravi RS za varstvo narave, kot organu v sestavi ministrstva (leta 2001 preimenovano v Agencijo RS za okolje; v nadaljevanju: **uprava**), je bil oddelek za varstvo narave, v katerega je bila povzeta enota za varstvo naravne dediščine Zavoda RS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Na strokovni ravni je naprej delovalo sedem enot za varstvo naravne dediščine v regionalnih zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Ne glede na vse prepričljive argumente smo v iniciativni skupini ob predlogu zakonske rešitve za trislojno organiziranost čutili precejšnjo bojazen. Največjo je povzročalo zavedanje o »nereprezentativnem« položaju varstva narave v družbi ter zato možnosti, da predlagana rešitev ne bo politično sprejemljiva in da jo bo, če mogoče formalno bo sprejeta, dejansko zelo težko uresničiti v praksi. Postavljalo se nam je vprašanje racionalnosti. Od vseh pa je bilo najpomembnejše pomišljanje o zagotovitvi kritične mase kadrov na vseh treh organizacijskih ravneh, tako po številu (zaposlovanje v državni upravi je bilo vsa leta močno omejeno, v posameznih obdobjih pa popolnoma zaustavljeno) kot po kakovosti (kadra z aplikativno naravovarstveno usposobljenostjo in prakso ni bilo).

V vrhu ministrstva je bila predlagana organizacijska rešitev z ustanovitvijo samostojnega zavoda za varstvo narave zadržano sprejeta. A vendarle je bila. S sprejemom Zakona o ohranjanju narave (8. 7. 1999, v nadaljevanju: **ZON**) je bila trislojna organiziranost področja ohranjanja narave, poleg organiziranosti nadzora in upravljanja zavarovanih območij, formalnopravno potrjena. Kot strokovna organizacija za opravljanje dejavnosti javne službe ohranjanja narave je bil tako z ZON ustanovljen Zavod RS za varstvo narave (v nadaljevanju: **zavod**). Na podlagi ZON so formalno (ne pa še dejansko) prešli v zavod strokovni delavci s področja varstva naravne dediščine iz dotedanjih regionalnih zavodov za varstvo narave in kulturne dediščine. Regionalni zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine so namreč hkrati z ZON in Zakonom o varstvu kulturne dediščine (1999) prenehali delovati.

Zelo kmalu po sprejemu ZON so se v praksi pokazale vse čeri, ki so ob predlagani rešitvi povzročale bojazni. V vrhu ministrstva ni bilo zaresnega interesa po dejanski vzpostavitvi in delovanju zavoda. Vsa obveznost za to je ostala iniciativni skupini. Pokazalo pa se je, da je ob popolni nepodpori organizacijskih, kadrovskih in finančnih služb ministrstva prešibka. Po sprejetju ZON je ministrstvo nenadoma dobilo v delo neznanski obseg nalog – od organizacijskih do vsebinskih, od operativnih do sistemskih; čim prej je moralo pripraviti številne podzakonske predpise, tudi v povezavi s pridruževanjem Slovenije k Evropski uniji. V neobvladljivi situaciji, ko je obseg nalog nekajkrat presegal zmogljivosti iniciativne skupine, je bila po inerciji dana prednost vsebinskim nalogam. Hkrati je bilo ves čas v ozadju prisotno

zavedanje, da na kadrovskem področju še ni doseženo kritično število, ki bi omogočalo delovanje sistema v čisti trislojni strukturi, zato zavod, kljub ustanovitvi, ni mogel začeti delovati.

Z odlašanjem dejanskega začetka delovanja zavoda pa je bila v enem letu zamujena ugodnejša (kot se je izkazalo kasneje) politična priložnost za to. V letu 2000 so se dogodile politične spremembe – dvakrat se je zamenjala vlada. Novi minister, ki je ob imenovanju napovedal prizadevanja za liberalizacijo posegov v prostor, varstvu narave od samega začetka ni bil naklonjen. Eden od pomembnih ciljev njegovega ministrovanja takoj na začetku mandata je bila ukinitvev zavoda kot samostojne strokovne institucije. In v takšnem nerazpoloženem vzdušju se je začejalo »pravo rojstvo zavoda«.

Prizadevanja za ukinitvev samostojnega zavoda in umestitev stroke na ministrstvo smo razumeli kot namero po obvladovanju stroke in zagotovitvi možnosti predhodnega preverjanja ustreznosti naravovarstvenih rešitev na strani ministrstva, kar pa je le še dodatno utrdilo prepričanje, da je za dobro narave strokovna institucija zunaj ministrstva nujna. Še posebej tudi zato, ker bi bil z ukinitvijo zavoda onemogočen »glas v imenu narave«, ki ga je ZON dal zavodu z možnostjo zastopanja njenih interesov v upravnih in sodnih postopkih.

V iniciativni skupini smo poleg svojega rednega dela opravljali najbolj nujne naloge zavoda, ki so pogojevale njegov obstoj. Eno od pomembnih in prvih dejanj je bilo prizadevanje za imenovanje direktorja, ki naj bi čim prej poskrbel za izvedbo organizacijskih nalog, od prevzema delavcev iz enot nekdanjih regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine do priprave osnovnih pravnih aktov – statuta, aktov o sistemizaciji, delovnih razmerjih itd. Čimprejšnja vzpostavitev organizacijske strukture je bila nujna tudi zato, da bi ustvarili pogoje za poenotenje in izpopolnitev naravovarstvene stroke in s tem za dvig kakovosti dela ter ugleda zavoda.

Vendar vodstvo ministrstva o imenovanju direktorja zavoda ni hotelo slišati niti ni bilo pripravljeno prisluhniti utemeljitvam, da je vzpostavitev delovanja zavoda nujna, če že ne zaradi izvajanja nalog in uresničevanja ZON, pa zaradi pravno nedorečenega statusa delavcev iz enot nekdanjih regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine ter njihovega financiranja. Zahtevano je bilo, da do ukinitve zavoda mesto v. d. direktorja prevzame vodja sektorja za ohranjanje narave na ministrstvu, ne glede na že tako nekajkrat preobširen obseg njegovih rednih nalog. Pri tem ni nikogar motila nelogičnost njegovega dvojnega položaja, ko se je na istih problemskih vsebinah hkrati pojavljal v vlogi stroke in državnega uslužbenca. Imenovanje v. d. direktorja² zavoda na vladi je bilo 1. 6. 2000.

Kmalu po imenovanju v. d. direktorja je vlada imenovala tudi svet zavoda, ki je bil sestavljen pretežno iz uslužbencev ministrstva. Dne 15. 6. 2001 se je na Kersnikovi ulici 3, kjer je bil predviden sedež zavoda, odvila prva seja sveta zavoda. V iniciativni skupini smo pripravili predloge temeljnih aktov zavoda in v velikem pričakovanju slovesnega trenutka, ko bi jih svet potrdil in s tem prižgal zelo luč za začetek njegovega samostojnega delovanja, mizo

2 V. d. direktorja od junija 2000 do junija 2002 je bil Mladen Berginc (MOP).

okrasili s šopkom travniških cvetlic. Vendar je sledilo precejšnje razočaranje. Na seji je bilo zapovedano, da se direktorja ne zaposli, pač pa se podaljša status dotedanjemu v. d. direktorja (vodji sektorja za ohranjanje narave v ministrstvu), da zaposlovanje administrativnega kadra, vključno z računovodskim, ni dopustno, statut ni bil sprejet z razlogom, ker da ni jasno opredeljena pristojnost območnih enot zavoda, pravilnik o notranji organizaciji in začasni sistemizaciji delovnih mest ni bil sprejet, ker da ga je treba uskladiti s spremembami statuta itd. Vendarle in kljub vsemu pa je bilo življenje (sicer bolj životarjenja) zavoda še dopuščeno, saj je bil izvoljen predsednik sveta, sprejet je bil poslovnik o delu sveta ter potrjen letni program dela ter finančni načrt zavoda.

Prvemu v. d. direktorja je bil tako sredi leta 2001 podaljšan mandat za naslednje letno obdobje. Vse naloge osrednje enote zavoda smo še naprej poleg svojega rednega dela opravljali v iniciativni skupini na ministrstvu, vendar pa vsem nalogam nismo mogli biti kos. Sporazum o prehodu in prevzemu delavcev, sredstev in nalog med Zavodom RS za varstvo narave in Zavodom za varstvo kulturne dediščine po dveh letih od ustanovitve zavoda še ni bil sklenjen. »Obvisele« enote za varstvo naravne dediščine iz nekdanjih regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine so tako že drugo leto delovale naprej po inerciji, brez učinkovite medsebojne povezanosti, s številnimi organizacijskimi, prostorskimi, kadrovske problemi in zlasti tudi z vsebinskimi, ki so se pomanjkljivo reševali ali pa se sploh niso.

Druga seja sveta zavoda je bila dne 13. 9. 2001 v prostorih osrednjega ministrstva. Tokrat je bil sprejet statut zavoda, vendar pod pogojem, da se poslovni naslov zavoda določi na Vojkovi ulici, kjer je bil sedež uprave, h kateri naj bi se po odločitvi vodstva ministrstva zavod pripojil. Po drugi strani pa je bilo dorečenih nekaj za zavod pozitivnih dogovorov, med drugim, da se lahko zaposluje nove kadre, da se z ostankom sredstev na proračunski postavki nakupi avtomobile za sedem območnih enot ter da se pospešijo pogajanja za izpeljavo sporazuma o delitvi kadrov, sredstev in nalog med Zavodom RS za varstvo narave in Zavodom za varstvo kulturne dediščine, za podpis katerega sta bila zadolžena pristojna ministra. Obljubljeno je bilo tudi, da se iniciativna skupina razbremeni in da se v izvajanje splošnih nalog vključijo tudi splošne službe ministrstva.

Proti koncu leta 2001 smo v iniciativni skupini prvokrat ob pomoči splošne službe ministrstva reševali problematiko plač delavcev območnih enot. Ne glede na opozorilo, da je treba upoštevati celovitost sistema varstva narave, tudi plačnega, je namreč vodstvo uprave povišalo plače delavcev v enotah nekdanjih regionalnih zavodov, tako da so izstopali iz sistema državne uprave. Ob pomoči splošne službe ministrstva je tako konec leta 2001 v nekaj dneh in nočeh nastal nov pravilnik o notranji organizaciji in sistemizaciji, ki ga je sprejel svet zavoda na naslednji, 3. seji, dne 14. 11. 2001. Pravilnik so uokvirjale zahteve ministrstva, da se sistemizira samo minimalno več delovnih mest, kot je bilo v tistem času dejansko zasedenih, da se napredovanje ureja z drugim predpisom in da se v osrednji enoti ne vzpostavlja pododdelkov. Poimenovanje delovnih mest se je izvedlo na delovnem sestanku splošno-kadrovske službe ministrstva in iniciativne skupine.

Kljub vsem narejenim korakom pa je zahteva vodstva ministrstva za spremembo ZON, s katero bi ukinili zavod, ostala še naprej neomajna. Tako odločitev je močno podpiralo tudi vodstvo uprave, ki si je želelo obvladovati varstvo narave v celoti in z utemeljevanjem racionalnosti pripojiti enote za varstvo naravne dediščine nekdanjih regionalnih zavodov k upravi. Medtem je tudi samoiniciativno vodilo te enote, nekaj časa tudi ne glede na to, da je bil imenovan in za to pooblaščen v. d. direktorja zavoda.

Zadnja možnost za ohranitev zavoda, ki smo jo v iniciativni skupini še našli, je bil predlog, da se s spremembo ZON in z ukinitvijo zavoda počaka vsaj toliko časa, dokler ne bodo prepoznane vse nujne uskladitve ZON s predpisi Evropske unije. Prepričani smo bili, da pridobivamo čas, in tudi, da se bodo dodatni razlogi v prid samostojnosti in neodvisnosti strokovne službe pokazali prav ob implementaciji predpisov Evropske unije.

Na pobudo delavcev enot varstva naravne dediščine nekdanjih regionalnih zavodov je bil v tistem času v časopisu *Delo* objavljen članek, ki je pojasnjeval stanje in tudi kazal na nemogočo situacijo strokovne službe za varstvo narave, vendar v javnosti ni pritegnil velikega zanimanja in tudi ni imel moči, da bi kakorkoli pripomogel k hitrejšim rešitvam.

Razmere v praksi so postajale nevzdržne. Kopičile so se vsebine, ki jih je narekoval novi ZON. Reševale so se le zasilno ali pa sploh ne. Vendarle pa so takrat, kljub vsem težavam in časovnim stiskam, v imenu zavoda nastale prve naravovarstvene smernice (za spremembo prostorskih sestavin družbenega plana RS v povezavi z umeščanjem vetrnih elektrarn na kraška travišča in drugih energetskih objektov v zahodni Sloveniji), s čimer je bila izkazana ena od najpomembnejših novih vlog in nalog zavoda po ZON.

V začetku leta 2002 sta se za izvajanje splošnih nalog zavoda zaposlili poslovna sekretarka in pravnica, ki sta sedeli v prostoru sektorja za ohranjanje narave na ministrstvu. S to zaposlitvijo in z začetkom skupnega urejanja in reševanja splošnih zadev zavodskih enot je bila tako zasnovana nova osrednja enota zavoda. Prostorska stiska na ministrstvu, kjer so se začela kopičiti tudi gradiva te novo zasnovane osrednje enote, je bila neizmerna (medtem je urejene prostore na Kersnikovi ulici 3 zaradi namere ukinitve zavoda zasedla ljubljanska enota nekdanjega regionalnega zavoda). Kljub novi administrativni pomoči pa še vedno ni bilo časa in možnosti za pripravo vseh nujno potrebnih aktov, območne enote so poslovale še naprej raznoliko, stroka ni bistveno napredovala v poenotenju, začele so se kazati medsebojne nestrpnosti ... Prvi v. d. direktorja po dveh letih (od junija 2000 do junija 2002) ni mogel več privoliti v podaljšanje nemogočega položaja. V iniciativni skupini smo se znašli na robu vdaje bitke za zavod. Vloga v. d. direktorja je bila, v ponovno poživiljenem kontekstu pripojitve zavoda k upravi, dodeljena vodji sektorja za varstvo narave na upravi³.

Ob vsem tem se je nestrpnost do zavoda, ki je bila ves čas po malem prisotna, še stopnjevala. Kot se je večkrat izkazalo, so bili glavni vzroki za to neuravnotežen sistem nagrajevanja, ki je bil takrat ugodnejši za uslužbenca zavoda, način dela, ko v upravi za terensko delo

3 V. d. direktorja od junija 2002 do marca 2003 je bil mag. Aleksander Golob, univ. dipl. gozd. (Agencija RS za okolje).

ni bilo več veliko možnosti, negotova prihodnost zavoda in spremenjen način dela, ki sta nehote povzročala osebne stresne situacije in stiske zaposlenih, zlasti v upravi. Prisotna je bila bojazen odtujitve od stroke (ne nazadnje je treba upoštevati, da so bili v upravo vključeni delavci nekdanjega strokovnega zavoda in da so bili obremenjeni pretežno z administrativnimi nalogami), kar se je izrazilo tudi v želji, da bi strokovno revijo Varstvo narave, ki jo je izdajal nekdanji republiški zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, izdajala uprava in ne zavod.

V letu 2002 je bil končno sklenjen sporazum o prehodu in prevzemu delavcev, sredstev, arhiva in nalog med ministrstvom, pristojnima za okolje in kulturo. V tem času je v regionalnih zavodih delalo skupaj 196 delavcev, od tega pri nalogah varstva kulturne dediščine 126, pri nalogah varstva naravne dediščine 38, pri splošnih nalogah administrativno, finančno in upravljaljskega značaja pa 32. Pred sklenitvijo sporazuma so potekali pogovori in pogajanja, zlasti o delitvi kadra splošnih služb in skupnih osnovnih sredstev, vendar pri tem področje varstva narave ni bilo uspešno. V zavod so prešli le strokovni delavci (5 v območno enoto Celje, 4 v območno enoto Piran, 5 v območno enoto Nova Gorica, 6 v območno enoto Maribor, 7 v območno enoto Ljubljana, 5 v območno enoto Novo mesto in 4 v območno enoto Kranj), medtem ko je celoten kader splošnih služb, vključno z vsemi tajništvi, prešel v zavod za varstvo kulturne dediščine. Zavod je potegnil kratko tudi pri delitvi osnovnih sredstev in ostal praktično brez prostorov ter brez službenega voznega parka. Za večino območnih enot je bilo treba poiskati nove službene prostore, v njih omogočiti ustrezne delovne pogoje, kar je bil dodaten velik organizacijski zalogaj (za vse to je bilo treba pridobiti dodatna proračunska sredstva). Predmet delitve je bila tudi nekdanja skupna knjižnica, vendar se je delitev, zaradi pomanjkanja kadrovskih in časovnih zmožnosti na strani iniciativne skupine, po nekaj poskusih ustavila in tako je tudi nekdanja skupna knjižnica v celoti ostala v zavodu za varstvo kulturne dediščine.

Proti koncu leta 2002 se je novo zasnovana osrednja enota zavoda s tremi zaposlenimi z ministrstva preselila na Zeljarsko ulico 1, v prostore, katerih solastnik je bil eden od zaposlenih. Rešitev je bila ugodna, najemnina nizka, najemno pogodbo je bilo moč kadarkoli prekiniti. Vendar je prijava take rešitve Uradu za preprečevanje korupcije (ki ni našel nepravilnosti), spet dala čutiti negativno razpoloženje do zavoda ...

Ukinjanje zavoda je zares in dokončno zaustavilo šele mnenje vladne službe za zakonodajo, da bi bila ukinitev zavoda ustavno sporna. ZON je namreč določil, da zavod opravlja strokovne naloge tako za potrebe lokalnih skupnosti kot države. V primeru priključitve zavoda k ministrstvu bi vse strokovne naloge opravljal državna institucija, torej tudi tiste za lokalne skupnosti, kar pa je nelogično in ustavno sporno. Na praktičnem primeru bi to pomenilo, da bi naravovarstvene smernice za vključitev naravovarstvenih vsebin v občinski plan določilo ministrstvo. Tako se je ukinjanje zavoda zaključilo, sprejeta je bila sprememba ZON (30. 12. 2002), ki v določila o ustanovitvi zavoda ni posegala, čeprav je bil sprva glavni povod za spremembo zakona prav ta.

V začetku leta 2003 je ministrstvo objavilo javni razpis za direktorja zavoda. Dne 11. 3. 2003 je direktor⁴ prevzel posle. Tako je zavod preživel in zaključil inkubacijsko dobo. »Družinske« povezave z iniciativno skupino na ministrstvu so se počasi pretrgale, odnosi pa formalizirali ...

Ne glede na to, da je zavod leta 2003 začel samostojno delo, pa njegov obstoj in delovanje tudi poslej še nista bila samoumevna. Namere za njegovo ukinitve so se v posameznih letih še pojavile, in sicer v nekaterih primerih, ko je zastopal interese narave nasproti ogrožajočim posegom in se s tem zoperstavljal ekonomskemu interesu družbe. Pojavila se je tudi zamisel o združitvi zavoda z državnimi zavodi za upravljanje zavarovanih območij v en veliki javni zavod, kar bi vlogo in poslanstvo zavoda prav tako močno okrnilo, saj je bilo povsem spregledano, da so vloge zavoda in zavodov za upravljanje zavarovanih območij povsem različne. Tretja nevarnost, močno aktualna prav v zadnjem času, se kaže v težnjah po privatizaciji varstva narave, predvsem v povezavi s privatizacijo podatkov o naravi ter trgovanju z njimi za potrebe presoje vplivov posegov na naravo in odločanja o posegih, ter s tem izničenju vloge javnega zavoda.

Bistvo vseh preteklih prizadevanj je bila vizija javne, strokovno (čim bolj) neodvisne institucije, sposobne zastopati čiste interese narave. Po dveh desetletjih lahko ugotovimo, da zavod, ki mu je bila zaupana vloga take institucije, to po najboljši močeh (ob še vedno veliki kadrovski podhranjenosti, ki je posebej očitna ob primerjavi z drugimi javnimi službami) izpolnjuje. Današnji čas, ko so nematerialne vrednote in javni interes podrejeni interesu neoliberalnega kapitalizma, ko so v družbi močno prisotni egocentrizem, nespoštovanje preteklosti in pomanjkanje empatije, pa je varstvu narave nenaklonjen. Prizadevanja za ohranitev institucije, katere vlogo ima danes zavod, bodo zato zelo verjetno potrebna tudi v prihodnje. Pa ne samo to, potrebna bo tudi velika skrb, da duh čistega varstva narave ne zamre v samem zavodu, saj je ena od znanih značilnosti neoliberalnega kapitalizma »ugrabitve« države in prikrojevanje vseh njenih institucij svojim interesom ...

VIRI

1. Piskernik, A., 1963-1964. *Iz zgodovine slovenskega varstva narave. Varstvo narave*, 2–3, 59–70.
2. Smerdu, R. ur., 1979. *Varstvo naravne dediščine v SR Sloveniji*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo.

---

mag. Jana VIDIC
Ministrstvo za okolje in prostor, Sektor za ohranjanje narave
Dunajska 47
1000 Ljubljana, Slovenija
jana.vidic@gov.si

---

4 Za direktorja zavoda je bil marca 2003 imenovan dr. Darij Krajčič, univ. dipl. gozd.

PRAVNI OKVIR SISTEMA IN ORGANIZIRANOST VARSTVA NARAVE

THE LEGAL FRAMEWORK OF THE NATURE CONSERVATION SYSTEM AND ORGANISATION OF NATURE CONSERVATION

mag. Jelka KREMESEC JEVŠENAK

mag. Jelka Kremesec Jevšenak
(Foto: Peter Skoberne)

1 UVOD

V Zavodu RS za varstvo narave (v nadaljevanju: ZRSVN) so se odločili, da bodo 20. obletnico ustanovitve ZRSVN praznovali leta 2022. O tem, kateri datum je mogoče šteti za datum ustanovitve zavoda, je kar nekaj možnosti. Prva je datum uveljavitve Zakona o ohranjanju narave (v nadaljevanju: ZON)¹, to je 28.07.1999, ker je bil ZRSVN ustanovljen z zakonom. Druge možnosti so še datum vpisa v sodni register, datum prve konstitutivne seje sveta zavoda kot organa upravljanja, datum sprejema vseh temeljnih aktov zavoda in verjetno je še kakšna. Kakorkoli, ob praznovanju ustanovitve ZRSVN je dobra priložnost, da podelim svoje spomine na aktivnosti, povezane z njegovo ustanovitvijo. Spomini se kar sami rojevajo in prehitevajo drug drugega. Kar ni čudno, saj je bilo delo, povezano z varstvom narave, skoraj 25 let bistvo mojega profesionalnega delovanja. Tudi magistrirala sem na področju javne uprave s področja varstva narave.

V svojem prispevku sem se osredotočila na nastanek sistema varstva narave in vlogo ter pomen zavoda kot strokovne organizacije oziroma organizacije, pristojne za ohranjanje narave, v tem sistemu. Za delovanje vsakega družbenega sistema, kamor se uvršča tudi sistem varstva narave, je nujno treba zagotoviti nekaj bistvenih podpornih elementov. Poleg vzpostavljenega pravnega reda, to je veljavnih predpisov, ki tvorijo povezano in smiselno celoto ter določajo predvsem predmete in ukrepe varstva narave, morajo biti jasno in nedvoumno določene tudi pristojnosti posameznih javnopravnih in drugih pravnih pa tudi fizičnih oseb, pregledno in jasno morajo biti urejeni postopki kakor tudi nadzor in financiranje.

Zavod in njegova strokovna neodvisnost sta bila ves čas oblikovanja pravne ureditve sistema varstva in tudi še potem eden poglavitnih ciljev sistema, ki vsaj načelno zagotavljata njegovo strokovno neodvisnost.

¹ Zakon o ohranjanju narave – ZON (uradni list RS, št. 56/99 z dne 13. 7. 1999).

Danes veljavno besedilo ZON (Uradni list RS, št. 96/04 - uradno prečiščeno besedilo, 61/06 - ZDru-1, 8/10 - ZSKZ-B in 46/14, 21/18 - ZNOrg, 31/18 in 82/20).

Ob tem je treba že uvodoma poudariti, da brez v to usmerjene politične volje vladajoče politike vzpostavitve in delovanje sistema varstva narave nista mogoča. V času kreiranja in zagona sistema varstva narave je bila ta volja prisotna, potem pa je v nekaterih obdobjih prihajalo do zastoja, tudi nazadovanja.

2 DO OSAMOSVOJITVE

Moje prvo poklicno srečanje s področjem varstva naravne dediščine je bilo leta 1986, ko sem se zaposlila v Kulturni skupnosti Slovenije (v nadaljevanju: KSS). Področje varstva naravne dediščine je takrat sodilo v resor kulture, skupaj s področjem varstva kulturne dediščine. Področje kulture je bilo v nekdanji Jugoslaviji, ki je bila federalna država, v celoti prepuščeno v urejanje posameznim republikam.

Na področju varstva naravne dediščine so bili že leta 1981 sprejeti Zakon o naravnih in kulturnih dediščini (v nadaljevanju: ZNKD)², Zakon o Triglavskem narodnem parku³ in Zakon o Spominskem parku Trebče⁴, torej sistemski zakon in dva razglasitvena zakona. V času mojega delovanja v KSS na tem področju ni bilo novih zakonodajnih projektov. Delovanje službe varstva narave se je osredotočalo na izvajanje takrat še ne v celoti uveljavljenih zakonov.

ZNKD je nadomestil Zakon varstvu narave⁵ iz leta 1970. Ta je ob svoji uveljavitvi razveljavil Zakon o narodnih parkih⁶ iz leta 1959 in Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti⁷ iz leta 1958. Že imena zakonov, ki so urejali področje varstva narave kažejo, da so se spreminjali tako terminologija kakor tudi predmeti varstva narave. Do leta 1970, ko je bil uveljavljen Zakon o varstvu narave, so bili predmeti varstva vedno le vredni, znameniti, pomembni deli narave, ki so bili tudi različno poimenovani. Ta zakon je bil prvi poskus celovitega varstva narave, vendar je ostajal pri institucionalnem delu zgolj pri ukrepih zavarovanja, medtem ko so bile načelne določbe zelo moderne in vseobsegajoče.

ZNKD se je spet vrnil k varovanju le delov narave, vendar pa je vseeno pomenil bistven napredek, ker je poleg naravnih znamenitosti, ki so morale biti zavarovane oziroma razglašene, da so postale predmet varstva, uvedel še pojem naravne dediščine. Ta je zajemala in varovala dele narave, pri čemer za to ni bilo treba, da so bili predhodno razglašeni. Zadoščala je strokovna ugotovitev strokovne organizacije, da ti deli narave izkazujejo zahtevane kriterije

2 *Zakon o naravnih in kulturnih dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81, 42/86, Uradni list RS, št. 26/92, 75/94 – ZUJIPK, 7/99 – ZVKD in 56/99 – ZON).*

3 *Zakon o Triglavskem narodnem parku (Uradni list SRS, št. 17/81, 18/81 – popr., 42/86 in Uradni list RS, št. 8/90 – ZSDZ, 35/01 in 110/02 – ZGO-1).*

4 *Zakon o spominskem parku Trebče (Uradni list SRS, št. 1/81, 42/86, Uradni list RS, št. 8/90, 110/02 – ZGO-1 in 119/02 – ZON-A).*

5 *Zakon o varstvu narave (Uradni list SRS, št. 7/70).*

6 *Zakon o narodnih parkih (Uradni list LRS, št. 6/59).*

7 *Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti (Uradni list LRS, št. 22/58 in 26/61).*

vrednotenja. Vsebinsko podlago za sprejem navedene ureditve je predstavljala Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine⁸.

V takratnem sistemu družbenega planiranja in načrtovanja so tako občine kot republika z družbenim dogovorom načrtovale svoj družbeni razvoj, ki se je izrazil v prostorskih planih. Naravna dediščina je bila varovana prek prostorskih planov, pri čemer je bila naloga strokovne službe, da pripravi popise, t. i. inventarje naravne dediščine, pri čemer se je v nekaterih primerih uporabljalo tudi termin »obvezna republiška izhodišča«. Ti inventarji so bili obvezne strokovne podlage za prostorsko načrtovanje na občinski in republiški ravni.

Z ukinitvijo sistema samoupravnih interesnih skupnosti se je KSS leta 1989 združil s takratnim Komitejem za kulturo in postal zamelek novega Ministrstva za kulturo, ki je nastalo kmalu po osamosvojitvi. Organiziranost upravnih organov se je namreč spreminjala: najprej so bili to komiteji, ki so jih nadomestili sekretariati, tem pa so sledila ministrstva.

Poklicna služba na področju varstva vrednih delov narave je bila ustanovljena leta 1945 in je od leta 1946 delovala kot samostojen referat v okviru spomeniške službe. Republiški zavod za spomeniško varstvo je bil najprej upravna organizacija, podrejena neposredno Izvršnemu svetu SRS, kasneje pa je prešla v pristojnost Komiteja za kulturo.

Regionalna služba se je začela ustanavljati v sklopu regionalnih zavodov za spomeniško varstvo po letu 1960, sistematično pa se je začela krepiti po sprejemu ZNKD. Ustanoviteljice zavodov so bile v takratnem družbenem sistemu občine, ki so bile drugače kot zdaj nekakšen del državne uprave. Občine so bile tudi primarni subjekti, odgovorni za varstvo naravne dediščine in razglašanje naravnih znamenitosti. Država je bila le izjemoma pristojna za razglasitve, in sicer za narodne parke in izjemno pomembne regijske parke. Na podlagi ZNKD sta bili ustanovljeni še dve strokovni organizaciji, ki sta delovali na področju varstva naravne dediščine v Triglavskem narodnem parku in Spominskem parku Trebče, ki je bil sicer razglašen za kulturni spomenik, sprejet pa je bil v sistem varstva narave kot Kozjanski regijski park z izrecno določbo ZON⁹. Podlaga za to odločitev je bila strokovna ugotovitev, da ima to območje vse potrebne kvalitete območja, varovanega po predpisih s področja varstva narave.

3 PO OSAMOSVOJITVI

Posledice osamosvojitve so se poznale na vseh področjih, tudi na področju varstva naravne in kulturne dediščine. Osamosvojitve je v pravnem smislu pomenila postopno spremembo celotnega pravnega sistema. Te so temeljile na novo sprejeti Ustavi Republike

8 *Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, notificirana z Atom o nasledstvu glede konvencij, statotov in mednarodnih sporazumov, ki predstavljajo akt o ustanovitvi mednarodnih organizacij (Uradni list RS, št.54/92).*

9 *Druga alineja prvega odstavka 166. člena ZON.*

Slovenije¹⁰ (v nadaljevanju: ustava) iz leta 1991. Če se omejim samo na področje varstva narave, pri čemer bom v nadaljevanju uporabljala ta pojem v smislu, kot ga uporabljamo danes, vsebuje ustava vrsto določb, ki so pomembne za varstvo narave.

Najpomembnejša je določba o varovanju naravne in kulturne dediščine¹¹, ki določa, da je vsakdo dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike, država in lokalne skupnosti pa skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine. Ta določba pomeni, da je varstvo naravne dediščine ustavno varovana kategorija, kar izjemno poveča javnopravni značaj tega področja. Tudi odkazilo na obvezno zakonsko ureditev te materije je pomembno vplivalo na pomen in vpliv zakona, ki je uredil varstvo naravne dediščine, torej ZON.

Izjemno pomembna je tudi določba o lastnini¹², ki določa, da zakon določi način pridobivanja in uživanja lastnine tako, da je zagotovljena njena gospodarska, socialna in ekološka funkcija. Vsebina te določbe kaže na usmeritev Slovenije k relativizacije lastnine in njeni večfunkcionalnosti, ki jo morajo lastniki spoštovati. V nasprotju z anglosaksonskimi deželami, ki izhajajo iz absolutnosti lastninske pravice, se je v kontinentalni Evropi bolj uveljavila lastninska pravica, ki je omejena z ekološkimi in s socialnimi razlogi. Ustavnosodna praksa v Nemčiji je uporabila izraz »lastnina obvezuje«, ki po mojem mnenju lepo povzema pravi pomen tega načela.

Po sprejemu ustave se je na vseh področjih začelo pripravljati novo zakonodajo, ker so se stari zakoni lahko »uprabljali« le v delu, kjer niso bili v nasprotju z ustavo, kar je pomenilo bistveno nižjo stopnjo pravne varnosti. Uporaba je bila dopuščena do sprejema novih zakonov, ki so skladno z določili nove pravne ureditve uredili konkretno področje.

3.1 PODROČJE VARSTVA NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Na Ministrstvu za kulturo (v nadaljevanju: MK) se je začela priprava več zakonov, ki naj bi urejali področje varstva kulturne dediščine. Zakonodajni projekt je strokovno vodila dr. Jelka Pirkovič. Vsa področja varstva kulturne dediščine, tj. premično kulturno dediščino in muzeje ter arhivsko gradivo in arhive ter nepremično kulturno dediščino, kakor tudi varstvo naravne dediščine, je do takrat urejal ZNKD.

V izhodišča za novi zakon se je s področja varstva narave poskušalo vgraditi nove instrumente, bolj prilagojene varstvu narave, vendar za to ni bilo posluha. Pokazalo se je, da je področje varstva kulturne dediščine preozko in preveč togo, da bi lahko zagotovilo varstvo

10 *Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a).*

11 73. člen.

12 67. člen.

naravne dediščine (varstvo vrednih delov narave), kaj šele tudi varstvo narave kot vrednote same po sebi. Instrumenti varstva kulturne dediščine so pogojno še uporabni za »neživo naravo«, medtem ko je za ohranjanje biotske raznovrstnosti potreben popolnoma drug pristop. Tudi samo ločevanje na živo in neživo naravo zaradi kompleksnosti in povezanosti narave tudi v ekosistemihi pravzaprav ni sprejemljivo.

Še posebej pa je bilo pomembno to, da so naravne znamenitosti in naravna dediščina dobile svojo bazo, to je naravo v celoti. S sprejemom Konvencije o biološki raznovrstnosti¹³ se je namreč bistveno okrepilo zavedanje o kvalitetah »žive narave« in njenem pomenu za ohranjanje človeštva. Z ratifikacijo te konvencije se je Slovenija zavezala, da bo njene določbe vključila v slovenski pravni red. Tudi druge mednarodne konvencije, kot so Konvencija o varstvu selitvenih vrst živali – Bonska konvencija¹⁴, Konvencija o močvirjih, ki imajo mednarodni pomen, zlasti kot prebivališča močvirskih ptic – Ramsarska konvencija¹⁵, Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi prostoživečimi rastlinskimi in živalskimi vrstami – Washingtonska konvencija ali CITES¹⁶ in Konvencija o varstvu prostoživečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njunih naravnih življenjskih prostorov – Bernska konvencija¹⁷, so zahtevale ustrezno zakonsko ureditev. Ne glede na dejstvo, da Slovenija še ni bila članica EU, je bilo treba v vseh zakonodajnih projektih izkazati skladnost z zahtevami vseh direktiv s področja varstva narave. To sta predvsem Direktiva sveta o ohranjanju prostoživečih ptic in Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst, poleg njiju pa tudi Direktiva o živalskih vrtovih. V tistem času je bila tudi vsebina uredb EU, ki se v EU sicer uporabljajo neposredno, predmet slovenske pravne ureditve, pri čemer se to nanaša na Uredbo o varstvu prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst z zakonsko ureditvijo trgovine z njimi¹⁸.

Tako je bilo ob soočenju tako velikega področja, kot ga predstavlja narava zlasti z vidika ohranjanja biotske raznovrstnosti s področjem kulturne dediščine, nesporno ugotovljeno, da varstva narave in varstva kulturne dediščine ni mogoče urejati v enem zakonskem predpisu preprosto zaradi tega, ker gre za vsebinsko tako različne predmete varstva, da uporaba istega pravnega instrumentarija ni mogoča.

Pojavila se je tudi rešitev, da bi naravna dediščina ostala skupaj s kulturno dediščino v enem predpisu in v resorju MK, varstvo narave – ohranjanje biotske raznovrstnosti – pa

13 *Zakon o ratifikaciji Konvencije o biološki raznovrstnosti (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/96).*

14 *Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu selitvenih vrst prostoživečih živali (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 18/98 in 27/99).*

15 *Konvencija o močvirjih, ki imajo mednarodni pomen, zlasti kot prebivališča močvirskih ptic – Ramsarska konvencija, notificirana z Atom o nasledstvu glede konvencij, statutih in mednarodnih sporazumov, ki predstavljajo akt o ustanovitvi mednarodnih organizacij (Uradni list RS, št.54/92).*

16 *Zakon o ratifikaciji Konvencije o mednarodni trgovini z ogroženimi prostoživečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami, spremembe konvencije ter dodatkov I, II, III in IV h konvenciji (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 31/99).*

17 *Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu prostoživečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njunih naravnih življenjskih prostorov (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 17/99).*

18 *Sklicev ne navajam, ker zdaj veljajo spremenjeni predpisi EU.*

bi se urejalo drugje. Ta rešitev je bila še bolj nerealna in ni imela utemeljenih razlogov za sprejem. Dejstvo namreč je, da ni mogoče horizontalno deliti vrednih delov narave – naravne dediščine od njene baze, to je narave v celoti, in jih ob tem tudi učinkovito varovati.

Kot utemeljitev gornjih navedb o načelni nezdržljivosti področja naravne in kulturne dediščine navajam problem varstva ogroženih živalskih vrst, s katerim sem se prvič srečala že leta 1992. Na MK so bile podane zahteve o tem, da je treba zavarovati ogroženo vrsto vrtnega polža *Helix pomatia*, za to pa ni bilo ustreznih pravnih možnosti. Še zdaj se spominjam dr. Andreja Capudra, ministra za kulturo, ki je menil, da prvi zakonodajni projekt ministra za kulturo v osamosvojeni Sloveniji vendarle ne more biti zavarovanje polžev. Ne gre za to, da dr. Capuder ne bi podpiral varstva naravne dediščine, vendar je bilo zanj precejšnje presenečenje, da se mora na MK ukvarjati s polži ali z medvedi, ne pa s projekti s področja kulture.

V času nastanka MK je bilo tam zaposlenih cca 50 ljudi, pa še ti so bili iz različnih okolij. Tako sta bili dve tretjini zaposlenih iz KSS, kjer so se ukvarjali predvsem s financiranjem in programi posameznih področij. Zgolj ena tretjina je prihajala iz Komiteja za kulturo, kjer so skrbeli za zakonodajo. En sam strokovnjak je pokrival celotno področje varstva naravne in kulturne dediščine. Ena prvih organizacijskih odločitev je zato bila, da je treba v MK zagotoviti tri strokovnjake za to področje, in sicer enega za varstvo naravne dediščine, to je postal Stane Peterlin, ter po enega za področje arhivov in varstvo kulturne dediščine. Na MK je bila tudi pravna služba, kjer smo bili trije pravniki, vendar se je eden ukvarjal predvsem z denacionalizacijo, drugi dve pravnici pa z vsemi drugim pravnimi zadevami MK.

Problematika zavarovanih živalskih vrst je ostala nerešena do leta 1993, ko se spominjam, kako je Stane Peterlin pripeljal k meni, ki sem bila takrat pomočnica za pravne zadeve ministra za kulturo, mag. Jano Vidic. Problem je predstavljalo področje ogroženih živalskih vrst, kjer je še vedno veljal stari Odlok o zavarovanju redkih ali ogroženih živalskih vrst ter njihovih razvojnih oblik¹⁹, ki pa je bil preživel in ga je bilo treba nadomestiti. Na takratnem Republiškem zavodu za spomeniško varstvo je namreč prevladovalo stališče, da ni pravne možnosti za zavarovanje. To je bilo zame prvo pravo pravno delo na področju varstva narave.

Moje stališče je vedno bilo, da je treba najti pot za rešitev problema. Ob ustrezni pravni interpretaciji je bil to drugi odstavek 21. člena ZNKD, ki je določal, da Vlada RS razglašajo ogrožene rastlinske in živalske vrste za naravno znamenitost z odlokom. Ob pripravi uredbe je bilo jasno, da je to področje mnogo bližje področju divjadi in lovstva, ribištva in veterinarstva kot pa področju kulturne dediščine. Izdaja Uredbe o zavarovanju ogroženih živalskih vrst²⁰ je bila v takratnem času izjemen dosežek, za katerega je bila najbolj zaslužna mag. Jana Vidic. V veliko pomoč pa nam je bil takrat tudi gospod Anton Simonič, republiški inšpektor za divjad. S to uredbo smo zavarovali tudi zveri, in sicer medveda, volka in risa, ki so bile do takrat divjad in so se lovile.

¹⁹ Uradni list SRS, št. 28/76.

²⁰ Uredba o zavarovanju ogroženih živalskih vrst (Uradni list RS, št. 57/93, 61/93 – popr., 56/99 – ZON, 69/00, 82/02 in 98/02).

3.2 PODROČJE VARSTVA OKOLJA IN/ALI VARSTVA NARAVE

Na področju varstva okolja, ki je sodilo v resor Ministrstva za okolje in prostor (v nadaljevanju: MOP), so skorajda istočasno, to je v letih 1992 in 1993, intenzivno pripravljali celovito ureditev varstva okolja, ki do tedaj v našem pravnem redu še ni bila urejena.

Na MK je prišlo takrat do pobude za pravno ureditev področja varstva narave, ki je bila v temeljnih določbah smiselno enaka tistim s področja varstva okolja. Ker sta dve ministrstvi pripravljali zakonodajo za eno področje, področje varstva okolja pa je bilo že mnogo bolj razdelano, je bilo na sestanku pri takratnem podpredsedniku Vlade RS, dr. Leo Šešerku, ki je bil zadolžen za vprašanja s področja varstva okolja, dogovorjeno, da ima MK pol leta časa, da dodela svojo različico zakonodaje. Pri tem sta poleg mene sodelovala še Mladen Berginc in Stane Peterlin. V bistvu je šlo bolj za filozofsko vprašanje kot pa za resnično dilemo, ki bi imela vsebinske posledice. Vprašanja, kot so, kaj je širši pojem, narava ali okolje, kaj lahko sploh urejamo, naravo ali okolje, so bila končno rešena z dialogom in s poslušanjem nasprotnih argumentov. Skupaj je bila dosežena odločitev, ki je zdaj tudi uveljavljena, to je, da imamo sistem varstva okolja, s katerim urejamo tiste dele narave, ki jih lahko obvladujemo.

Ta faza se je zaključila s politično odločitvijo o tem, da se to področje ureja s sistemskim zakonom o varstvu okolja, pri čemer ta ne posega na pravno ureditev področja varstva naravne dediščine in ohranjanja biotske raznovrstnosti, ampak ga le uokvirja. Ureditev te materije je bila prepuščena posebnemu zakonu, ki ga je napovedala že ustava, to je Zakonu o ohranjanju narave.

Odnos med obema predpisoma je odnos med krovnim, sistemskim zakonom, ki ureja temeljna načela varstva okolja, opredeljuje temeljne pojme, ureja zbirke podatkov, monitoringe, javne službe in druge podobne vsebine. Vzpostavlja tudi pojme naravnih dobrin, naravnih virov, naravnega javnega dobra, izhodišča za rabo naravnih dobrin in drugo. Med naravne dobrine uvršča poleg naravnih virov in naravnega javnega dobra tudi naravne vrednote. V Zakonu o varstvu okolja²¹ iz leta 1993 so bile prvič pojmovno opredeljene tudi naravne vrednote. V bistvu je šlo takrat za to, da se preseka z uporabo pojma »naravna dediščina«, ki je nakazoval na koncept lastnine, ker je dediščina nekaj, kar dedujemo in je lahko predmet lastnine. Pojem naravnih vrednot je tozadevno nepristranski. Če razmišljamo o delih narave, ki so izjemni, redki, znameniti in tudi sicer posebni, z vidika tega, da nam jih je uspelo ohraniti in si jih zaradi tega tudi lastimo in smo nanje ponosni, je to poimenovanje na neki način utemeljeno. Ker pa zajema naravna dediščina tudi prostoživeče rastlinske in živalske vrste, ekosisteme in druge dele žive narave, ki niso v nikogaršnji lasti, je primernejše, da se uporabi drugačno poimenovanje. To tudi sicer pomeni odmik od pojmovanja, da je narava v lasti človeka, ki lahko z njo razpolaga brez vsakršne odgovornosti, ker je pač njegova.

²¹ Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 32/93, 1/96, 56/99 – ZON, 22/00 – ZJS, 67/02 – ZV-1 in 41/04 – ZVO-1).

Tako je bila leta 1994 sprejeta politična odločitev, ki jo je nakazovala že uvrstitev naravnih vrednot v ZVO, da se naravna dediščina loči od kulturne in prenese v resorno pristojnost na ministrstvo, pristojno za okolje. Dogovori so potekali še med ministrom za kulturo Sergijem Pelhanom in Miho Jazbinškom, ministrom za okolje in prostor. Do končne realizacije pa je prišlo, ko je bil minister za okolje in prostor dr. Pavle Gantar. Tako sta leta 1994 prešla v Upravo za naravo, kot organ v sestavi MOP, tisti del Republiškega zavoda za spomeniško varstvo, ki je deloval na področju varstva naravne dediščine, in svetovalec ministra za naravno dediščino iz osrednjega dela MK. Prehod se je uredil s posebnim dogovorom med ministrstvi.

3.3 ZAKON O OHRANJANJU NARAVE

Tisti časi so bili, milo rečeno, »turbulentni«. Imeli smo svojo državo, urejali smo svoje zakone, za katere smo želeli, da so moderni in demokratični. Da seveda upoštevajo človeka in njegove potrebe kakor tudi zasebno lastnino in seveda javni interes. Ob tem pa smo želeli doseči učinkovito varstvo narave.

Priprava nove zakonodaje je temeljila na določbah ustave, sprejetih in ratificiranih mednarodnih pogodbah, ki jih je na področju varstva narave kar precej, pa tudi na pravu EU, ker je bil eden od ciljev nove države tudi vstop v EU. V želji, da bi slovensko zakonodajo približali modernim evropskim zakonodajam, smo pridobili zakonodajo varstva narave drugih evropskih držav in jo proučili ter uporabili tiste rešitve, ki so bile po našem mnenju ustrezne in so se vklapljale v slovenski pravni red, ki pa je bil takrat seveda še v nastajanju. V času velikih sistemskih sprememb postavljeni novi zakonodaji je bil svojevrsten izziv. Pri tem nam je pomagal s pregledom pripravljenih tez zakonskega besedila tudi dr. Janez Šinkovec, nekdanji ustavni sodnik in velik podpornik varstva narave. Njegove pripombe so v veliki meri pomagale, da je ZON prestal večino ustavnosodnih presojev.

Aktivnosti pri zakonu o ohranjanju narave so se zame aktivno začele leta 1994, ko sem se septembra 1994 zaposlila na MOP. Seveda sem izhajala iz svojih dotedanjih izkušenj na MK in KSS. Najprej smo pridobili zakonodajo drugih evropskih držav. V veliki meri smo se naslonili na nemško zvezno zakonodajo in deželne zakonodaje kakor tudi na zakonodajo avstrijskih dežel. V tistem času je bila nova in moderna zakonodaja Madžarske in Češke. Ob upoštevanju zahtev konvencij in prava EU so začela nastajati najprej izhodišča za ZON in že hkrati tudi teze zakona.

V tem času so potekali tudi drugi zakonodajni oziroma pravni projekti, zaradi česar so bila izhodišča za ZON posredovana ministru v potrditev šele aprila 1997, ko se je aktivirala tudi priprava predloga ZON, skupaj z uvodom k zakonu, katerega sestavni del so tudi obsežna mednarodna primerjava pravnih rešitev in vse pripadajoče obrazložitve²².

---

22 *Predlog zakona o ohranjanju narave (ZON) - EPA 599 - II - prva obravnava, objavljen v Poročevalcu DZ RS letnik 24, št. 63, z dne 29. 10. 1998.*

Priprava Zakona o regijskem parku Škocjanske jame²³ je zahtevala velik strokovni angažma. To je bilo po dolgem času novo zavarovanje, saj je od sprejema Zakona o Triglavskem narodnem parku preteklo že 16 let. Z Republiškega zavoda za spomeniško varstvo je sodeloval Matjaž Puc, ki je tudi pripravil strokovne podlage. Naloga je bila strokovno in pravno zelo zahtevna, saj še nismo imeli novega sistemskega zakona, smo pa na tem primeru preverjali mogoče strokovne in pravne rešitve, ki smo jih kasneje vgradili v ZON. Sprejem tega zakona je bil nujen zaradi izpolnitev zahtev Unesca, da morata biti tako podzemna jama kakor tudi območje nad njo ustrezno zavarovana, sicer bodo Škocjanske jame izgubile status svetovne naravne dediščine, ki so ga pridobile z vpisom na seznam svetovne kulturne in naravne dediščine pri Unescu²⁴. Ker je to območje pomembno tudi z vidika varstva kulturne dediščine, je bil to še zadnji skupni razglasitveni akt.

Zakon se je začel pripravljati še na MK, dokončan pa je bil že na MOP. Poleg strokovnih vsebin je bila še cela vrsta zapletenih pravnih vprašanj, ne nazadnje vprašanje lastnine podzemnih jam, jamskega inventarja in jamskega živega sveta. Škocjanske jame so bile kot družbena lastnina tudi v upravljanju podjetja Hoteli, turizem in gostinstvo, Sežana, ki je podzemno jamo tudi tržilo v smislu opravljanja gospodarske dejavnosti, kar je predstavljalo dodaten problem. Zastavljalo se je namreč vprašanje upravljavca tako pomembne naravne znamenitosti. Ocenjeno je bilo, da je to lahko samo javni zavod, ker gre za opravljanje dejavnosti v javno korist, dotedanji upravljevalec pa je dobil ustrezno odškodnino. Ustanovljen je bil Javni zavod Park Škocjanske jame, ki je danes dober primer učinkovitega upravljavca zavarovanega območja, ki ima tudi sredstva od vstopnin v jamo, s katerimi lahko zagotavlja delovanje zavarovanega območja. Tako je bilo na primeru Škocjanskih jam preverjenih več modelov oziroma ukrepov varstva, s katerimi se lahko dosegajo cilji konkretnega zavarovanega območja in varstva narave.

Naslednji primer, kjer smo nabirali izkušnje za bodočo sistemsko zakonsko ureditev, je bil primer Škocjanskega zatoka. Dejansko je bil tam prvič učinkovito uporabljen institut začasnega zavarovanja, še na podlagi ZVNKD. Z izdajo odločbe o začasnem zavarovanju Škocjanskega zatoka leta 1993, ki je bila izdana še na MK, smo preprečili uničenje izjemno pomembnega habitata za ptice, tudi kot prezimovališča za ptice selivke. Za to območje je Občina Koper že sprejela prostorske načrte, ki so na tem območju načrtovali zasipavanje in gradnjo različnih objektov, tudi trgovskih centrov. Pobudo za zavarovanje so dali nevladniki, konkretno DOPPS. Tudi predstavniki piranskega regionalnega zavoda so zagotavljali učinkovito podporo naporom ministrstva za zagotovitev varstva. Začasno zavarovanje je bilo še ponovljeno, tokrat pri MOP, tako da smo lahko pripravili Zakon o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok²⁵. Menim, da je tudi to zgodba o uspešnem projektu na področju varstva narave. Tudi v tem primeru smo preizkušali različne ukrepe varstva narave. Izpostavljam dva primera, in sicer podelitev koncesije za upravljanje zavarovanega območja kot obliko

23 *Zakon o regijskem parku Škocjanske jame (Uradni list RS, št. 57/96 in 46/14 – ZON-C).*

24 *Vpis na Seznam svetovne dediščine je bil izveden 28. 11. 1986.*

25 *Zakon o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok (Uradni list RS, št. 20/98 in 119/02 – ZON-A).*

izvajanja javne službe ohranjanja narave. Koncesijo za upravljanje je pridobil DOPPS, ki je svojo nalogo izvrstno opravil. Uporabljen je bil tudi varstveni ukrep sanacije naravne vrednote. Območje Škocjanskega zatoka je bilo namreč degradirano, delno so ga tudi že zasuli, tam pa so se odlagali tudi nevarni odpadki. Zaradi tega je bilo treba sprejeti ustrezne načrte za sanacijo celotnega območja in jo tudi strokovno izvesti.

V tem času je potekal tudi proces spreminjanja družbene lastnine kot lastnine vseh v lastnino z znanim lastnikom. Ta proces je potekal na več ravneh in večstopenjsko. Naj samo omenim denacionalizacijo, lastninjenje stanovanj oziroma t. i. Jazbinškov stanovanjski zakon, lastninjenje družbene lastnine v podjetjih, lastninjenje vodnih zemljišč, lastninjenje agrarnih skupnosti, lastninjenje spomenikov ter znamenitosti v družbeni lastnini in verjetno bi se našlo še kaj. Nazadnje je bil zakonodajno proces zaključen s sprejemom zakona, ki je olastnil vse, kar še ni bilo lastninjeno. Zgodovina bo povedala, kako smo bili pri tem uspešni in pravični, da ne rečem pošteni. Dejstvo pa je, da je postalo varstvo narave oteženo, ko so zemljišča, ki so bila v družbeni lastnini, npr. v Triglavskem narodnem parku, prešla v zasebno lastnino. Nekateri denacionalizacijski postopki potekajo še zdaj in še niso zaključeni. V tistem času smo poskušali doseči, da bi spomeniki in znamenitosti v družbeni lastnini prešli v državno last, a je ta zakon padel na Ustavnem sodišču RS. Zaradi tega smo v ZON vključili tudi določbe o lastninjenju družbene lastnine²⁶. Postopek lastninjenja se je za naravne vrednote končal s sprejemom Zakona o varstvu podzemnih jam²⁷, ki je prenesel v državno lastnino podzemne jame in jamski inventar.

Delo pri tezah za ZON v stavbi javnega zavoda TNP poleti 1997, z desne proti levi: Ana Prančič, Mladen Berginc, Štefka Novak, Jana Vidic, Dušan Pichler in Jelka Kremesec Jevšenak.

²⁶ 171. člen ZON.

²⁷ Zakon o varstvu podzemnih jam (Uradni list RS, št. 2/04, 61/06 – ZDru-1, 46/14 – ZON-C in 21/18 – ZNOrg).

Pripravljena izhodišča nove zakonodaje je potrdil minister aprila 1997. Na podlagi izhodišč so bile pripravljene teze ZON, ki smo jih pilili na MOP. Posamezne strokovne podlage po področjih so pripravljali vsak za svoje področje mag. Jana Vidic, dr. Peter Skoberne, Alma Vičar, Branka Hlad, Marko Simič, Jelka Habjan in Robert Bolješič, če posebej izpostavim samo nekatere sodelavce. Vodja celotnega projekta je bil Mladen Berginc, strokovni del je v celoti prevzela mag. Jana Vidic, pravni del sem pokrivala sama, pri tem je pomagala tudi Špela Maček Guštin, ki je sodelovala tudi pri pripravi Zakona o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok. S pripombami so sodelovali tudi drugi kolegi pravniki na MOP ter tudi drugi strokovnjaki, kot je dr. Boštjan Anko, priznani profesor in veliki strokovnjak, ki je zaslužen za to, da smo nekaj časa imeli tudi magistrski študij varstva naravne dediščine.

V želji, da bi bil sistem varstva narave kompleksno povezana in učinkovito delujoča celota, smo za izhodišča zakona imeli tudi grafični del, kjer smo prikazovali posamezne rešitve in njihovo povezanost med seboj ter ga sproti dopolnjevali in nadgrajevali.

Pripravljeno gradivo je bilo predmet veliko strokovnih usklajevanj, tudi pravni kolegij, ki je takrat deloval na MOP, vodil pa ga je generalni sekretar Igor Plestenjak, je nekajkrat obravnaval gradivo za ZON. Na ta način smo želeli doseči kar največjo usklajenost gradiva in učinkovitost predlaganih rešitev.

Osnutek ZON je bil aprila 1998 posredovan v medresorsko usklajevanje, sprejet pa junija 1999 še v času dr. Pavla Gantarja kot ministra za okolje in prostor.

ZON izraža takratno stanje duha, vedenja in znanja. Nesporno je bil v času svojega nastanka izjemno pomemben. V varstvo narave je vgradil takrat zahtevano in nujno potrebno trdnost. Pri varstvu narave, ki je aplikativna stroka, ne gre za subjektivno komponento, ampak za varstvo na podlagi objektivnih, večinoma predhodno znanih podatkov in prepoznanih ter določenih kvalitiet. Seveda je zaradi poteka časa od določitve vrednih delov narave s statusom prepoznana potreba po ponovnem pregledu terena pred izdajo naravovarstvenih smernic ali ustreznega mnenja. Ob pisanju zakona smo se soočali z neprestanimi očitki o tem, da investitorji ne vedo, v kaj se spuščajo, ker podatki o vrednotah narave, ki jih je treba varovati, niso vnaprej znani. Zaradi tega je v zakonu dan velik poudarek zbiranju podatkov, določitvi območij, ki jih je treba varovati, in sicer tako območno kot tudi vrstno. Vsekakor pa je treba različne interese soočiti čim prej, torej še v fazi priprave strategij oziroma nacionalnih programov oziroma temu ustreznih strateških programskih dokumentov. Definitivno pa se mora to zgoditi v fazi prostorskega načrtovanja. Tako se lahko različni interesi pravočasno uskladijo oziroma se lahko na najpomembnejših območjih narave razvoj umakne varstvu narave.

Tukaj moram omeniti pravni institut »naravovarstvenih smernic«, ki je nastal zaradi tega, ker je v času po osamosvojitvi in pred sprejemom ZON varstvo narave ostalo brez vključitve v prostorsko načrtovanje. Zaradi ukinitve sistema družbenega planiranja, katerega sestavni del je bilo tudi prostorsko načrtovanje, pri pripravi sprememb prostorskih načrtov niso

več upoštevali naravne dediščine. Vsebina naravovarstvenih smernic in njihova obvezna pridobitev v postopkih priprave prostorskih aktov ter drugih aktov rabe naravnih dobrin kakor tudi aktov razglasitve nepremičnih kulturnih spomenikov in obvezno upoštevanje smernic so takrat postali eden temeljnih stebrov varstva narave. Pomen smernic je bil prepoznan tudi sicer in se je uveljavil tudi na drugih področjih. Kasneje jih je dopolnila celovita presoja vplivov na okolje, ki je v izhodiščih ZON ni bilo. Ob uveljavitvi celovite presoje vplivov na okolje so se postavljala vprašanja smiselnosti ohranjanja naravovarstvenih smernic. Moje osebno mnenje je, da so še vedno smiselne, vsaj v posebnem delu, ko vsebujejo varstvene usmeritve za posamezna območja ohranjanja narave s statusom. Še posebej pa se to nanaša na zakonsko določbo, da se v naravovarstvenih smernicah lahko navedejo tudi podrobnejši pogoji za varstvo naravnih vrednot, zavarovanih območij in ohranjanje biotske raznovrstnosti. Dejstvo je, da se položaj področja ohranjanja narave v postopkih prostorskega načrtovanja spreminja, in to ne na bolje. Spreminjajo se nosilci urejanja prostora, obveznost pridobivanja smernic se ukinja in še kaj bi se našlo. Nепrestano spreminjanje prostorske in gradbene zakonodaje odseva stanje v naši družbi in predvsem veliko željo po razvoju za vsako ceno.

3.4 ZAVOD RS ZA VARSTVO NARAVE

Sprejem ZON je bil velik uspeh, hkrati pa je pomenil začetek izgrajevanja sistema varstva narave. Sistem pa ne more delovati brez enega najpomembnejših akterjev, to je brez strokovno neodvisne organizacije, ki jo predstavlja Zavod RS za varstvo narave. Z zakonom je bil zavod sicer pravno gledano res ustanovljen, vendar je bilo treba zagotoviti vse potrebno za začetek dela, začenši z imenovanjem vršilca dolžnosti direktorja zavoda, ki zagotovi izvedbo vseh drugih aktivnosti, potrebnih za nemoteno delovanje. To so imenovanje članov sveta zavoda, ki je organ upravljanja zavoda, sprejem statuta, ki je pogoj za vpis v sodni register, zagotovitev poslovnih prostorov, kar pomeni določitev sedeža zavoda, ter sprejem vseh drugih aktov, potrebnih za delovanje zavoda, kot sta sistemizacija in organiziranost zavoda, in zagotovitev financiranja s sklenitvijo pogodbe z ustanoviteljem o opravljanju javne službe in drugo.

Ker zavod kot samostojna strokovna organizacija že v začetku ni bil pogodu nekaterim politikom, ki so takrat vodili MOP, se je začetek opravljanja dejavnosti neprestano odmikal iz zelo različnih razlogov. Leta 2002 se je pripravljala novela ZON iz enega samega razloga, da se zavod vključi v Agencijo RS za okolje, ki je organ v sestavi MOP, in izgubi svojo strokovno samostojnost. Ker so bili pravni sistem, ustavnost in zakonitost ter upoštevanje teh načel takrat še upoštevanja vredni argumenti, je razlog, da zavod opravlja strokovne naloge tudi za občine, pretehtal in do sprememb v organiziranosti ni prišlo.

Medtem ko so zaposleni v Republiškem zavodu za spomeniško varstvo prešli z MK na MOP zakonsko že konec leta 1994, dejansko pa v letu 1995, so ostali zaposleni še naprej ostali v regionalnih zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine do sprejema ZON, ki je ustanovil zavod. Dejanski prehod je bil izveden po sprejemu posebnega sporazuma med MK in MOP, s katerim sta ministrstvi pravnoformalno uredili prehod delavcev iz enih subjektov –

regionalnih zavodov – v drugega – ZRSVN. Ta sporazum je bil dokončno podpisan in izveden leta 2002. Zamuda pri tem je bila posledica dejstva, da je bilo razmerje med zaposlenimi s področja kulturne dediščine in zaposlenimi s področja naravne dediščine med 3-4 proti 1. Ker naj bi se sorazmerno delili tudi prostori, inventar in oprema ter dokumentacija, arhiv, knjižnica in nedokončane zadeve, je to predstavljalo zelo težko nalogo. Še posebej tudi zato, ker je prišlo do delitve nekoč skupnega področja, s čimer se niso vsi strinjali.

Menim, da je čas pokazal, da je bila odločitev o ločitvi področij, čeprav takrat boleča in težavna, pravilna. Varstvo narave nikoli ne bi doseglo takega razvoja, če bi ostalo v resorju kulturne dediščine. Še vedno pa ostajajo pravne možnosti tako v ZON kot tudi v Zakonu o varstvu kulturne dediščine, da se lahko pripravijo skupni akti o zavarovanju, če so za to izpolnjeni pogoji. Nesporno dejstvo namreč je, da se področji, ki sta obe v javnem interesu in varstveno naravnani, lahko podpirata.

Z imenovanjem dr. Darija Krajčiča za direktorja se je začela izgradnja zavoda, kot ga poznamo zdaj. Če že uporabljam sintagmo, jo bom uporabila tudi zdaj. Gre za zgodbo o uspehu. Zavod je bil na svojem začetku kadrovsko, finančno pa tudi prostorsko podhranjen ter obremenjen z vrsto težkih strokovnih nalog.

Pravzaprav je igra usode, da je prav minister mag. Janez Kopač, ki ni imel velikega posluha za varstvo narave, naredil za njeno varstvo zelo veliko. Za časa njegovega mandata leta 2003 je bil ustanovljen Krajski park Goričko, po dolgem času novo zavarovano območje, določene so bile zvrsti naravnih vrednot in naravne vrednote, zaradi vstopa v EU smo morali novelirati ZON in sprejeti vrsto podzakonskih aktov zaradi implementacije Direktive o pticah in Direktive o habitatih. Posebej je odmeval predlog določitve območij Natura 2000 v Sloveniji, saj se je pokazalo, kako kakovostno in ohranjeno naravo imamo.

Ko so bili doseženi temeljni cilji ZON in »so reflektorji ugasnili«, pa je nastopil čas za dograjevanje, preverjanje, piljenje, za tisto vsakodnevno delo, ki ga moraš imeti res rad, da vztrajaš v delu »naravovarstvenika«.

Sama menim, da je delo naravovarstvenika poslanstvo, da je več kot to, da prideš v službo in oddelaš svojih osem ur. Na področju varstva narave sem našla svojo poklicno pot, ki me je zaznamovala. Ko je bilo delo, ni bilo ure. Delo je bilo pa vedno. Klic iz regionalne enote: Imamo tak problem, kaj naj storimo. Ali pa: Vse smo že storili, kar smo znali, ali lahko storimo še kaj? Seveda vedno ni bilo rešitve. Včasih pa sta že kratek razmislek in izmenjava stališč pokazala novo pot.

4 ZAKLJUČEK

Področje varstva narave je kompleksno in zelo zahtevno. Družba je varstvu narave včasih naklonjena, spet drugič ne. V sedanjem času, ko se soočamo s podnebnimi spremembami, bi morali še bolj paziti na ohranitev narave, ki predstavlja tudi naravne vire in je temelj za preživetje človeštva. Na žalost postaja »trajnostni razvoj« zmeraj bolj samo fraza in nima resničnega elementa trajnosti. Zaradi tega je še bolj pomembno, da vztrajamo pri izvajanju sistema varstva narave. Tukaj je ZRSVN nenadomestljiv v svoji vlogi neodvisne strokovne organizacije, ki poleg strokovnih nalog deluje tudi na terenu in ozavešča javnost o pomenu varstva narave.

Moja ocena je, da je sistem varstva narave dobro zaživel, da smo uspešno postavili pravni red na področju varstva narave, seveda ob pomoči EU, in da je tudi ZRSVN dobro zaživel. Pomoč EU vidim v visoki stopnji varstva narave v EU, ki je dostikrat edina obramba narave pred uničujočimi posegi. Tukaj mislim predvsem na postopke presoje vplivov na okolje, del katerih je tudi posebno varstvo Natura območij. Manj uspeha je bilo na drugih področjih, kot je ustanavljanje zavarovanih območij, saj nismo realizirali z nacionalnim programom zastavljenih ciljev na tem področju. Področje varstva narave je v celoti tudi kadrovsko in finančno podhranjeno. Tudi nekateri pravni instituti niso v celoti zaživali. Tako je področje neposrednega nadzora ostalo samo pri izvajanju na zavarovanih območjih, a še to ne na vseh. V zadnjem času se je prisilno zmanjšal vpliv nevladnih organizacij, ki delujejo v javno korist na področju varstva narave, kar ni v korist naravi. Poudariti želim, da dosežena stopnja varstva narave ni samoumevna in da jo lahko varstvu narave nenaklonjena politika zelo hitro razgradi.

Na koncu se želim zahvaliti vsem sodelavkam in sodelavcem, s katerimi sem sodelovala v prizadevanjih za dobro narave. Bila je izjemna izkušnja skupinskega dela, ko smo se vsi trudili, da dosežemo skupni cilj – ohranjeno naravo.

OB 20. LETNICI ZAVODA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA VARSTVO NARAVE

AT THE 20TH ANNIVERSARY OF THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION

Mladen Berginc
(Foto: Peter Skoberne)

Mladen BERGINC

Tavam po spominskem močvirju, ki se počasi že spreminja v šotišče, in vlečem na plan spomine kot utrinke na službeno dogajanje izpred več kot 30 let. Ko prebiram med njimi ter jih povežujem v časovno zaporedje, se pojavljajo prelomni dogodki, ki so vplivali na vse kasnejše dogajanje. Globlje kot segam, bolj se iz globin na spominsko površje počasi luščijo medli utrinki dogodkov, prostorov in dogajanj, obrazov in imen ljudi, ki so takrat ustvarjali osnove za današnjo naravovarstveno stroko. Sodobna naravovarstvena doktrina in iz tega izhajajoča strokovna nadgradnja imata namreč veliko daljšo zgodovino, kot jo obeležuje letošnja 20. obletnica Zavoda RS za varstvo narave.

Takrat, še v obdobju preloma druge Jugoslavije, je bilo naravovarstvo zakonodajno in organizacijsko, ob sestrski kulturni dediščini, spravljeno v Ministrstvu za kulturo pod pojmom naravna dediščina. Na polju številnih drugih resornih pristojnosti je bilo obrobno in podhranjeno. Organizacijsko je bila stroka umeščena v mrežo s sedmimi regionalnimi zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine. Njihove ustanoviteljice so bile občine. Nad to mrežo je s svojo usklajevalno vlogo bedel še republiški zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine. V celovitem strokovnem naravovarstvenem omrežju, v njem sta delovali tudi dve parkovni entiteti, je bila prisotna sorazmerno majhna, številčno skromna ekipa naravovarstvenih strokovnjakov, zelo dobrih poznavalcev slovenske narave in velikih varstvenih entuziastov, ki so svoje delo dojemali bolj kot poslanstvo, ne kot poklic ali zaposlitev. Omenjeni entiteti sta bili samostojni državni naravovarstveni organizaciji: Javni zavod Spominski park Trebče (kasneje preoblikovan v Kozjanski regijski park) in Javni zavod Triglavski narodni park. Njuno upravljanje je bilo določeno s posebnima zakonoma.

S tako organizacijo, stanjem in delovanjem vseh zavodov je bila sprijaznjena večina zaposlenih – stvari so bile utečene, delalo se je samostojno, aktivnosti so bile usmerjene v varovanje posameznih delov narave, od katerih je stroka odbrala posebej vredne in so bili statusno kot naravne znamenitosti izvzeti pod posebno varstvo države ali občin (občine so bile glede na današnje veliko večje in jih je bilo temu primerno manj). Službe so bile pogosto v primežu finančnih težav in kadrovske podhranjenosti, kar je izhajalo tudi iz splošnega podcenjevanja pomena teh služb in minimiziranja njihovega vpliva. Vseeno se je prej ali slej našlo manjšo kost, kar je ob že prislovični skromnosti naravovarstvene stroke zadoščalo za prebijanje naprej. V strnjenem razumevanju takratnih razmer je moč izluščiti, da je stroka

lahko samostojno ustvarjala strokovno doktrino, in tudi uživala v dragoceni ustvarjalni svobodi. Bil je svojevrsten in lep čas, ko je bilo delo veliko bolj sproščeno in umirjeno v primerjavi z današnjimi razmerami. Temu času smo kasneje rekli obdobje naravovarstvene romantike. Mogoče je bilo temu tako tudi zaradi obrobnosti in mehkega vplivu naravovarstva na takratna družbena dogajanja.

Vedno in povsod se najdejo nergači, večni nezadovoljneži, ki kritizirajo in težijo k nečemu drugačnemu. Nekaj takih se je konec 80. let prejšnjega stoletja nabralo tudi med naravovarstveniki. Zahtevali so, da je treba narediti korak naprej v smeri novega pristopa k varovanju narave ter učinkovitejšemu, prodornejšemu naravovarstvu, ki bo ciljno obrnjeno k celovitejšemu ohranjanju narave. Veliko tovrstne kritike in nezadovoljstva je izhajalo iz uprave Triglavskega narodnega parka. Tam so se v bitkah za usklajevanje ključnih parkovnih interesov varstva narave na območju narodnega parka ob soočanju z drugimi zelo vplivnimi sektorji, kot so bili npr. gozdarstvo, vodarstvo, energetika, turizem pogosto srečevali s sistemsko šibkostjo naravovarstvenega področja. Nezadovoljni s svojo podrejenostjo, ki je izhajala tudi iz splošnega položaja naravovarstvene stroke in pravno instrumentalne šibkosti preozko usmerjenega sistema naravne dediščine ter splošne medsektorske nemoči kulturnega resorja, so vztrajno opozarjali na to in sprožali zahteve po drugačnem sistemu.

Iz razprav v internih strokovnih krogih, tudi ob povezovanju s tujimi strokovnjaki in z zgledi iz tujine, ter v vročih debatah s predstavniki nekaterih sorodnih sektorjev (gozdarstvo, okolje) se je tako pred dobrimi 30 leti izoblikovala ključna ideja o preskoku iz antropocentričnega pogleda v ekocentričnega ter tako v pristop k holističnemu razumevanju narave kot intrinzične vrednote, na nešteto načinov prepletene v en sam konglomerat, ter iz tega sledeči logični potrebi po njenem varovanju in ohranjanju v vsej njeni celovitosti.

Pospešek vsemu temu dogajanju je dala tudi ustanovitev nove, samostojne države. V brbotanju hitrega rojevanja novih državnih struktur je nastajala pestra, popolnoma nova sektorska zakonodaja, dogodile so se reorganizacije posameznih področij državne administracije, sproženi so bili projekti velikih državnih investicij, kot so avtoceste, ki so grobo in obsežno zarezale v prostor ter naravno okolje. Vzporedno z vsem tem so se rojevali vedno novi ter zahtevni izzivi za naravovarstveno stroko. Ob naraščajočem nezadovoljstvu nad neodzivnostjo in nerazumevanjem kulturnega ministrstva kot matičnega resorja o vlogi in pomenu varovanja narave se je v sredini 90. let zgodila odločitev za prelomen prehod sektorske pristojnosti s kulturnega ministrstva na okoljsko. Prehod ni predstavljal samo novega upravnno-administrativnega pokrova nad naravovarstveno politiko, temveč je za seboj povlekel tudi vso strokovno organizacijsko mrežo in je usodno vplival na delitev nekdanjih skupnih sestrskih služb. S tem novim pristopom, ki je šele leta kasneje dobil svoj končni izraz v podobi Zakona o ohranjanju narave, sta se počasi začela spreminjati organizacijsko stanje in delovno področje stroke.

Z današnje perspektive, gledajoč nazaj v ta oddaljeni čas, je mogoče razumeti, da se je vse dogajanje odvijalo hitro in tekoče. V resnici pa ni bilo vselej tako. Pristanek v drugem

resorju, kjer je bila celotna atmosfera okoljevarstveno naravnana in zato že načelno veliko bolj dojemljiva za naravovarstvene cilje, dejansko ni bil ravno mehak. S prehodom političnih, upravnih, organizacijskih in finančnih obveznosti naravovarstva k ministrstvu za okolje in prostor (istočasno sta pod okrilje ministrstva prešla tudi oba državna parkovna zavoda) se je na začetku, kljub stalno prisotni pozitivni atmosferi v novem ministrstvu, včasih pokazala njegova operativna šibkost za te nove skrbi in tudi občasno slabo razumevanje, kaj vse to povleče za sabo. Ministrstvo do takrat predvsem ni imelo nobene podobne izkušnje z regionalno organizirano strokovno mrežo, kot jo je prineslo novodošlo naravovarstvo. Naša pričakovanja niso bila velika, zato smo vsi skupaj potrpežljivo preživeli začetno obdobje uvajanja v drugačne delovne in organizacijske razmere. Sčasoma so se turbulentne razmere umirile, posebno še po sprejetem, težko usklajenem sporazumu med kulturnim in okoljskim ministrstvom o delitvi kadrov, prostora in premoženja, potrebnega za delo. Znotraj ministrstva za okolje so se začele iskati najboljše rešitve za vsakodnevno delovanje strokovnih služb, ki so bile pred vedno večjimi strokovnimi izzivi. To nekaj let trajajoče obdobje, vse do sprejetja Zakona o ohranjanju narave, lahko označimo za nekakšno viseče obdobje, kajti strokovne službe so še vedno delovale inertno v starih pravnoorganizacijsko statusnih okvirih. Le oba parkovna zavoda in v tem obdobju tudi novoustanovljeni zavod regijskega parka Škocjanske jame so lahko normalno poslovali, ker je bilo, kot že omenjeno, njihovo delovanje že prej urejeno s posebno zakonodajo.

Leta 1999 je bil po dolgih letih intenzivnih priprav in dolgotrajnega usklajevanja sprejet Zakon o ohranjanju narave. Ta je določil, da se vsa obstoječa mreža dotedanjih samostojnih strokovnih zavodov na medobčinski ter državni ravni (razen parkovnih zavodov) združi v enotni, centralni, državni, strokovni javni zavod s sedmimi regionalnimi enotami. Dobil je zakonsko določeno ime Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, s sedežem v Ljubljani. Ob tem velja posebej poudariti zelo pomembno dejstvo, da je novi zavod dobil status samostojne organizacije in ni bil umeščen v nabor organizacijske sestave znotraj ministrstva za okolje. Zakon je s tem stroko izvzel iz neposrednega vpliva politike in omogočil njeno avtonomnost, kar je bila gotovo ključna varovalka za njen razvoj *sui generis*. To se je izkazalo kot rešilna bilka v zgodbi, ki je sledila nekaj let pozneje, ko je z vrha ministrstva sledil zelo resen poskus manevra umestitve zavoda v ožji upravno organizacijski okvir znotraj ministrstva za okolje ob predvidljivi nameri podreditve stroke dnevni politiki.

Zakon je jasno opredelil strokovne pristojnosti Zavoda in mu v obliki novih pravno izvedbenih instrumentov dal v roke tudi veliko večje možnosti uveljavljanja strokovnih argumentov in iz njih izhajajočih zahtev, predvsem v postopkih prostorskega umeščanja ali drugačnega poseganja v naravo. Ampak s tem dogodkom se proces ustanavljanja nove Zavoda še ni končal. Potrebna so bila še tri leta, da se je ustanova tudi dejansko organizacijsko povezala, pravno konstituirala in kot organizacijska celota operativno zaživela, torej dobila ustrezne statusne akte ter legitimne, dokončne organe vodenja. V tem času so za vodenje in poslovanje začasno skrbeli v sektorju za varstvo narave na ministrstvu za okolje z začasnimi, tako imenovanim v. d. direktorovanjem.

Od tod naprej, ko je zavod bil uradno »rojen«, so se zadeve začele odvijati po začrtani poti, v skladu s programskimi usmeritvami, tako na kadrovske in finančne področju kot strokovnem, ob stalni pomoči že vpeljanega aktivnega sodelovanja ministrstva in njegovega sektorja za varstvo narave ter Agencije za okolje. Organizirana je bila vodstvena centralna enota, ki je skrbelo za enotno delovanje vseh sedmih regionalnih izpostav kot notranjih enot Zavoda. Vlada je dr. Darija Krajčiča, gozdarskega strokovnjaka, imenovala za prvega rednega direktorja Zavoda. Pod njegovo skrbjo se je stanje naglo izboljševalo. Prihajali so novi, mladi strokovnjaki, urejali so se novi prostori za regionalne izpostave in centralno enoto, širil se je strokovni vpliv stroke, razvijala in poglobljala se je doktrina celovitega varstva narave, kot jo je generalno uzakonil Zakon o ohranjanju narave. Stroka je z vsem tem doživela razvojni zalet in svojevrsten razcvet, kot ga ni v vsej svoji dotedanji zgodovini nikoli poprej.

Krepitev položaja in vloge stroke, povezane z veliko večjimi pristojnostmi, sloneče na starih »mačkih« in njihovih izkušnjah, ob novih in mladih za varstvo narave zavzetih kadrih različnih strokovnih profilov, je prinašala tudi veliko večjo odgovornost in izpostavljenost pri strokovnih odločitvah. Vedno večje in kakovostne zbirke podatkov, argumentirane strokovne zahteve in mnenja, povezovanje z nevladnimi organizacijami, odprtost Zavoda za širšo javnost, povezovanja s podobnimi ustanovami v tujini – z vsem tem se je zavod za varstvo narave hitro premaknil na polje vsega upoštevanja vredne stroke. Še desetletje pred tem, ko se je na primer ob načrtovanih umestitvah avtocestnega programa v prostor poskušalo argumentirati za naravo prijaznejše rešitve, se je naravovarstvu očital apriorni amaterizem, češ, kje pa imate celovite in zanesljive, javno preverljive podatke o biotski raznovrstnosti, stanju vrst, habitatov in podobno. Ob tem je naravovarstvu v preteklosti tudi primanjkovalo zakonskih instrumentov, s katerimi bi v postopku odločanja o prostorskih posegih lahko učinkovito uveljavljalo svoje argumentirane zahteve. Stroka se je po uveljavitvi Zakona o ohranjanju narave še hitreje ter učinkoviteje dograjevala in krepila svoj položaj ter vlogo. Že dolgo niso več padali očitki o amaterizmu, ker so argumenti, izhajajoči iz novonastalih zbirk podatkov, postajali vedno bolj prepričljivi. Z njihovim uveljavljanjem je naravovarstvo pridobivalo vedno večji pomen predvsem pri prostorskem odločanju, velikokrat tudi ključnega. Niso se več mogli serijsko dogajati primeri, ko so mnenja stroke prevladali drugi interesi.

V naslednjih letih je bila po sprejetju Zakona o ohranjanju narave pod skrbjo ministrstva za okolje dograjena še dodatna obsežna sistemska zakonodaja, ki je postala tudi orodje za operativno delo zavoda za varstvo narave, in programski dokumenti. Pod vplivom zahtev zakonodaje Evropske unije je z velikim trudom in s sodelovanjem najširše slovenske naravoslovne stroke, od univerz do nevladnih organizacij, nastalo obsežno omrežje Nature 2000, ustanovljena so bila številna nova, tudi velika zavarovana območja naravnih parkov. Slovenski Hades, za naravovarstvo izjemno pomembno kraško podzemlje, je dobil popolnoma nov sistemski zakon, enega redkih tovrstnih v svetovnem merilu. Zavod je odprto in tvorno sodeloval z ministrstvom za okolje ter podpiral njegovo delo pri nastajanju vsega naštetega ter pri številnih novih projektih in operativnih nalogah na področju varstva narave. Sodelovanje in povezovanje z drugimi podobnimi institucijami po Evropi ter izmenjavanje izkušenj pri

tem sta zelo obogatila strokovno trdnost in operativno samozavest kadrov. Krepitev vedno večjega pomena in vloge nevladnih organizacij v državi in sodelovanje z njimi sta pomembno izboljšala zavedanje javnosti o pomenu varstva narave, ki dandanes celo z demonstracijami zahteva, da država zagotovi učinkovito varovanje narave in okolja. Vse povedano gotovo prispeva k prodornjšemu delovanju Zavoda.

Ob raznih obletnicah se ob spomilih, v stilu »Še pomnite, tovariši«, samo refleksno izprašujemo, ali je bilo vse prav in dobro. Seveda so take ocene za nazaj pogosto izkrivljene, ker ne morejo odsevati vseh, še tako drobnih, v distanci časa nepomembnih dogajanj in okoliščin, ki so v končnem seštevku rezultirale v ravnanjih in odločitvah ter vplivale na takratno dogajanje. Gotovo ni bilo vse prav in dobro, še manj optimalno. Zadeve se niso vedno odvijale, kot so bile zamišljene, včasih tudi ob veliko, zasebno ali javno, izražene slabe volje. Nekateri so dvomili, drugi nasprotovali spremembam, bili so tudi poskusi zaustavitve in zagovori drugačnih smeri razvoja naravovarstvenih ambicij; nekoga je bilo strah, drugi so bili jezni na dogajanje, skratka popolnoma običajne okoliščine vsake prelomne zgodbe. Resnica je samo to, da je kompleksen preplet vseh nabranih energij in dogajanja na mikro in makro ravni poganjal celoten proces nastajanja vsebinsko in organizacijsko novega sistema varstva narave. Iz prepleta vsega, kar se je dogajalo v zgodbi o ustvarjanju sodobnega naravovarstvenega sistema v Sloveniji, v središču katere je bilo tudi ustanavljanje Zavoda, pa velja omeniti tri pomembne okoliščine, ki so ključno in sočasno vplivale na vse skupaj.

Najprej zelo na kratko, vendar najpomembnejše – vedelo se je, kaj se želi doseči in glavnega cilja – ureditev varstva narave kot celote – nikoli nismo spreminjali. S celovitim pristopom se je naravovarstveni sistem moral nujno odpreti in vsebinsko preko različnih, predvsem upravno – programskih instrumentov povezati z drugimi ključnimi sektorji, ki s tem prevzemajo svoj del odgovornosti za ohranjanje narave.

Druga pomembna okoliščina je povezana s časom nastajanja nove države, ki je potrebovala odzivno, kakovostno in trdno naravovarstvo. V vsem tem zelo intenzivnem vretju sta svoji vplivni vlogi odigrala tudi enotno politično prizadevanje vseh za pridružitve države evropskim zvezam in ustanovam ter s tem posledično prevzemanje evropskih standardov in drugih pogojev za delovanja vseh državnih podsistemov. S pridružitvenim sporazumom z EU leta 1997 smo bili k temu tudi pravno zavezani. Pri tem naravovarstvo, ki je v okviru matičnih okoljskih politik, imelo pomemben položaj, ni moglo biti nobena izjema in to je tudi vplivalo na razumevanje domače politike o nujnosti oblikovanja evropskim standardom prilagojenega sistema naravovarstva. Brez evropske zgodbe v Sloveniji prav gotovo ne bi imeli takega naravovarstvenega sistema, kot ga imamo danes. Pridružujem se prepričanju, da domača politika nikoli ne bi pristala na podobne rešitve, če v ospredju ne bi imeli jasnih zavez do Evropske unije.

In kot je v življenju velikokrat pomembno, prisotna je bila tudi sreča! Ta je bila v tem, da so bili, ob spletu vseh okoliščin, ob pravem času na najpomembnejših mestih odločanja v ključnih situacijah ljudje, ki so razumeli trend nujnosti sprememb in korenitejšega razvoja

naravovarstva ali mu vsaj niso (preveč) nasprotovali. S svojim ravnanjem so omogočili, da se je proces odvijal v zeleni smeri in se po dolgih letih tudi zaključil. In ne nazadnje je bilo veliko podpornega razumevanja v institucijah zunaj najožjega politično upravnega okolja. Eno izmed teh srečnih naključij pa je bilo tudi dejstvo, da se je že na samem začetku dogajanja, na operativni ravni kreatorjev novega sistema varstva narave, v središču vsega dogajanja znašla majhna, vendar trdna skupina isto mislečih strokovnjakov različnih profilov, ki so, zavedajoč se svoje odgovornosti, trmasto zavzeto vlekli voz proti končnemu cilju.

Danes smo v kaotičnih razmerah sodobnega sveta soočeni z naglim padanjem v klimatsko črno luknjo in neizogibnim kolapsom biotske raznovrstnosti, ko se sprožajo ciklični procesi, ki jih ne bomo mogli več spremeniti, tudi če bi to hoteli. Slovenija ni izvzeta iz tega dogajanja, toplotni šoki nas bodo zaradi geografske lege prizadeli še bolj, kot bo svetovno povprečje, in naša narava z eno najbogatejših biotskih raznovrstnosti na svetu bo zaradi tega izjemno ranljiva. Vse te grozeče spremembe in njihove prihodnje posledice postavljajo pred nas številna težka vprašanja s skupnim imenovalcem – kako spremeniti odnos družbe, politike in posameznika do narave, ko je večina ljudi, vedno bolj odvisnih od strojev, izgubila stik z njo? Kako z vidika naših ciljev vplivati na prilagoditve posameznih sektorskih politik, da bomo ohranili ugodno stanje v naši naravi? Kaj bo z gozdovi, bomo les uporabljali kot kurjavo za ogrevalne sisteme in do listja pometali in siromašili gozdove? Kaj bo s kmetijstvom? Bomo morali poklekniti pred neizogibnimi zahtevami po obsežnih namakalnih sistemih? Ali bomo v imenu okoljskih ciljev za gradnjo obnovljivih virov energije žrtvovali ogromne površine naravnih območij in s tem zabili še zlati žebelj v krsto z biotsko raznovrstnostjo? Ali bomo zaradi silovitega širjenja koruznih prostranstev v krajinsko tipologijo uvedli pojem koruzna krajina? Kako v šolske programe za otroke in mladino bolje vključevati graditev razumevanja o naravi kot natančno sestavljenem ter urejenem sistemu in pozitivnega odnosa do drugih bitij ter nežive narave? Zahtevnih vprašanj je še veliko več. Naravovarstvo se je znašlo pred svojimi najzahtevnejšimi izzivi, in to v času, ko mu politične razmere v državi nikakor niso naklonjene, celo nasprotno, odkrito sovražne so mu, in nastopanje v vlogi advokata narave, kar je temeljna dolžnost naravovarstva, danes gotovo ni zavidanja vredno.

Kaj lahko v teh razmerah sploh naredi stroka na področju varstva narave? Tega, seveda, ne vem. Ne poznam razmer in nisem umeščen v trenutno dogajanje, v katerem dnevno deluje naravovarstvo, pa vendar bi si na podlagi preteklih izkušenj morebiti vseeno drznil razmišljati.

Lani smo obeležili stoletnico Spomenice, Magne Carte takratnega varstva narave. Ob tem se lahko vprašamo, ali smo uresničili njene ideje. Presegli smo jih, vendar smo za to potrebovali sto let, s to razliko, da je bila narava v preteklosti na splošno v bistveno boljši kondiciji, kot je danes, in da so današnji pritiski nanjo neprimerljivo večji, z vsemi globalnimi vplivi tudi usodni za našo in milijone drugih vrst. Nekateri naravovarstveniki v tej luči, tudi s konkretnimi predlogi, ob obujanju pomena Spomenice kot zgodovinskega dokumenta, ponujajo idejo o nastanku sodobne, sedanjim razmeram in problemom posvečene nove Spomenice. Gotovo je v tem pogledu nekaj, s čimer se je mogoče strinjati – država na področju

ohranjanja narave potrebuje vizijo, dolgoročni pogled naprej, kako varovati naravo, ki ni nekaj statičnega, temveč je evolucijsko dinamična.

Dejstvo je, da imamo danes v državni pravni red vgrajen obsežen sistem, ki vsebinsko, organizacijsko ter izvedbeno podrobno ureja varstvo narave. Sistem je opremljen z veliko orodji, s katerimi se lahko pomembno vpliva na ključne odločitve oblastnih organov. V antropocentrično naravnani družbi razumemo naravo kot vir, zato je prevzemanje razumevanja njenega nujnega ohranjanja kot vrednote *per se* v politiko drugih resorjev ključno za nadaljnji varstveni pristop. Usvojitve tega razumevanja je po mojem mnenju preobrat, ki bo imel daljnosežne, za varstvo narave pozitivne posledice, ker bo skrb za njeno ohranjanje veliko bolj razdeljena po drugih sektorjih. Danes je bolj kot kadarkoli poprej jasno, da je obvladovanje razmer, kot so klimatske spremembe, urbanizacija, industrializacija kmetijstva, energetske in infrastrukturne posegi ter drugi izzivi, ki nam jih prinašajo tudi globalni vplivi, mogoče le z skupnimi močmi in ob sodelovanju celotne države.

Zavedajoč se izjemnega pomena usmeritev za načrtovanje in izvajanje politik drugih resorjev, je bila že v začetku novega tisočletja na vladni ravni sprejeta medsektorsko usklajena desetletna strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti, ki je prenehala veljati konec leta 2012. Strategija je postavila usmeritve za dejavnosti, ki pomembno vplivajo na rabo biotske raznovrstnosti in trajnostni razvoj. Drug obsežen dokument, ki je pred tem tudi nastal v medresorski povezavi, je bil pregled stanja biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti v Sloveniji ter je služil kot temelj navedeni strategiji. Glede na takratne razmere začetnega delovanja novega varstvenega sistema je bil to vsekakor zelo velik dosežek ter solidna podlaga za nadaljnji proces utrjevanja naših ciljev v državnih politikah. Po izteku veljavnosti tega akta sta se naravovarstvena stroka in politika leta dolgo znašli v »leru«.

Leta 2020 je bil v okviru Resolucije o nacionalnem programu varstva okolja sprejet tudi Nacionalni program varstva narave, ki za ciljno obdobje 2020–2030 določa javni interes pri ohranjanju biotske raznovrstnosti in varstvu naravnih vrednot z določenimi cilji, kar končno, z vključenim strateškim načrtom ohranjanja biotske raznovrstnosti, poleg srednjeročne vizije, spet pripelje do bolj konkretno določenih ukrepov izvajanja naravovarstvene politike (mimogrede, menim, da pri tem veliko premalo izpostavljam nujnost razglasitve večjega deleža velikih zavarovanih območij, ki so bila načrtovana že v preteklosti in se pri njihovi gradnji, po velikem napredku v začetku tega stoletja, ni naredilo več veliko). Pri tem pa še vedno ostaja odprt eden ključnih izzivov, ki je tudi v tem dokumentu večkrat omenjen kot ključen – kako to vključiti v politike drugih sektorjev.

Vendar je to edina mogoča pot. V spopad z bližajočimi se problemi je treba iti skupaj z vsemi sektorji in pri tem slediti scenariju, zastavljenemu v nacionalnem programu. Če ostanemo osamljeni s svojimi varstvenimi prizadevanji, se gotovo ne bomo uspešno kosali z interesi veliko močnejših sektorskih politik. Pomembno je tudi, da se deluje čim bolj kohezivno v težnji po večji povezavi celotne stroke, kar je v državi premoremo, od univerzitetne ravni do posameznikov. Z delovanjem v smeri stalnega medresorskega sodelovanja bi dodatno

tudi spodbudili druge sektorske razmisleke, ki jih zdaj marsikje pogrešamo. Poiskati bi morali tudi nove komunikacijske veščine na poti tesnejšega in stalnega komuniciranja s širšo javnostjo, kajti mimo široko doseženega konsenza o nujnosti ohranitve narave tudi politika ne bo mogla mirno iti.

Vsekakor je lahko metati na papir vzvišene misli in ideje, v dnevni realnosti pa je vse skupaj veliko bolj banalno, celo nedosegljivo. Zavedam se, da v nobeni od služb, ki se poklicno trudijo za ohranjanje narave, ni dovolj strokovnega kadra, da jih stiskajo s financami, da .... Ampak to je tako in tako stalnica, saj nikoli nismo imeli idealnih razmer in treba je delati najboljše s tistim, kar imaš, ter postaviti dovolj visok cilj, za katerega se boriš. Poleg pravilne usmeritve je tudi nujno ohranjati vrhunska merila in standarde varovanja narave ter ne dopuščati, da jih spodkopavajo trendi, ki malikujejo gospodarski razvoj za vsako ceno in s tem povezano nebrzdano brezmejno, kakršnokoli že dobičkonosnost. Treba je zato vedeti, kaj želimo doseči v korist dobrega stanja narave, in v brušenju skupnih rešitev ter korak za korakom vztrajati pri teh usmeritvah, kajti bitka za naravo bo prisotna, dokler bo ta obstajala okoli nas.

Naj se v zaključku srčno zahvalim svojim nekdanjim, izjemnim kolegicam in kolegom ter širokemu krogu sodelavcev, s katerimi sem delil zelo veliko dobrih trenutkov (pa tudi nekatere slabe), ki so se nam zgodili v mnogih bitkah za prihodnost narave. Za vse sem jim zelo hvaležen! Povedati jim želim, da sem z njimi pri tem zelo užival, ker smo bili enotni in smo dobro vedeli, kaj hočemo doseči, vedoč, da brez zelene narave ni naše prihodnosti. Kajti narava je temelj, od koder izhajamo, ter zadnji zid, na katerega se v sodobnem, peklensko zmedenem svetovnem kaosu človek še lahko nasloni.

Pod črto: Dovolim si še dvoje. Nekje sem ujel novico, da je 4. novembra 2021, ko pišem to besedilo, svetovni dan zdrave pameti. Verjetno gre le za še eno od premnogih zavajanj, ki se nam prepogosto dogajajo, vendar to niti ni pomembno. V trenutnem, tlečem upanju, ko trepetamo za treznost zaključkov za človeštvo usodne svetovne podnebne konference, ki te dneve poteka na Škotskem, me namreč spomni na poanto, ki so jo razumeli tudi v Butalah – da je to vrednota, za katero filozofi pravijo, da je daleč najbolj pravično razdeljena, saj se nihče ne pritožuje, da je ima premalo. V povezavi z zdravo pametjo in njeno sestrsko moralno pa bi se svetovni in domači vodilni politiki ob strmoglavem padanju v klimatsko kataklizmo morali že zdavnaj vprašati, ali le niso vseeno prikrajšani za oboje.

Ko sem pred desetletji kolege biologe spraševal, kam nas vodi neomejeni ekonomski razvoj, je nazaj prišlo pojasnilo – »katastrofe so naravi imanentne; *Homo sapiens* kot vrsta pri tem ni nobena izjema.« Nauk, ki si ga bom zapomnil za večno.

PRIČEVANJE Z ZAČETKOV SLOVENSKEGA POKLICNEGA NARAVOVARSTVA: POGOVOR S STANETOM PETERLINOM OB NJEGOVI 85-LETNICI

TESTIMONY FROM THE BEGINNINGS OF SLOVENIAN PROFESSIONAL NATURE CONSERVATION: CONVERSATION WITH STANE PETERLIN ON THE OCCASION OF HIS EIGHTY-FIFTH BIRTHDAY

Pogovor zapisala mag. Jana VIDIC

Leta 1961 je v Referatu za varstvo prirode pri Zavodu za spomeniško varstvo Ljudske Republike Slovenije (LRS) svojo poklicno naravovarstveno pot začel univ. dipl. biol. Stane Peterlin. Nasledil je svoja predhodnika gozdarskega inženirja Antona Šivica in botaničarko dr. Angelo Piskernik ter postal po vrsti tretji poklicni naravovarstvenik v Sloveniji.

Stane Peterlin je pričevalec časa z začetkov delovanja prve strokovne službe varstva narave, pionir strokovnega naravovarstvenega dela, ključni oblikovalec doktrine varstva narave, vzornik generaciji naravovarstvenikov 70. in 80. let prejšnjega stoletja ter njihov neformalni stanovski vodja.

Rodil se je decembra 1937, mladost pa preživel na Velikih Poljanah pri Ortneku. Poklicno pot je zaključil z upokojitvijo leta 2000 na Ministrstvu za okolje in prostor kot svetovalec vlade za področje ohranjanja narave.

Stane Peterlin na Jezerskem leta 2016.
(Foto: Jana Vidic)

Spoštovani Stane,
kako si po končanem študiju biologije našel pot v poklicno naravovarstvo?
Kako se spominjaš začetkov in dr. Angele Piskernik, ki te je sprejela za svojega sodelavca?

Moj takratni vrstnik in študijski kolega na Oddelku za biologijo Biotehniške fakultete v Ljubljani je bil Boštjan Kiauta. Skupaj s Tonetom Wraberjem sta bila praktikanta pri dr. Angeli Piskernik v Referatu za varstvo narave pri Zavodu LRS za spomeniško varstvo. Preden

je Boštjan odšel na študij v tujino, za kar se je odločil že v času dodiplomskega študija, me je napotil k dr. Angeli Piskernik, da ga nadomestim na njegovem mestu. Dr. Angela Piskernik me je lepo sprejela, moje delovanje pri gorski straži v času šolanja na višji gimnaziji pa jo je posebej zanimalo. Takoj mi je ponudila dvourno, pol leta zatem pa štiriurno delo na dan. Opravljal sem predvsem razna tehnična dela, risal karte in urejal arhive s predlogi za zavarovanje. Očitno sem jo z izdelki prepričal in kmalu mi je podaljšala delo še za dve uri na dan, obenem pa je naznanila, da se v kratkem namerava upokojiti. Pri vodstvu Zavoda LRS za spomeniško varstvo me je priporočila za svojega naslednika, vendar pod pogojem, da končam študij. Diplomiral sem 17. novembra 1961, slab mesec kasneje, 1. decembra 1961, pa sem nastopil službo poklicnega naravovarstvenika v Referatu za varstvo narave pri Zavodu LRS za spomeniško varstvo s polnim delovnim časom.

Marca 1962 sem moral k vojakom v Bilečo in nato v Bitolo. Ko sem se po enem letu vrnil, me je čakalo delovno mesto. Bilo je obdobje polno navdiha in želje po delu. Kmalu po vrnitvi sem pri gorski straži začel voditi ljubljansko centralo in za to dobil nekaj honorarja. S tem sem si kupil preprosto kamero in začel s foto dokumentiranjem narave. Dr. Angela Piskernik je imela namen za pol leta podaljšati svoje službeno delo, da bi me vpeljala v vsebine, vendar se je podpora tej nameri izmaknila, ko se je zamenjalo vodstvo zavoda in je ravnatelj Eda Turnherja zamenjala Mica Černigoj. Novi ravnateljici ni uspelo zagotoviti dveh delovnih mest, zato je dr. Angela Piskernik delo zaključila. Nekaj časa je še sodelovala s članki, z nasveti. Na dr. Angelo Piskernik imam zelo lepe spomine. Bila je velika osebnost, zelo duhovita. Zelo cenim vse njeno delo.

Eno tvojih skupnih del z dr. Angelo Piskernik je bil pregled zaščitenih in zaščite vrednih naravnih objektov Slovenije, ki sta ga objavila v reviji Varstvo narave leta 1962.

Kako obsežna je bila takrat evidenca izbranih delov narave, takrat še poimenovanih naravne znamenitosti?

Objavljeni pregled je temeljil na predhodno zbranih in objavljenih podatkih o prirodnih oziroma naravnih znamenitostih, zlasti iz prispevka Naravni spomeniki Kranjske, ki ga je objavil botanik Alfonz Paulin leta 1905, iz turističnih vodnikov, ki jih je v letih od 1913 do 1924 napisal potopisec in organizator planinstva Rudolf Badjura, ter iz prispevka Domovinski prirodni spomeniki, ki ga je v letu 1944 objavil gozdarski inženir Anton Šivic. Ta je bil eden od pionirjev varstva narave. Služboval je na banovinski upravi, kjer je vse obdobje podpiral varstvo narave, vendarle pa to ni bilo njegovo poklicno področje dela. To je postalo šele, ko je po upokojitvi sprva vodil posvetovalni odbor za varstvo narave pri Prirodoslovnem muzeju, nato pa nekaj začetnih let (1947–1954) opravljal naloge referata za varstvo prirode pri Zavodu LRS za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti. Ko se je referatu po svoji upokojitvi v Prirodoslovnem muzeju pridružila tudi dr. Angela Piskernik, se je Anton Šivic dokončno upokojil.

Leta 1959 je Ljudska skupščina LRS sprejela Zakon o narodnih parkih, na podlagi tega pa leta 1961 Odlok o razglasitvi Doline sedmerih jezer za narodni park. Z dr. Angelo Piskernik

sva zato začela organizirano zbirati strokovno gradivo o poznavanju narodnega parka. Ker ga je bilo veliko, je dr. Angela Piskernik dosegla samostojno objavo in s tem ustanovitev samostojnega zbornika za varstvo narave. Pred tem so bili posamezni članki s področja varstva narave objavljeni v zborniku Varstvo spomenikov, ki ga je Zavod za spomeniško varstvo LRS začel izdajati že leta 1948. Leta 1962 je tako izšla prva števila samostojnega zbornika Varstvo narave.

Kdo so bili tvoji začetni sodelavci v Referatu za varstvo narave pri Zavodu LRS (po letu 1963 SRS) za spomeniško varstvo po odhodu dr. Angele Piskernik v pokoj? Katero od pomembnih nalog v tem obdobju bi izpostavil?

Dr. Angela Piskernik se je upokojila 1. 4. 1963. V naslednjih letih so se mi v Referatu za varstvo narave pridružili novi sodelavci – Rok Golob, dr. Milan Natek, Janez Gregori, dr. Milan Orožen Adamič, dr. Marjan Ravbar, vendar vsi le za kratek čas. Leta 1973 se mi je pridružil biolog Rado Smerdu, s katerim sva se spoznala pri projektu sledenja živali na trasi avtoceste Vrhnika–Postojna, ki smo ga z namenom, da bi ugotovili, kje so potrebni nadhodi za živali, izvajali leta 1972. Delu se je pridružil s skupino biologov, katere »kolovodja« terenskega raziskovanja narave je bil. Že takrat je fotografiral naravo in snemal filme. Kmalu po zaključku projekta se je oglasil na zavodu in prosil za službo. Nekaj let za njim so prišli dr. Peter Skoberne, Baldomir Svetličič, Matjaž Puc in nato po letu 1980 še drugi.

Eni pomembnih nalog v 70. letih sta bili poglobljeno vrednotenje narave Slovenije in izpopolnitev meril vrednotenja za opredeljevanje naravne dediščine Slovenije. Na podlagi teh prizadevanj je v letu 1976 nastal prvi Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije. Bil sem nosilec in avtor naloge, ostali obdelovalci gradiv in soavtorji so bili dr. Marjan Ravbar, Rado Smerdu in Franc Vardjan. K delu, ki nam ga je omogočila finančna podpora Kulturne skupnosti Slovenije, smo pritegnili vse takratne eminentne naravoslovne strokovnjake z različnih strokovnih področij. Sodelovali so zoolog in speleolog prof. dr. Jože Bole, zoolog dr. Jan Cernelutti, geolog in paleontolog dr. Franci Cimerman, zoolog dr. Božo Drovenik, geolog dr. Ernest Faninger, zoolog Janez Gregori, geograf prof. dr. Jurij Kunaver, gozdarski inženir dr. Lojze Marinček, geolog dr. Dušan Novak, botanik prof. dr. Viktor Petkovšek, gozdarski inženir dr. Ivo Puncer, geolog in paleontolog prof. dr. Anton Ramovš, geograf Matjaž Puc, biolog in speleolog prof. dr. Boris Sket, takratni študent biologije dr. Peter Skoberne, Mirko Šoštarich, botanik prof. dr. Tone Wraber, gozdarski inženir dr. Mitja Zupančič, z gradivi, ki so jih dali na razpolago, pa še nekateri drugi strokovnjaki. Vsi so z velikim zanosom in s prizadevnostjo pri tem sodelovali, za kar sem jim še danes hvaležen.

Pojem naravne znamenitosti za poimenovanje izbranih delov narave je v inventarju iz leta 1976 nadomestil pojem naravna dediščina. Zakaj?

Pojem naravna dediščina je uvedla in opredelila Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, ki je bila pod okriljem organizacije Unesco podpisana 1972 v Parizu

in jo je takratna Jugoslavija ratificirala leta 1974. Pojem se je zdel sprejemljiv, odprl je nov pogled – dediščinski vidik, poudaril je domovinsko simbolnost, kot jo izkazujejo npr. Triglav, Soča, Mura ...

Kmalu po ratifikaciji Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine in izidu Inventarja najpomembnejše dediščine Slovenije se je začela nominacija za vpis prve slovenske lokalitete na Unescov seznam te konvencije. Kako je potekal izbor in kdo vse je sodeloval v postopku nominacije, ki se je odvijala še v času, ko je bila Slovenija ena izmed jugoslovanskih republik?

V prvi jugoslovanski nabor nominacij, s katerim je bilo leta 1980 na Unescov seznam vključenih kar sedem lokalitet iz Srbije, Hrvaške, Črne gore in Makedonije, Slovenija ter Bosna in Hercegovina, ki nista bili dovolj blizu viru informacij in vplivnim uradnikom, nista bili vključeni. Za nas precej nerazveseljiva je bila takratna vest Unesca, da je Jugoslavija za nekaj časa dobila dovolj in naj ne pričakuje kmalu vpisa novih lokalitet. Ne glede na to smo v skupini za varstvo narave v okviru Zavoda za spomeniško varstvo SRS začeli razmišljati o tem, kaj iz Inventarja najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, ki je takrat ravno izšel, bi bilo primerno predlagati za svetovno dediščino. Ob treh lokalitetah v ožjem izboru – porečja kraške Ljubljane, Škocjanskih jam in reke Soče – smo se zedinili, da imajo največ možnosti za vpis Škocjanske jame. Nalogo, da pripravi utemeljitev in vso potrebno dokumentacijo za kandidacijo, si je v naši skupini naložil sodelavec Rado Smerdu in jo z vsem mladostnim zanosom ter s predanostjo vodil do tragične smrti leta 1984. Njegovo delo je dokončal sodelavec Matjaž Puc, tudi izvrstni poznavalec kraške narave. Pri tem je z nasveti pomagala vrsta domačih in tujih strokovnjakov. Tako smo leta 1985 pripravili res odlično utemeljen predlog, ki je lahko šel v preverjanje k Unescu in IUCN. Vendar brez lobiranja v Beogradu ne bi šlo. Tam sta to nalogo uspešno opravila takratni direktor zavoda Marjan Kolarič (že pokojni) in zavodova sodelavka Marina Zupančič. Pri lobiranju in utemeljevanju vrednosti Škocjanskih jam so v sklepni fazi sprejemanja leta 1986 odigrale svojo pomembno vlogo še druge osebe, zlasti Albin Debevec, takrat v vlogi predsednika Izvršnega sveta občine Sežana, in slovenska komisija za sodelovanje z Unescocom. Prizadevanja so obrodila rezultat: 28. novembra 1986 so bile Škocjanske jame kot prva lokaliteta v Sloveniji vpisane na Unescov seznam svetovne dediščine.

Ob nameri za gradnjo hidroelektrarne na reki Soči pri Trnovem, z velikim jezom v Bovški kotlini, sredi 60. letih je bilo varstvo narave na veliki preizkušnji. Kako se danes, ko se je čas odmaknil in ko Soška dolina živi in diha s svojo reko Sočo, spominjaš tega obdobja?

Hidroelektrarna Trnovo je bila zamišljena zelo velikopotezno. Sočo naj bi zajezili v zoženi dolini med vznožjem Kanina in Polovnika z 80 metrov visokim nasipom. Za njim bi nastal devet kilometrov dolg in do kilometer širok vodni zbiralnik z okrog 20-metrskim nihanjem vodne gladine. Vodo bi spuščali v rovu pod Polovnikom do strojnice na levem bregu Soče blizu vasi Trnovo. Tako bi bil velik del doline Soče in Koritnice pod vodo, v celoti tudi vas Čezsoča.

Ko je bil projekt leta 1964 pripravljen, je Izvršni svet SR Slovenije ustanovil osemčlansko komisijo z namenom, da prouči razloge za projekt in proti njemu. Bil sem član te komisije, vendar so argumenti merljivih energetskih in kratkoročnih gospodarskih interesov močno in pristransko nadvladali argumente naravovarstvenih »romantikov in nazadnjakov«, kot so nas imenovali. Kmalu po tem sta se v javnosti začeli burna razprava in medijska polemika. Zelo odločno proti posegu se je postavilo tudi lokalno prebivalstvo v vasi Čezsoča. V letu 1965 smo na Zavodu SRS za spomeniško varstvo dobili nalogo, da ovrednotimo naravno in kulturno dediščino prizadetega območja. Za to sva bila zadolžena dr. Ivan Sedej, konservator za etnološko dediščino, in jaz, 27-letni začetnik na področju varstva narave. Nobeden od naju prej ni poznal območja, zato sva se z zavodskim fotografom podala na Bovško. Že v kratkem času smo našli, popisali in dokumentirali toliko naravnih in kulturnih vrednot, da zavod pristanka k projektu ni mogel dati. V tem naju je povsem podpirala tudi ravnateljica zavoda Mica Černigoj. Izvršni svet SRS se ja takrat modro odzval. Republiškem sekretariatu za urbanizem je naložil organizacijo simpozija z namenom široke javne razprave in soočenja vseh argumentov. Zavod za spomeniško varstvo SRS je bil pozvan, naj za simpozij pripravi referat. Na predlog ravnateljice ga je namesto mene, neznanega začetnika, iz našega gradiva in v imenu zavoda, pripravil dr. Maks Wraber, botanik, fitocenolog in pedagog. Dr. Maks Wraber je bil kot zagovornik ohranitve doline Soče dejaven že pred tem. Na javnem soočenju v Čezsoči se je odločno postavil na stran prebivalcev. Po burni javni razpravi je Skupščina SRS leta 1966 sprejela sklep, da se odločanje o hidroelektrarni Trnovo odloži za 20 let. Ko se je leta 1986 moratorij iztekel, ni bilo nikogar več, ki bi se tega spomnil. O nevarnosti, ki je pred 50 leti pretila vasi Čezsoča, tudi med mladimi domačini mnogi ne vedo nič. Kadar obiščem Soško dolino, imam vedno prijeten občutek, da se je bilo takrat vredno boriti, in se v mislih poklanjam spominu tistih zaslužnih, ki so že odšli. O poteku takratnih dogodkov in o vlogi dr. Maksa Wraberja sem podrobno pisal v Sobotni prilogi Dela 30. aprila 2016.

Osrednji del tvojih prizadevanj poklicnega naravovarstvenega službovanja je bil namenjen razširitvi Triglavskega narodnega parka. V kateri fazi si vstopil v proces? Kakšna je bila tvoja vloga pri tem?

Po odhodu dr. Angele Piskernik v pokoj leta 1963 sem nadaljeval njen načrt za vzpostavitev velikega Triglavskega narodnega parka. Leta 1961 je bil namreč sprejet zakon, s katerim je bila zavarovana le Dolina Triglavskih jezer z delom Komarče. Triglav, po katerem je že leta 1926 naravoslovec prof. dr. Fran Jesenko v Jutru poimenoval zavarovano območje Doline Triglavskih jezer, je spet ostal daleč zunaj parkovnih meja. Nad parkom je najprej bdela sedemčlanska ekipa pravnika dr. Mihe Potočnika pri občini Radovljica, ki ni opustila upanja na pravi veliki park in je leta 1964 pripravila predlog za razširitev tako, da bi zavarovano ozemlje prvikrat seglo tudi v Soško dolino. Vendar čas še ni bil zrel in je predlog romal v predal. Medtem so upravljanje ustanovljenega malega parka zaupali Zavodu za gojitev divjadi na Bledu. Direktor Ivan Fabjan je imel posluš za naravovarstvene cilje in je podpiral znova oživiljeno pobudo za razširitev parka, ki je spet stekla leta 1965. Tokrat smo jo poskušali uresničiti v delovni skupini, ki smo jo sestavljali Marjan Debelak z Urbanističnega inštituta, dr. Matjaž Jeršič z Zavoda SRS za regionalno prostorsko planiranje, Janez Goršič

z Republiškega sekretariata za urbanizem in jaz na Zavodu za spomeniško varstvo SRS. Več kot desetletje dela, prepričevanj in usklajevanj je minilo, da je bil leta 1980 osnutek novega zakona pripravljen za obravnavo in sprejetje v republiški skupščini. Vendarle se je še enkrat zataknilo in obravnavo je bila preložena za več mesecev. Šele po nadaljnjih prizadevanjih je bil končno, 28. maja 1981, sprejet zakon o velikem Triglavskem narodnem parku.

Vendar pa moram spomniti na to, da je bilo seme, iz katerega je zrasel Triglavski narodni park, posejano že daleč nazaj v preteklost in da so njegovo rast v času dobrih dveh stoletij krepili in spodbujali različni umetniki v poeziji, prozi, slikarstvu, fotografiji in glasbi ter domači in tuji raziskovalci z vseh naravoslovnih področij, ljudske snovne in duhovne dediščine, zgodovine in gospodarstva in tudi ljubitelji narave, gorniki in turisti. Zgradili so Triglavov mit, ki je rasel in se razvijal na plodnih tleh mladega naravovarstvenega gibanja. Navajam le najbolj ključna dejstva in najpomembnejše osebe. Baltazar Hacquet, francoski kirurg, vsestranski znanstvenik in raziskovalec, ki je kot zdravnik deloval v Idriji, je v svojih delih v besedi in podobi prepričljivo predstavil naravo in posebnosti naših Alp ter s tem pritegnil pozornost evropskega znanstvenega sveta. Pri širjenju priljubljenosti in ljubezni do naših gora so med gorniki in turisti imeli velik vpliv dr. Julius Kugy, dr. Henrik Tuma, Rudolf Badjura, Pavel Kunaver in drugi. Posebno vlogo pri graditvi Triglavovega mita ima pesnitev Zlatorog, ki jo je napisal in leta 1876 izdal Rudolf Baumbach, pesniško nadarjen nemški naravoslovec, ki je romantični ljudski motiv našel v nemškem zapisu Karla Dežmana iz leta 1868 o (domnevno) ljudski pravljici o Zlatorogu. Ključnega pomena za Triglavov mit in nastanek današnjega velikega parka pa je pesnitev Soči pesnika Simona Gregorčiča, objavljena leta 1879. Zgodovinski dogodki naslednjih desetletij so iz mitov postopno ustvarili narodne simbole. Prvo pobudo za zavarovanje Doline Triglavskih jezer je podal leta 1908 dr. Albin Belar. Ta je bila leta 1920 prevzeta v program Spomenice, ki jo je pripravila skupina 13 naravoslovcev v okviru Muzejskega društva za Slovenijo, uresničena pa leta 1924, ko je bila za dobo dvajsetih let Dolina Triglavskih jezer zavarovana kot Alpski varstveni park. Za to je poleg Odseka za varstvo prirode pri Muzejskem društvu za Slovenijo, ki ji je takrat predsedoval Stanko Bevk, posebej zaslužno tudi Slovensko planinsko društvo, v pokrajinski upravi za Slovenijo pa Anton Šivic, ki je bil parku ves čas naklonjen. Pobuda, ki jo je za širitev parka podalo Prirodoslovno društvo leta 1940 banovinski upravi v Ljubljani, zaradi vojne ni bila niti obravnavana. Vse se je začelo znova šele po vojni, s prizadevanji Antona Šivica, dr. Angele Piskernik, dr. Miha Potočnika in drugih. Številne razprave o obsegu parka so se v letu 1961 končale s pirovo zmago ustanovitve malega parka, ki je bil komaj kaj večji od Alpskega varstvenega parka iz leta 1924. V letu 1963 pa sem se tudi sam vključil v prizadevanja za veliki park, kot sem že povedal. Leta 1961 je bilo ob pobudi za veliki narodni park zbranega in pripravljenega veliko gradiva. Na pobudo zavodske sodelavke Helene Menaše sem leta 1965 sestavil mali vodnik Triglavski narodni park in s tem je Zavod za spomeniško varstvo SRS začel zbirko vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. O osnutkih predloga za razširitev Triglavskega narodnega parka je izšla tudi posebna številka Proteusa L. 36/9-10, 1974-75, z dodatkom, ki prikazuje prizadevanja in želje do končnega cilja. Ta je bil, kot rečeno, dosežen šele leta 1981. Danes bi pri navajanju pomembnih obletnic Triglavskega narodnega parka morali upoštevati, da njegov začetek sega precej nazaj pred leto 1981 ...

Vzporedno ob svoji službeni dejavnosti si bil dejaven tudi v Prirodoslovnem društvu Slovenije. Katere aktivnosti so bile med najpomembnejšimi v 60. in 70. letih?

Izpostavil bi obdobje dr. Miroslava Kališnika, ki je bil zelo prizadeven in uspešen predsednik. K društveni naravoslovni dejavnosti je želel pritegniti širok krog intelektualcev. Takratno mojo idejo (ki je nastala v povezavi z odzivom javnosti pri načrtih za hidroenergetsko izkoriščanje reke Soče), da organiziramo Teden varstva narave, je z vso vnemo sprejel in skupaj smo jo, s sodelovanjem Prirodoslovnega društva Slovenije in Zavoda SRS za spomeniško varstvo, tudi uspešno izvedli (od 22. do 28. maja 1967). To je bila prva propagandna in vzgojna akcija pri nas in imela je velik odziv ter uspeh.

Kasneje (leta 1970) je bilo v Evropi vpeljana leto varstva narave in okolja, čemur smo se tudi v Sloveniji pridružili. Ob pripravah na prvo Evropsko leto varstva narave se je na odprtem sestanku Prirodoslovnega društva Slovenije januarja 1970 porodila zamisel za pripravo Zelene knjige o ogroženosti okolja v Sloveniji. Iz prvotno zasnovane brošure je po dvoletnem delu v sodelovanju z Zavodom SRS za spomeniško varstvo nastala knjiga, ki je izšla aprila 1972. Knjiga, katere glavni urednik sem bil, ima šest poglavij: zemlja, voda, zrak, rastlinstvo, živalstvo, človek. Zgoščeno in poljudno prikazuje razmere in že prizadejano škodo okolju ter je prvo objavljeno poročilo o stanju narave in okolja v Sloveniji. Pri njej je sodelovalo 60 vodilnih domačih strokovnjakov. Ob urejanju knjige se mi je porodila zamisel o simbolu, ki bi prikazoval povezanost in medsebojno odvisnost vsebin, ki so bile obravnavane v šestih poglavjih. Tako je nastala ideja za pentljo s šestimi prepleti, ki je danes simbol varstva narave.

Leta 1970 je bil sprejet Zakon o varstvu narave. Koliko ste sodelavci Zavoda za spomeniško varstvo SRS sodelovali pri tem? Kakšno je bilo razmerje med Zavodom za spomeniško varstvo SRS in Republiškim sekretariatom za urbanizem, ki mu je zakon določil vrsto nalog, tudi strokovnih?

V letu 1970 je bil sprejet Zakon o varstvu narave in prinesel je nekatere rešitve, ki predhodno niso bile usklajene in dogovorjene z nami strokovnimi sodelavci Referata za varstvo narave. Ena od teh je bila namera, da se področje varstva narave priključi Sekretariatu za urbanizem. Kasneje ta namera ni bila uresničena. Razlog za to je bila trdna odločitev, da referat ostane še naprej strokovna organizacija. V tistem obdobju pa se je zgodil pomemben korak s tem, ko je varstvo narave v sistemu državnega prostorskega planiranja postalo enakovredno drugim sektorjem. K temu je veliko pripomogel dr. Matjaž Jeršič s takratnega zavoda za regionalno planiranje, ki je z Bavarske prinesel nove poglede na prostorsko planiranje. Naravne znamenitosti oziroma naravna dediščina so tako postale obvezne sestavine državnih prostorskih planov.

Eden tvojih najdragocenejših doprinosov k varstvu narave je bil v medsebojnemu povezovanju republiškega zavoda in regionalnih zavodov, v usmerjanju naravovarstvenega dela, svetovanju in s tem postavljanju temeljev naravovarstvene doktrine.

Bil si neformalni mentor in cehovski vodja celi generaciji naravovarstvenikov. Kako sam vidiš to vlogo?

Leta 1981 je bil sprejet nov sistemski zakon za področje varstva naravne in kulturne dediščine, na podlagi katerega so strokovne službe varstva nadaljevale strokovno naravovarstveno delo v republiškem in regionalnih zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine. Zavodi so delovali kot samostojne institucije, vendar je ne glede na to republiški zavod imel vlogo povezovalca in neformalnega organizatorja dela ter nosilca sistemskih rešitev. Naravovarstveniki iz vseh enot smo se redno srečevali na tematskih sestankih, velikokrat smo se sestali tudi na terenu, skupaj obravnavali probleme in skupaj iskali rešitve. Name so se za nasvet res velikokrat obrnili kolegi iz regionalnih enot, zlasti mlajši, ki so se kmalu po začetku svoje službene poti znašli v težkih situacijah zaradi načrtovanih škodljivih posegov v naravo. Sam sem tako situacijo izkusil ob načrtovanju hidroenergetske izrabe reke Soče, kar sem malo prej že opisal, zato sem vedel, da pri naravovarstvenem delu ni pomembna samo strokovna podpora, ampak tudi človeška, moralna.

Stane Peterlin (stoji levo spredaj) s skupino naravovarstvenikov pred vhodom v Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine na Plečnikovem trgu 2 v Ljubljani leta 1990 (stojijo: Stanko Silan, Vojko Strahovnik, Matevž Lenarčič, Andrej Hudoklin, Tea Lukan Klavžer, Matjaž Jež, Polonca Vrhunc, Samo Jenčič, Martina Stupar, Marko Simič, Baldomir Svetličič, Peter Skoberne, Boris Križan, Alenka Kolšek, Robert Turk; čepijo: Jana Vidic, Daniel Rojšek, Mira Ivanovič, Aleš Hafner, Jelka Habjan). Foto: Stane Peterlin

Izobraževanje in ozaveščanje javnosti o naravi in pomenu njenega ohranjanja sta izjemnega pomena za varstvo narave. Tvoje delo je pustilo sledi tudi na tem področju. Kje vse?

Objavljal sem prispevke o naravi, zavarovanih območjih, zgodovini varstva narave ipd. v strokovnih in poljudnih revijah, kot so Varstvo narave, Proteus, Pionir in še nekaterih. Sem avtor nekaj publikacij o Triglavskem narodnem parku in brošure o Krajinskem parku Radensko polje. V letih od 1983 do 1999 sem o varstvu narave predaval študentom na oddelkih za krajinsko arhitekturo in gozdarstvo pri Biotehniški fakulteti v Ljubljani.

Kako bi opredelil varstvo narave kot dejavnost? So prizadevanja zanj kljub navidezni nemoči vseeno vredna in smiselna?

Večina se nagiba k mnenju, da se je varstvo narave začelo z nekaterimi idejnimi gibanji konec 18. stoletja, se razvijalo in dopolnjevalo vse 19. stoletje in se v prvih letih 20. stoletja oblikovalo v skupno in prepoznavno dejavnost. Postopno je dobivalo današnje organizacijske oblike, strokovno izrazje in metode, mednarodne povezave, zakonodajo.

Danes spoznavamo, da je ves naš planet ogrožen in da je od ohranjene narave človeška družba eksistenčno odvisna. Varstvo narave zato ni in ne more biti samo zadeva stroke in služb, ampak je za njegovo uresničevanje pomembno zaledje civilne družbe, intelektualcev, strokovne in druge javnosti. Kot lep primer, ki je bil nedavno predstavljen na televiziji, je naravni rezervat Ormoške lagune, ki ga je občina vzela za svojega in v njem vidi razvojne priložnosti. Taka in podobna dejanja, ki koristijo varstvu narave, bi morala družba prepoznavati, jih nagrajevati in na ta način spodbujati. Prirodoslovno društvo Slovenije je pred nekaj desetletji za ta namen uvedlo priznanji dr. Angele Piskernik ter dr. Ferdinanda Seidla in jih tudi nekaj podelilo, kasneje pa je podalo pobudo, da bi dobili formalno podlago v zakonu o ohranjanju narave. Pobuda žal ni bila sprejeta, je pa aktualna tudi še danes. Ni prav, da so naravovarstveno pomembna dejanja družbeno spregledana in nepriznana. Tudi priznavanje takšnih dejanj odseva kulturo naroda, od te pa je močno odvisno celotno varstvo narave.

S Stanetom Peterlinom se je pogovarjala Jana Vidic maja 2022.

---

mag. Jana VIDIC
Ministrstvo za okolje in prostor, Sektor za ohranjanje narave
Dunajska 47
1000 Ljubljana
jana.vidic@gov.si

»UPAM, DA BO ČLOVEK (SPET) DOUMEL SVOJO
ODVISNOST OD NARAVE«
INTERVJU Z MIRJAM GORKIČ

»I HOPE THAT MANKIND WILL GRASP (AGAIN)
ITS DEPENDENCY ON NATURE«
INTERVIEW WITH MIRJAM GORKIČ

dr. Mirjam DULAR

Mirjam Gorkič je ena izmed ključnih naravovarstvenic¹, ki so gradile temelje sodobnemu slovenskemu ohranjanju narave. Od svoje prve zaposlitve pa do upokojitve je službovala v Novi Gorici na zavodu, ki je pokrival varstvo narave, oziroma pri njegovih predhodnikih. Območno enoto Zavoda RS za varstvo narave (ZRSVN) v Novi Gorici je vodila dobrih 15 let. Srečali in pogovarjali sva se v njenem domačem okolju, Solkanu, ki sva si ga ogledali tudi od zgoraj, s Sabotina, spodaj pa sva prisluhnili pomirjajočemu šumenju večne Soče.

Mirjam Gorkič 13. 10. 2021 na Poklonu (kota 609), ki je najvišja točka Sabotina.

Bi nam lahko na kratko opisala faze v razvoju naravovarstva, kjer si delovala?

Za začetek bi rada poudarila, da sem samo ena od prvih zaposlenih na področju sodobnega slovenskega naravovarstva ter ena izmed teh, ki smo v zadnjih desetletjih po svojih močeh prispevali k varstvu narave v Sloveniji.

Ko sem se leta 1977 zaposlila na Zavodu za spomeniško varstvo Gorica v Novi Gorici, v tedanji Jugoslaviji, je veljal Zakon o varstvu narave iz leta 1970. Ta je bil dokaj napreden za svoj čas, vendar je žal pretežno ostal mrtva črka na papirju. Nikoli se ni zares izvajal, saj ni

¹ Uporabljeni izrazi, zapisani v ženski slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženske in moške.

bilo ne politične volje ne finančnih sredstev. Vseeno država po 2. svetovni vojni področja varstva narave vsaj formalno ni pustila v nemar, praktično ves čas je obstajala pravna podlaga za varstvo prirodnih znamenitosti in kulturnih spomenikov.

V tistem času se je že pripravljala nov zakon. To je bil Zakon o naravni in kulturni dediščini, ki je bil dejansko prelomnica, sprejet pa je bil leta 1981. Na skupno obravnavanje naravne in kulturne dediščine je vplivala tudi Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1974. Na osnovi tega zakona se je goriški zavod za spomeniško varstvo preimenoval v Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica v Novi Gorici, podobno je bilo v drugih delih Slovenije. Nastalo je sedem regionalnih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine ter osrednji Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine. V teh zavodih se je postopoma organizirala služba za varstvo naravne dediščine oziroma se je utrjevala tam, kjer je bila že od prej. Naj omenim, da je na zavodu v Novi Gorici obstajala služba za varstvo narave v letih 1968 do 1971, a je bila ukinjena, odvisna je bila od volje in finančnih sredstev takratnih občin. Prav tako so bile organizirane službe za varstvo narave na takratnih regionalnih zavodih za spomeniško varstvo v Mariboru in Ljubljani kot tudi na Zavodu za spomeniško varstvo SRS in te so delovale praktično neprekinjeno.

Kako pa je mlada Mirjam, leta 1977 diplomirana biologinja, sploh začela delati ravno v naravovarstvu?

Čisto slučajno. (*Širok nasmeh.*) Pravzaprav zaradi Zakona o varstvu narave, ki sem ga omenila. Novogoriški Zavod za spomeniško varstvo je prek takratne občinske kulturne skupnosti razpisal štipendijo za študij biologije. Razpis je bil objavljen v lokalnem časopisu in sem se nanj prijavila. Takratno vodstvo je torej moralo vedeti ali vsaj predvidevati, da bo spet prišel čas službe za varstvo narave, čeprav je bila prej omenjena že obstoječa tovrstna služba v Novi Gorici leta 1971 ukinjena. Štipendijo sem dobila in po končanem študiju sem se morala zaposliti na zavodu, a žal ne takoj za namen varstva narave, temveč za različne naloge s področja kulturne dediščine, bila pa sem vpeta tudi v nekatere vsebine varstva narave. Pri njih sem sodelovala s kolegi z republiškega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine. Moje naloge so vključevale delo na terenu, ki sem ga na začetku opravljala s sodelavcem Pavlom Medveščkom. Prav terensko delo in kasneje predvsem delo v naravi in za naravo sta bila »kriva«, da sem na tem področju ostala do konca.

Govoríš o Medveščku, zapisovalcu staroverskih pričevanj? Potem pa gotovo veš o tem še kaj več, kot se da prebrati v njegovih knjigah ...

Pavel Medvešček je opravljal delo s področja kulturne dediščine, bil pa je močno povezan z naravo in izjemno dobro je poznal teren sedmih občin, ki jih je pokrival takratni goriški zavod. Od njega sem se učila, in kot sem že omenila, poznavanje terena je ključna podlaga za dobro delo v naravovarstvu.

Da, govorim o tem Medveščku. Bil je res ... poseben, izjemen človek. Zelo rad se je pogovarjal, prav vse ga je zanimalo, veliko je spraševal in znal pozorno poslušati. Ko sem kot »vajenka« hodila z njim naokrog, sem spoznala veliko ljudi, na katere sem se kasneje lahko

obrnila tudi sama, na primer, ko smo zbirali podatke o lokalnih naravnih znamenitostih, o katerih so nekoč ljudje vedeli zelo veliko, saj so dobro poznali svoje okolje. Ravno tega načina, kako pristopiti k ljudem, kako vzpostaviti stik – danes bi rekli *komunikacijo* –, me je naučil Pavle.

Ne, o starovercih pa ni nikoli rekel nič. Čeprav se veliko varovanih območij narave prekri-va z njihovimi t. i. svetimi kraji, denimo soteska potoka Doblarc. (*Se zamisli.*)

Kdo pa so bili drugi tvoji ključni sodelavci in predhodniki?

Gotovo sem v prvih letih največ sodelovala s Stanetom Peterlinom, takrat že priznanim naravovarstvenikom, ki mi je bil pravzaprav mentor. Na zavodu v Novi Gorici sem bila prva biologinja, nikogar ni bilo, ki bi mi kot začetnici lahko nudil konkretno strokovno pomoč. Na takratnem republiškem zavodu je bil poleg Peterlina v službi za varstvo narave še Rado Smerdu, žal že pokojni. Oba imata zasluge pri oblikovanju metod vrednotenja narave in pripravi Inventarja najpomembnejše naravne dediščine Slovenije iz leta 1976. Predvsem na njiju sem se obračala, oba sta z veseljem pomagala po svojih močeh. Pri nekaterih obsežnejših nalogah v prvi polovici 80. let prejšnjega stoletja sem sodelovala s Petrom Skobernetom in Matjažem Pucem. Kasneje sem se dobro povezovala tudi z vsemi drugimi zaposlenimi na republiškem zavodu, ki so delali oziroma nekateri še vedno na področju varstva narave.

Moja predhodnica v službi varstva narave v Novi Gorici je bila Jožica Golob Klančič, ki pa je 1971 zapustila zavod in se usmerila na drugo delovno področje.

Prvi povojni slovenski naravovarstvenik je bil Anton Šivic, ki je med letoma 1947 in 1954 deloval na takratnem Zavodu za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije. Od 1954 do 1963 je na Zavodu LRS za spomeniško varstvo delovala Angela Piskernik, ki jo je Stane Peterlin nasledil leta 1963. V Mariboru je bil prvi Mirko Šoštarčič.

Torej ste orali ledino?

Da, na goriškem zavodu je bilo za področje varstva narave treba zasnovati način in cilje dela. Bilo je pestro, res! (*Širok, zadovoljen, morda celo nekoliko nostalgichen nasmeh.*) V oporo nam je bil način dela na področju varstva kulturne dediščine – spomeniškovarstveni pristop.

Republiški zavod pa je koordiniral vaše delo?

V tistem času nismo delali tako enotno, kot bi morali oziroma kot bi bilo dobro, da bi. V neki meri smo bili prepuščeni vsak svojemu načinu dela. To je bilo razumljivo glede na takratno organizacijo, kadrovske zasedbe ter potrebe družbenih skupnosti v regionalnih okoljih, kjer smo delovali. Pri nas v Novi Gorici smo se takoj po sprejetju Zakona o naravni in kulturni dediščini lotili sistematične priprave inventarjev pomembnejše naravne dediščine po zgledu prej omenjenega Inventarja in inventarjev kulturne dediščine, ki so postali podlaga za vključevanje te dediščine v takratne občinske prostorske načrte, na katere bi lahko gledali kot na predhodnike prostorskih naravovarstvenih smernic, ki so eno ključnih nara-

vovarstvenih orodij. Na tak način so bile naše vsebine delno povzete v tedanje prostorske dokumente. Inventarji, ki smo jih v letih od 1982 do 1992 napravili za praktično vse občine na območju goriškega zavoda, so postali najpomembnejša dokumentacija in osnova našemu operativnemu delu.

Varstvo narave je bilo potemtakem v osnovi zastavljeno »pravilno«, torej kot spremljevalec oziroma usmerjevalec posegov v prostor?

Kot sem omenila, Zakon o varstvu narave iz leta 1970 ni zaživel v praksi, zlasti ne kot spodbuda za celovito varstvo narave, je pa načrtoval izvajanje varstva narave prek regionalnih prostorskih planov in urbanističnih načrtov. Tik preden sem se zaposlila na zavodu v Novi Gorici, še ni bilo povsem jasno, ali bo služba varstva narave del zavoda ali pa morda del tedanje občinske urbanistične službe. (*Premišljuje.*)

Res je, zametki našega naravovarstva so bili povezani s prostorsko zakonodajo. A pri nas v Novi Gorici so se že prej, v obdobju 1968–1971, izdelovale, sicer skromne, spomeniško-varstvene valorizacije prostora za namene tedanjih prostorskih redov.

Velja pa omeniti še odloka o zavarovanju redkih in ogroženih rastlinskih ter živalskih vrst, ki sta bila leta 1976 sprejeta na podlagi Zakona o varstvu narave in sta vendarle pomenila velik korak naprej za varstvo vrst.

Torej vedeli ste, čemu boste »namenjeni«, niste pa povsem jasno vedeli, kako boste organizirani?

Lahko bi rekli tako. A če nadaljujem s spomini na gradnjo naše naravovarstvene službe, odkar sem bila del nje ... Prvo obdobje je bilo, vsaj v Novi Gorici, zelo plodno, učinkovito. Takrat smo po mojem mnenju kljub pomanjkanju ustrezne pravne podlage veliko dosegli. Pomembnejše dele narave nam je uspelo opredeliti, marsikje tudi obvarovati. Spominjam se načrtov za kamnolom na hribu Sv. Danijel v bližini območja naravnega spomenika Lijak - Skozno. Ker smo poznali teren in naravovarstveni pomen širše okolice, smo skupno z domačini zaustavili načrte in do izvedbe kamnoloma na koncu na srečo ni prišlo. Ohranjanje območja smo zagovarjali tudi zaradi varstva kulturne dediščine.

Veliko lažje je postalo v prvi polovici 80. let, ko se je z novim sodelavcem naše število povečalo za dvakrat – namesto enega sva bila namreč kar dva naravovarstvenika! (*Smeh.*) V tistem času smo poleg priprave prej omenjenih inventarjev naravne dediščine izdelali tudi strokovne predloge za zavarovanje njenih najpomembnejših delov. Predlogi so bili posredovani takratnim, za naše območje pristojnim občinam. Na tej podlagi so bili v času med 1984 in 1992 sprejeti občinski odloki o zavarovanju naravnih znamenitosti ter kulturnih spomenikov, ki za naravo večinoma veljajo še danes. Zavarovanje delov narave z varstvenimi režimi je omogočilo učinkovitejšo varstvo.

Omeniti je treba tudi leta 1981 zavarovano območje Triglavskega narodnega parka. Vse z njim povezane aktivnosti so pa potekale na republiškem zavodu. Veliko kasneje, šele leta 1996, je bil na državni ravni sprejet Zakon o regijskem parku Škocjanske jame.

Naslednji pomemben korak je bilo širše prepoznanje, da varovanje narave ni samo varovanje posameznih delov narave, kot smo to počeli dotlej, skladno s spomeniškim pristopom, ampak je treba celovito obravnavati vse rastlinske in živalske vrste ter njihove habitate, torej vse to, čemur pravimo biotska raznovrstnost oziroma narava kot povezana celota. Takega varstva pa se na osnovi veljavnega Zakona o varstvu naravne in kulturne dediščine preprosto ni dalo izvajati. Zoreti je začela ideja o drugačnem, novem pristopu in oblikovati so se začeli zametki nove pravne podlage, ki bi zagotavljala celovito varstvo naštetih vsebin.

Govoriva o 80. letih prejšnjega stoletja?

Pravzaprav sva že pri koncu 80. Leta 1981 sprejeti zakon se je kar nekaj let preizkušal v praksi. Na njegovi podlagi so se v 80. formirale vse regionalne službe za varstvo narave. Pokazali so se tudi prvi učinki delovanja. Pomanjkljivost se je kazala predvsem v zvezi z varstvom vrst in njihovih habitatov. Leta 1993 je bila sprejeta vladna uredba, ki je razširila seznam zavarovanih živalskih vrst, a to ni bilo dovolj. Ideja celovitejše obravnave narave je zorela naprej.

Vnovič se je odprlo vprašanje organizacije naše službe. Ali naj gre varstvo narave na samostojno pot ali naj ostane skupaj z varstvom kulturne dediščine? Prelomno leto je bilo 1994, ko je pristojnost nad področjem varstva narave prevzelo ministrstvo, pristojno za okolje. Podlaga za ta prenos je bil Zakon o varstvu okolja iz leta 1993, ki je postavil osnove sistemske ureditve varstva narave. Ni šlo samo za ločitev narave od kulture, ampak tudi in predvsem za bodoči metodološki razvoj stroke. V tisti čas segajo začetki vzpostavljanja organizacijske enote za področje ohranjanja narave na pristojnem ministrstvu, danes je to Sektor za ohranjanje narave MOP, kot tudi sektorja za varstvo narave pri Upravi RS za varstvo narave na Arsu, kamor je prešla naravovarstvena enota nekdanjega Zavoda RS za varstvo naravne in kulturne dediščine. V bistvu je to že bila neka zasnova v kasnejšo – po mojem mnenju dobro – trodelno organiziranost službe varstva narave v strokovno, ki naj bi – in dejansko na koncu tudi je – ostala na zavodu, sistemsko programsko oziroma politično na MOP in upravni del na Arsu. Kot slišim, pa je letos² pri tem prišlo do organizacijskih sprememb, in to se mi ne zdi modro. Menim namreč, da organiziranje službe na treh ravneh – strokovni, upravni in politični – pomeni velik napredek in pravo smer razvoja službe. Kolikor razumem, se zdaj ta organizacija kruši.

Leto 1994 pa ni bilo več zelo oddaljeno od 1999, leta ZON.

Pravzaprav smo v procesu razvoja slovenskega naravovarstva kar hitro prišli do novega zakona.

Zakon o ohranjanju narave je v celoti vključil elemente biotske raznovrstnosti, poleg tega se je očitno spogledoval s sodobno evropsko in mednarodno zakonodajo na področju ohranjanja narave. Naj omenim le Konvencijo o biološki raznovrstnosti iz leta 1992.

---

² Intervju je bil narejen jeseni 2021.

Pogled s Sabotina na Triglav.

Na bolj osončenih, strmih predelih severnih pobočij Sabotina raste črnika (*Quercus ilex*), zimzelena sredozemska vrsta hrasta, nedaleč stran pa na hladnejših legah severnih pobočij uspeva lepi jeglič (*Primula auricula*), značilna alpska vrsta.

Z ukrepi varstva biotske raznovrstnosti in sistemom varstva naravnih vrednot je dejansko zaobjel varstvo narave celostno. Ta zakon je tudi vpeljal pojem osrednje organizacije za varstvo narave, Zavoda RS za varstvo narave, in ga ustanovil kot strokovno organizacijo za opravljanje javne službe ohranjanja narave.

Upravičeno si lahko ponosna na svoj prispevek k razvoju naravovarstva. Na kaj najbolj?

Ponosna sem, da sem imela priložnost delovati na tem področju, da sem bila člen v procesu razvijanja slovenske službe varstva narave. Zadovoljna sem, da sem lahko prispevala, še zlasti z operativnim delom. Gotovo se to kaže tudi v nekaterih ohranjenih, »ubranjenih« delih narave, pa četudi mi je bilo često očitano, da sem »zavirala razvoj«. Očitki so pozabljeni, čudoviti in s stališča biotske raznovrstnosti visoko vredni predeli narave, kot so na primer južni obronki Trnovskega gozda in Nanosa, marsikak predel Krasa, Posočja, Snežnika in tako naprej, pa so še vedno brez večjih človekovih posegov. A tega si nikakor ne lastim, to so bili prispevki naše celotne službe, kasneje območne enote, vseh mojih sodelavcev.

Ko omenjaš nekatere pomembne dele narave na Goriškem – zjutraj sva se povzpeli na Sabotin, od koder so tudi prelepe fotografije, ki sva jih posneli ... Bi lahko povedala kaj o njem?

Vreme nama je bilo nadvse naklonjeno in uživali sva na slemenu, ki skriva celo vrsto posebnosti, tako botaničnih kot zooloških, obenem pa pohodniku kljub nizki nadmorski višini ponuja izjemen razgled po velikem delu zahodne Slovenije vse do Triglava in morja. Izjemno pestro je rastlinstvo, ki mestoma na istem prostoru združuje predstavnike alpske, sredozemske in dinarske flore. Pravi botanični biser. Tu živijo tudi številne živalske vrste, med katerimi velja omeniti metulje, ki jih je na širšem območju Sabotina po letošnjem poročilu B. Zadravca čez 850 vrst, in plazilce, ki jih je kar 11 vrst, če citiram navedbo B. Kumra iz leta 2014. Zaradi nekaterih ogroženih vrst ptic je tu tudi varovano območje Natura 2000. Naš Sabotin je del žalostne vojne zgodovine, vse je preluknjano, prevrtano, prepredeno s podzemnimi rovi, ki so jih uporabljali v bitkah na soški fronti 1. svetovne vojne. Na srečo na njem ni več niti vojakov niti z žico ograjene meje. Poteka pa tu že nekaj časa več projektov, predvsem s kulturnospominsko noto in z namenom urejanja Parka miru, čezmejnega muzeja na prostem.

Če skočiva še malce nazaj. Kako pa si doživljala razcep oziroma konec nekdanjega medobčinskega zavoda za varstvo kulturne in naravne dediščine?

Bila sem ... zaskrbljena. (*Se zresni.*) Takrat smo namreč delovali v okviru dokaj dobro organizirane službe, predvsem pa smo bili umeščeni v relativno stabilen sistem. Potem pa spet nismo vedeli, kaj bo, ali bo novi zavod za varstvo narave samostojna organizacija, bo ostala ali postala del neke obstoječe, občasno se je celo ugibalo, ali bomo sploh še obstajali. Negotovost ni dobra, povzroča nelagodje. Z ZON ustanovljeni ZRSVN je dejansko zaživel šele leta 2002. Do takrat smo regionalne službe za varstvo narave delovale v okviru starih zavodov. To obdobje je bilo v procesu nastajanja zavoda izjemno težavno, pojavljali so se

resni pritiski za ukinitvev z zakonom ustanovljenega zavoda. (*Pogled usmeri v daljavo, razmišlja.*) Na srečo je novi zavod kljub vsem resnim in velikim težavam obstal ter se razvil v prepoznavno strokovno institucijo, ki je imela ugled v družbi. Želim verjeti, da je Zavod RS za varstvo narave še vedno takšna organizacija, kot mi je ostala v spominu. Ob obletnici mu želim vse najboljše! Ne pozabite, da mora biti organizacija povezana, gojiti mora enotnost. Če enotnosti ni več, je to zelo slabo za področje, saj se neenotna organizacija ob morda le rahlih neugodnih impulzih iz okolja kaj hitro lahko raztrešči.

Ko je v zaledju postopne razpustitve medobčinskih zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine konec 90. nastajal ZON in z njim ZRSVN, ste na ne povsem jasni ločnici med regionalnimi zavodi in območnimi enotami ZRSVN živeli oziroma delali nekako »od danes do jutri«, če sem te prav razumela?

No, saj smo bili seznanjeni s situacijo, obveščani smo bili o dogajanju (ali nedogajanju), do neke mere smo tudi sodelovali. Ključna pri nastajanju ZON pa je bila skupina sodelavcev ministrstva – Jelka Kremesec Jevšenak, Jana Vidic in Mladen Berginc. Ostali smo se dobro zavedali, da situacija ni enostavna. Prav tako smo vedeli, da navedena skupina zagovarja z ZON dobro postavljeno organizacijo varstva narave, ki bo strokovni službi, organizirani v ZRSVN, omogočala nevtralnost, torej strokovnost delovanja. Vendar je bil izid v resnici odvisen od politike, od tedanjega Ministrstva za okolje, ne od navedenih članov delovne skupine, dobronamernih avtorjev novega zakona. Ki pa so v resnici zaslužni, da je zavod obstal! Vedeli oziroma pričakovali smo tudi, da bo sledil cel kup organizacijskih težav po posameznih načrtovanih enotah novega zavoda.

Po drugi strani pa smo ZON seveda pričakovali z radostjo, saj smo vedeli, da bo z njim varovanje narave, tudi biodiverzitete, končno imelo trdno osnovo, za kar smo se vsi naravovarstveni »prvorborci« zavzemali enotno in brez pomislekov. Kljub negotovosti je bilo ozračje polno vznemirjenja. (*Zadovoljen nasmeh.*)

Kaj imaš v mislih z organizacijskimi težavami po načrtovanih enotah novega zavoda?

Kakšni dve leti je bilo precej nejasnosti in neodgovorjenih vprašanj, tudi glede medsebojnih razmerij. V prejšnjih zavodih, skupnih s službo varstva kulturne dediščine, smo se sicer med seboj dobro razumeli, a ločitvena stanja vedno in neizbežno prinesejo s seboj tudi neželene učinke, kar je vedno obremenjujoče. V Novi Gorici smo naravovarstveniki na srečo že prej v skupnih poslovnih prostorih imeli svoj »predel«, v katerem smo se počutili dobro in tudi dobro shajali, le dejanskega pisarniškega prostora v kvadratnih metrih je bilo malo.

Dobro shajali pod tvojim vodstvom?

Takrat sem bila sama že približno na polovici delovne dobe, in kot sem že omenila, sem bila vajena delovanja v stabilnem okolju, ki ga nenadoma ni bilo več. Naenkrat se je bilo treba angažirati tudi na področjih, kjer so prej reči navidezno tekle same od sebe, tudi pri organizacijskih in finančnih zadevah. To se je do neke mere seveda poznalo pri vsebinskem delu.

**Se lahko še za hip zadrživa pri tvoji vlogi vodje Območne enote Nova Gorica?
Vedno si bila umirjena, nekonfliktna, usmerjena k iskanju rešitev ...**

No, vse do leta 2002 je bil moj neposredni vodja direktor Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica v Novi Gorici. Že pri njem sem koordinirala delo, vezano na naravo, v času njegove odsotnosti sem ga tudi nadomeščala oziroma izvajala določene naloge po pooblastilu. V letih konec prejšnjega in na začetku tega tisočletja, o katerih sva govorili prej, sem bila zato ravno jaz tista, ki sem se morala bolj posvetiti organizacijskim vsebinam, na eni strani omenjenim ločitvenim težavam, na drugi pa je bilo istočasno že treba oblikovati metodološke nastavke za povsem drugačno, vsebinsko novo delo za področje varstva narave. Dostikrat ni bilo lahko! (*Vzdih.*)

Težko, a vendar uspešno. Vodja območne enote si ostala vse do konca, do upokojitve, sodelavci so bili – vsaj po mojem poznavanju in mnenju – zelo zadovoljni s teboj. Kaj meniš o združenih funkcijah organizacijskega in strokovnega vodje območne enote?

Pri tako majhnem številu sodelavcev bi si bilo težko predstavljati in tudi upravičiti dve vodji. Mislim, da je bilo združevanje obeh področij težko zlasti zaradi spremenjenega načina dela in posebej zaradi nenadnega povečanja obsega nalog. Treba je bilo najti prave načine, uravnovešenost, primerno razdelitev nalog med sodelavce glede na njihova znanja in afinitete. Nekako pa smo to obdobje prebrodili. (*Zadovoljen, širok primorski nasmeh.*)

Sicer pa menim, da moje vodenje ni bilo nič izjemnega, da ne gre za kakšen poseben dosežek. Z vodenjem se nisem posebej obremenjevala. Koordinirala sem delo in poskušala biti čim manj vodja z ukazi. Kar šlo je, samo po sebi. Kot rečeno, nekaj izkušenj sem imela že od prej, vse sodelavce sem že poznala, tudi sodelovala pri postopkih njihovih zaposlovanj na zavodu. Vse je bilo lažje tudi zaradi njihove odgovornosti, samostojnosti ter strokovnosti. Kot vodja pa sem gotovo preživela več časa na sestankih in manj na terenu, česar bi si bolj želela. Včasih sta bila dogovarjanje in usklajevanje tudi težka, gotovo, a z izkušnjami, razumevanjem in predvsem s potrpežljivostjo ... je vse skupaj kar lepo steklo. (*Še en zadovoljen – četudi kratek in skromen – nasmeh.*)

Pri tem nam je veliko pomagalo vodenje k poenotenju metod dela. Z dejanskim začetkom delovanja zavoda v letu 2003 je takratno vodstvo na čelu z Darijem Krajčičem bilo tej nalogi kos in je odlično usmerjalo delovanje celotnega zavoda, poskušalo s poenotenjem metod dela, z določanjem prioritet ter ciljev dela, vpeljalo jasen apel spoštovanja rokov pri pripravi odgovorov v postopkih in podobno. Na enotah smo namreč imeli pri nekaterih vsebinah precej različne načine dela. V prvih letih je bilo resnično čutiti zanos, soglasno težnjo k enotnemu delovanju institucije, razvijali smo metodologije za različna področja, tako strokovna kot poslovna. Pri strokovnem delu smo usmerjeno težili ne le k enotnim metodam dela, ampak tudi k enotnemu razumevanju podobnih problemov.

Novi zavod – ZRSVN po letu 2003 – je bil lepši del tvoje poklicne zgodbe?

Ko je novi zavod začel delovati, se je s kadri, ki jih je pač imel, zagnano in optimistično zapodil v delo. Dotedanje delo nekdanjih regionalnih zavodov je predvsem za delovanje območnih enot predstavljalo dobro osnovo, a zavod je dobival vedno nove, od prejšnjih popolnoma različne naloge. Po mojem mnenju se je z njimi spopadal precej uspešno, pravzaprav je to bilo očitno. Razvil se je v dobro, učinkovito službo za varstvo narave, v organizacijo, ki je znala dokaj kakovostno pokriti veliko večino novih, zahtevnih nalog, ki jih ji je nalagal ZON, kmalu tudi dodatna evropska zakonodaja, ki ji je ZON sledil. Zakon je uvedel teoretični mehanizem naravovarstvenih smernic, zavod pa je moral razviti njihovo izvedbo v praksi. Enako je bilo z drugimi vsebinami, kot so strokovna mnenja, vključno s presojami vplivov posegov v naravo, spremljanje stanja naravnih vrednot ter dodelava metod vrednotenja narave in tako dalje. V letu 2004 smo skupaj z ministrstvom pravočasno pripravili podatke o slovenskih območjih Natura 2000. Da, zavod je bil tedaj dober in uspešen! Zgradili smo trdno naravovarstveno »hišo«.

Praviš, da je pokrila veliko večino novih nalog, ne pa vsega. Česa ne?

Kar nekaj vsebin je, ki bi jih bilo treba razvijati oziroma dodelati. Po večini gre za vsebine, ki zahtevajo sodelovanje strokovne službe in ministrstva. Z ZRSVN sem odšla pred štirimi leti in nisem na tekočem, kaj vse se je v tem času še naredilo.

Se ti zdi dobro, da sta zdaj kultura in narava ločeni, vsaka pod svojim ministrstvom?

Glede na vsebino, ki jo pokriva varstvo narave, ne more biti drugače. Zagotovo pa so naravne vrednote, naravna dediščina marsikje zelo povezane s kulturno dediščino in tam bi se moralo nadaljevati nekdanje sodelovanje. Žal ga marsikje ni, vsaj ne v takem obsegu, kot bi to bilo dobro in potrebno za učinkovito varstvo obeh vsebin v istem prostoru.

Kar se tiče biodiverzitete, ki zavzema velik delež našega dela, v okviru pravnega reda EU pravzaprav večinski, moramo seveda slediti usmeritvam Skupnosti, katere del smo, tudi zato sta področji ločeni. Priložnost za večje sodelovanje med ZRSVN in ZVKDS so gotovo nekateri kulturni spomeniki in varstvo zavarovanih vrst. Seznanjena sem, da OE Nova Gorica dobro sodeluje s pristojno konservatoriko za varstvo sakralnih spomenikov v zvezi z varstvom netopirjev. Mislim pa, da bi moralo biti tega več, predvsem pa na področju krajine. Z vsemi resorji, ne le s kulturo, mora zavod intenzivno sodelovati, saj se narave neposredno ali posredno dotikajo vsa področja.

Kakšno se ti zdi splošno stanje na področju varstva narave v Sloveniji danes?

Ohranjanje narave je trenutno nekoliko zapostavljeno, vsaj tako se mi zdi. Slišim sicer samo za kakšne večje probleme ali večja oporekanja posegom v prostor. V splošnem opažam, da sedanji čas ni najugodnejši za varstvo narave. Kolikor lahko spremljam spreminjanje zakonodaje v nekaterih segmentih, ki so tesno povezani z varstvom narave, se mi zdi, da se oddaljujemo od učinkovitega varstva ali celo gremo nazaj.

Zavod je v preteklosti, skladno s svojimi pristojnostmi, znal spretno sodelovati v procesih odločanja. Ne prepovedati, ampak odsvetovati tista ravnanja v naravi, ki škodljivo vplivajo na naravne vrednote in na biodiverzitetu. V tem trenutku so zakonske osnove še vedno enake, so na voljo in verjamem, da zavod še vedno zna delovati usklajeno in odločno. Enotnost ni zgolj fraza.

Koliko in kako pa spremljaš dogajanja na področju varstva narave?

Kot sem že nakazala, dogajanja spremljam večinoma prek medijev, predvsem pa hodim po terenu, naravi in »spremljam« stanje v ožjem območju bivanja. Vidim, da je prostor vedno bolj obremenjen, ne samo zaradi (investicijskih) posegov, ampak tudi zaradi dejavnosti, ki niso več samo primarne, kot je kmetijstvo, ampak, denimo, tudi športnorekreacijske dejavnosti, če izpostavim ta primer. Te segajo praktično vsepovsod. Njihovo potekanje gre često v načine, ki niso najprimernejši za naravo ali so celo prepovedani, pa se vseeno odvijajo. Prostor je resnično vedno bolj obremenjen, tudi kottički narave, ki so veljali kot težje dostopni. Še dobro, da je vsaj podzemlje, ki ga imamo v Sloveniji zelo veliko, nekoliko težje dostopno! (*Smeh.*)

Dandanes uživaš v zasluženi dobi upokojitve. Kakšen se ti zdi svet »zdaj« v primerjavi s svetom »nekoč«?

Zagotovo je drugačen, a tako pač je. Ne morem reči, da je boljši, niti, da je slabši, kajti mladost se nam vedno zdi lepša, zato smo nagnjeni k precenjevanju preteklosti. Ja, svet je drugačen, a je v skladu sam s seboj.

V dolgi delovni dobi se je gotovo nabralo veliko spominov. Je med njimi kateri najlepši? Je morda tudi kakšen, ki bi mu rekla najgrenkejši?

Vseskozi mi je bilo lepo opravljati službo in to ne glede na številne težave. Bila so tudi zelo težka obdobja, mislim na povsem vsebinske probleme pri posegih v naravo, npr. hidromelioracije v 80. letih, pa na različne, velike posege v prostor, pri katerih je bilo potrebnega veliko usklajevanja z deležniki, na primer HE Trebuša v letih 1982–1984, ki na srečo ni šla v izvedbo, saj bi načrtovani 90-metrski jez potopil celotno dolino. To je bil eden prvih velikih posegov, kjer smo nastopali kot »nebodigatreba«, in to so nam tudi povsem neposredno povedali – da smo nujno zlo. Pobudniki posega so se nam smejali v obraz, imeli so nas za naivne sanjače, ki romantizirajo in zgodbarijo o rožcah in žival'cah. Pa tudi načrtovane gradnje vetrnih elektrarn, zlasti tiste na Volovji rebri, niso bile enostavne zadeve. Pravzaprav je bilo podobnih zadev skozi desetletja kar precej.

You may say I'm a dreamer, but I'm not the only one³ ...

Ja ... Taka so bila prva leta mojega delovanja. Ni bilo preprosto. Včasih sem se spraševala, kje sem, kaj počnem, kako se bodo stvari razpletle ... Res, ni bilo vedno lahko. Celu za poplave sem bila kriva. Marsikdaj so me »lovili«, s tožbami in z vilami.

3 John Lennon, Imagine. <https://www.youtube.com/watch?v=YkgkThdzX-8>

Zato si začela teči, da si se lahko rešila v takšnih stiskah?

Ne ... (*Zasanjan nasmeh.*) Tečem zase. Bežim ne.

Naravovarstvo ponavadi označimo kot stroko, ne znanost. Kako razumeš oba pojma, zakaj naravovarstvo ni znanost?

Sedanje naravovarstvo, kot ga izvajamo po zakonu, uporablja, koristi vedenje in dognanja več znanosti in ni samostojna znanost v smislu sistematičnega raziskovanja, ki bi vključevalo tudi tako imenovane osnovne raziskave. Lahko pa bi se razvila tudi veda, ki bi sistematično in rigorozno raziskovala vsebine, ki jih naslavlja naravovarstvo. To bi bila gotovo multidisciplinarna veda, naravoslovno-družboslovna, zelo zanimiva in z ogromnimi potenciali.

Dandanes prihajajo v naravovarstvo nekatere sodobne miselne smeri, koncepti, kot na primer ekosistemske storitve, ki poskušajo vpeljati skrajno znanstvene, celo matematične pristope. Tako zastavljenih ekosistemskih storitev kot naravovarstvenica ne sprejemam kar tako. Problematično se mi zdi, da izračunavajo vrednost narave, kot jo sodi človek, ne pa vrednosti narave same na sebi!

Kakšna pa je sploh vrednost narave same po sebi? Je ne vrednotimo vedno skozi človeške oči?

Tega ne moremo enostavno opredeliti. Težko se je naučiti razumeti vrednost narave same po sebi brez razumevanja procesov v njej. Naravo lahko človek razume le na način, da pozna te procese v tolikšni meri, da bo dojel, da je od narave odvisen del, in to veliko bolj, kot si to danes predstavlja. Sama lahko sprejemem, da na primer investitor z vidika posega v naravo ne more razumeti, zakaj poseg ne bi bil mogoč. Gleda z »ekonomskimi« oči in niti ne more uvideti, da za uničenje določenih delov narave cene preprosto ni. Ekosistemske storitve v smislu plačevanja zato niso dobre, imam pomisleke o njih. Vsega se pač ne da povrniti z odpustki.

In kako pomagati ljudem, da bi mogli zaslutiti intrinzično vrednost narave?

Ne vidim drugega načina kot izobraževanje. Vedno znova spoznavam, kako slabo ljudje razumejo naravo in procese v njej. Pozabljajo, da *Homo sapiens* na Zemlji ni samoumeven. (*Razmišlja.*)

Če bo omogočeno, da se bo začela razvijati naravovarstvena veda v smislu, kot si me izzvala z enim od prejšnjih vprašanj, bi v navezavi z nekaterimi novejšimi vedami, ki se v zadnjem času vse bolj profilirajo, na primer socialna psihologija, gotovo lahko prišli do novih dognanj, morda celo novih metod in pripomočkov za boljše razumevanje narave.

Kako gledaš na razmerje med podatki (angl. *solid data*) in intuicijo pri delu (državnih) naravovarstvenic?

Intuicija je lahko vprašljiva, ni dovolj. Pomembne so izkušnje. Izkušnje pa opredeljujeta čas in prostor. V kratkem obdobju so določene izkušnje lahko zelo relevantne, a jih je treba

ves čas dopolnjevati, uglasovati z dogajanjem, novostmi, s spreminjanjem. Pomembni so tako podatki kot izkušnje, vedno oboje, a konkretno razmerje je odvisno od primera do primera. In seveda znanje.

Na primer »tri kranjske lilije, tu«, kar si prej omenila kot primer. Da, to seveda je pomemben podatek, ki olajša opredeljevanje, a v vsakem primeru bom preverila celotno situacijo. Nikoli ne gre samo za te tri rastline. Ta podatek je lahko dober indikator, ki skupaj z znanjem in izkušnjami prispeva k dobri odločitvi. Končna ocena je človekova, strokovnjakova in je rezultat vsega skupaj: podatkov, izkušenj, intuicije, trenutne slika na terenu. V nekaterih primerih je zadnje celo najpomembnejše.

Zdi se mi, da se zelo zavedaš spreminjanja. *Panta rhei*. Bi temu lahko rekli tvoj slogan?

Ne vem, ali bi to bil ravno moj slogan, gotovo pa je to eno od načel, ki jih z veseljem sprejemam za svoja. Sklada se z življenjem.

Kateri izraz za področje, o katerem govoriva, pa ti je najljubši oziroma se ti zdi najbolj poveden, sporočilen za ljudi, splošno javnost? Naravovarstvo, varstvo narave, ohranjanje narave, kaj drugega?

Vsi trije naštetih pojmi so veliko uporabljani. Če se vanje poglobiš, pri vsakem prideš do nekaterih pomislekov. Ohranjanje narave – kako, če pa je vse podvrženo spreminjanju? Res pa je, da je ta izraz uporabljen v ZON. Varstvo narave – ali je narava sama po sebi res potrebna varstva? A v primerjavi z ohranjanjem je varstvo narave bolj prisotno, mislim, da ga razume večji delež ljudi. Najbolj splošen, ljudski izraz se mi zdi naravovarstvo. Nobeden pa mi ni najljubši ali kaj podobnega in za nobenega se ne bi želela opredeliti. Besede so le označevalci pomena, dogovori, ki pa se tudi spreminjajo. Kot vse na tem svetu. (*Miren, topel nasmeh.*)

Kako pa bi nekomu, ki izraza naravovarstvo ne pozna, razložila, kaj je?

Prizadevanje proti prevelikim in za naravo nevarnim vplivom človekovega delovanja.

Kdo je ključni dejavnik pri ohranjanju narave, posameznik ali institucije?

Vloga posameznika, vseh nas, je po mojem mnenju najpomembnejša. Vsak si lahko v svojem okolju vsak trenutek prizadeva za vzdržnejšo rabo naravnih virov. Pri tem imata veliko vlogo šolski sistem in ustrezno izobraževanje. Mislim, da ne obstaja institucija, ki »bi morala«. Družba kot celota, kot skupnost posameznikov, mora priti do drugačnega gledanja. Prav vse naše dejavnosti bi morale biti naravnane v smer vzdržnega. A dokler bomo razvoji merili samo s kvantiteto, s povečevanjem, z (gospodarsko) rastjo, bomo živeli neprilagojeno planetu ter njegovi končnosti in naš odtis se ne bo zmanjšal.

Kaj pa t. i. indeks sreče v primerjavi z zdaj zveličavnim kosmatim domačim produktom in gospodarsko rastjo?

Sreča je neopredeljiva vrednost. To je ... zadovoljstvo onkraj materialnega, onkraj izmer-

ljivega, ne da se ga ovrednotiti. Zadovoljen si ali pa nisi, neodvisno od bogastva. Gre za razumevanje, za dojetje, pravzaprav za občutenje.

Gotovo pa lepa okolica, zdravo okolje in narava, še zlasti pestra narava, prispevajo k večjemu človekovemu zadovoljstvu.

Kaj dojemaš kot trenutno največje probleme slovenskega naravovarstva?

Veliko jih je, težko bi izločila največjega. Kolikor spremljam, je velik problem v tem, da se na neki način poskuša pravni sistem, ki je bil dobro zastavljen in predstavlja trdno podlaga delu, okrniti, zmanjšati, da ne bom rekla rušiti. Vsekakor na neki način spremeniti, kar v nekaterih segmentih ne bi bilo najbolje.

Problemi v Sloveniji so podobni svetovnim. O varstvu narave se govori, ne posveča pa se mu na pravi način, čisto s figo v žepu. Tudi finančno se področju ne namenja dovolj sredstev za učinkovito opravljanje dela. Težav je vedno več, ker je narava vedno bolj obremenjena, tako z onesnaževanjem kot s poseganjem in z ravnanjem. Tudi zaradi naštetega je vedno več ujum, ki so naravni pojavi, a dodatno obremenjujejo naravo.

Kaj od tega te najbolj skrbi?

(Globok vzdih.) Skrbi me, da človek ne bo kos tem problemom. To ni ravno najbolj optimistično, nikakor pa ne smemo izgubiti upanja. Prispevati moramo, kjer lahko, delati posamično, z malimi koraki. Narava pa na koncu tako vedno naredi po svoje. Vedno prav.

Veliko nas je. Če se spomnimo, da je bilo na začetku prejšnjega stoletja na svetu manj kot dve milijardi ljudi, zdaj pa nas je že skoraj osem. Je rešitev za naravo v omejevanju naše vrste?

Če bi bilo delovanje človeka zmernejše, naravi prijaznejše, potem bi lahko Zemlja prenesla še marsikaj. Težko je reči, kje je meja. Narava nam bo sama povedala. Narava sama zregulira populacije vrst. Ko zmanjka hrane, ko se poslabšajo pogoji za uspevanje, pride do upada vrste.

»Poklic« korenini v poklicanosti. Se ti zdi, da si bila poklicana?

Ne, samo zelo veliko srečo sem imela.

Je naravovarstvo poslanstvo?

V navednicah da. Zakaj? Ker je to v zdajšnjem času pomembno delo, je prizadevanje za boljši svet. V tem smislu je lahko poslanstvo – za nas in Zemljo. V ožjem pomenu besede pa ne.

Kako bi ravnala, če bi bila še enkrat mlada? Kateri študij in poklic bi si izbrala danes?

Verjetno ne bi pomišljala, in če bi vedela, kaj me čaka, bi šla po enaki poti. Konkretno izkušnje bi pa bile nedvomno drugačne, kot so bile moje.

Živiš bolj v preteklosti in spominih ali bolj v sedanjosti in doživetjih?

V sedanjosti. A življenje so tudi spomini, in če živiš tu in zdaj, potem imaš lepe spomine, ki dodajo kakovost življenju v času, ki je morda trši, ali pa v starosti. Če bi živel v spominih, potem ne bi mogla nabirati novih. Rada nabiram nova doživetja, nove spomine.

Kakšne vrste literaturo rada bereš?

Zelo različno. Najbolj me zabavajo zgodovinski romani, berem jih po obdobjih. Veliko zdaj berem dnevni tisk in različne projektne publikacije ter poročila, ki jih dobivam od vsepovsod.

Trenutno pa s področja leposlovja berem Vergilovo *Eneido*. Če je sončno vreme, se usedem zunaj, pri Soči. Šumenje Soče je ena mojih najljubših glasb, ta zahtevna knjiga pa nekako sodi zraven.

Tule⁴ (*pokaže na drugo stran reke*) gradijo v enem izmed sedanjih projektov kolesarsko stezo. Že pred leti smo načrtovalcem odsvetovali poseg, tudi zaradi krušljivosti terena namreč ni primeren za takšno konstrukcijo. A so vztrajali, zdaj pa dela že nekaj časa stojijo. Ugotovili so, da ne bo šlo, kot so si zamislili, na novo iščejo izvedbene možnosti, zadeva pa je obvisela v strmi brežini.

Projektna poročila bereš? Torej še vedno spremljaš projekte, ki potekajo v tvoji okolici?

Večina sedanjih projektov vpliva na naravo in zanima me, kaj se dogaja in kako se moje okolje spreminja. S projekti sem bila povezana, goriški projekt 1001 kal je bil pravzaprav prvi

⁴ Gl. fotografijo na tej strani.

projekt ZRSVN. Ni bilo enostavno, da je OE NG prepričal vodstvo, da bi pristopili k projektu. Šlo je za projekt iz programa Interreg Italija-Slovenija, ki je potekal v letih 2005–2007. Ob njem sem dodobra spoznala, da projekti niso kar tako. Resda lahko prinesejo dodano vrednost, z njimi lahko izvedemo nekaj več. A vse od praktične izvedbe tega prvega projekta sem bila zadržana do mešanja javne službe in projektne delo, predvsem organizacijsko. Javna služba ohranjanja narave je in mora biti plačana od države in služba je dolžna ta zaupani ji servis opravljati odlično. Projekti so lahko le neobvezni dodatek. Za uspešno manevriranje med javno službo in projekti v organizaciji, kot je zavod, so potrebni veliko treznega premisleka, dobro upravljanje in modro vodenje, na piedestalu pa mora vedno ostati javna služba.

Če bi me kdo prosil, da te označim z eno samo karakteristiko, bi rekla »umirjenost«.
Kako si jo dosegla?

Nimam recepta. Najbrž je pomembno, da imaš v življenju realna pričakovanja, ne previsoka. Za vsako pričakovanje je dobro vnaprej vedeti, da bo izid lahko tudi drugačen, kot si želiš. Seveda ni nič narobe z visokimi cilji, a pomembno je, da te njihova neuresničitev ne spravi v jezo ali obup. Ampak do neke mere so to karakterne lastnosti, ki so nam bile položene v zibelko.

Spominjam se, da si si vedno vzela čas za pravo kosilo, in to vedno precej točno ob 12h ...

12. ura je še kako primerna ura za hranjenje. Pol dneva je mimo, človek si mora nabrati nove energije za naslednje pol dneva. Ali pa še za dalj!

Imaš svojo najljubšo žival, rastlino?

Ne. Vse mi je ljubo, enako pomembno.

Kaj je zate narava?

Vse življenje sicer živim v urbanem okolju, a naravo, v katero in h kateri se vedno znova vračam, imam na srečo na dosegu roke. Narava je ... vse. Je bistvo obstoja. Mi smo narava. Skozi delo sem imela priložnost, da sem se ukvarjala z njo in jo še toliko bolj spoznala. Do nje čutim veliko spoštovanje.

Kljub vsemu vedenju, ki ga premore sodobni človek, smo na dolgi poti razvoja in napredka izgubili nekdanje intuitivno zavedanje, da je narava, biotska pestrost, osnova za naše preživetje. Če človek ne bo sestopil iz nadrejenega v usklajeno in velikokrat podrejeno mesto v planetnem ekosistemu, bo težko s preživetjem civilizacije, kot jo poznamo.

Z Mirjam Gorkič se je pogovarjala Mirjam Dular oktobra 2021.

MORJE NA AGENDI VARSTVA NARAVE

THE SEA ON THE NATURE CONSERVATION AGENDA

mag. Robert TURK

mag. Robert Turk
(Foto: Mateja Kocjan)

Ključne besede: morje, varstvo narave, ohranjanje morske biotske raznovrstnosti, morska zavarovana območja, Slovenija

Keywords: sea, nature conservation, conservation of marine biodiversity, marine protected areas, Slovenia

IZVLEČEK

Ohranjanje in varstvo ekosistemov morja ter morskega obrežja sta med ključnimi elementi ohranjanja biotske raznovrstnosti v slovenskem prostoru. V prispevku je avtor orisal dogajanje, razmisleke in procese, ki so v zadnjih treh desetletjih morje in morsko obrežje dokončno postavili na agendo slovenskega varstva narave. Pri tem je poudaril ključno vlogo raziskovanja in spremljanja procesov v morju in na morskem obrežju ter izjemen pomen, ki ga je imelo mednarodno sodelovanje Zavoda RS za varstvo narave z drugimi akterji na področju ohranjanja biotske raznovrstnosti Sredozemskega morja. Od bilateralnega sodelovanja s sosednjim morskim zavarovanim območjem Miramar, prek aktivnosti, povezanih s Konvencijo o biološki raznovrstnosti in z Barcelonsko konvencijo, do soustanoviteljstva in aktivnega sodelovanja v združenju upravljavcev sredozemskih morskih zavarovanih območij MedPAN. Skozi vse navedeno avtor prikaže trenutno stanje varstva slovenskega morja in morskega obrežja ter naniza izzive, ki se najavljajo v globalnih in regionalnih strategijah ohranjanja morij ter oceanov po letu 2020. Zaključek prispevka avtor namenja zahvali posameznikom in organizacijam – sopotnikom plovbe, da so ohranjanju morskih in obrežnih ekosistemov namenili pozornost, ki jo zaslužijo. Pozornost, ki se spodobi za državo s to neverjetno srečo, da je njeno obzorje eno z modrino Sredozemskega morja.

ABSTRACT

The conservation and protection of the ecosystems of the sea and shores is one of the key elements of preserving biodiversity in Slovenian territory. In the article, the author outlines the events, reflections and processes that have in the last three decades finally placed the sea and its shores on the Slovenian Nature Conservation Agenda. In doing so, it emphasises the key roles of exploring and monitoring processes in the sea and on its shores, and the exceptional importance that the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation cooperates internationally with other actors in the field of preservation of biodiversity in the Mediterranean. From bilateral cooperation with the adjacent marine protected area of Miramare, through activities related to the Convention on Biological Diversity and the Barcelona Convention, to co-founding and the active cooperation in the network of Marine Protected Areas managers in the Mediterranean (MedPAN). Through all of the above, the author shows the current state of protection of the Slovenian sea and its shores, and the challenges that are stated in global and regional strategies for the preservation of seas and oceans after 2020. At the end of the article the author thanks individuals and organisations – fellow companions on the voyage who give the preservation of marine and shore ecosystems the attention it deserves – attention that comes to a country that is incredibly fortunate to have a horizon with the blue of the Mediterranean Sea.

1 UVOD

Okrogla obletnica delovanja Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave je nedvomno primerna priložnost, da se ozremo na prehojeno pot. In ker je bila dosedanja zavodova pot pravzaprav tudi moja, sem se ozrl tudi sam in zapisal nekaj od tistega, kar je ostalo na moji »spominski kartici«. Ta skupna pot se je sicer začela poldrugo desetletje pred oblikovanjem zavoda v današnji obliki. Začela se je, ko se je varstvo narave udejanjalo skozi varstvo naravne in kulturne dediščine. In glede na to, da se je moja pot pravzaprav začela in končala pri morju, je najbrž prav, da dobi v tej »svečani« številki revije Varstvo narave svoje mesto tudi morje, ta neverjetna zibelka življenja, ta neizčrpn vir navdiha in neutrudni usmerjevalec globalnega dogajanja na kopnem in v zraku. Njegovo izjemno bogastvo življenjskih oblik je na ogled le redkim posvečenim, sicer se pa sramežljivo skriva pod morsko gladino, pod tem modrim plaščem navidezne nespremenljivosti. In najbrž je prav ta plašč tisti, ki v veliki meri vpliva na naš odnos do morja, a ta ni vedno prijazen in spoštljiv. Prav nasprotno, zelo pogosto, če ne kar večinoma, je morska gladina iz dneva v dan tista priročna preproga, pod katero brez slabe vesti pometamo ostanke našega bivanja. Nanjo že stoletja usmerjamo svoje velikopotezne in pogosto neprimerne gradbene podvige ter v modri globini pod njo pustošimo z ribiškimi mrežami, vrtinami, s sonarji, z ladijskimi vijaki in še s čim. Kakor da bi bilo morje na drugem planetu in ne na našem. Kakor da so oceani preveliki, da bi padli, kakor da se človekov vpliv na planet konča na morski obali.

2 POD PLAŠČEM NAVIDEZNE NESPREMENLJIVOSTI

O človekovi nemoči nad oceanom je pred kakšnim stoletjem v pesnitvi o popotovanju Childa Harolda pisal tudi Byron. Bil je prepričan, da se človekova nadvlada nad naravo konča na morskem obrežju. »Kako malo je vedel,« bi rekel Kurt Vonnegut ml. Danes vemo veliko več, a občutek, da je ocean neuničljiv, očitno ostaja. Vzrok za to najbrž v veliki meri tiči v navidezni nespremenljivosti morij in oceanov. Pogled z vrha Strunjanskega klifa na morsko gladino, iz katere se v daljavi dvigajo devinske stene ter nad njimi Julijske Alpe in Dolomiti, je najbrž bolj ali manj enak že desetletja in celo stoletja. Generacije strunjanskih Giassijev in Tranijev bi to gotovo lahko potrdile. Drži, da je morje enkrat bolj, drugič manj vzvalovano, da je modrina včasih bolj zelenkasta, spet drugič bolj siva, da je enkrat toplo in drugič hladno, a te razlike so razmeroma malenkostne. Morje je vsa ta leta, desetletja in stoletja tam. Nikamor ni odteklo, ni se posušilo. Še vedno lovimo ribe in po njem plujemo. Tudi stara razglednica z motivom koprskega mandrača to potrjuje. Spremembe na kopnem so nedvomno tu, očitne in lahko razpoznavne. Avtobusne postaje ni več, svetilke javne razsvetljave so drugačne, drugačna so tudi plovila, privezana v starem ribiškem pristanišču, in veliko več jih je. Markov hrib na drugi strani zaliva je pozidan, morje med Koprom in Rexom je pa še vedno tam in še vedno nam popelje pogled tja do obzorja. Nikamor ni odteklo in ni se posušilo. Ladje še kar zasedajo luške priveze, tovorni promet se povečuje, rekordi v koprskem, tržaškem in tržiškem pristanišču padajo iz leta v leto kakor za stavo. Zadnja leta so se tovornim ladjam pridružile turistične križarke, vsako leto so večje in vsako leto jih je več. Poleti še vedno skačemo v morje in plavamo. In vse to, veliko, ampak res veliko večino

ljudi utrjuje v prepričanju, da je morje nespremenljivo, da je bilo, je in bo tu, nam na uslugo in v veselje. Da lahko z njim počnemo, kar nas je volja, in da ni prav nobene potrebe, da bi ga pretirano raziskovali, kaj šele varovali in ohranjali.

No, Lord Bayron se je seveda hudo motil. Človek je še kako posegel v oceane že pred potovanji njegovega Harolda, še bistveno bolj pa v stoletjih za tem. To, kar se je vsa ta stoletja dogajalo z morjem, je zelo slikovito in poučno opisano v knjigi o nenaravni zgodovini morja (*The Unnatural History of the Sea*), oceanografa, morskega biologa in naravovarstvenika Calluma Robertsa (2007). V knjigi je med drugim ponatisnjena risba, ki daje slutiti, koliko je bilo življenja v Baltiku tam okoli Kolumbovih časov. Iz slike in podnapisa lahko razberemo, da je bilo rib v morju toliko, da je vojaška sulica stala navpično. Tako kot žlica v polenti. In gotovo ni bilo tako samo v Baltiku. Seveda so opisovalci najbrž od nekdaj nagnjeni k pretiravanju, a gotovo je v njihovih opažanjih veliko resnice. Naj bo tako ali drugače, danes so jate rib, ki bi, tako kot v tistih časih, zatemnile na desetine kvadratnih kilometrov morskega dna, nepredstavljive. Ribji staleži so v veliki meri prelovljeni, lovimo vedno dlje od obale in vedno globlje po morskem dnu, ki je zaradi kočarjenja marsikje spremenjeno v puščavo. Morskim algam in cvetnicam v zalivih zaradi spuščanja odplak in zamuljevanja odrekamo prepotrebne sončne žarke, s sidri orjemo po morskem dnu, z gradbenimi posegi jim jemljemo življenjski prostor, bibavični pas je spremenjen v navpične betonske stene, okolje je hrupno kot v kakšnem lokalu z živo glasbo, da danes vseprisotne plastike in mikroplastike niti ne omenjam. In vendar v večjem delu javnosti ostaja ta Byronov občutek, da je z morjem vse v najlepšem redu, da po njem človek pač ne more pustošiti, kakor to že od nekdaj počne na kopnem. Plašč navidezne nespremenljivosti očitno deluje vsaj tako dobro, kot je deloval plašč nevidnosti, v katerega je bil odet glavni junak mladinskih knjig J. K. Rowling, Harry Potter. In nekako tako kot je plašč nevidnosti skrnil mladega čarovnika pred neželenimi pogledi, tako nas morska gladina prepričuje, da je pod morja modrim zrcalom vse v najlepšem redu. A tako je le na videz.

3 VARSTVO MORJA

3.1 PRVA MORSKA ZAVAROVANA OBMOČJA

Kakor že zapisano, je najbrž prav zakrivanje dejanskega dogajanja pod morsko gladino, ta vgrajena napaka morij in oceanov, poglavitni vzrok, da so bili negativni vplivi človekovih dejavnosti na morje in morsko obrežje v prvi polovici prejšnjega stoletja deležni bistveno manjše pozornosti kot tisti na kopnem. Tako so se tudi prvi poskusi institucionalnega varstva morij in oceanov pojavili bistveno kasneje kot tovrstne aktivnosti na kopnem. Prvo morsko zavarovano območje – Fort Jefferson National Monument na otoku Dry Tortugas, 65 milj od Key Westa v Združenih državah Amerike, zvezna država Florida – je bilo tako ustanovljeno šele leta 1935, torej dobrega pol stoletja za prvim zavarovanim območjem na kopnem, Narodnim parkom Yellowstone. Sicer pa so morska in obalna zavarovana območja doživela pravi razmah šele po drugi svetovni vojni. Konec 50. in v začetku 60. let so bili ustanovljeni prvi morski naravni rezervati na Bahamih, rezervat Key Largo na Floridi, konec 60. pa tudi bodoči Narodni park Biscayne, ki se danes razteza na 700 km² (*National park*

service, 2021). Navedenim rezervatom so sledili v kratkem časovnem obdobju še drugi, in sicer predvsem na območju Severne in Srednje Amerike, v Kanadi, na Filipinih, v Maleziji in na Antilih. Višek tega obdobja pa je prav gotovo leto 1975 in ustanovitev morskega parka na območju koralnih grebenov ob zahodni obali Avstralije (Great Barrier Reef Marine Park), ki obsega približno 344.400 km² površine (*Global Alliance of National Parks*, 2021).

Nekoliko drugačna je slika v Sredozemskem morju, enem najlepših in z vidika vrst, združb in ekosistemov tudi najbolj raznolikih, a hkrati tudi najbolj krhkih in ogroženih morij. Najstarejše morsko in obalno zavarovano območje v Sredozemlju je Nacionalni park Mljet, ki je bil ustanovljen leta 1960, kmalu za tem, leta 1963, pa je bil ustanovljen francoski Narodni park Port-Cros. Ta je takrat obsegal istoimenski otok in 1800 ha morja vzhodno od Toulona, današnji obseg tega izjemnega območja pa je bistveno večji in obsega kar 2900 ha morja in 1700 ha kopnega (*The National Park of Port-Cros & Porquerolles islands*, 2021). Število morskih in obalnih zavarovanih območij v Sredozemlju se je od takrat bistveno povečalo in po podatkih Regionalnega centra za zavarovana območja – RAC/SPA (center deluje v okviru Barcelonske konvencije in ima sedež v Tunisu) trenutno presega število 1300. Kljub temu pa stanje z vidika ohranjanja biotske pestrosti ni zadovoljivo. Vzroke lahko iščemo v neenakomerni porazdelitvi zavarovanih območij po sredozemskem bazenu, v odsotnosti učinkovitega upravljanja in v skromnem obsegu večine območij. Iz te splošne slike izstopajo štiri velika območja, ki obsegajo več tisoč km²: Narodni morski park Alonissos v Severnih Sporadih v Grčiji z dobrimi 2300 km², morski park Lionski zaliv v Franciji z dobrimi 4000 km², zavarovano območje Pelagos med Francijo, Kneževino Monako in Italijo, ki obsega kar 87.500 km², in nedavno ustanovljeno zavarovano območje migracijskega koridorja za morske sesalce s 46.613 km² (MAPAMED, 2021). Pelagos je bil tudi prvi primer zavarovanega območja v Sredozemlju, ki obsega tudi odprto morje.

3.2 NA SREDOZEMSKI STRANI ALP

Morje je na slovensko agendo varstva narave prišlo v prvi polovici 70. let prejšnjega stoletja. Ključni sta bili verjetno pobudi Nacionalnega inštituta za biologijo in Oddelka za biologijo Univerze v Ljubljani. Leta 1972 so na Bledu, na simpoziju Varstvo okolja v Sloveniji, predstavili pobudo za ustanovitev obalnega in morskega naravnega rezervata v Strunjanu (*Načrt za ustanovitev obalnega in morskega naravnega rezervata v luči varstva okolja v Slovenskem Primorju*), tri leta kasneje pa še *Predlog in načrt naravnega rezervata z visokošolskim raziskovalnim centrom v Strunjanu*. Dlje od predloga žal takrat ni šlo, so pa bila spoznanja sodelavcev Nacionalnega inštituta za biologijo in Oddelka za biologijo Univerze v Ljubljani o pomenu morskega, lagunarnega in solinskega okolja v Strunjanu ena od osnov za kasnejšo opredelitev celotnega območja Strunjanskega polotoka za pomembno naravno dediščino. V začetku 80. let so bili zaradi edinstvene izoblikovanosti podvodnega reliefa izpostavljeni tudi drugi deli slovenske obale, predvsem Rt Madona v Piranu ter Debeli rtič (Orožen Adamič, 1981). Med izjemnimi bentoškimi združbami slovenskega morja pa je bil izpostavljen edini preostali travnik morske cvetnice pozejdonovke v Tržaškem zalivu. Ta se nahaja ob obalni cesti Koper–Izola in je bil prvič kartiran ter podrobneje proučevan šele v začetku 90. (Vukovič in Turk, 1995).

Pomembno delo pri oblikovanju celovite slike naravne dediščine slovenskega morja in morskega obrežja sta opravila Baldomir Svetličič, s tedanjega Zavoda SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, ter žal veliko prezgodaj preminuli Boris Križan (Slika 1), prvi naravovarstvenik na takratnem Medobčinskem zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran. Njuna predstavitev naravne dediščine slovenske obale z naravovarstveno oceno stanja (Svetličič in Križan, 1985) je pomembno opredelila nadaljnje ukrepe varstva naravne dediščine, kasneje varstva narave, slovenskega morja in obale. Ti so se po eni strani zrcalili v takratnih družbenih načrtih, še bolj konkretno pa v odlokih o zavarovanju posameznih delov morja in obale, ki so jih v začetku 90. let prejšnjega stoletja sprejele obalne občine. V občini Piran so bili leta 1990 zavarovani kot naravni spomenik morje pred Rtom Madona oziroma piransko Punto ter Sečoveljske soline in že omenjeni Strunjanski polotok z morjem kot krajinska parka. Za zadnjega je svoj odlok sprejela tudi občina Izola, saj je del Strunjanskega polotoka na njenem ozemlju. Sicer pa je Krajinski park Strunjan že takrat vključeval tudi dve območji rezervatnega varstva, ki sta posebej pomembni z vidika varovanja morskega ekosistema – laguno Stjužo s solinami ter severno obrežje Strunjanskega polotoka z dvestometrskim pasom obalnega morja. V letih, ki so sledila razglasitvi, je bila v sodelovanju z raziskovalci Morske biološke postaje v Piranu opravljena tudi osnovna inventarizacija vrst in združb morskega dna območja naravnega rezervata ter predstavljen njegov pomen v luči ohranjanja morskega ekosistema celotnega Tržaškega zaliva. Naravni rezervat Strunjan je ne nazadnje z naskokom najdaljši odsek naravne obale v tem najsevernejšem zalivu Jadranskega morja. Leto za Piran in Izolo je svoj prispevek k varovanju morja in morskega obrežja dodala tudi občina Koper s sprejemom odloka o razglasitvi Naravnega spomenika Debeli rtič, s katerim je zavarovala skrajni del rta s pripadajočim 150-metrskim pasom obalnega morja.

Čeprav sta bili potrebni dobri dve leti javnih obravnav in prepričevanj po krajevnih skupnostih ter predstavitev na občinskih svetih in odborih, se je kasneje izkazalo, da je bil to še najlažji del celotnega procesa varovanja najpomembnejših delov slovenskega morja in morskega obrežja. Ob popolnem pomanjkanju izkušenj slovenske naravovarstvene stroke z morskimi zavarovanimi območji je svoje dodala še zakonodaja, ki v primeru krajinskih parkov in naravnih spomenikov ni določala opredelitve konkretnega upravljanja oziroma upravljavca zavarovanega območja.

Tako je bil do konca 90. let prejšnjega stoletja nekakšen vršilec dolžnosti upravljavca tedanji Medobčinski zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran, prva leta novega tisočletja pa piranska območna enota Zavoda RS za varstvo narave. Ne prvi ne drugi seveda nista imela formalnih in tudi ne kadrovskih ter še manj finančnih virov za dejansko upravljanje morskih zavarovanih območij. Z veliko težavami je bila sicer izpeljana označitev morske meje zavarovanih območij s plovkami, katerih redno vzdrževanje pravzaprav še dandanašnji ni ustrezno urejeno. Izdane so bile zgibanke, na katerih so bili prikazani osnovne naravne značilnosti območij, njihov pomen za ohranjanje morskega ekosistema ter veljavni varstveni režimi. V letih po razglasitvi so bili v sodelovanju z Morsko biološko postajo Nacionalnega inštituta za biologijo in ob finančni pomoči Regionalnega centra za

zavarovana območja (RAC/SPA¹), ki deluje v okviru Barcelonske konvencije, opravljeni tudi nekoliko natančnejši pregledi bentoških združb in vrst. Vse navedeno je bilo seveda dobrodošlo, so pa desetletje in več izostale verjetno najpomembnejše upravljalvske vsebine, povezane predvsem s spremljanjem stanja (vrst, habitatnih tipov, obiskovalcev), z nadzorom spoštovanja opredeljenih varstvenih režimov in ne nazadnje ocenjevanjem učinkovitosti uresničevanja varstvenih namembnosti zavarovanih območij.

V iskanju najustreznejših rešitev za – recimo temu – zagon novih morskih zavarovanih območij je treba ponovno omeniti Baldomirja Svetličiča in njegovo pobudo za srečanje naravovarstvenikov piranskega zavoda s predstavniki upravljalca naravnega rezervata Miramar, edinega dotedanega morskega zavarovanega območja v Tržaškem zalivu. Pobuda je bila uspešno realizirana, srečanje pa pravzaprav uvod v dolgoletno uspešno sodelovanje med obema institucijama ter prvi korak slovenskega naravovarstva v zanimiv in zahteven svet morskih zavarovanih območij. Ta so bila in so še vedno eden ključnih in najbolj uveljavljenih ukrepov varovanja morskega ekosistema.

4 MEDNARODNO SODELOVANJE – IZ TRŽAŠKEGA ZALIVA V SREDOZEMLJE

Sodelovanje z naravnim rezervatom Miramar in zavedanje o celovitosti oziroma nedeljivosti ekosistema Tržaškega zaliva sta se leta 1990 zrcalila v skupni razstavi z naslovom Zavarovana območja Tržaškega zaliva. Ta je z izjemnimi fotografijami predstavljala morská življenjska okolja in živelj Tržaškega zaliva s poudarkom na nevarnosti, ki prežijo na ta občutljivi ekosistem, ter obenem na nujnost sodelovanja pri njegovem ohranjanju. Razstava, ki jo je spremljal strokovni posvet Mednarodno sodelovanje pri varovanju Tržaškega zaliva: Miramar, Strunjan, je bila najprej postavljena v piranski mestni galeriji, zatem pa še v galeriji Riharda Jakopiča v Ljubljani. Svoje potovanje je zaključila v prirodoslovnem muzeju v Trstu. Sodelovanje z naravnim rezervatom Miramar je morskemu delu slovenskega naravovarstva kmalu razširilo obzorje tudi v širši sredozemski prostor, kjer je bila leta 1990 ustanovljena mreža zavarovanih območij Sredozemlja – MedPAN (*Mediterranean Protected Areas Network*) (MedPAN, 2021).

Slika 1: Boris Križan ob odprtju razstave Zavarovana območja Tržaškega zaliva v prirodoslovnem muzeju v Trstu leta 1991.

Figure 1: Boris Križan at the opening of the exhibition "The Protected Areas of the Bay of Trieste" at the Natural History Museum in Trieste in 1991.

¹ Regional Activity Centre for Specially Protected Areas

4.1 ZDRUŽENJE MEDPAN

Leta 1988 sta Svetovna banka in Evropska investicijska banka sprejeli okoljski program za Sredozemlje (*Environmental Program for the Mediterranean – EPM*), katerega osnovni namen je bilo nuditi organizacijsko in finančno pomoč sredozemskim državam pri reševanju problemov, povezanih z varovanjem okolja. Pomemben mehanizem v okviru EPM je bil program tehnične pomoči na področju okolja (*Mediterranean Environmental Technical Assistance Program – METAP*). V okviru aktivnosti, povezanih z gospodarjenjem z morskim obrežnim pasom, kar je bil eden izmed ciljev programa tehnične pomoči, je bila ustanovljena posebna komisija za zavarovana območja. Med njenimi prvimi potezami je bila vzpostavitev omenjene mreže zavarovanih območij Sredozemlja, ki naj bi pripomogla k intenzivnejšemu sodelovanju med upravljalci posameznih zavarovanih območij. Omogočila naj bi predvsem boljšo izmenjavo informacij in znanja na področju morskih (obrežnih) zavarovanih območij, različne povezave med posameznimi območji, občasno izmenjavo strokovnih kadrov med posameznimi območji, pripravljalne tečaje za osebje parkov, finančno pomoč in celo vzpostavitev ustreznega strokovnega telesa za obravnavanje ter predstavljanje skupnih problemov, povezanih z upravljanjem zavarovanih območij. Prvega srečanja MedPAN oktobra 1990 v Monaku se je udeležilo 12 sredozemskih držav, sekretariat pa je bil organiziran v sklopu Narodnega parka Port-Cros v Franciji. Z vidika slovenskega vključevanja v to sredozemsko agendo varovanja morja je pomembno četrto srečanje MedPAN, ki ga je leta 1994 v Trstu gostil naravni rezervat Miramar. Na pobudo organizatorjev je na srečanju sodeloval tudi piranski zavod (ta se je z naravnim rezervatom Strunjan v mrežo vključil leta 1993) s predstavitvijo varovanja naravne dediščine v Sloveniji ter osnovnih značilnosti morskih in obalnih zavarovanih območij. S krajinskima parkoma Sečoveljske soline in Strunjan pa so se udeleženci, predstavniki 18 sredozemskih držav, podrobneje seznanili tudi na terenskem ogledu, ki ga je v okviru programa srečanja pripravil piranski zavod.

Žal je delovanje povezave po letu 1995 zastalo, glavni vzrok za to je bil finančne narave, saj je Svetovna banka odrekla nadaljnjo podporo povezavi. Slabo desetletje kasneje, v letih 2003 in 2004, je na pobudo Narodnega parka Port-Cros francoski WWF pripravil predlog triletnega projekta, s katerim bi ponovno oživili MedPAN ter s tem spodbudili in olajšali sodelovanje med sredozemskimi morskimi zavarovanimi območji z namenom zagotavljanja njihovega učinkovitejšega upravljanja. Slovenski partner v projektu je bil takrat že Zavod RS za varstvo narave (v nadaljevanju Zavod). Ob zaključku projekta je bila organizirana prva konferenca mreže sredozemskih morskih zavarovanih območij, med pomembnejšimi temami te pa je bila tudi vzpostavitev trajne povezave oziroma združenja upravljavcev zavarovanih območij. Na osnovi sklepov konference in ob izjemni angažiranosti francoskega WWF je v začetku novembra 2008 potekala ustanovna skupščina združenja upravljavcev sredozemskih morskih zavarovanih območij MedPAN. Na njej je sodelovalo devet ustanovnih članov, med katerimi je bil tudi Zavod RS za varstvo narave, ki je vse od takrat aktiven član združenja, nekaj zadnjih let pa tudi član njegovega upravnega odbora. Leta 2017 je v Izoli organiziral redno letno skupščino in delavnico na temo morskih odpadkov s prek sto udeleženci iz velike večine sredozemskih držav. Danes MedPAN povezuje prek 120 članov in partnerjev iz 21

sredozemskih držav in s sofinanciranjem projektov, z organizacijo izobraževanj in izmenjav ter izdajanjem strokovnega gradiva na temo različnih vidikov upravljanja pomembno prispeva k učinkovitejšemu uresničevanju osnovne namembnosti morskih zavarovanih območij – to je ohranjanju morske biotske raznovrstnosti.

4.2 BARCELONSKA KONVENCIJA²

Med dejavniki, ki so pomembno vplivali na intenzivnejše vključevanje slovenskega varstva narave v mednarodne procese in seveda tudi obratno, torej na prehajanje regionalnih in globalnih naravovarstvenih praks in izkušenj v slovensko naravovarstvo, je bil nedvomno nastanek samostojne države. Ko govorimo o varstvu morske biotske raznovrstnosti in zavarovanih območjih, je bila ta recipročna izmenjava najintenzivnejša v okviru Barcelonske konvencije (UNEP/MAP, 2021) oziroma natančneje v okviru njenega Protokola o posebej zavarovanih območjih in biotski raznovrstnosti v Sredozemlju (RAC/SPA, 2021a) (v nadaljevanju Protokol). Zavodu RS za varstvo narave je bila leta 1994 zaupana nacionalna koordinacija aktivnosti, ki jih je določal Protokol, in tako je v naslednjih dveh letih prek piranske območne enote intenzivno sodeloval pri procesu njegovega posodabljanja in sprejema v letu 1995. Kakor je mogoče sklepati iz imena dokumenta, ta določa potrebne aktivnosti, ki naj bi jih države članice na nacionalni in regionalni ravni izvajale na področju morskih in obalnih zavarovanih območjih, ter tiste, namenjene ogroženim in zavarovanim morskim vrstam ter habitatnim tipom. Protokol ima tri dodatke, in sicer prvi določa vzpostavitev seznama zavarovanih območij, ki so sredozemskega pomena³ ter postavlja kriterije za njihovo določitev, preostala dva pa sta seznama ogroženih vrst v Sredozemskem morju. V naslednjih letih je Zavod RS za varovanje narave uspešno sodeloval v vseh procesih, povezanih z uresničevanjem protokola, in aktivno podpiral delovanje Regionalnega centra za posebej zavarovana območja, ki deluje v okviru Barcelonske konvencije in je odgovoren za njegovo izvajanje. Ta je v 90. letih financiral ali sofinanciral kar nekaj ključnih aktivnosti tako v zvezi z učinkovitejšim upravljanjem slovenskih morskih zavarovanih območij kot tudi sicer v zvezi z varstvom vrst, združb in ekosistemov. Dobro sodelovanje se je ne nazadnje zrcalilo tudi v skupni organizaciji simpozija na temo ključnih sredozemskih morskih habitatnih tipov leta 2014 v Portorožu (*Symposia on the conservation of Mediterranean Marine Key Habitats*) (RAC/SPA, 2021b), ki se ga je udeležilo preko sto raziskovalcev s področja morske biologije in varstva morskih ekosistemov. Leta 2019 pa je Zavod sodeloval tudi pri organizaciji rednega dvoletnega srečanja nacionalnih koordinatorjev Protokola, ki je prav tako potekal v Portorožu in na katerem je bil na seznam sredozemsko pomembnih zavarovanih območij uvrščen Krajinski park Strunjan.

4.3 KNEŽEVINA MONAKO

Prvo desetletje novega tisočletja je aktivnosti, namenjene varstvu slovenskega morja in morskega obrežja, zaznamovalo sodelovanje Zavoda s Kneževino Monako. Zamisel o tem je

2 Konvencija o varstvu Sredozemskega morja in obalnega območja (6)

3 SPAMI – Specially Protected Areas of Mediterranean Importance

nastala je v sklopu sodelovanja predstavnikov obeh institucij pri zasledovanju ciljev Barcelonske konvencije oziroma njenega Protokola o posebej zavarovanih območjih in biotski raznovrstnosti Sredozemlja. Na osnovi razgovorov o potrebnih aktivnostih na področju varovanja morskih zavarovanih območij ter biotske raznovrstnosti slovenskega morja je bil tako prvi sporazum o sodelovanju sklenjen že leta 2002. Namenjen je bil naravnemu spomeniku Debeli rtič in je zagotovil postavitev informativnih tabel ter plovk za označitev morske meje zavarovanega območja. Uspešna izvedba je že v naslednjem letu zagotovila nadaljevanje sodelovanja, ki se mu je priključil tudi Regionalni center za zavarovana območja, tokrat v zvezi z varovanjem edinega travnika morske cvetnice pozejdonke (*Posidonia oceanica*) v slovenskem morju ter ozaveščanjem javnosti o pomenu tega izjemnega habitatnega tipa za ohranjanje biotske raznovrstnosti morskega ekosistema. Ohranjanje travnikov pozejdonke je opredeljeno kot prioriteta tako v okviru Barcelonske konvencije kakor tudi habitatne direktive EU. V letu 2003 je tako Zavod RS za varstvo narave pridobil digitalne ortofoto posnetke rastišča med Žusterno in Izolo, nadgradil dotodanje podatke in izdelal natančno karto rastišča, označil rob travnika na morskem dnu, ob pomoči morske biološke postaje v Piranu izvedel raziskave najpomembnejših ekoloških dejavnikov na rastišču, organiziral predavanja dveh profesorjev s korziške univerze na temo podvodnih travnikov, pripravil razstavo o podvodnih travnikih in postavil informativne table v neposredni bližini rastišča. Vse navedeno je bilo izjemnega pomena tudi z vidika utemeljevanja nujnosti ohranitve travnika. Načrtovalci razvoja obale so namreč v začetku 90. let prejšnjega stoletja novo hitro obalno cesto narisali kot širitev kopnega v morje na celotnem območju med Koprom in Izolo. To bi seveda pomenilo nepovratno uničenje celotnega obalnega pasu z edinim rastiščem pozejdonke vred. Ker se že takrat na zdravi razum ni bilo moč zanesti, je bil prav travnik pozejdonke tisti, ki je pomembno prispeval k opustitvi te zamisli. Ta bi namreč opustošila morski ekosistem zaliva. V naslednjih letih je sodelovanje Zavoda in Kneževine Monako obsegalo zelo različne aktivnosti, od organizacije mednarodnih strokovnih srečanj na temo ohranjanja morske biotske raznovrstnosti severnega Jadrana, prek kartiranj morskih in obrežnih habitatnih tipov v slovenskih morskih zavarovanih območjih ter zunaj njih, informativnih tabel, zgibank o zavarovanih območjih, knjige o ogroženih vrstah v slovenskem morju (Lipej *et al.*, 2006), sanacije brežine Stjuže, ureditve pešpoti prek slanega travnika pri sv. Nikolaju in na koncu, a ne zato, ker bi bilo najmanj pomembno – do različnih oblik komuniciranja in interpretacije varstva narave. Ob peti obletnici sodelovanja je njegovo uspešnost in pomembnost s svojim obiskom potrdil tudi princ (takrat knez) Albert II. Monaški (Slika 2).

Treba je spomniti tudi, da se je sodelovanje kmalu in zelo uspešno z vsebin Barcelonske konvencije razširilo tudi na tiste, ki jih opredeljuje Alpska konvencija, katere podpisnici sta tako Kneževina Monako kot tudi Republika Slovenija. Tako so se kmalu po začetku sodelovanja v izvajanje aktivnosti vključili tudi goriška in kranjska območna enota Zavoda ter Triglavski narodni park. Sodelovanje, ki se je zaključilo leta 2013, je kljub relativno skromnim sredstvom pomembno prispevalo tako k izvedbi konkretnih aktivnosti v zavarovanih območjih in tudi zunaj njih kakor tudi k oblikovanju nekaterih pomembnih izhodišč za bodoče delo na področju ohranjanja biotske raznovrstnosti v slovenskem alpskem in sredozemskem prostoru.

Slika 2: Robert Turk predstavlja soavtorja, dr. Lovrenca Lipeja in Tihomirja Makovca, ter knjigo *Ogrožene vrste in habitatni tipi v slovenskem morju* Njegovi presvetli visokosti princu Albertu II. Monaškemu.

Figure 2: Robert Turk presents co-authors Dr. Lovrenc Lipej and Tihomir Makovec and the book "Endangered Species and Habitat Types in Slovenian Sea" to His Serene Highness Prince Albert II of Monaco.

5 MEDNARODNE ZAVEZE

Kakor je razvidno iz zapisanega v prejšnjem poglavju, so bile informacije in izkušnje v zvezi z ohranjanjem morskih ekosistemov, združb in vrst, ki jih je naravovarstvena stroka pridobila skozi omenjena in druga sodelovanja, naravnost neprecenljive. Res pa je, da vstop v mednarodni prostor ne pomeni le velikih koristi, pač pa tudi prevzemanje obveznosti, ki si jih je mednarodna skupnost zadala v zvezi z ohranjanjem biotske raznovrstnosti, tudi morske. Ob že omenjeni Barcelonski konvenciji velja v zvezi z morjem omeniti predvsem zaveze, sprejete v okviru Konvencije o biološki raznovrstnosti in Direktive o ohranjanju naravnih habitatov ter prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst.

5.1 KONVENCIJA O BIOLOŠKI RAZNOVRSTNOSTI IN AICHI CILJ 11

Ne da bi se potopili v podrobnosti, je treba v zvezi z ohranjanjem morij in oceanov na prvem mestu vsekakor omeniti 10. srečanje držav podpisnic Konvencije o biološki raznovrstnosti in tam sprejeti Cilj 11. Ta je tudi eden izmed ključnih pogojev za doseganje 14. cilja trajnostnega

razvoja⁴, sprejetega v okviru Združenih narodov, ki govori o ohranjanju in trajnostni rabi oceanov, morij in morskih virov (*Sustainable Development Goals*) (UN, 2021). No, Cilj 11 je določal, da naj bi bilo do leta 2020 deset odstotkov morja, s posebnim poudarkom na območjih, ključnih z vidika ohranjanja morske biotske raznovrstnosti, vključenega v reprezentativno mrežo zavarovanih in učinkovito upravljanih zavarovanih območij ter drugih prostorsko opredeljenih varstvenih ukrepov. Govorimo seveda o globalnem cilju, vendar pa bi morala vsaka država »pomesti pred svojim pragom« in zavarovati ključne dele morja, ki so v njeni pristojnosti. Leto 2020 je mimo in cilj ni bil dosežen. In če smo se na svetovnem in sredozemskem merilu približali tistim desetim odstotkom, pa sta, kar zadeva reprezentativnost in učinkovitost upravljanja, planet in posebej Sredozemlje še zelo oddaljena od Cilja 11 (Gannon *et al.*, 2019). V Sloveniji je slika odstotkov zelo skromna. Do leta 2020 nam je uspelo v morskem zavarovanem območju vključiti zgolj slabe tri odstotke morja, in tudi če prištejemo območja Natura 2000 in naravne vrednote, ne dosegamo štirih odstotkov (Centrih Genov *et al.*, 2019). Tudi z vidika učinkovitega upravljanja obstoječih območij smo nekje na slabi tretjini cilja. Naravni spomenik Rt Madona je zavarovan z občinskim odlokom na podlagi nekdanjega Zakona o naravni in kulturni dediščini, čeprav gre za naravno vrednoto nacionalnega pomena, in je brez upravljavca. Zavarovanje naravnega spomenika Debeli rtič je bilo uspešno nadgrajeno šele nedavno, leta 2018, zato bo najbrž potrebno še kar kakšno leto, da bo upravljanje krajinskega parka omogočalo uresničevanje opredeljenih varstvenih ciljev. Kolikor toliko učinkovitemu upravljanju je še najbliže Krajinski park Strunjan, vendar so tudi tu nekateri segmenti upravljanja (spremljanje stanja habitatnih tipov in vrst, nadzor, vzdrževanje parkovne infrastrukture) zaradi nezadostnega financiranja podhranjeni. Ob navajanju Aichi cilja 11 velja sicer poudariti, da je doseganje desetih odstotkov v primeru slovenskega morja težko izvedljivo, v prvi vrsti zaradi biotskih značilnosti ekosistema Tržaškega zaliva, v katerem je večina ključnih elementov biotske raznolikosti zgoščena v ozkem priobalnem pasu (zgornjem infralitoralno), ki pa je v veliki meri delno ali popolnoma spremenjen. To seveda nikakor ne pomeni, da niso mogoči in predvsem potrebni dodatni napor, tako z vidika novih zavarovanj kakor tudi učinkovitega upravljanja obstoječih in bodočih novih morskih zavarovanih območij, prej obratno. Tehnica je namreč močno nagnjena na stran negativnih vplivov posegov in dejavnosti na morju in morskem obrežju, kjer prej ko slej »kratko potegnejo« posamezne vrste, skupine, združbe ali kar celotni ekosistemi. Pred kakšnim letom smo ostali brez jadranskega bračiča, tiste znane rjave alge iz učbenika za biologijo za 6. razred, nepogrešljivega prebivalca bibavičnega pasu in žive priče, da je Jadransko morje v preteklosti doživljalo hladnejše čase (Battelli, 2016). Tenda upada biotske raznovrstnosti se samo z zavarovanimi območji seveda na da obrniti, potrebna je sprememba močno prevladujočega razmišljanja, da je morje zgolj prazen prostor, v katerem lahko nasipavamo plaže, gradimo marine, pomole in drugo infrastrukturo. Ob navedenem pa je treba, tudi v zvezi z bodočimi cilji ohranjanja morske biotske raznovrstnosti, ki se rišejo na obzorju, vzpostaviti sistemsko, trajno in intenzivno mednarodno sodelovanje na področju raziskav in varstva biotske raznovrstnosti – tako z Italijo, s katero delimo Tržaški zaliv in katerega del je tudi slovensko morje, kakor tudi s preostalimi jadranskimi državami.

---

4 SDG – *Sustainable Development Goals*

Jadransko morje je namreč z vidika pritiskov pomorskih sektorjev, od pomorskega prometa do turizma, med najbolj obremenjenimi, če ne celo najbolj obremenjeni del Sredozemskega morja (MEDTRENDS, 2015), obenem pa tudi del, kjer je odstotek zavarovanih območij zelo skromen (Sovinc, 2021).

5.2 DIREKTIVA O OHRANJANJU NARAVNIH HABITATOV TER PROSTOŽIVEČIH ŽIVALSKIH IN RASTLINSKIH VRST

V evropskem prostoru sta temeljna kamna naravovarstva verjetno Direktiva o ohranjanju prostoživečih ptic iz leta 1979 (ptičja direktiva) in Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst, sprejeta leta 1992 (habitatna direktiva). Na osnovi njiju je oblikovano omrežje območij Natura 2000, posebnih varstvenih območij, ki so ključnega pomena za ohranjanje biotske pestrosti na ozemlju EU. V obeh primerih so integralni del direktiv tudi sezname vrst in habitatnih tipov, za katere morajo države članice zagotavljati ugodno ohranitveno stanje. Če se osredotočimo zgolj na morske habitatne tipe, ugotovimo, da so v slovenskem morju območja Natura 2000 namenjena zagotavljanju ugodnega ohranitvenega stanja podmorskih travnikov s pozejdonovko, peščenih plitvin, stalno prekritih z morsko vodo in morskim grebenom. Omenjeni habitatni tipi so, morda z izjemo peščenih plitvin, ustrezno »pokriti« s posebnimi območji varstva, velja pa poudariti, da gre za izrazito manjši del življenjskih okolij, prisotnih v slovenskem morju. Tudi sicer je treba v zvezi s habitatno direktivo poudariti, da v svojih dodatkih ne vključuje vseh habitatnih tipov, ključnih za ohranitev biotske raznovrstnosti Sredozemskega morja. Med »odsotnimi« habitatnimi tipi velja omeniti združbe z algami iz rodu *Cystoseira*, tiste s sredozemsko kameno koralo (*Cladocora caespitosa*), ali sestoje s cvetnicama pravo morskovo travo (*Zostera marina*) in kolenčasto cimodocejo (*Cymodocea nodosa*), ki so vsi pomembni gradniki biocenoz infralitorala Sredozemskega morja. Navedeno velja tudi za njegov najsevernejši del, Tržaški zaliv, in torej tudi za slovensko morje (Centrih Genov *et al.*, 2019). V zvezi z obvezami, določenimi v habitatni direktivi, je treba vsekakor omeniti tudi delfina veliko pliskavko (*Tursiops truncatus*) in želvo glavato kareto (*Caretta caretta*). Obe vrsti sta stalno prisotni v slovenskem morju in bi načelno morali biti deležni opredelitve posebnih varstvenih območij. Ker pa gre za visoko mobilni vrsti, bi bila opredelitev nekega omejenega območja, na katerem bi lahko dolgoročno učinkovito zagotavljali ugodno ohranitveno stanje ene ali druge vrste, dejansko težko izvedljiva. Bolj verjetno je, da bi ohranitvene cilje dosegli z ustreznim akcijskim načrtom, usklajenim na ravni bazena Tržaškega zaliva, ali še boljše, severnega Jadrana.

6 NOVI MEJNIKI NA OBZORJU

Pandemija covid-19 in ukrepi za njeno obvladovanje so pomembno zaznamovali leto 2020 in v veliki meri prekrili to, da je bilo to leto tudi pomemben mejnik v naporih globalne skupnosti na poti zaustavljanja upadanja biotske raznovrstnosti. Vsemu navkljub pa ni ostalo neopaženo dejstvo, da niti eden od 20 globalnih ciljev v zvezi z biotsko raznolikostjo, sprejetih leta 2010, ni bil v celoti uresničen, kar potrjuje tudi poročilo o globalnem stanju

biotske raznovrstnosti, *Global Biodiversity Outlook 5 (Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2020)*. Poročilo navaja, da je bilo zgolj šest ciljev delno uresničenih in med temi je tudi že omenjeni Cilj 11, ki določa kakšen, naj bi bil delež zavarovanih delov morij in oceanov (ter seveda tudi kopnega) do leta 2020. V zvezi s tem je posebej poudarjeno, da je bilo uresničevanje cilja bistveno preskromno v delu, ki določa, da morajo biti vključena najpomembnejša območja z vidika biotske raznovrstnosti, da morajo biti ekološko reprezentativna in povezana ter učinkovito in pravično upravljana. Ne preseneča torej, da vse navedeno ostaja vključeno tudi v nastajajoči okvir aktivnosti, ki jih mednarodna skupnost načrtuje na področju ohranjanja globalne biotske raznovrstnosti v obdobju po letu 2020. V osnutku dokumenta *Post 2020 Global Biodiversity Framework (Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2021)* je zapisano, da naj bi bilo do leta 2030 vsaj 30 odstotkov svetovnih kopenskih in morskih območij, posebej pomembnih za biotsko raznovrstnost in njen prispevek k blaginji ljudi, ohranjenih ob pomoči dobro povezanega sistema ekološko reprezentativnih, povezanih in učinkovito upravljanih zavarovanih območij ter drugih učinkovitih ohranitvenih ukrepov⁵. Na obzorju so torej novi globalni odstotki, ki naj bi po mnenju raziskovalcev zagotavljali dovoljšne zagotovilo za to, da se globalna biotska raznovrstnost ne bi več zmanjševala. Seveda ob pogoju, da bo človeštvo tudi na preostalem delu planeta ravnalo razumno. O najmanj 30 odstotkih morij, vključenih v zavarovana območja, je bilo govora že na kongresu Svetovne zveze za varstvo narave (IUCN) leta 2016, in kakor zapisano, bodo o enakem odstotku razpravljale države podpisnice Konvencije o biološki raznovrstnosti na svojem 15. srečanju, decembra 2022 v kanadskem Montrealu. In ne nazadnje, enak cilj so s Strategijo za biotsko raznovrstnost do leta 2030 (*EU Biodiversity Strategy for 2030 (European Commission, Directorate-General for Environment, 2021)*) sprejele tudi države EU. Zavezale so se, da bo do leta 2030 vsaj 30 odstotkov evropskih morij (in enak delež kopnega) vključenih v učinkovito upravljana zavarovana območja ter da naj bi bila ena tretjina teh, torej deset odstotkov, strogo zavarovanih. Zadnje je tudi popolnoma v skladu z ugotovitvami strokovnjakov, da so strogo varovana območja tista, ki pomembno prispevajo k ohranjanju morske biotske raznovrstnosti (Claudet *et al.*, 2020).

6.1 SLOVENSKA AGENDA ZA DESETLETJE 2021–2030

Navedeni mejniki so seveda tudi mejniki Slovenije. Odstotki slovenskega morja, ki so oziroma bodo vključeni v zavarovana območja in druge ukrepe ohranjanja morske biotske raznovrstnosti, so skromni in morda ne bodo nikoli dosegli bistveno višjih vrednosti. Posledice urbanizacije so bolj kot ne nepovratne, svoje dodajajo tudi pomorski sektorji. Kljub temu je prostora za napredek pri ohranjanju biotske raznovrstnosti slovenskega morja še veliko, žal pa časa verjetno veliko manj.

Aktivnosti, s katerimi bi se približali dogovorjenim ciljem za desetletje 2021–2030, lahko strnemo v štiri sklope, ki vključujejo posodabljanje obstoječih in opredeljevanje novih ukrepov varstva, učinkovitejše upravljanje morskih zavarovanih območij, usmerjanje razvoja človekovih dejavnosti na morju in morskem obrežju ter mednarodno sodelovanje.

5 OECM – Other Effective area-based Conservation Measures

V prvem sklopu aktivnosti so združene tiste, ki se nanašajo na opredelitev ustreznih varstvenih ukrepov za vse ključne elemente biotske raznovrstnosti. Ob obstoječih območjih bi morali biti zavarovanja ali drugih ustreznih ukrepov varstva deležni vsaj naslednji deli slovenskega morja:

- širše območje rastišča pozejdonke med Koprom in Izolo,
- notranji del Sečoveljskega zaliva z obsežnim travnikom kolenčaste cimodoceje, ki bi lahko postal del KP Sečoveljske soline,
- detritno dno na skrajnem severozahodnem delu slovenskega teritorialnega morja,
- območji morskih grebenov pred Rtom Ronek in med Strunjanom in Fieso – obe bi lahko bili vključeni v KP Strunjan,
- morski greben med Fieso in Piranom ter peščena sipina na južni strani Rta Madona – obe območji bi lahko bili del naravnega spomenika Rt Madona.

Navedeni predlogi za oblikovanje ustreznih ukrepov varstva so tudi integralni del Pomorskega prostorskega plana R Slovenije, sprejetega 15. julija 2021 (Uredba o Pomorskem ..., 2021).

Drugi sklop aktivnosti v obdobju do leta 2030 se nanaša na zagotavljanje ugodnega okolja za učinkovito upravljanje morskih zavarovanih območij in uresničevanje drugih prostorsko določenih ukrepov varstva. Temeljni pogoj za vzpostavitev takega okolja je zagotavljanje stabilnega systemskega ter predvsem zadostnega financiranja morskih zavarovanih območij. Osnovne naloge upravljavca zavarovanega območja, kot so vzdrževanje parkovne infrastrukture, celovito dolgoročno spremljanje stanja naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti ter spremljanje, nadzor in usmerjanje obiska, ne morejo in ne smejo biti odvisne od projektne dela.

Tretji sklop aktivnosti mora biti namenjen usmerjanju urbanizacije in nadaljnega razvoja pomorskih sektorjev na način, da se njihov negativni vpliv na morski ekosistem zmanjša na najmanjšo mogočo mero, na morska zavarovana območja pa v celoti prepreči. Povedano drugače, varstvo morskega ekosistema mora biti še naprej umeščeno ne le na agendi varstva narave, pač pa tudi na agendah prostorskega razvoja in pomorskih sektorjev. Umeščanje dejavnosti in posegov v morje in na morsko obrežje, ne da bi pred tem preverili oceanografske razmere ter prisotnost in razširjenost vrst in habitatnih tipov in ne da bi opredelili potrebne ukrepe za njihovo ohranjanje, je v nasprotju z načeli trajnostnega razvoja in ekosystemskega pristopa ter povsem nesprejemljivo. Zaradi zelo skromnih površin, ki jih v slovenskem morju zaseda infralitoral (pravi obalni pas), je izjemnega pomena tudi njegovo ohranjanje ob sicer grajeni ali drugače spremenjeni obali. Z njegovim ohranjanjem zmanjšujemo razdrobljenost in s tem ranljivost ključnih življenjskih okolij infralitorala slovenskega morja, tj. morskih travnikov in algalnih združb, ter tako ohranjamo osnovni obalni modri koridor med zavarovanimi območji.

Seveda je ključni pogoj za vse navedeno dobro poznavanje stanja in razporeditve življenjskih okolij ter vrst v slovenskem morju. To je od leta 2018 bogatejše za osnovni pregled razširjenosti vseh bentoških habitatnih tipov (Lipej *et al.*, 2018a; 2018b) ter za nekoliko na-

tančnejši pregled tistih, ki jih kot prednostne opredeljuje habitatna direktiva – torej travnika pozejdanke, podvodnih grebenov in peščenih sipin (Lipej *et al.*, 2018c), omeniti pa velja tudi napredek pri opredelitvi ključnih elementov biotske raznolikosti v slovenskem morju (Centrih Genov *et al.*, 2019). Kljub vsemu navedenemu pa bo potrebnega še kar nekaj navora za oblikovanje natančnejše slike stanja in razporeditve habitatnih tipov, združb in vrst cirkulatorala, ki v slovenskem morju predstavlja kar 97,2 % morskega dna (Lipej *et al.*, 2018a).

Zadnji, a ne najmanj pomemben sklop aktivnosti na poti do uresničitve sprejetih zavez za desetletje, ki se je ravno dobro začelo, se nanaša na mednarodno sodelovanje. V prvi vrsti je to seveda sodelovanje na ravni Tržaškega zaliva, takoj za tem pa tudi na ravni severnega Jadrana in celotnega jadransko-jonskega bazena. Uspešnost ohranjanja celovitosti ekosistema slovenskega morja je namreč v veliki meri odvisna tudi od ravnanja ostalih jadranskih držav. Ena ključnih strateških usmeritev na nacionalni ravni bi zato moralo biti spodbujanje skupnih aktivnosti s ciljem ohranjanje biotske raznolikosti Jadranskega morja. Aktivnosti gredo od raziskav, prek spremljanja stanja do opredeljevanja morskih zavarovanih območij in drugih prostorsko določenih ukrepov varstva (OECM). Orodij za to je več kot dovolj, od Strategije EU za jadransko-jonsko regijo (EUSAIR), v izvajanje katere so vključene tudi tiste jadranske države, ki niso članice EU, do evropske Okvirne direktive o morski strategiji. Ta zavezuje evropske države k doseganju dobrega okoljskega stanja evropskih morij, kar pa je brez sodelovanja na regionalni ali subregionalni ravni, tj. v našem primeru na ravni jadransko-jonskega bazena, zelo težko uresničljivo.

7 ZAKLJUČEK IN ZAHVALA

Nova obzorja, ki jih je globalna skupnost zarisala na področju ohranjanja svetovnega oceana, so res oddaljena, a nedvomno uresničljiva. Podatkov o učinkovitosti morskih zavarovanih območij je dovolj, kot je dovolj tudi dokazov o škodi, ki jo s svojim delovanjem povzročamo v morjih in oceanih. Opravičila za nepremišljene in škodljive odločitve pri načrtovanju človekovih posegov in aktivnosti v morju in na morskem obrežju preprosto ni več. Byronu še lahko oprostimo, današnjim odločevalcem pač ne. In tako kot nije zadnja ura ali celo minuta za sprejem ukrepov za omilitev podnebnih sprememb, tako nije tudi zadnja ura ali minuta za ukrepe, ki bodo omejili in preprečili nadaljnjo degradacijo morij in morskih obrežij. Ocean je res velik in res pokriva tri četrtine planeta, a je pravzaprav seštevek manjših zalivov, obrežij in morij in nikakor ni neranjljiv, zato prav vsak ukrep in vsaka najmanjša aktivnost v smeri ohranjanja morskega ekosistema štejeta. Tudi vse tisto, kar moramo v naslednjih letih sprejeti na morju, ki valovi, buči in predvsem živi pred slovensko tisočinko sredozemske obale.

Ob zaključku tega pregleda dogajanja v zvezi z varstvom slovenskega morja in morskega obrežja bi se rad zahvalil tistim, ki so v vseh teh letih s svojim znanjem in poznavanjem morja odstirali njegov plašč navidezne nespremenljivosti in pomembno pripomogli k ohranjanju tega ključnega ekosistema. Naj v prvi vrsti omenim pokojne dr. Jožeta Štirna, dr. Franca Sušnika in dr. Milana Orožna Adamiča ter Borisa Križana. Zahvala gre vsem »naravnim«

sodelavcem tedanjega Republiškega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine ter kasnejše Agencije RS za okolje, predvsem pa Baldomirju Svetličiču. Potem so tu sodelavci Morske biološke postaje Nacionalnega inštituta za biologijo – dr. Aleksander Vukovič, dr. Andrej Avčin, dr. Alenka Malej, dr. Vlado Malačič, dr. Valentina Turk, dr. Lovrenc Lipej, Tihomir Makovec, Maksimiljan Šiško, dr. Martina Orlando Bonaca in dr. Borut Mavrič.

Tu so bili tudi dr. Claudio Battelli ter Valter Žiža, nekdanji skrbnik piranskega akvarija, in dr. Manja Rogelja, sedanja skrbnica. Pomembno vlogo pri »zagovarjanju« morja in morskega življa že dve desetletji igrata tudi društvo Morigenos in njegov predsednik dr. Tilen Genov. Seveda pa je ohranjanje morskih ekosistemov neločljivo povezano tudi z ohranjanjem obrežnih mokrišč, lagun, solin. Pri tem so bili vsa ta leta nepogrešljivi Iztok Škornik in društvo Ixobrychus, Borut Mozetič ter Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije pa dr. Mitja Kaligarič, dr. Andrej Sovinc in verjetno še marsikdo.

Seveda pa bi bilo vse skupaj bistveno težje brez institucionalne podpore. Morje in njegovo ohranjanje preprosto nista bila nikoli zelo visoko na lestvici ministrov in vlad, zato je bila ves ta čas toliko pomembnejša aktivna podpora dr. Mitje Briclja, dolgoletnega nacionalnega nosilca aktivnosti, povezanih z Barcelonsko konvencijo in s sredozemskim akcijskim načrtom ter vztrajnega zagovornika »morskih« vsebin na Ministrstvu za okolje in prostor ter ekipe Sektorja za ohranjanje narave. In čisto na koncu gre velika zahvala dolgoletnemu direktorju Zavoda RS za varstvo narave, dr. Dariju Krajčiču, ki je ves čas brezpogojno podpiral zavodove »morske« aktivnosti v domačem zalivu in mednarodnih vodah, enako prakso pa nadaljuje tudi njegov naslednik, mag. Hrvoje Teo Oršanič. Nikoli tudi ni manjkala podpora vseh zavodovih sodelavcev in sodelavk, v prvi vrsti seveda piranskih Barbare, Tine in Tine.

Pri tem naštevanju sem gotovo koga pozabil, a upam, da ne bo prehude zamere. Let je bilo kar nekaj, dogodkov še več, moja »spominska kartica« pa tudi ni več najnovejša. To, česar pa v nobenem primeru ne pozabim napisati ali povedati, je, da je nespremenljivost morja zgolj navidezna in da morje še kako potrebuje naš glas. Ne le poleti in ne le vsaka štiri leta, pač pa vsak dan in povsod.

8 SUMMARY

In the article, the author provides an overview of the establishment of measures for the protection of the ecological values and the conservation of biodiversity of the Slovenian sea and shores from the second half of the 1980s to the present. He emphasises the importance of the research work done by the National Institute of Biology - the Piran Marine Biological Station in the field of biodiversity, and the cooperation of the latter with the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation, as well as the necessary international cooperation with governments and non-governmental organisations of the entire Mediterranean. Among the latter, it emphasises the implementation of the Barcelona Convention (Mediterranean Action Plan) and its protocol on specially protected areas and biodiversity of the Mediterranean, which also resulted in an extremely successful ten years of cooperation with

the Principality of Monaco and the active participation of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation in the network of the managers of the Mediterranean Marine Protected Areas (MedPAN).

9 VIRI IN LITERATURA

1. Battelli, C., 2016. Disappearance of *Fucus virsoides* J. Agardh from the Slovenian coast (Gulf of Trieste, Northern Adriatic). *Annales, Series historia naturalis*, 26(1), 1–12.
2. Centrih Genov, T., Mavrič, B., Turk, R. in Lipej, L., 2019. Ključni elementi biotske raznolikosti slovenskega morja. *Varstvo narave*, 31, 5–28.
3. Claudet, J., Loiseau, C., Sostres, M. in Zupan, M., 2020. Underprotected Marine Protected Areas in a Global Biodiversity Hotspot. *One Earth*, 2, 380–384. Dostopno na: [https://www.cell.com/one-earth/pdfExtended/S2590-3322\(20\)30150-0](https://www.cell.com/one-earth/pdfExtended/S2590-3322(20)30150-0) [2. 11. 2021].
4. European Commission, Directorate-General for Environment, 2021. *EU Biodiversity Strategy for 2030: bringing nature back into our lives*. Dostopno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/31e4609f-b91e-11eb-8aca-01aa75ed71a1> [3. 11. 2021].
5. Gannon, P., Dubois, G., Dudley, N., Ervin, J., Ferrier, S., Gidda, S. *et al.*, 2019. Editorial essay: An update on progress towards Aichi biodiversity target 11. *Parks*, 25, 7–18. Dostopno na: https://parksjournal.com/wp-content/uploads/2019/12/PARKS-25.2-Gannon-et-al-10.2305-IUCN.CH_.2019.PARKS-25-2PG-en.pdf [3. 11. 2021].
6. Global Alliance of National Parks, 2021. *GBRMP – Great Barrier Reef Marine Park*. Dostopno na: <https://national-parks.org/australia/great-barrier-reef> [3. 11. 2021].
7. Lipej, L., Turk, R. in Makovec, T., 2006. *Ogrožene vrste in habitatni tipi v slovenskem morju*. Ljubljana: Zavod RS za varstvo narave.
8. Lipej, L., Orlando Bonaca, M., Šiško, M. in Mavrič, B., 2018a. *Kartografski prikaz in opis bentoških habitatnih tipov v slovenskem morju: zaključno poročilo*. Piran: Nacionalni inštitut za biologijo – Morska biološka postaja Piran.
9. Lipej, L., Orlando Bonaca, M., Šiško, M. in Mavrič, B., 2018b. *Kartografski prikaz in opis bentoških habitatnih tipov v slovenskem morju vključno s kartografskim prikazom in opredelitvijo najverjetnejših območij vpliva na habitatne tipe: zaključno poročilo*. Piran: Nacionalni inštitut za biologijo – Morska biološka postaja Piran.
10. Lipej, L., Mavrič, B., Šiško, M., Trkov, D. in Orlando-Bonaca, M., 2018c. *Terensko kartiranje morskih habitatnih tipov Natura 2000 v slovenskem morju: zaključno poročilo*. Piran: Nacionalni inštitut za biologijo – Morska biološka postaja Piran.
11. *MAPAMED, the database of MARine Protected Areas in the MEDiterranean*, 2021. Dostopno na: https://www.mapamed.org/data/MAPAMED_2019_release_notes_ENG.pdf [3. 11. 2021].
12. *Mediterranean Protected Areas Network (MedPAN)*, 2021. Dostopno na: <https://medpan.org/about/medpan/organisation/> [3. 11. 2021].

13. MEDTRENDS Project, 2015. *MEDTRENDS Project*. Dostopno na: <http://www.medtrends.org/medtrends.php> [2. 11. 2021].
14. National Park Service, 2021. *BNP – Biscayne National Park*. Dostopno na: <https://www.nps.gov/bisc/index.htm> [3. 11. 2021].
15. Orožen Adamič, M., 1981. Prispevek k poznavanju izoblikovanosti podvodnega reliefa slovenske obale. *Geografski vestnik*, 53, 39–46.
16. Regional Activity Centre for Specially Protected Areas (RAC/SPA), 2021a. *Protocol concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean (Protokol o posebej zavarovanih območjih in biotski raznovrstnosti v Sredozemlju)*. Dostopno na: <https://www.rac-spa.org/> [3. 11. 2021].
17. Regional Activity Centre for Specially Protected Areas (RAC/SPA), 2021b. *Symposia on the conservation of Mediterranean Marine Key Habitats*. Dostopno na: <https://www.rac-spa.org/node/1205> [3. 11. 2021].
18. Roberts, C., 2007. *The Unnatural History of the Sea*. Washington, DC: Island Press.
19. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2020. *Global Biodiversity Outlook 5*. Dostopno na: <https://www.cbd.int/gbo/gbo5/publication/gbo-5-en.pdf> [3. 11. 2021].
20. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2021. *First draft of the Post-2020 Global Biodiversity Framework*. Dostopno na: <https://www.cbd.int/doc/c/abb5/591f/2e46096d3f0330b08ce87a45/wg2020-03-03-en.pdf> [2. 11. 2021].
21. Sovinc, A., 2021. *Analysis of Marine (water) Protected Areas in EUSAIR and Proposals for Corrective Measures*. Ljubljana: NaravaNarave.
22. Svetličič, B. in Križan, B., 1985. *Slovenska obala: predstavitev naravne dediščine in naravovarstvena ocena stanja: elaborat*. Piran: Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran.
23. *The National Park of Port-Cros & Porquerolles islands*, 2021. Dostopno na: <http://en.portcros-parcnational.fr/The-National-Park-of-Port-Cros-Porquerolles> [3. 11. 2021].
24. United Nations (UN), 2021. *Sustainable Development Goals*. Dostopno na: <https://sdgs.un.org/goals> [3. 11. 2021].
25. United Nations Environment Programme (UNEP) / Coordinating Unit for the Mediterranean Action Plan (MAP), 2021. *Barcelona Convention and Protocols*. Dostopno na: <https://www.unep.org/unepmap/who-we-are/barcelona-convention-and-protocols> [3. 11. 2021].
26. *Uredba o Pomorskem prostorskem planu Slovenije*, 2021. Uradni list RS, št. 116/21.
27. Vukovič, A. in Turk, R., 1995. The distribution of the seagrass *Posidonia oceanica* (L.) in the Gulf of Koper: preliminary report. *Rapports et Proces Verbaux des Réunions - Commission Internationale pour l'Exploration Scientifique de la Mer Méditerranée*, 34, 49.

SPOMINI MIRE IVANOVIČ NA ZAČETNE KORAKE ORGANIZIRANEGA VARSTVA NARAVE NA DOLENJSKEM

MIRA IVANOVIČ'S MEMORIES OF THE INITIAL STEPS IN ORGANISING NATURE CONSERVATION IN DOLENJSKA

Barbara KINK

Mira Ivanovič je vse svoje službeno obdobje posvetila varstvu narave. Po končanem študiju biologije na Biotehniški fakulteti v Ljubljani se je leta 1981 zaposlila na Zavodu za družbeno planiranje Novo mesto. Kot edina naravovarstvenica je zaorala ledino tudi na novomeški območni enoti Zavoda RS za varstvo naravne in kulturne dediščine ter kot že izkušena delo nadaljevala na samostojnem Zavodu RS za varstvo narave. Za prizadevanja za zavarovanje in prezentacijo Krajinskega parka Lahinja je prejela Steletovo priznanje. Zdaj je upokojena, vendar se na območju Bele krajine še vedno aktivno vključuje v teme, povezane z naravo. Z njo smo se pogovarjali o ključnih korakih, ki jih je kot glavna akterka ubrala na uspešni poti zavarovanja območij Lahinje, Krupe in Kolpe ter o njenem doživljanju varstva narave skozi čas.

Mira Ivanovič
(Foto: Teo Hrvoje Oršanič)

Kakšni so bili začetki varstva narave na Dolenjskem?

Začetek službovanja je bil zame velik mejnik po zaključku študija. Arhiv podatkov o naravi na območju Dolenjske, Bele krajine in Posavja na Zavodu za družbeno planiranje, kjer sem nadaljevala delo mag. Marjana Ravbarja, je bil zelo skromen. Za moje nadaljnje naravovarstveno delo je bil odločilen uspešen razgovor s komisijo na Republiškem zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v sestavi Stane Peterlin, Matjaž Puc in Rado Smerdu. To so bili moji vzorniki, ki so me spremljali, utrjevali in mi pomagali vzpostaviti temelje varstva narave na našem območju. Ob pomoči Jova Grobovska, Danila Breščaka in drugih sodelavcev s področja kulturne dediščine smo vzpostavili osnovno bazo naravne dediščine našega območja. Leta 1983 se je zaposlil še biolog Andrej Hudoklin in kasneje krajinski arhitekt Mitja Simič ter geologinja Andreja Škedelj Petrič. Bili smo izjemna ekipa in *Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije* (Ljubljana, 1991) je bil za nas »Sveto pismo«.

Kako je takrat potekal proces zavarovanja nekega območja?

Prvi resni naravovarstveni izziv je zame predstavljala vključitev v pripravo naravovarstvenih usmeritev za hidromelioracijsko območje v dolini Podturnščice. Ob pomoči Staneta Peterlina in Matjaža Puca smo se zavzemali za ohranitev najvrednejših delov Podturnščice, saj je bila načrtovana klasična regulacija potoka nesmiselna zaradi plitvega krasa na tem območju. Izsledki inventarizacije Prirodoslovnega muzeja Slovenije in Znanstveno raziskovalnega centra SAZU so pokazali, da gre za izjemne habitate redkih živalskih in rastlinskih vrst. Na podlagi izsledkov nam je uspelo ohraniti mrtve rokave Podturnščice in preprečiti dela na izvornem delu Lahinje. Ugotovili smo, da je prava pot zavarovanje območja z odlokom in s sprejetjem varstvenih režimov, ki bodo normativno zagotovili varstvo in ohranitev območja. To je bi prvi izziv za pripravo strokovnih podlag za razglasitev območja Krajinskega parka Lahinja. Po težkih pogajanjih nam je uspelo prepričati lastnike, projektante in lokalno politiko, da je vredno ohraniti najvrednejši del povirja Lahinje. Celoten postopek zavarovanja je trajal šest let (1982–1988). V aktivnosti so se dejavno vključevali tudi zavodski konzervatorji za kulturno dediščino. Vodila nas je misel: če bomo nekaj zavarovali, morajo tudi ljudje nekaj imeti od tega. Uspelo nam je združiti krajanke, ki so ustanovili društvo Krnica. Pripeljali smo projekte za označitev in promocijo območja. V vasi Veliki Nerajec so se asfaltirale poti, obnovila se je kapelica, uredilo informacijsko središče. Začela se je pozitivna zgodba življenja parka z ljudmi. Še danes se nadaljuje in je vrhunec dosegla z upravljavcem RIC Črnomelj v zadnji letih. Ponosna sem, da nam je uspelo stopiti skupaj z različnimi deležniki. Območje je turistično zanimivo in varstveno uspešno. To je eden prvih manjših parkov v Slovenji, ki je turistično zaživel v sodelovanju z domačini. To si štejem za velik uspeh.

Hkrati so se začele aktivnosti za varstvo reke Kolpe, saj so se pojavile pobude na hrvaški strani za izkoriščanje hidroenergetskega potenciala. Projekti so vključevali večje potopitve na območju doline Kolpe (npr. Damelj). Ustanovilo se je združenje Prijatelji reke Kolpe z namenom ohranitve doline. Pod vodstvom dr. Dušana Pluta, ki me je osebno povabil k aktivnostim gibanja, se je razvilo razumevanje, da je treba nekaj narediti. Dolgoročni in srednjeročni načrti Republike Slovenije so na podlagi skupnih moči reko Kolpo povzeli kot obvezno izhodišče, prednostno območje varovanja narave, v okviru načrtovanega regijskega parka Kočevsko - Kolpa. Strokovne podlage za zavarovanje tako široko zasnovanega območja so se pripravljale prepočasi, zato smo v enoti takratnega Zavoda RS za varstvo naravne in kulturne dediščine skupaj z občino Črnomelj in s podporo takratnega ministrstva za kulturo dobili sredstva za preučitev celotne Bele krajine v smislu primernosti zavarovanja. Izvedena je bila tudi celovita inventarizacija naravovarstvenih vsebin. Kot vredno območje za zavarovanje je bila izpostavljena dolina Kolpe na odseku od Starega trga do Fučkovcev. Za sprejem odloka o razglasitvi Krajinskega parka Kolpa leta 1998 so bili pomembni izsledki študije. Na podlagi strokovnih argumentov, ki so izpostavili pomen krajinske raznolikosti, kulturne dediščine, biotskih, hidroloških in geomorfoloških vrednosti, je bila varstvena pobuda sprejeta v vseh krajevnih skupnostih. Razprave so potekale zelo intenzivno in dolgo v noč, tudi s težkimi besedami. Brez enega glasu proti je bil na občinski skupščini občine Črnomelj sprejet odlok o zavarovanju Krajinskega parka Kolpa in s sprejetimi varstvenimi režimi preprečena

hidroenergetska izraba. Zanos lokalne skupnosti in zagnanost območne enote sta prispevala k odločitvi, da smo lahko zavarovali območje, preden so projekti hidroenergetske izrabe reke prišli v javno obravnavo. Vrsta omejitev zaradi nenadzorovanega razvoja turistične infrastrukture in obmejnega območja je bila razlog, da je to območje zaslužilo zavarovanje na državni ravni, pri čemer je v veliki meri pomagalo Ministrstvo za okolje, sektor za varstvo narave – Alma Vičar, Jelka Kremesec Jevšenak in Mladen Berginc, ki so pravno, strokovno in naravovarstveno pomagali pripraviti uredbo o zavarovanju z nastavkom upravljanja prek javnega zavoda, ki je bila sprejeta 2006. Od vsega začetka nas je vodilo zavedanje o možnosti izgube reke Kolpe, kar smo v pravem trenutku dojeli in se odločili za zavarovanje. Z namenom usmerjanja razvoja na območju parka ter varstva naravne in kulturne dediščine je država ustanovila Javni zavod Krajinski park Kolpa.

Tretja uspešno zaključena zgodba pa je bilo zavarovanje reke Krupe z ožjim območjem. Zaradi naravovarstveno spornih gradbenih posegov v območju izvira Krupe, žagarske dejavnosti in skladiščenje lesa ob izviru je zavod vodil intenzivne aktivnosti za sanacijo območja. Žagarska dejavnost se je preselila na naravovarstveno sprejemljivo lokacijo in območje je bilo ustrezno sanirano. Tudi v tem primeru je šlo za zanimivo zgodbo in postopek, ki je trajal kar deset let. Odlok je bil sprejet leta 1997. Krupa je pri ljudeh dobila negativen pečat zaradi onesnaženja s PCB v 80. letih, zato je bilo domačine in lokalno skupnost težko prepričati o zavarovanju. Ne glede na to smo zavarovali izrazito vrezano dolino reke Krupe, zunaj vasi. Reko Krupo smo približali samemu Semiču s povezovalno Kraško učno potjo od Lebice do Krupe. Stekli sta dobra popularizacija območja in označitev posameznih lokacij ob reki. S ponosom lahko rečem, da je naravovarstvena vsebina prevladala. Izvir lahko še danes občudujemo v miru in začetimo v vsej njegovi veličini.

Kar se tiče zavarovanj, smo bili strateško zelo uspešni, kar nam je potrdila tudi razglasitev območij Nature 2000. Zavarovana območja so vključena tudi v evropsko omrežje Natura 2000.

Kako pomembno je bilo dobro sodelovanje z deležniki?

Pri varstvu narave si lahko uspešen le, če si v dobrih, tudi prijateljskih odnosih z lokalno skupnostjo, z institucijami, s projektanti, posamezniki, ki so zadolženi za področje varstva narave, z nevladnimi institucijami. Ljudi prepričajo dobri rezultati. In v tej kombinaciji se spleteta spoštovanje in zaupanje. Izjemno pomemben člen v verigi sodelovanja pa so nedvomno tudi mediji.

Kaj je pripomoglo k takšnemu uspehu?

Pri varovanju ne smeš biti preveč ortodoksen, ampak ljudski. Sklepanje kompromisov je neobhodno, a ob tem te v pravo smer vodijo le izkušnje in dobro poznavanje naravnih zakonitosti. V današnjem času so se zavarovanja narave žal ustavila, vendar še vedno menim, da je to prava pot. Z normativnim varstvom, s sprejemom varstvenih režimov je zagotovljena zakonska podlaga varstva in razvoja vrednejših območij narave. Za varstvo narave smo odgovorni vsi! Zato me preseneča, da zavarovanj praktično ni več.

Ali zavarovana območja v Beli krajini funkcionirajo tako, kot je bilo zastavljeno? Kako naprej, kaj je še pomembno?

Vsa tri območja zelo dobro funkcionirajo. Vredno je pohvaliti številne aktivnosti na področju popularizacije in prezentacije. Nujna bi bila sicer strokovna okrepitev vsaj v Krajin-skem parku Kolpa, storiti več na področju aktivnega varstva narave in dobro komunicirati z deležniki zavarovanega območja kot tudi z Zavodom RS za varstvo narave. Krupa sicer nima upravljalca, vendar se občina trudi s projektnimi aktivnostmi.

Ali bi bilo treba zavarovati še kaj?

Grenak priokus imam, da ne pride do zavarovanja habitata črne človeške ribice v okolici Jelševnika in Dobljčice, in to na državni ravni, saj gre za edini znani habitat črne človeške ribice na svetu. Znana so dejstva ogrožanja habitata in vplivnega zaledja, ki kličejo po aktivnem varstvu. Minilo je že več kot deset let, odkar so bile oddane strokovne osnove za razglasitev na Ministrstvo za okolje in prostor. Razočarana sem, da se ne najde toliko zagnanosti in da to ogroženo območje ne dobi normativnega varstva, s predpisanimi režimi, ki bi prepovedali škodljive posege in dejavnosti. Ni mi razumljivo, da se ne da tako pomembne lokacije zavarovati, da bi lahko prepovedali takšno ravnanja, čeprav se ve, da previsoka vsebnost nitratov ogroža človeško ribico.

Prav tako bi veljalo voditi aktivnosti na področju normativnega varstva za naravne vrednote, ki so res vredne in posebne ter jim preti ogroženost, npr. Divji potok, reka Krka, številna mokrišča ... Z naravovarstveno vztrajnostjo in s strokovnimi argumenti je mogoča pot do pravnega akta in tako si dolgoročno uspešnejši. Vsekakor bi pri vrednejših delih narave veljalo vlagati napore za normativno varstvo. Moramo se zavedati, da vlada sla po kapitalu, zato je nujno pravno sprejeto orodje, ki nam ga narekuje Zakon o ohranjanju narave.

Bi izpostavili še kaj?

Zagotovo velja izpostaviti tudi uspešne projektne zgodbe.

V okviru projekta Viri življenja smo uspešno evidentirali vodne vire in kar nekaj objektov revitalizirali. Dobro se je izteklo tudi na območju Kanižarice. Kanižariško jezero so želeli sanirati z zasutjem, vendar nam je del uspelo ohraniti kot naravni habitat.

V okviru projekta Revitalizacija belokranjskih steljnikov smo uspešno ohranili nekaj steljnikov, ki se vzorčno vzdržujejo še danes.

Za vse naravovarstvene aktivnosti, ki smo jih izvajali, je bilo sčasoma potrjeno, da so šle v pravo smer. V Beli krajini pa je izjemen sad dolgoletnih prizadevanj in sodelovanja različnih naravoslovnih strok ustanovljeni Center narave Bele krajine z vrhunsko predstavitevijo narave Bele krajine v Muzejski hiši v Semiču.

Je bilo vaše osebno poslanstvo izpolnjeno?

Poslanstvo je bilo izpolnjeno. Sodelovala sem z izjemno ekipo, predano varstvu narave. Med nami so vladali medsebojno zaupanje, spoštovanje in doslednost. Ponosna sem, da sem soustvarjala naravovarstvo v zgodovini Zavoda RS za varstvo narave od vsega začetka, da so glavni izzivi zaživel ter da so jih sprejeli ljudje in stroka ter da se je z njimi poistovetila tudi lokalna skupnost. Ohranjena in dobro predstavljena narava je postala vabljiva turistična destinacija. Bela krajina je z ohranjenimi in vrednimi območji narave gotovo bogatejša in nudi številne izzive razvoju, ampak le, če jih bomo znali usvojiti, razumeti in z njimi rasti.

Z Miro Ivanovič, vodjo Območne enote Novo mesto do leta 2014,
se je pogovarjala Barbara Kink decembra 2021.

20 LET ZAVODA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA VARSTVO NARAVE IN 40 LET VARSTVA NARAVE NA DOLENJSKEM

20 YEARS OF THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION AND 40 YEARS OF NATURE CONSERVATION IN DOLENJSKA

Andrej HUDOKLIN, Nina JANKOVIČ, Barbara KINK, Matej SIMČIČ,
Andreja ŠKEDELJ PETRIČ

1 POGLED V ZGODOVINO VARSTVA NARAVE NA DOLENJSKEM

Varstvo narave na Dolenjskem se ni začelo na prelomu stoletja z ustanovitvijo Zavoda RS za varstvo narave, ampak ima veliko globlje korenine. Pionirsko delo sta opravila legendarna naravoslovca Leopold Hufnagel (1857–1942) in Ferdinand Seidl (1856–1942). Naravovarstveno usmerjeni gozdar Hufnagel, ki je upravljal gozdove kneza Auersperga na Kočevskem, je leta 1892 v načrtu za gospodarjenje z gozdovi predlagal izločitve pragozdov. Tako so nastala naša prva zavarovana območja, predhodniki današnjih naravnih rezervatov, kar je bilo prelomno tudi v evropskem merilu (Hartman, 1992).

Drugi zaslužni mož je vsestranski naravoslovec, Novomeščan Ferdinand Seidl. Kot pobudnika Spomenice Muzejskega društva za Slovenijo leta 1920 ga upravičeno štejemo tudi za začetnika organiziranega varstva narave (Peterlin, 1975). Po upokojitvi se je leta 1915 vrnil v Novo mesto in bil gonilna sila novomeškega planinskega društva. Na njegovo pobudo je bil med drugim z odlokom sreskega načelnika leta 1931 zavarovan studenec Gospodična, kar je edinstven akt o zavarovanju naravne dediščine pri nas v času pred drugo svetovno vojno (Hudoklin, 1994).

Naslednji historični naravovarstveni mejnik so prizadevanja za varstvo reke Krke. Ta segajo v 60. leta prejšnjega stoletja, ko se je z industrializacijo začelo izrazitejše onesnaževanje Krke. Novomeška občina, ki je takrat obsegala večinski del porečja, je leta 1969 na predlog Zavoda za spomeniško varstvo Ljubljana sprejela Odlok o razglasitvi posameznih območij za varovana območja (1969). Že leta 1972 je bil sprejet odločnejši akt – Odlok o varstvu reke Krke, njenih pritokov in bregov (1972). Kljub zadovoljivi zakonski osnovi reke ni bilo moč učinkovito zavarovati pred onesnaženjem in neprimernimi posegi (Hudoklin in Prešeren, 2018).

Zakon o naravni in kulturni dediščini je leta 1981 prinesel tudi obvezno vzpostavitev regionalne službe. Do tedaj je bilo območje jugovzhodne Slovenije pod ingerenco Zavoda za spomeniško varstvo Ljubljana, ki je bil ustanovljen že leta 1957 (Curk in Puc, 1989). Skupščina občine Novo mesto je tako 13. februarja 1980 sprejela sklep o pooblastitvi Zavoda za družbeno planiranje Novo mesto, da opravlja tudi naloge varstva naravne in kulturne dediščine. Aktivnosti s področja varstva je vodil geograf mag. Marjan Ravbar, ki je v okviru

posebne organizacijske enote prevzel tudi ustanovitev samostojne spomeniškovarstvene organizacije. Ta je bil 28. aprila leta 1983 z odlokom občin ustanoviteljev (Brežice, Črnomelj, Metlika, Novo mesto, Trebnje) tudi ustanovljen kot Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto. Glavno finančno breme delovanje je prevzelo Ministrstvo za kulturo, delno tudi občine ustanoviteljice, do leta 1989, ko je celotno skrb prevzelo ministrstvo (Dražumerič, 2013).

2 KLJUČNI DOSEŽKI VARSTVA NARAVE NA DOLENJSKEM 1983–2002

2.1 VZPOSTAVITEV INVENTARJA NARAVNE DEDIŠČINE

Začelo se je skorajda iz nič. Iz osrednje enote zavoda smo prejeli manjši paket inventarnih listov, v večji meri jam in objektov, vključenih v Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije iz leta 1976. Velika motivacija in zagnano terensko delo sta hitro preseгла začetniške strokovne zadrege in dosjeji dediščinskih enot so naglo rasli. Velik napredek je bil pri popisu drevesne dediščine in izvirov, zbirati so se začeli tudi podatki o habitatih ogroženih rastlinskih in še zlasti živalskih vrst (netopirji, človeška ribica, bela štoklja, čebelar in breguljka). Evidentirali smo tudi oblikovano naravo, predvsem fragmente grajskih parkov in dvoredov, na stranskem tiru pa sta ostali geološka in gozdna dediščina.

2.2 USKLAJEVANJE VEČJIH POSEGOV

Med večjimi posegi, ki so bili s stališča varstva najbolj problematični, so bile gotovo hidromelioracije. Njihov vrhunec se je odvil v 80. letih prejšnjega stoletja. Z obsežnimi regulacijami, izsuševanji ter intenzifikacijo kmetijskih površin so bili v krajinskem, biodiverzitetnem in hidrološkem pogledu močno okrnjeni in degradirani predvsem mokrišča in vodotoki poplavnih ravnin v Mirnski dolini, na Šentjernejskem in Krško-brežiškem polju, ob Sotli in zgornjem toku Lahinje v Beli krajini. Na srečo je nekatere projekte leta 1991 zaustavil moratorij na pobudo stranke Zelenih Slovenije. Zavod se je v postopke vključeval s strokovnimi podlagami in z ureditvenimi pogoji za izdelavo izvedbenih načrtov. Pomembno je dodati, da smo v sistemu izsilili, da so bile s sredstvi investitorjev, večinoma kmetijskih zadrug, plačane tudi predhodne floristične in favnistične inventarizacije območij. To so bili prvi tovrstni popisi žive narave na našem območju, ki so pomembno prispevali k oblikovanju ureditvenih pogojev. Žal je bilo kompromisov in dobrih rešitev za naravo malo, saj se je bilo težko uskladiti že pri rešitvah kozmetične narave, kot so zasaditve, ki na kmetijskih zemljišč niso bile sprejemljive. Velja pa poudariti, da so naravovarstvena prizadevanja obrodila sadove v primeru zgornjega toka Lahinje in Jovsov ob Sotli, kjer hidromelioracije niso bile izvedene, moratorij pa je obvaroval zahodni del Šentjernejskega polja in južni del Mirnske doline.

Drugi obsežnejši poseg v prostor je bila gradnja dolenjskega kraka avtoceste Ljubljana–Obrežje, ki je bila izvedena med letoma 2004 in 2010. S smernicami varstva smo se v izvedbene dokumente začeli vključevati po letu 1987. S stališča varstva narave sta bili izpostavljeni

dve območji: dolina reke Temenice pri Trebnjem ter severno obrobje Krakovskega gozda. Temenica je ostala nedotaknjena s sprejetjem pobočne različice avtoceste, hidrologija Krakovskega gozda pa z izvedbo ustreznih prepustov, pri čemer je bil prezrt vpliv prostega pretakanja površinske vode s severa proti jugu.

Po letu 2005 nas je močno okupirala izgradnja HE na spodnji Savi, predvsem HE Brežice in HE Mokrice, ki je zahtevala veliko usklajevanja in znanja.

3.3 PLANSKO VARSTVO NARAVNE DEDIŠČINE IN NARAVNI PARKI

Prvi večji izziv in hkrati priložnost za izvedbo sistematičnih terenskih pregledov so bile smernice za pripravo prve generacije prostorskih načrtov občin kot prostorskih sestavin srednje- in dolgoročnih družbenih planov. V prostorske načrte tedanjih občin Novo mesto, Trebnje, Brežice, Črnomelj in Metlika so bili tako vključeni prostorsko opredeljena območja varstva narave ter režimi. Tako se je začelo plansko varstvo narave, ki je ob vseh posegih vključevalo tudi strokovne službe.

Slika 1: Kočevski gozdovi na prelomu tisočletja žal niso bili zavarovani v okviru predlaganega Regijskega parka Kočevsko - Kolpa. (Foto: Andrej Hudoklin)

Za javnost najbolj polemičen del dolgoročnega družbenega načrta je bila predvidena razglasitev naravnih parkov: regijskega parka Kočevsko in krajinskih parkov, kot so Gorjanci, Kolpa, zgornja Krka, Otočec, Klevevž in Krakovski gozd, ki so bili celo opredeljeni kot obvezna republiška izhodišča. Že leta 1994 je tedanji zavod zastavil ambiciozno strategijo, da bi postopoma zavarovali okoli 20 % državnega ozemlja. Leta 1999 je prostorski državni načrt predvidel šest regijskih parkov. Eden obsežnejših je bil tudi Kočevsko - Kolpa, kjer smo sodelovali od postopka priprave do končnih javnih obravnjav (Slika 1). Žal zaradi prevladujočega pristopa od zgoraj navzdol, pomankanja politične volje in slabega sodelovanja med ministrstvi tudi na

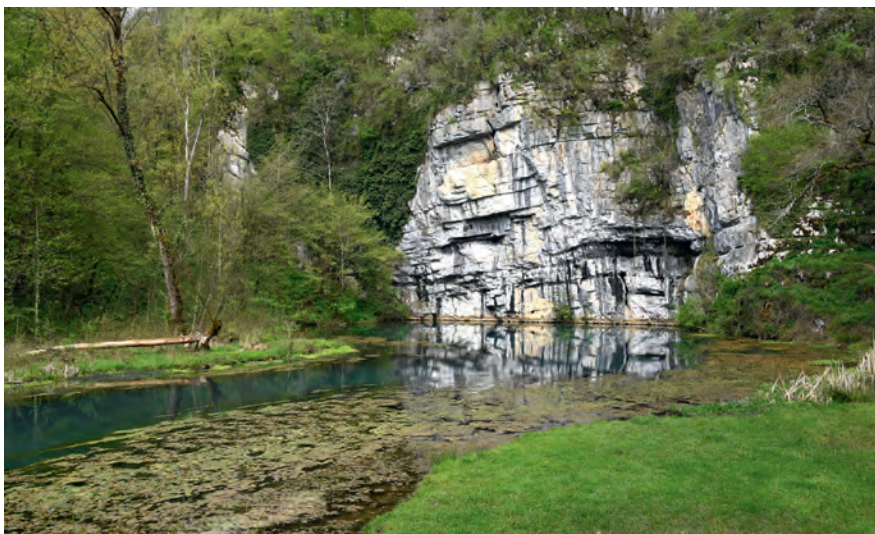
lokalni ravni ni bil sprejet (Ogorelec, 2012). Podobna je bila tudi usoda krajskih parkov na lokalni ravni. Parkovno politiko varstva narave je pred vstopom v Evropsko unijo preglasila tudi priprava omrežja Nature 2000 kot enega najučinkovitejših orodij varstva narave.

2.4 ZAVAROVANJA

Ena temeljnih nalog nekdanjih zavodov je bila priprava strokovnih osnov za zavarovanje izstopajočih dediščinskih enot za kulturne spomenike in naravne znamenitosti. Na lokalni ravni so postopke po predložitvi strokovnih osnov vodile občine (občinske skupščine), ki so bile obvezane tudi zagotavljati nadomestilo za omejitve varstvenih režimov. Prav zaradi zadnjih je bila večina pobud slabo sprejetih, postopki usklajevanj in javnih obravnjav na različnih zborih občinskih skupščin so bili običajno dolgotrajni, z lastniki pa neugodni.

Povod za prvo zavarovanje so bile načrtovane hidromelioracije v zgornjem toku Lahinje z izsušitvijo povirnih mokrišč in regulacijskimi ukrepi. Nekaj let trajajoč postopek se je zaključil leta 1988 z razglasitvijo prvega dolenjskega širšega zavarovanega območja – Krajinskega parka Lahinja. Podoba degradiranega hidromelioracijskega območja ob sosednji Podturnščici je takratne občinske svetnike prepričala, kako pomembno je ohranjati značilno belokranjsko kulturno krajino in naravo. Podobni razlogi so prevladali tudi pri odločitvi za zavarovanje mokrotnih travnikov v Jovsih ob reki Sotli za naravni spomenik v občini Brežice leta 1995.

Najkompleksnejši in najdolgotrajnejši je bil postopek razglasitve prek 500 naravnih znamenitosti in nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov v tedanji obsežni občini Novo mesto. Na koncu je bil leta 1992 postopek zaključen z zavarovanjem 43 naravnih spomenikov ter štirih naravnih rezervatov in prav toliko spomenikov oblikovane narave.

Slika 2: Izvir Krupe: ena najbolj prepoznavnih belokranjski naravnih vrednot, habitat endemične jamske školjke, je zavarovana tudi kot naravni spomenik. (Foto: Andrej Hudoklin)

Številne pobude, vezane na razvoj turizma, rekreacije in hidroenergetske izrabe ob rekah Krupa in Kolpa so konec prejšnjega stoletja spodbudile tudi ustrezen naravovarstveni odziv. V sodelovanju z občino Semič je tako leta 1997 prišlo do zavarovanja reke Krupe (Slika 2) kot naravnega spomenika, leta 1998 pa je občina Črnomelj zavarovala skoraj celotno dolino reke Kolpe kot krajinski park. Znotraj parka je bilo opredeljenih 16 naravnih spomenikov, en strogi naravni rezervat in kar 42 kulturnih spomenikov. Zaradi prepoznanega nacionalnega pomena območja je bila leta 2006 na državni ravni sprejeta tudi uredba o zavarovanju Krajinskega parka Kolpa in postavljena parkovna uprava – Javni zavod Krajinski park Kolpa.

3 NOVI ZAGON PO USTANOVITVI ZAVODA RS ZA VARSTVO NARAVE

Ob prelomu tisočletja je bilo treba zaradi približevanja globalni politiki varstva okolja in narave, spodbujene na »svetovnem vrhu« v Riu de Janeiru leta 1992, ter sočasnega približevanja Evropski uniji (Ptičja in Habitatna direktiva) temu primerno nadgraditi tudi zakonodajo in organizacijo varstva slovenske narave. Leta 1999 je bil sprejet Zakon o ohranjanju narave, ki je nadomestil Zakon o naravni in kulturni dediščini, leta 2002 pa je formalno delati začel tudi Zavod RS za varstvo narave. Združil je enote za varstvo narave, ki so delovale v regionalnih Zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine po Sloveniji, in jih povezal v enovito organizacijo.

Tektonski zakonski in organizacijski premiki so bili povod za nov delovni zagon tudi v naši območni enoti. Ekipa se je končno kadrovsko okrepila in se spopadla s ključnimi nalogami, tj. z vzpostavitvijo sistema varstva naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti, tako pri varstvu vrst, habitatov in še zlasti omrežja Natura 2000. Ključna novost zadnjega obdobja pa so bili projekti.

3.1 O NARAVNIH VREDNOTAH

Naravne vrednote, nekoč naravna dediščina, so deli narave s posebnimi, z izstopajočimi vrednostnimi lastnostmi. Z njimi definiramo najbolj izjemne, tipične, ohranjene, redke ter pričevalno ali znanstvenoraziskovalno pomembne dele narave. Na območju OE Novo mesto se v celoti ali delno nahaja 2009 naravnih vrednot. Ob prevladujočem kraškem terenu na tem območju ni presenetljivo, da veliko večino (1545 oziroma skoraj 77 %) skupnega števila predstavljajo podzemne jame. Od teh ima 30 jam nadzorovan vstop, preostale so prosto dostopne. Površinske naravne vrednote (464 oziroma 23 %) lahko razdelimo v štiri večje skupine. Hidrološke naravne vrednote (198 oziroma 10 %) zajemajo vodotoke in izvire, izmed katerih izstopajo predvsem večji vodotoki (Krka, Kolpa, Lahinja, Mirna) s pritoki ter številni izviri. Med drevesnimi naravnimi vrednotami (123 oziroma 6 %) najdemo izjemna posamezna drevesa, ki izstopajo po svojih merskih lastnostih, in skupine dreves, ki izstopajo v krajinskem ali ekosistemskem smislu (Slika 3). V skupini naravnih vrednot ekosistemske, zoološke in botanične zvrsti (94 oziroma 5 %) najdemo rastišča in nahajališča ogroženih

ter redkih rastlinskih in živalskih vrst ter območja, ki izstopajo v ekosistemskem pomenu v širšem merilu (npr. Krakovski gozd, Nerajski lugi, gozdni rezervati, kali). Zadnjo skupino tvorijo geomorfološki in geološki naravni pojavi in območja (49 oziroma 2%), ki izstopajo po sestavi, oblikovanosti ali načinu delovanja (lehnjakovi pragovi na Krki, ostenja, nahajališča fosilov in mineralov, udornice ...).

Slika 3: Dob v Malencah. Tod rastejo najdebelejši slovenski hrasti. (Foto: Andrej Hudoklin)

Pri večjih oziroma kompleksnejših naravnih vrednotah se posamezne zvrsti lahko tudi prepletajo in takšna območja običajno izstopajo po svoji redkosti ter pomembnosti. Med te sodijo vodotoki, saj so po eni strani veliki pritiski upravljavcev kmetijskih površin na obrežno vegetacijo, po drugi strani pa mora koncesionar za vzdrževanje vodotokov vzdrževati prevodnost strug. Poleg vodotokov so posebej izpostavljene tudi površine, ki jih človek oziroma družba velikokrat dojema kot manjvredne, to so mokrišča in ekstenzivna travišča. V obeh primerih gre za izjemno pestre habitate, ki v današnjih časih velikih pritiskov na prostor zaslužijo še posebno pozornost.

Praksa kaže, da je mehanizem naravnih vrednot verjetno najprimernejši za varovanje manjših območij, ki po svojih lastnostih izstopajo v lokalnem ali regionalnem merilu. Z redno komunikacijo, ozaveščanjem in občasnimi terenskimi akcijami se trudimo, da pri ljudeh ohranjamo zavest o pomenu naravnih vrednot.

3.2 SPREMLJANJE STANJA OGROŽENIH HABITATOV

Vse pomembnejši del našega rednega dela postajajo tudi spremljanje stanja in aktivnosti, povezane z varstvom ogroženih vrst in habitatov, ki se stopnjujejo po opredelitvi omrežja

Natura 2000. Štorklje spremljamo vse od začetka njihove kolonizacije Dolenjske v letu 1986. Z Elektrom Ljubljana in Elektrom Celje se trudimo zagotavljati gnezdilne podstavke, s Prirodoslovnim muzejem Slovenije pa sodelujemo pri obročkanju. Dolgoletna pozornost je stalno namenjena tudi nekaterim regionalno redkim vrstam, kot so močvirska sklednica, črnočeli srakoper, zatočišča netopirjev, med rastlinami pa močvirska logarica in lepi čveljc. Posebej problematični so hitro spreminjajoči se antropogeni habitati čebelarjev, breguljk in čiger v gramoznicah ob Savi ter kopih kremenčevega peska. Vse od leta 1998 beležimo tudi naseljevanje bobra v porečjih Krke, Sotle, Mirne in Kolpe. V zadnjem obdobju, po zaključku več projektov LIFE, redno spremljamo populacije srednjega detla v Dobravi, kosca v Jovsih, belohrbtega in triprstega detla na Kočevskem ter močvirske sklednice v Beli krajini, aktualna pa so tudi problematična zatočišča netopirjev v več cerkvah.

3.3 OMREŽJA NATURA 2000 NOVI IZZIV ZA DOLENJSKO

Območna enota je bila tvorno vključena v oblikovanje omrežja Natura 2000. Eden najučinkovitejših sistemov varstva narave je pokril kar 31,2 odstotka našega območja z 59 enotami. K temu pripomorejo nekatera obsežna gozdna območja, kot so Kočevsko, Gorjanci, Bohor, Orlica in Krakovski gozd, v veliki meri pa so pokriti tudi naši ključni rečni ekosistemi, kot so Krka, Kolpa in Mirna s pritoki. Trenutno je v pripravi nov program upravljanja, v okviru katerega poskušamo najti čim učinkovitejše rešitve za ohranitev ugodnega stanja najbolj problematičnih območij. Pri tem izstopa varstvo ptic kmetijske krajine na Šentjernejem polju zaradi intenzivnega kmetijstva, v Jovsih ob reki Sotli pa zaradi opuščanja rabe. Podobna je usoda suhih travnikov: v Urbini ob reki Savi je problem intenzivna raba, medtem ko na Gorjancih in Kočevskem zaraščanje. Na plitvem krasu Bele krajine je lokalno zaznano slabšanje kakovosti podzemne vode zaradi vplivov kmetijstva in odsotnosti komunalne infrastrukture, pri čemer je še zlasti občutljiv miniaturni habitat črnega močerila, velik vsega dobre 3 km². Skrbi nas tudi vse slabše stanje kakovosti reke Krke. Težave so pereče zlasti v času nizkih poletnih vodostajev, ko zaradi organske obremenjenosti in povišanih temperatur prihaja do obsežnih poginov bentoških organizmov na čelu z navadnim škržkom v okolici Kostanjevica na Krki. Na Kočevskem se soočamo s težko ustavljivim upadanjem populacij gozdnih kur in detlov, vezanih na večje količine mrtve lesne mase. Vedno znova je aktualna problematika varstva antropogenih zatočišč netopirjev, predvsem v cerkvah, kjer občasno prihaja do zaprtja preletnih odprtih. Rešitve nastalih problemov iščemo v sistemskih rešitvah v sodelovanju z drugimi sektorji (kmetijstvo, gozdarstvo, vodarstvo), lastniki zemljišč, ozaveščanjem javnosti kot tudi prek različnih projektov.

3.4 PROSTORSKO NAČRTOVANJE

S sprejetjem Zakona o urejanju prostora (2002) in kasneje njegovih sprememb ter dopolnitev (zadnje leta 2021) se je intenzivno nadaljevalo že pred desetletji začeto delo na področju prostorskega načrtovanja s sistematičnim vključevanjem službe za varstvo narave v pripravo Naravovarstvenih smernic, najprej za strateške državne in občinske akte ter kasneje za izvedbene akte na obeh ravneh ter za akte rabe naravnih dobrin (vode in mineralnih

surovin). Postopki prostorskega načrtovanja so postali tudi s stališča ohranjanja narave kompleksnejši, obsežnejši in dolgotrajni z uvedbo postopka celovite presoje vplivov na okolje na podlagi Uredbe o okoljskem poročilu in podrobnejšega postopka celovite presoje vplivov izvedbe načrtov na okolje (2005). To je še posebej izrazito za načrte, ki lahko sami ali v povezavi z drugimi pomembno vplivajo na varovana območja in zanje zavod zahteva presojo sprejemljivosti (zavarovana območja in območja Natura 2000). Večino območij z naravovarstvenim statusom tako poskušamo varovati že na načrtovalni ravni.

3.5 PROJEKTNE ZGODBE

Kljub majhnosti območne enote se aktivno vključujemo v prijavljanje k projektom pri različnih evropskih finančnih mehanizmih ter njihovo izvajanje. Prioritetno s projekti naslavljamo ključne naravovarstvene izzive, ki so problematični in kompleksni, potrebujejo celovit pristop s konkretnimi aktivnostmi na terenu in veliko mero komunikacije ter ozaveščanja. Pregled projektov:

- *INTERREG II A (2004–2006): Visokodebelni travniški sadovnjaki kot element ohranjanja biotske raznovrstnosti in estetske vrednosti krajine.* Vključevali smo se v aktivnosti ozaveščanja, izobraževanja in usposabljanja različnih ciljnih skupin v sodelovanju z nosilcem projekta KGZ Novo mesto.
- *LIFE III – Narava: »Natura 2000 v Sloveniji – upravljavski modeli in informacijski sistem« (2005– 2007).* Aktivnosti na pilotnem območju Dobrava - Jovsi so obsegale pripravo načrta upravljanja, zakup starih hrastovih dreves v gozdu Dobrava, izboljšanje hidroloških razmer, ohranjanje vlažnih travnikov v Jovsih, postavitve opazovalnice ob učni mlaki v Jovsih (Slika 4), ureditev informativne sobe v Kapelah, izdajo zloženek in postavitve informacijskih tabel na območju.
- *INTERREG: Viri življenja/Izvori života (2009–2012).* Glavni cilj projekta je bil ohraniti in obnoviti številne vodne vire, ki bi lahko služili kot nadomestni viri pitne vode in prispevali k zagotavljanju ohranjanja naravnega ravnovesja, biotske raznovrstnosti in ugodnemu stanju ogroženih vrst ter habitatnih tipov

Slika 4: Odprtje opazovalnega stolpa v Jovsih, projekt LIFE III 2007. (Foto: Andrej Hudoklin)

na varovanih območjih. Izvedena je bila inventarizacija vodnih virov ter rastlinstva in živalstva. Pripravili smo strategijo upravljanja vodnih virov. Izdali smo več promocijskih izdelkov in izvedli ozaveščevalno/izobraževalne delavnice.

- *LEADER: »Revitalizacija belokranjskih steljnikov« (2009–2012).* Strokovno smo sodelovali pri vseh aktivnostih projekta, predvsem pri pripravi strokovnih izhodišč za potrebe označevanja lokacij in promocijskih materialov, ter se aktivno vključevali v izvedbo animacijskih delavnic. V projektu je bil izveden popis rastlinskih in živalskih vrst, očiščenih je bilo 10 ha steljnikov.
- *LIFE+ narava: »Ohranjanje in upravljanje sladkovodnih mokrišč v Sloveniji – Wetman« (2011–2015).* Cilja projekta sta bila obnova in izboljšanje stanja šestih slovenskih mokrišč, ki so opredeljena tudi kot območja Natura 2000. Na pilotnem območju Gornji kal smo izboljšali stanje treh kalov, ki so življenjski prostor želve močvirske sklednice. Izboljšane so bile hidrološke razmere, odstranjena prekomerna zarast, izboljšane ključne strukture za močvirsko sklednico, razredčene populacije invazivnih rib, pripravljene smernice za sektorske načrte. Akcije na terenu so bile podprte s komunikacijskimi akcijami na nacionalni in lokalni ravni ter s promocijskim materialom.
- *LIFE+ narava: »Ohranjanje območij Natura 2000 Kočevsko – LIFE Kočevsko« (2014–2019).* Glavni cilj projekta je bila izvedba konkretnih naravovarstvenih akcij, s katerimi smo izboljšali habitatne razmere in tako vzpostavili ugodno stanje ohranjenosti za močno ogrožene gozdne ptice (divji petelin, gozdni jereb, belohrbti detel in triprsti detel), edini par orla belorepca na Kočevskem ter izjemno ranljiv podzemni ekosistem s človeško ribico kot glavnim indikatorjem stanja podzemnih voda.
- *LIFE+ narava: »Ohranjanje in upravljanje suhih travišč v Vzhodni Sloveniji – LIFE TO GRASSLANDS« (2015–2020).* Projekt je bil namenjen vzpostavitvi ugodnega stanja in zagotavljanju dolgoročnega ohranjanja suhih travišč ter nanje vezanih rastlinskih in živalskih vrst na štirih območjih v vzhodni Sloveniji, med njimi tudi na Gorjancih. Območja se soočajo s problemi zaraščanja in opuščanja kmetijske rabe na eni strani in s problemom neustrezne (intenzivne) kmetijske rabe na drugi strani.
- *LIFE+ narava: »Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem LIFE LINX« (2017–2024).* Osrednji cilj obsežnega projekta je preprečiti izumrtje populacije risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah s preselitvijo vsaj 14 risov iz Slovaške in Romunije v Slovenijo in na Hrvaško. Predvideni sta dolgoročna ohranitev z vzpostavljanjem široke podpore javnosti in ključnih deležnikov kot tudi izdelava upravljavskih orodij, temelječih na znanstvenih dognanjih.
- *CLLD: »Predstavitve in varstvo človeške ribice, na primeru črne človeške ribice v Beli krajini – Črna človeška ribica« (2018–2020).* Projekt je bil usmerjen v informiranje javnost o fenomenu črne človeške ribice iz Bele krajine ter zmanjšati njeno lokalno ogroženost. Ključni cilj je bil razvoj nove turistične lokalitete doživljajskega zelenega turizma ob izviru Jelševnik, ki je edina lokacija, kjer je črna podvrsta mogoče opazovati v naravi. Urejena je bila pot do izvira in šotora za opazovanje črne človeške ribice. Na domačiji Zupančič je bila izvedena predstavitve človeške ribice na več interaktivnih interpreta-

cijskih točkah. Vzporedno sta potekala izobraževanje in ozaveščanje javnosti, in sicer naravoslovni dnevi za šolsko mladino, predstavitve za različne ciljne skupine, zloženke in članki ter spletna stran.

Z izvedenimi projekti smo pridobili nova znanja in izkušnje, vzpostavili dobre povezave z deležniki na terenu, izboljšali stanje v naravi, ozaveščali splošno javnost in tudi izobrazili naravovarstveni kader, zato že upiramo pogled v novo finančno perspektivo, ko bi s projektnimi pristopi nadaljevali reševanje ključnih naravovarstvenih izzivov na območju Gorjancev, Kočevskega roga, Krakovskega gozda, reke Krke in Kolpe.

3.6 PREDSTAVITVE ZA JAVNOST

Velik poudarek vseskozi namenjamo različnim oblikam stika z javnostjo. Pohvalimo se lahko s številnimi označitvami naravnih vrednot z informativnimi tablamami v kombinaciji z izdanimi zloženkami in kartami, med katerimi naj izpostavimo kompleksnejša območja, kot so Krakovski gozd, Kočevski rog in Gorjanci, Krajinski park Lahinja, ter naravne spomenike Jovsi, Luknja in Krupa. Tudi na prezentacijo nežive narave nismo pozabili. Pred samostanom Pleterje je iz značilnih kamnin Dolenjske sezidan geološki steber (Slika 5). Geološko-paleontološka dediščina, zastopana z različnimi kamninami in fosili, med katerimi je nekaj tudi redkih, je predstavljena v bogati geološki zbirki na Osnovni šoli Frana Metelka v Škocjanu. Zanimivega paleontološkega materiala, zbranega ob rednem spremljanju stanja na terenu, je še veliko in čaka, da najde mesto v vitrini kakšne nove zbirke.

Slika 5: Geološki steber z razlagalno tablo stoji od leta 2003 na lokaciji parkirišča pred samostanom Pleterje in muzejem na prostem v Pleterjah. Zgrajen je iz značilnih kamnin širše Dolenjske. (Foto: Andreja Škedelj Petrič)

Pogosto izvajamo tudi predavanja, delavnice in vodenje za različne ciljne skupine, največkrat za šole in društva, pri čemer izstopajo nekateri tradicionalni dogodki, kot so Bobrov dan (Slika 6), Poletje v Kočevskem rogu, Noč netopirjev in izobraževanja varuhov gorske narave. Vodimo tudi sprehode po Resslervi poti, Krajinskem parku Lahinja in naravnem spomeniku Jovsi. Veliko tudi objavljamo. Na zavodu sta bili urejeni dve izdaji Dolenjskega zbornika – Seidlov zbornik (1992) in Zbornik Gorjanci (1997), sodelovali smo tudi pri zbornikih Klevevž (2009) ter Narava Bele krajine (2013). Obsežnejše predstavitve naravne dediščine so vključene v knjižni izdaji Krajinski park Lahinja – vodnik (1989) ter Naravna in kulturna dediščina v občini Črnomelj (2018). V Dolenjskem listu imamo že 20 let stalno rubriko Naša naravna dediščina, v kateri je izšlo prek 500 prispevkov.

Slika 6: Sprehodi za javnost ob mednarodnem dnevu bobra so po letu 2015 stalnica. (Foto: Ajda Hudoklin)

4 OBMOČNA ENOTA NOVO MESTO

Geografsko pokriva osrednjo Dolenjsko, Belo krajino in del Posavja. Območje delovanja obsega občine Brežice, Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna, Mirna Peč, Mokronog - Trebelno, Mestno občino Novo mesto, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk, po letu 2016 pa tudi občini Krško in Kostanjevica na Krki.

Prostori – Območna enota ima svoje prostore od 1. 3. 2005 na Adamičevi ulici 2 v Novem mestu, kjer imamo solidne delovne razmere, in sicer pet pisarn, knjižnico in tajništvo. Pred tem smo delili prostore s sodelavci Zavoda za kulturno dediščino OE Novo mesto na Gradu Grm, Skalického 1 (1994–2005), vse pa se je začelo na Prešernovem trgu v Novem mestu (1983–1994).

Zaposleni – Naravovarstveniki smo bili znotraj spomeniškovarstvene ekipe v skromni kadrovski sestavi. Kmalu po nastanku Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine je bila zaposlena Mira Ivanovič, ki je bila v nadaljevanju tudi vodja skupine. Postopno nam je uspelo okrepiti ekipo, saj so se ji pridružili Andrej Hudoklin (1986), Mitja Simič (1990–2001), Andreja Škedelj Petrič (1996). Po ustanovitvi Zavoda RS za varstvo narave so se ji priključili še Janez Božič (2002–2011), Anita Golobič Prosenjak (2002–2007), Damjan Vrčec (2003–2004 in 2015–2020), ob izvajanju projekta LIFE pa še Mateja Žvikart (2005–2006) in Dušan Klenovšek (2006–2011). Z novimi projekti so prišli še Barbara Kink (2009), Sandra Anzulović (2009), Matej Simčič (2009), Denis Žitnik (2010–2020), Matija Špacapan (april 2016–julij 2016), Klemen Kamenik (2016–2017), Nina Jankovič (2018), Klementina Razpotnik (2020–2021) in Peter Železnik (2021). Z upokojitvijo Mire Ivanovič je vodenje območne enote leta 2014 prevzela biologinja Barbara Kink (Slika 7).

Slika 7: Novomeška ekipa leta 2009. (Foto: Andrej Hudoklin)

5 VIRI

1. Curk, I. in Puc, M., 1989. *Varstvo naše dediščine*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine.
2. Dražumerič, M., 2013. *Ustanovitev in delovanje Zavoda*. V: Peskar, R. ur. *30 let Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Novem mestu – 30 let v dobro dediščine*. Novo mesto: Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Novo mesto. 7–12.
3. Hartman, T., 1992. *Sto let varovanja pragozdov na Slovenskem*. V: Hudoklin, A. ur. *Dolenjski zbornik 1992 – Seidlov zbornik*. Novo mesto: Tiskarna - Dolenjska založba Novo mesto. 109–116.
4. Hudoklin, A., 1994. *Gospodična od bajke do današnjih dni*. Novo mesto: Zeleni Novega mesta.
5. Hudoklin, A. in Prešeren, N., 2018. *Nesporna hrbtnica dolenske narave: živi svet reke Krke*. *Rast*, 29 (1), 21–32.
6. *Odlok o razglasitvi posameznih območij za varovana območja*, 1969. Skupščinski Dolenjski list, št. 21/69.
7. *Odlok o varstvu reke Krke, njenih pritokov in bregov*, 1972. Skupščinski Dolenjski list, št. 21/72.
8. Ogorelec, B., 2012. *Načrtovanje in ustanavljanje novih naravnih parkov v Sloveniji: prvo desetletječasne zaustavitve ustanavljanja regijskega parka Snežnik*. V: Torkar, G. in Anko, B. ur. *Narava kot vrednota*. Ljubljana: Društvo za ohranjanje naravne dediščine Slovenije (DONDES). Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Narava/Parki/narava_kot_vrednota_2012.pdf [14. 4. 2022].
9. Peterlin, S., 1975. *Nekaj o zametkih in začetkih varstva narave v Sloveniji*. *Varstvo spomenikov* 20, 75–92.
10. *Uredba o okoljskem poročilu in podrobnejšem postopku celovite presoje vplivov izvedbe planov na okolje*, 2005. Uradni list RS, št. 73/05.
11. *Zakon o urejanju prostora*, 2002. Uradni list RS, št. 110/02.

Andrej HUDOKLIN
Nina JANKOVIČ
Barbara KINK
Matej SIMČIČ
Andreja ŠKEDELJ PETRIČ

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Novo mesto
Adamičeva 2
8000 Novo mesto
zrsvn.oenm@zrsvn.si

RAZNOVRSTNOST DELA V OBMOČNI ENOTI ZAVODA RS ZA VARSTVO NARAVE

THE DIVERSITY OF WORK AT THE REGIONAL UNIT OF THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION

Tanja KOŠAR STARIČ, Ljudmila STRAHOVNIK, Matej DEMŠAR

Ključne besede: sistem varstva narave, naravne vrednote, zavarovana obočja, naravovarstvene smer-nice, mnenja za posege, spremljanje stanja naravnih vrednot, deležniki, Območna enota Celje, pro-jekti, prenos znanja

Keywords: nature conservation system, ecological values, secure area, nature conservation guideli-nes, opinions for interventions, monitoring of the state of ecological values, stakeholders, Celje regio-nal unit, projects, knowledge transfer

IZVLEČEK

Zavod RS za varstvo narave v sistemu varstva narave opravlja naloge, ki so določene v 117. členu Zakona o ohranjanju narave. Te so strokovne, upravne in druge. Naloge so številne in raznolike. Zaradi kompleksnosti sistema, ki se vse bolj povezuje in prepleta s številnimi drugimi sektorskimi sistemi in predpisi, se obseg, zahtevnost in raznolikost nalog stalno povečujejo, kar je razvidno v vsakoletnem poročilu o delu Zavoda. Poznavanje terena, vse številnejši podatki o naravi in njihova organiziranost so podlaga za kakovostno opravljeno delo.

ABSTRACT

The Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation within the system of nature conservation performs the tasks laid down in Article 117 of the Nature Conservation Act. These include professional, administrative and other tasks. The tasks are numerous and varied. Due to the complexity of the system, which is increasingly connected and intertwined with many other sectoral systems and regulations, the extent, complexity and variety of tasks is constantly increasing, as noted in the annual report on the work of the institute. Knowledge of the terrain, increasing amounts of information about nature, and their sense of organisation are the basis for quality work.

1 OD DRŽAVNEGA DO LOKALNEGA IN NAZAJ

Zavod za varstvo narave izvaja javno službo ohranjanja narave na celotnem ozemlju Slovenije. Pokritost terena zagotavljamo z organiziranostjo v sedem območnih enot in osrednjo enoto. Zaradi pokrajinske raznolikosti Slovenije ima vsaka od območnih enot Zavoda svoje značilnosti in drugačnosti, ki včasih za delo zahtevajo specifična znanja. Pokrivamo jih biologi, gozdarji, geografi, geologi, krajinski arhitekti in drugi, ki vsak s svojega področja prispevamo k oblikovanju skupnih odločitev. Izmenjava izkušenj in povezovanje potekata na vseh ravneh delovanja Zavoda. Z medsebojnim sodelovanjem in oblikovanjem

delovnih skupin za posamezne naloge in ožja področja dela, v katere se vključujemo zaposleni iz osrednje enote in območnih enot, skrbimo za zagotavljanje skladnosti metod strokovnega dela. Delovne skupine prispevajo tudi k izboljševanju poznavanja področja dela in spremljanja novosti, kar je nujno za razvoj stroke.

2 OD TERENA DO PREDPISA

Zaposleni v Območni enoti (OE) Celje smo krajevno pristojni za območje od Rinke do Sotle in od južnih obronkov Pohorja do Kuma. Tako imamo pri svojem delu opraviti z alpskim in s predalpskim svetom ter z zatoki nekdanjega Panonskega morja, s Savo in hourniško Savinjo ter z nižinskim meandrirajočim tokom Sotle s pritoki, s površinskimi oblikami in z jamskim svetom osamelega krasa, geološkimi zakladi Pohorja ter vulkanskega Smrekovca. Za vsako od teh območij so značilni svojevrstni naravni pojavi, vrste, ekosistemi in krajina. Poznavanje območja, njegovih značilnosti in stanja na terenu so osnova za kakovostno delo. Največkrat je terensko delo namenjeno ogledu lokacij pri reševanju vlog za posamezne posege v naravo in pisanju konkretnih naravovarstvenih smernic za načrtovanje rabe prostora ali rabe naravnih dobrin. Na podlagi podatkov s terena predlagamo ukrepe za ohranjanje biotske raznovrstnosti in ohranjanje naravnih vrednot (Slika 1). Poleg terena so za pridobivanje podatkov pomembni tudi različne objave, državni monitoringi, študije raziskovalnih institucij, projekti. Zbiranje in organiziranje podatkov o naravi sta skupaj z naravovarstvenimi podatki osnova za nastajajoči informacijski sistem varstva narave. K boljšemu poznavanju terena prispeva mreža stikov, ki smo jo z leti vzpostavili na območju. Ti so velikokrat prvi vir informacij, tudi o izjemnih najdbah na našem območju, npr. najdba izjemno redke lobanje ledenodobnega rosomaha (*Gulo gulo*) v Erjavčevi jami in novoodkriti žvepleni izviri z imenom Žvepovnik na Ljubnem.

Slika 1: Podatek o nahajališču navadnega kosmatinca na Červivcu iz diplomske naloge leta 1990 je prispeval k določitvi naravne vrednote. (Foto: Tanja Košar Starič)

Figure 1: Information about the location of small pasque flower in Červivec from the 1990 diploma thesis led to the determination of ecological values. (photo: Tanja Košar Starič)

Od prvega Inventarja najpomembnejše naravne dediščine leta 1976 se je z raziskovanjem območja postopoma širil seznam naravne dediščine, tako da je danes na območju pristojnosti Območne enote Celje določenih 1485 naravnih vrednot. Delež pokritosti z ekološko pomembnimi območji je 28 %, v omrežje Natura 2000 je v območni enoti vključeno 20 % površin. Med zavarovanimi območji imamo 10 širših zavarovanih območij in 50 ožjih.

3 OD DOLOČITVE DO VARSTVENEGA UKREPANJA

V sistemu varstva narave so predvidene aktivnosti, ki jih država in lokalne skupnosti izvajajo za izpolnjevanje namena in doseganja ciljev varstva narave. Ukrepi varstva se izvajajo na območjih, ki imajo večji naravovarstveni pomen.

Za izvajanje **neposrednih ukrepov varstva** Zavod pripravlja strokovne predloge, najpogosteje za zavarovanje, pogodbeno varstvo in skrbništvo. Strokovni predlogi, ki smo jih za večja in kompleksnejša ter tudi manjša območja pripravili v obdobju po uveljavitvi Zakona o ohranjanju narave, so bili zelo različni. Med njimi izpostavljamo predlog za ustanovitev zavarovanega območja Kamniško-Savinjske Alpe, ki pa žal ni bil udejanjen, ker zanj v tistem času ni bilo zadostnega družbenega konsenza. Kasneje je več lokalnih skupnosti, ki so na območju, predlaganem za zavarovanje, v vzpostavitvi upravljanja ter nadzora prepoznale možnost rešitve problematike vožnje v naravnem okolju, posledic vse večjega turističnega obiska in težav s prometom, izrazilo pobudo za zavarovanje manjših območij v Kamniško-Savinjskih Alpah. Z namenom reševanja pereče problematike prometa in množičnosti obiskovalcev smo se na pobudo lokalne skupnosti in lastnikov zemljišč odzvali s pripravo strokovnih podlag za prenovo akta o zavarovanju Krajinskega parka Logarska dolina. V času viška sezone smo popisali stoječi promet v Logarski dolini in ugotavljali vpliv na naravo, tako prometa kot množice obiskovalcev. Ugotovitve smo prenesli v predlog akta o zavarovanju. Prenovljen akt bo tako osnova za še učinkovitejše varstvo biotske raznovrstnosti in krajine, za ohranjanje naravnih vrednot na območju ter podlaga za celovito varstvo in upravljanje območja z vzpostavitvijo naravovarstvenega nadzora. Z namenom zagotavljanja visoke ravni varstva bodo na novo vzpostavljena pravila upravljanja, nadzora in financiranja.

V pripravi je tudi sodoben akt o zavarovanju Kozjanskega parka. Zaradi kompleksnosti območja, raznolikosti rabe prostora in značilnosti območja so strokovne podlage precej obsežen dokument, ki smo ga od prve različice leta 2011 do danes že večkrat posodabljali. Vsako novo inačico smo dopolnili z novimi podatki s področja stanja prostora, ohranjanja biotske raznovrstnosti in naravnih vrednot. Sprejemanje novega akta in upravljalvskega načrta Kozjanskega parka v veliki meri sloni na obstoječem zavarovanju, pa vendar je usklajevanje vseh interesov v prostoru na tako velikem in raznolikem območju velik zalogaj. Zahtevnost sprejemanja takih aktov lahko potrdimo tudi z izkušnjami aktualnega postopka priprave in usklajevanja akta o zavarovanju Regijskega parka Pohorje.

V primerjavi s postopkom ustanavljanja širših zavarovanih območij so strokovne podlage in postopki za ožja zavarovana območja ter pogodbeno varstvo in skrbništvo običajno hitrejši

in osredotočeni na en predmet varstva ali samo nekaj teh. Z našim sodelovanjem postopki potekajo na osnovi dogovora med lastnikom zemljišča oziroma skrbnikom območja in občino.

V dogovoru z Občino Sevnica smo izdelali strokovne podlage, Občina pa je pripravila pogodbo o varstvu z lastnikom nahajališča zavarovanih rastlinskih vrst Clusijevega svišča, opojne zlatice in kranjske lilije. S tem je bil sklenjen dogovor z lastnikom o obveznostih upoštevanja določil načina rabe zemljišča kot tudi o olajšavah in finančnih spodbudah, ki jih Občina Sevnica zagotavlja iz lastnega proračuna. S tem se uspešno izvršuje določba Zakona o ohranjanju narave, ki lokalnim skupnostim nalaga izvajanje ukrepov varstva narave na njenem območju. Ker se v zadnjih letih na terenu srečujemo z množičnostjo obiska nahajališč redkih rastlinskih vrst (velikonočnica, navadni kosmatinec, rumeni sleč, žički grobeljnik, navadna jarica in druge), je pomembno, da je v aktih o zavarovanju in pogodbah poudarjeno izvajanje nadzora nad obiskom in da so predpisane ustrezne omejitve pri popularizaciji redkih nahajališč.

4 OD PREDPISA DO UPRAVLJANJA

Na zavarovanih območjih, ki imajo določenega upravljavca ali skrbnika, sodelujemo pri nalogah upravljanja širših zavarovanih območij. Cilji in nameni zavarovanja se na zavarovanih območjih, ki imajo tako predpisano, izpolnjujejo z načrtom upravljanja zavarovanega območja. Zavod sodeluje v postopku sprejemanja načrta upravljanja in preverja njegovo skladnost s cilji in nameni zavarovanja. Z nalogo nadzora nad izvajanjem upravljanja zavarovanih območij Krajinski park Logarska dolina in Kozjanskega parka imamo predstavnika v organih upravljanja.

Na zavarovanih območjih, kjer naloge upravljanja izvaja javni zavod, je sodelovanje s kolegi, na primer iz Kozjanskega parka, ključno za usklajeno delovanje obeh služb. Skupaj se spoprijemamo z izzivi pri načrtovanju rabe prostora, gradnjah vseh vrst na območjih razpršene poselitve, gradnjah infrastrukturnih objektov, izkoriščanju mineralnih surovin, uvajanju intenzivnejših kmetijskih praks na eni strani in opuščanja z zaraščanjem kmetijskih zemljišč na drugi ter željami občin, da zadržijo število prebivalcev in zanje zagotavljajo ustrezne pogoje za življenje, tudi z zagotavljanjem zaposlitvenih možnosti v lokalnem okolju. Problematike obravnavamo in rešujemo na rednih letnih srečanjih in po potrebi na terenskih sestankih. V sodelovanju se izvaja spremljanje stanja naravnih vrednot na območju parka. V veliko zadovoljstvo nam je sodelovati pri izvajanju izobraževalnih aktivnosti Kozjanskega parka, ki poleg osnovnega ozaveščanja o pomenu ohranjanja narave prispevajo tudi h krepitvi medsebojnega povezovanja in razumevanja vlog, določenih nam in njim, v sistemu varstva narave.

V pripravi je upravljavski načrt za Krajinski park ribnik Vrbje z zaledjem, kjer na podlagi raziskav favne ugotavljamo slabšanje stanja. Ta je v pretežni meri posledica izvajanja ribogojске dejavnosti, ki negativno vpliva na uresničevanje ciljev zavarovanega območja. V pogovorih z Občino Žalec in izvajalcem ribogojstva poskušamo poiskati upravljalvske rešitve, ki bi zagotavljale ugodno stanje prostoživečih vrst in njihovih habitatov.

Velika dodana vrednost zavarovanja izjemnih dreves v Mestni občini Celje kot naravnih spomenikov je *Program urejanja zavarovanih dreves*, ki je bil prvič pripravljen že leta 2003. Tako se vsebinsko dopolnjuje odlok, predvsem na področju upravljanja zavarovanih dreves in njihovih rastišč. V okviru nalog upravljanja smo ob tem organizirali tudi strokovno delavnico o urejanju, sanaciji in upravljanju zavarovanih mestnih dreves v sodelovanju z lokalno skupnostjo in s strokovnjaki – arboristi. Kot konkretizacijo programa upravljanja in izvajanja odloka izdelamo še *Letni načrt urejanja zavarovanih dreves*, ki delno nadomešča tudi soglasja k posegom v drevesa in na njihova rastišča, posegi in aktivnosti pa so opredeljeni kot naravovarstvene akcije. Najbolj veseli dejstvo, da smo v sodelovanju z Mestno občino Celje in izvajalci arborističnih del ter njihovim povezovanjem ter izobraževanjem dosegli tudi bistven napredek pri urejanju in sanaciji ostale drevnine v mestu, ki sta zaradi prenosa dobre prakse z zavarovanimi drevesi veliko bolj načrtna in strokovna.

5 OD ČEBELNJAKA DO AVTOCESTE – POSREDNI UKREPI VARSTVA

Velik delež našega časa namenimo izdelavi naravovarstvenih smernic, ki so eden najpomembnejših strokovnih izdelkov Zavoda. Na področju prostorskega načrtovanja v celjski območni enoti pripravljamo naravovarstvene smernice k različnim prostorskim načrtom za 36 občin. Skoraj vse imajo že sprejete nove občinske prostorske načrte ali pa so ti v pripravi. S predpisovanjem varstvenih usmeritev, ki se v občinskem prostorskem načrtu opredelijo kot prostorsko izvedbeni pogoji, je obravnava velikega števila pobud, ki so predmet spremembe namenske rabe prostora, predvsem v občinah, katerih večji del je na območju z naravovarstvenim statusom, zelo obsežna in zahtevna naloga. Za doseganje zadanih varstvenih ciljev sta zato pomembna poznavanje terena in tudi čas, da se lahko lokacije pobud s terenskim ogledom preverijo.

Slika 2: Območje načrtovanih vetrnih elektrarn na grebenu Paškega Kozjaka in Konjiške gore. (Foto: Ljudmila Strahovnik)

Figure 2: Area of the planned wind farms on the ridge of Paški Kozjak and Konjiška Gora. (photo: Ljudmila Strahovnik)

Posebnost so postopki priprave državnih prostorskih načrtov, pri katerih sodelujemo v več fazah. Gre za večje posege državnega pomena, ki so specifični glede izvedbe. Pri nekaterih so možnosti izvedbe že preizkušene in znane, omejene večinoma na določeno traso (npr. plinovodi), pri drugih pa so mogoči vplivi kompleksnejši in na širšem območju (npr. vetrne elektrarne (Slika 2), tretja razvojna os, hidroelektrarne na Savi). Kot zelo pomembna pri državnih prostorskih načrtih, ki so v začetnih fazah priprave, se kaže faza vsebinjenja okoljskega poročila, kjer se Zavod vključuje z mnenjem. Pomen te faze postopka je, da se določijo pričakovani vplivi načrta, ki morajo biti obravnavani v okoljskem poročilu. Vse to zahteva visoko stopnjo strokovnosti, izkušnje in dobro poznavanje stanja na terenu, saj se teoretično – iz pisarne – tega večinoma ne da izvesti.

6 RABA IN IZKORIŠČANJE NARAVNIH DOBRIN

Naravovarstvene smernice za področje rabe naravnih dobrin na Zavodu stalno dopolnjujemo in izboljšujemo predvsem v smislu vključevanja najnovejših podatkov in znanj ter najlažjega prenosa v ustrezne dele načrtov in izvedbo posegov.

Največ smo pri prilagajanju smernic dosegli na področju smernic za gozdnogospodarske načrte (GGN) gozdnogospodarskih enot (GGE), kjer nam je v dolgoletnem sodelovanju z Zavodom za gozdove Slovenije uspelo, da so konkretne naravovarstvene usmeritve integrirane v gozdnogospodarske načrte vse do ravni posameznega odseka. Praktično vsi GGN so tako tudi upravljavski načrti za območja Natura 2000 v gozdnem prostoru. Seveda to zahteva dobro poznavanje stanja na terenu in dobro sodelovanje s kolegi na Zavodu za gozdove. Postopek priprave naravovarstvenih smernic za načrte za 32 GGE, ki se obnavljajo vsakih deset let, izkoristimo za pregled stanja vseh območij z naravovarstvenim statusov znotraj GGE. Vključevanje spremljanja stanja naravnih vrednot v postopek priprave naravovarstvenih smernic za GGE pomembno prispeva k letnemu cilju, to je pregledati stanje 10 % naravnih vrednot na območju. Ta cilj je zaradi povečevanja števila administrativnih nalog in kadrovske podhranjenosti vsako leto težje uresničljiv.

Postopek priprave načrtov ribiškega upravljanja je določen v Zakonu o sladkovodnem ribištvi, ki je začel veljati leta 2006. Ker so ribiškoogojitveni načrti predvideni kot upravljavski načrti za območja Natura 2000, je ribiško upravljanje na teh območjih pomembno tudi z vidika zagotavljanja ohranjanja ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov na območjih Natura 2000. V Območni enoti Celje smo k osnutkom načrtov Zavoda za ribištvo Slovenije pripravili naravovarstvene smernice za ribiško upravljanje na 14 ribiških območjih. Za uskladitev posameznih usmeritev smo izvedli več sestankov, tudi na terenu z ribiškimi družinami.

Naravne danosti, ki jih opredeljuje pestra geološka zgradba, pogojujejo dobro oskrbo z mineralnimi surovinami. Predvsem gradbeništvo in gradbena industrija narekujeja vse večje potrebe po tehničnem kamnu. Na območju OE Celje se izkoriščanje mineralnih surovin, ki vpliva tudi na naravo, izvaja v 38 pridobivalnih prostorih, za več kot 10 lokacij pa je izkazan interes za opredelitev novega pridobivalnega prostora v prostorskem načrtu. Izkorišča-

nje mineralnih surovin, kot so apnenec, dolomit, tuf, bentonit, glina, skrilavi gnajs, andezit, marmor, predstavlja veliko degradacijo okolja, zato je pomembno vključevanje naravovarstvene stroke v postopke prostorskega načrtovanja ter podelitve in izvajanja rudarske pravice za izkoriščanje naravnega vira, saj se z upoštevanjem naravovarstvenih smernic in mnenj lahko prepreči oziroma v čim večji meri zmanjša negativne vplive na naravo.

7 OD NAČRTA DO POSEGA

Na področju izdaje strokovnih mnenj in presoj za gradnjo objektov sledimo številnim novostim in spremembam področne zakonodaje. Nov gradbeni zakon, ki je začel veljati v sredini leta 2018, nam je prinesel veliko spremembo z neposrednim vključevanjem v postopke načrtovanja in izvedbe posega. Mnenja se v strukturi niso dosti spremenila, ker so postopki presoj določeni v naravovarstveni zakonodaji. Pomembna razlika pa je v tem, da po novem prihajamo v neposredni stik s projektanti, z investitorji in upravnimi enotami. Iz nekajletne prakse ugotavljamo, da imamo pri raznovrstnih gradnjah največ opraviti s projektanti. Ti so ključni za razumevanje omilitvenih ukrepov, ki jih v mnenjih podajamo v obliki pogojev, varstvenih usmeritev in priporočil. Njihovo razumevanje se kaže v načinu vključitve pogojev in varstvenih usmeritev v projektno dokumentacijo. Večkrat se je že izkazalo, da se čas, ki ga vlagamo v delo s projektanti, izplača. Dober projektant skupaj z nami išče najboljše možne rešitve načrtovanja in izvedbe posegov, ki imajo kar najmanjši vpliv na naravo. Skladnost projektne dokumentacije, o kateri je bilo izdano naše mnenje, in izvedbe na terenu ugotavljamo na tehničnih pregledih in ob rednem spremljanju stanja (Slika 3). Če ugotovimo razhajanja med načrtovanjem in izvedbo, predlagamo popravljalne ukrepe v okviru tehničnih pregledov ali pa podamo prijavo pristojni inšpekciji. V inšpekcijskih postopkih sodelujemo tudi z mnenji za odpravo škode oziroma sanacijo. Zavedamo se, da izvajanje nadzora v sistemu varstva narave igra

pomembno vlogo pri učinkovitem ohranjanju narave, zato si prizadevamo za povezovanje in zagotavljanje strokovne podpore, ko jo inšpekcija potrebuje.

Slika 3: Sprejemljivost vplivov načrtovanega posega se preverja s terenskim ogledom lokacije. (Vir: arhiv ZRSVN)

Figure 3: The acceptability of the impact of the planned intervention is cross-checked with terrain observations of the location.

(Source: ZRSVN archive)

Za istovrstne posege lahko izdajamo različna mnenja zaradi raznovrstnosti naravovarstvenih statusov, njihovih varstvenih ciljev in ekoloških zahtev vrst ali zaradi lokacije posegov in njihovih učinkov na lokalne razmere. Največ izkušenj za presojo učinkov posegov in predpisovanje omilitvenih ukrepov pridobivamo s spremljanjem stanja in z opazovanjem posledic že izvedenih posegov, zato se tudi z izkušnjami naša mnenja izpopolnjujejo.

8 OD PREDPISA DO LJUDI

Naravovarstvo ni le ukvarjanje z naravo, ampak je predvsem delo z ljudmi. Kot je raznovrstna narava na našem območju, so raznovrstni ljudje, s katerimi se srečujemo pri našem delu. Deležnike, s katerimi sodelujemo, bi lahko v zelo grobem razdelili na dve skupini. Prvo lahko imenujemo strokovna javnost (Zavod za gozdove, Direkcija za vode RS, Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje, projektanti, lokalne skupnosti, izvajalci ...) in drugo laična javnost (lastniki zemljišč, obiskovalci, društva, šole ...). Vsaka zase sta specifični in zahtevata različne pristope. Trudimo se, da v stikih z vsemi na terenu ali sestankih naše strokovne predloge ali odločitve utemeljujemo z ustreznimi razlagami in argumenti, kar je za uspeh našega dela izjemnega pomena. Nemalokrat se srečujemo z različnimi vrstami pritiskov in celo groženj. Po drugi strani pa nas veselijo srečanja z ljudmi, ki so pripravljeni sodelovati, iskati skupne poti k rešitvam in razumejo strokovne utemeljitve, pa če so še tako nasprotni njihovim željam in potrebam.

Slika 4: V sodelovanju s Turističnim društvom Žička gorca smo z naravovarstveno akcijo očistili prekomerno zarast na skalnatem rastišču žičkega grobeljnika v Žičah. (Foto: Ljudmila Strahovnik)

Figure 4: In cooperation with the Žička Gorca Tourist Association, we carried out a nature campaign to clean up the overgrowth of endemic *Alyssum montanum* subsp. *pluscanescens* (Raimann ex J. Baumg.) Trpin on rocky ground in Žiče. (Photo: Ljudmila Strahovnik)

Ob vse večjem številu postopkov, ki so vezani na roke, in ob enakem številu zaposlenih ostaja le malo časa za izvajanje konkretnih aktivnosti v naravi, kot so naravovarstvene akcije. Z njimi v okviru javne službe prihajamo v neposredni stik z ljudmi ne kot »uradniki«, ampak kot aktivni izvajalci varstva narave, bodisi zaradi preprečitve fizičnega ogrožanja narave ali izboljšanja stanja bodisi zaradi ozaveščanja javnosti o pomenu varstva narave in usmerjanja obiska v naravi na konkretni lokaciji. Za učinkovito varovanje in ohranjanje narave je pomembno dobro sodelovanje z lokalno skupnostjo in društvi, med katerimi izpostavljamo društva, ki delujejo na področju jamarstva, planinstva in turizma. Da je bilo uspešno izvedenih več kot deset naravovarstvenih akcij, z namenom izboljšanja stanja in ohranjanja jam, je glavna zasluga jamarjev. Delovanje planinskih in turističnih društev pa je izjemnega pomena pri krepitvi zavedanja o pomenu ohranjanja narave in izvajanju konkretnih akcij na terenu.

9 OD LOKALNEGA DO MEDNARODNEGA VARSTVA

Pomemben del našega udejstvovanja so postali tudi projekti, financirani iz različnih evropskih finančnih mehanizmov. Z njimi prispevamo k nadgradnji sistema varstva s ciljem čim večje učinkovitosti, izvajamo konkretne akcije na terenu in prihajamo v neposredne stike z ljudmi ter se tako izkazujemo kot zaupanja vredni in prepoznavni partnerji na terenu in v družbi.

S projektnimi aktivnostmi smo reševali problematiko varovanja rastišča velikonočnice na Boletini in Boču, z vzpostavljanjem povezav in izvajanjem konkretnih akcij v Obsotelju pa smo lokalni in širši javnosti predstavili, da naravovarstveni status ni ovira, temveč je lahko tudi velika prednost in možnost pri razvoju ustrezne turistične ponudbe (Slika 5). Velik prispevek k razumevanju namena zavarovanja Krajinskega parka Kum in naravovarstvenemu pomenu Kuma pa je bil za Kumljane projekt LIFE TO GRASSLANDS ali Življenje traviščem, ki se je izvajal v obdobju od 2015 do 2020.

Slika 5: Bobrov center v Nimnem ob Sotli, zgrajen iz sredstev projekta INTERREG V-A Slovenija-Hrvaška 2014–2020 Vezi narave. (Foto: Ljudmila Strahovnik)

Figure 5: Beaver Centre in Nimno ob Sotli, built with the funds from the INTERREG V-A Slovenia – Croatia 2014–2020 Ties to Nature project. (Photo: Ljudmila Strahovnik)

10 ZADNJIH 20 LET NA VEČ KOT 100 LET PODLAGE

Pri zagovarjanju javnega interesa ohranjanja narave in v komunikaciji z ljudmi poskušamo preprečevati in omejevati negativne vplive človekovih posegov in dejavnosti na naravo. Naše delo temelji na delu in izkušnjah naših predhodnikov. Po naših najboljših močeh ga nadaljujemo in dopolnjujemo z lastnimi izkušnjami. Podlaga za učinkovito ohranjanje narave je razumevanje izjemno kompleksnega sistema varstva narave in njegove celovitosti. Za kolegice in kolege, ki smo se kot naravovarstveniki zaposlili v času sprejetja Zakona o ohranjanju narave, delovali od začetka njegovega izvajanja in kasneje sprti spremljali in sodelovali pri dopolnitvah zakonodaje ter izvajali aktivnosti na operativni ravni, je razumevanje sistema rastle sprti. Za kolegice in kolege, ki danes vstopajo v varstvo narave, pa predstavlja razumevanje sistema velik izziv, zato so povezovanje, nenehna izmenjava izkušenj, prenos znanja med generacijami naravovarstvenikov ob delu na terenu, na sestankih, pri izmenjavah mnenj znotraj službe in zunaj nje, izjemnega pomena. Za zagotavljanje kontinuitete in nadgradnje sistema je zato prenos znanja naša dolžnost, hkrati pa tudi priložnost za boljše razumevanje dogajanja doma in tudi v svetu, danes za jutri.

Služba naravovarstvenika se po koncu delovnega dne ali tedna običajno ne konča. Povezani z dejavnostmi različnih društev, sami ali v družbi, si za izlete in druženja ob koncu tedna velikokrat izbiramo cilje, ki so povezani z našo službo. To so kamenčki v sestavljanju, s katerimi dopolnjujemo svoja znanja, potrebna za izvajanje raznovrstnih nalog v službi varstva narave.

Zapisano je poskus opisa raznovrstnosti vsaj dela naših nalog, ki so uokvirjene v zakonskih določbah. Zunaj njih pa smo predvsem naravovarstveniki, odločeni v zavzetosti h krepitvi zavedanja o pomenu ohranjene narave kot družbene vrednote.

11 SUMMARY

The public service of nature conservation is carried out by the institution over the entire country. The central office takes care of consistency of methods and systematic tasks, and seven regional units provide for coverage of the terrain. Each of the regional units are characterised by particular natural phenomena, species, ecosystems and landscape, responsible for which are our collaborators of different disciplines – biologists, foresters, geographers, geologists, landscape architects and others. Knowledge of the area, its characteristics and condition of the terrain form the basis for quality work. In addition to the terrain, various publications, national monitoring, research institution studies, and projects, are also important for obtaining data.

By exploring the area, the list of natural heritage sites is gradually expanding. Protection measures are implemented in areas that have greater nature conservation significance. For the implementation of direct protection measures, the institute prepares professional proposals, most often for insurance, contractual protection and guardianship. In protected areas

that have a particular operator or administrator, we participate in the tasks of managing wider areas. By overseeing the implementation of management in protected areas, we ensure compliance with the objectives of the protected areas.

The preparation of nature conservation guidelines is one of the most important professional outputs of the institution. In the field of spatial planning, we are preparing nature conservation guidelines for various spatial plans for municipalities and also nationwide. We produce nature conservation guidelines for the use of natural goods for forestry, fishing and hunting plans, and for the use of raw material minerals.

Following the amendment of the Construction Act in 2018, we are directly involved in planning and implementation procedures. In direct contact with project leaders, investors and administrative units, we are looking for the best possible solutions for planning and implementing interventions that have the smallest possible impact on nature. Supervising nature protection systems plays an important role in the effective conservation of nature, so we strive to connect and provide professional support when needed for inspection.

Nature protection primarily involves working with people. Different stakeholders, professionals and other members of the public require different approaches. In contact in the field or in a meeting, we justify our professional proposals and decisions with appropriate reasons and arguments. In order to prevent physically endangering nature, and improve the situation in specific locations and in connection with the population or local societies, we carry out nature conservation campaigns that significantly contribute to raising public awareness of the importance of nature conservation.

An important part of our work are projects funded by various European finance mechanisms. Through them, we contribute to the upgrading of the nature protection system with the aim of maximizing efficiency and performing concrete actions in the field to improve the situation.

Our work is based on the work and experiences of our predecessors. To the best of our ability, we continue it, supplementing it with our own experiences. The basis for effective nature conservation is to understand the extremely complex system of nature protection and its integrity. In order to provide continuity while upgrading the system, it is therefore important to transfer our knowledge to younger colleagues.

Tanja KOŠAR STARIČ
Ljudmila STRAHOVNIK
Matej DEMŠAR

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Celje
Vodnikova 3
3000 Celje
zrsvn.oece@zrsvn.si

O OHRANJANJU NARAVE SEVEROVZHODNE SLOVENIJE NA OE MARIBOR

ON THE NATURE CONSERVATION OF NORTH-EASTERN SLOVENIA AT THE MARIBOR REGIONAL UNIT OF THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION

Simona KALIGARIČ, ilustriral Samo JENČIČ

Mariborska območna enota (v nadaljevanju OE Maribor) Zavoda RS za varstvo narave (v nadaljevanju ZRSVN) deluje na območju severovzhodne Slovenije. Po obsegu, številu naravnih vrednot (brez jam), zavarovanih območij, velikosti območij Natura 2000 ..., je največja območna enota ZRSVN. Obsega Koroško, Pomurje in velik del Štajerske. Na dobri petini Slovenije, tj. 4500 km², so naravne značilnosti izredno raznolike. Zahodni del s Peco, slovenskim najvzhodnejšim dvatisočakom, sega globoko v slovenski del Alp, proti vzhodu pa pokrajina postopoma prehaja prek Pohorja in gričevja Slovenskih goric do ravnice reke Drave in Mure. Severovzhodni del omejuje blago valovito Goričko, jugozahodni pa strme Haloze. Območje je pestro tako po značilnostih žive narave kot nežive. Gradijo ga vse tri osnovne vrste kamnin, življenjska okolja so vse od alpskih do sredogorske in rečno-ravninske kulturne krajine. Evidentiranih je okoli 1500 naravnih vrednot, prek 400 je zavarovanih.

Tudi upravnoorganizacijsko je območje pestro. Razdeljeno je na okoli 80 občin in več območnih enot drugih strokovnih institucij, kot sta Zavod za gozdove Slovenije in Direkcija za vode, s katerimi aktivno strokovno sodelujemo.

Severovzhodna Slovenija je podvržena velikim pritiskom na prostor, tudi na območja ohranjene narave. V letih delovanja ZRSVN je še posebej opazna degradacija kulturne krajine, ki pokriva velik del OE Maribor. V obdobju po vstopu v EU so se začeli izvajati veliki infrastrukturni projekti, izjemno se je povečala urbanizacija prostora, predvsem pa se je povsem spremenil način kmetovanja. Tudi nekoč manj zanimiva območja, ki so predstavljala tradicionalno kulturno krajino z veliko biotsko pestrostjo, so izgubila svoje značilnosti – drobno parcelacijo, raznolikost kmetijskih kultur, mejice in manjše zaplate gozda, značilno mozaičnost torej. Najbolj opazno je to na Goričkem, v Halozah, Slovenskih goricah, na poplavnih območjih Drave, Dravinje, pritokov Mure. Turizem in športi v naravi pa vse bolj posegajo tudi na območja ohranjene narave, ki do nedavnega niso bila podvržena množičnemu obisku in njegovim posledicam.

Prizadevanja za ohranitev najpomembnejše naravne dediščine so se začela dolgo pred ustanovitvijo ZRSVN z delom Mirka Šoštarčiča in njegovih sodelavcev. Mariborska območna enota je nasledila naravovarstveni del Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, ki ga je ob pomoči Janka Urbaneka vse do upokojitve vodil mag. Matjaž Jež.

Naši predhodniki in kolegi so že pred ZRSVN postavili temelje varovanja narave na našem območju. Ob ustanovitvi ZRSVN je tako že bila zavarovana večina naravne dediščine in zavarovanih območij, kar se je ohranilo do danes. Prvi zavarovani območji sta bili pragozdni rezervat na Donački gori, ki je bil zavarovan že leta 1965, in Krajinski park Topla iz leta 1966. ZRSVN, ki je nasledil naravovarstveni del ZVNKD Maribor, nadaljuje delo za ohranitev naravne dediščine.

Čeprav so naši cilji ostajali ves čas enaki, se je delo v zadnjih 20 letih zelo spremenilo. Delo naših predhodnikov je temeljilo na dobrem poznavanju območja in stanja v naravi ter na izjemnem naravovarstvenem čutu, s katerim so evidentirali naravno dediščino, ki je še vedno prepoznana kot izjemna. V času delovanja ZRSVN se je zaradi povečanja raznovrstnih posegov in dejavnosti, ki se umeščajo in izvajajo tudi na območjih ohranjanja narave, povečevalo tudi število smernic in mnenj v raznovrstnih postopkih. Število zaposlenih temu povečanju ni sledilo. Posledica je, da je manj časa za terensko delo, naša prisotnost na terenu in med ljudmi se je bistveno zmanjšala. Tega pomanjkanja poznavanja razmer in terena, predvsem pa sodelovanja z ljudmi, goli georeferencirani podatki ne morejo ustrezno nadomestiti.

V prvih letih delovanja ZRSVN smo v območni enoti za pripravo smernic za prostorske plane temeljito pregledali območje, za katero smo izdelovali smernice. Ob tem smo pri pregledu dejanskega stanja in evidentiranju pomembnega območja z vidika ohranjanja narave imeli priložnost tudi za sodelovanje z lokalnimi skupnostmi, lastniki zemljišč in s prebivalci območja. Veliko več časa smo lahko namenili sodelovanju, tako s strokovnimi službami kot splošno javnostjo. Na osnovi poznavanja območja in naravovarstvenih vsebin ter na podlagi že določene naravne dediščine smo opredelili predloge naravnih vrednot ter opisali in določili predloge ekološko pomembnih območij. Samostojno ali ob sodelovanju z drugimi smo pripravili številne razstave in dogodke, s katerimi smo predstavljali in popularizirali ohranjanje narave in posamezna naravovarstveno pomembna območja. Mnoge razstave, knjižice, predstavitve, kot so razstava v Prirodoslovnem muzeju Slovenije in pripadajoči katalogi Mura in Goričko, Geološki biseri Koroške, Štajerske, Pomurja, Zavarovani gozdovi Pohorja, Krajinski park Drava, so utirale pot novim zavarovanjem ali pridobitvi posebnih statusov območij. Zelo intenzivno smo sodelovali tudi v strokovni in komunikacijski skupini za določitev Območij Natura 2000, kjer smo postavljali strokovno utemeljene temelje varovanih območij, hkrati pa se uvedli v pravila komuniciranja z javnostjo.

Zelo hitro smo ugotovili, da s projektnimi aktivnostmi lahko izvedemo številne, za ohranjanje narave potrebne aktivnosti, ki jih v okviru obstoječega sistema varstva narave in organiziranosti javne službe ni mogoče uresničiti. Začeli smo z nekaj manjšimi projekti, ki so bili bolj ozaveščevalno-komunikacijske narave na območju KP Topla in KP Boč. Projektno delovanje smo nadgradili v sistematično delo na posameznih območjih, ki je prispevalo tudi k tako pomembnim dosežkom, kot so razglasitev Karavanke UNESCO Globalnega Geoparka, Biosfernega območja Mura ter Petdeželnega biosfernega območja Mura-Drava-Donava. Sad strokovnega dela in sodelovanja s strokovnimi službami in z lokalnim prebivalstvom sta tudi renaturacijska projekta na rekah Dravi in Muri, ki sta največja tovrstna projekta v naši

državi. Sodelavcem, ki jih zaposlimo za delo pri projektih, pa ne glede na njihovo strokovnost in usposobljenost žal ne moremo zagotoviti trajne zaposlitve.

V Območni enoti Maribor je danes zaposlenih 12 strokovnih sodelavcev v javni službi. Ob začetku delovanja nas je bilo sedem. Če smo v letu 2003 izdelali okoli 170 naravovarstveni smernic in strokovnih mnenj, je bilo to število v letu 2021 prek 2200. Takšne obremenitve ne omogočajo več poglobljenega strokovnega dela na vseh področjih, ki bi jih morali in želeli obravnavati, zato pri nekaterih vsebinah v trenutnih razmerah ne moremo zagotoviti potrebne poglobljene obravnave. Zaradi pomanjkanja časa je tudi terenskega dela le malo, pomanjkanja poznavanja dejanskega stanja, predvsem pa sodelovanja z ljudmi, podatki informacijskih sistemov ne morejo ustrezno nadomestiti. Ne glede na trenutno stanje vsi sodelavci mariborske območne enote delimo prepričanje in zavedanje, da moramo delovati strokovno in da je za varovanje narave nujno sodelovanje. Ponosni smo na dosežke, h katerim smo z našim delom prispevali tudi mi in z željo po nadaljevanju dela v prid ohranjanja narave zremo v prihodnost.

Simona KALIGARIČ

Zavod RS za varstvo narave, OE Maribor

Pobreška cesta 20

2000 Maribor

simona.kaligaric@zrsvn.si

Samo JENČIČ

Zavod RS za varstvo narave, OE Maribor

Pobreška cesta 20

SI-2000 Maribor, Slovenija

samo.jencic@zrsvn.si

KAJ BI BILO, ČE NAS NE BI BILO ALI TRETJINA STOLETJA NAPOROV ZA NARAVO ZAVODA RS ZA VARSTVO NARAVE – OBMOČNE ENOTE PIRAN

WHAT WOULD IT BE LIKE IF WE DID NOT EXIST, OR,
A THIRD CENTURY OF THE EFFORTS OF THE INSTITUTE
OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION -
PIRAN REGIONAL UNIT

Posvečeno Borisu Križanu

mag. Barbara VIDMAR

1 UVOD

Začetki profesionalne službe za varstvo narave na obalnem območju segajo v 80. leta v okviru takrat Medobčinskega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran (MZVNKD)¹. Prvi konservator za naravno dediščino, geograf Boris Križan, je bil zaposlen leta 1983. Leta 1986 se mu je pridružil Robert Turk, biolog po stroki. Boris Križan je zatem prevzel ravnateljstvo MZVNKD (prvič začasno leta 1989, nato leta 1993), tako da se je pokazala potreba po dodatnih zaposlitvah na področju varstva naravne dediščine. Vendar je minilo skoraj desetletje, preden so se pionirjema naravovarstvenikoma pridružile kolegice krajinarica in biologinje v drugi polovici 90. let. Naravovarstvena stroka je po konferenci v Riu de Janeiru² (1991) prerasla princip varovanja le posebnih delov narave (danes naravne vrednote) in začela varovanje narave kot celote. To dejstvo in reorganizacija resornih ministrstev sta pripomogla k dokončni osamosvojitvi naravovarstvene stroke na prelomu v novo tisočletje. Začetki so bili dokaj negotovi, med drugim ni bilo znano, kdo bo odslej naša tajnica in računovodja. Dokončna ločitev od kulturnega resorja je nastopila s sprejemom Zakona o ohranjanju narave (2004) in z ustanovitvijo Zavoda za varstvo narave (1999, 2001, 2002). Območna enota Piran je dobila svoje prostore, najprej v Piranu, od leta 2010 pa deluje v Izoli, zato jo včasih imenujemo območna enota Pizola. Še vedno ima le tri zaposlene za nedoločen čas, a ne vse za polni delovni čas, in eno za določen čas. In še vedno nima tajnice. Vendar bi bilo marsikaj drugače, če nas ne bi bilo. Kljub majhnosti in maloštevilnim zaposlenim naša zavzetost za varstvo narave ni nič manjša, naši napori v tej smeri pa so še toliko večji. Mislim, da smo kljub pregovorni majhnosti v skoraj štirih desetletjih dosegli veliko. Sicer presodite sami. Najpomembnejše dobljene bitke predstavljam v nadaljevanju.

1 Predhodnika MZVNKD sta bila: od leta 1962 do leta 1965 Zavod za spomeniško varstvo Piran, od leta 1965 do leta 1982 pa Medobčinski zavod za spomeniško varstvo.

2 Konferenca Združenih narodov za okolje in razvoj v Riu de Janeiru, 5. junija 1992, na kateri je bila sprejeta Konvencija o biološki raznovrstnosti.

2 NAŠE ZMAGE

2.1 DEBELI RTIČ OD PLINSKEGA TERMINALA IN HOTELSKIH KOMPLEKSOV DO KRAJINSKEGA PARKA

Polotok Debeli rtič, s svojo strateško lego na meji med Slovenijo (nekoč Jugoslavijo) in Italijo, torej takrat med vzhodom in zahodom, je včasih imel obrambno vlogo. Še danes so vidni ostanki bunkerjev sredi vinogradov, od katerih, po pripovedovanjih domačinov, vodijo podzemni rovi vse do čela klifa. Od tam je bil z višine približno 20 metrov tik nad morjem odličen razgled proti Italiji in s tem možnost pravočasnega opaženja vdora sovražnika. Tudi zamisel o umestitvi plinskega terminala se je porodila zaradi strateške lege območja. Pobude zanj so prišle od velikih naftnih družb konec 80. let oziroma v začetku 90. Naravovarstvena stroka MZVNKD je takoj uvidela nevarnost uničenja še nedotaknjenga in vrednega predela slovenskega morja ter zagnala aktivnosti za njegovo zavarovanje. Ob podpori občine je začel nastajati odlok o zavarovanju, ki ga je Občina Koper sprejela leta 1991 (Odlok o razglasitvi naravnega ..., 1991). Njegov varstveni režim je obsegal komaj nekaj alinej, a je preprečil trajno uničenje enkratnega obmorskega predela. Ker so bili zaradi zelo privlačne lege zemljišč tik nad morjem znani apetiti po gradnji obsežnih hotelskih kompleksov tik nad morjem, je bila varovalka proti temu prav tako vključena v varstveni režim. Zavarovano območje sicer ni dobilo upravljavca, postalo je priljubljeno divje kopališče in piknik prostor, sam rob klifa je bil namreč dostopen z avtomobilom. Območje je bilo zato tudi precej zanemarjeno in onesnaženo. Kot prvo pomoč je leta 2002 v sodelovanju s službami mestne občine Koper, KS Ankaran, družbo Vinakoper in policijo takrat že ZRSVN izpeljal prvo obsežno akcijo,

Debeli rtič je ohranil svoj prvobitni značaj.

v kateri se je uredilo parkirišče, postavilo zapornice in nove označevalne table ter izdelala zloženka. Stanje se je bistveno izboljšalo in območje je sčasoma postalo mirno sprehajališče. Stari občinski odlok že dolgo ni več zadovoljeval potreb po varovanju, predvsem morskega dela, zato smo se na ZRSVN lotili priprave strokovnih podlag za razširitev zavarovanja na celotni polotok (Vidmar, 2011) ob dejstvu, da se naravne vrednote z obeh strani »zajedajo« v že zavarovani naravni spomenik. Več let so žal ležale v predalu, dokler se ni zganila nova občina Ankaran, ki je želela zavarovati območje. Iz naših strokovnih podlag smo pobrisali prah, tako da so se udeležile v nov predpis. Iz naravnega spomenika, ki smo ga nameravali sprva le povečati, je nastalo širše zavarovano območje, krajinski park, ki ima danes kar nekaj zaposlenih in ga upravlja režijski obrat občine Ankaran.

2.2 SVETI NIKOLAJ OD NOGOMETNEGA IGRIŠČA DO MOSTOVŽA NAD SLANIM TRAVNIKOM

Med pomolom Sv. Katarine in avtokampom Adria Ankaran je bilo pred gradnjo Luke Koper priljubljeno in najlepše kopaljšče v Ankaranu. Zaradi poglobljanja morskega dna ob gradnji пристanišča se je zamuljilo, tako da za kopanje ni bilo več primerno. Avtokamp je tu odlagal svoje kosovne in podobne odpadke, domačini pa so peščeno in ravno površino uporabljali kot improvizirano nogometno igrišče. Tudi kakšna odslužena avtomobilska školjka se je znašla na »slanem travniku«. To ime se je uveljavilo za dragoceno območje, kjer se je razvil v evropskem merilu redek habitatni tip – sredozemsko slanljubno travnišče. Na njem uspevata v slovenskem merilu redki rastlini, obmorski lan in klasnata tavžentroža. Območje je bilo primerno za izgradnjo marine, ki se je pojavljala v razvojnih planih in načrtih, prav tako pa je bilo predmet širitve Luke Koper, ki je želela do njega podaljšati tretji pomol. MZVNKD je tovrstne zamisli na podlagi strokovnih argumentov, predvsem botanične narave, uspelo zaustaviti v fazi načrtovanja s pripravo strokovnih podlag in naravovarstvenih smernic, ki so to območje predvidele kot pomembno za ohranitev v naravnem stanju. Nekaj časa je bilo območje prepuščeno samemu sebi, nekoliko kasneje pa je ZRSVN ponovno nastopil kot »dežurni upravljavec«. Izpeljali smo serijo naravovarstvenih akcij, prvo leta 2006, na pobudo žal pokojnega profesorja podiplomskega študija varstva naravne dediščine

Od odlagališča odsluženih avtomobilov (1994) do ...

mostovža nad slanim travnikom (2006).

Boštjana Anka. Ene se je udeležil tudi sedanji direktor ZRSVN, mag. Teo Hrvoje Oršanič, v tistem času predsednik društva podiplomskih študentov DONDES (Društvo za ohranjanje naravne dediščine Slovenije). Na ta način nam je uspelo zaustaviti napredujoče zaraščanje območja, saj smo odstranjevali neprimerne lesne in invazivne tujerodne vrste. Poleg tega smo postavili informativne table in bazen za predstavitev lupin mehkužcev iz bližnjega »pokopališča školjk«. Krona vseh aktivnosti je bil projekt postavitve nad terenom dvignjene pešpoti (mostovža), ki je nastala ob finančni podpori Kneževine Monako. Pot smo postavili z namenom omogočanja spoznavanja območja, ne da bi se pri tem poškodovalo obsežne in bogate sestoje slanoljubnih rastlin. Teren je namreč muljast in namočen. Postavitev mostovža je bil pionirski projekt za obalno pa tudi širše slovensko območje do gorenjskih Zelencev. Najti usposobljenega izvajalca je bil pravi izziv. Leta 2020 je občina Ankaran začela obnovo 15 let starega mostovža, ga v celoti obnovila in nadgradila s podaljšanjem pešpoti do Sv. Katarine. Kot takrat tako je tudi danes projekt požel veliko medijsko pozornost.

2.3 ŠKOCJANSKI ZATOK OD INDUSTRIJE DO NARAVNEGA REZERVATA

Če je pred četrto stoletje območje Škocjanskega zatoka veljalo za smrdljivo leglo komarjev, danes predstavlja vzorno in sodobno urejen naravni rezervat, sprehajališče za družine in izobraževalni poligon za šolske ter druge skupine. A je bila pot do sem dolga in trnova. Njegova usoda je bila zaradi lege na vhodu v mesto Koper in ob pristanišču samoumevna in že načrtana. Na njem naj bi se razvila industrijsko-poslovna cona, prek današnje lagune je bila zarisana vpadnica v mesto, z občinskim odlokom je bil že razglašen za komunalno deponijo. Dejansko smo se, takratni konservatorji za naravno dediščino, ukvarjali z beleženjem registrskih tablic tovornjakov, ki so kljub začasnemu zavarovanju odpadni material stresali v zatok. Luka Koper je pri poglobljanju luških bazenov vanj že prečrpala na tisoče kubičnih metrov morskega mulja. Hkrati se je na vodnih in poslanih površinah vzpostavilo pestro življenje, na kar je prva opozorila lokalna ornitološka organizacija, ki je bila, ob podpori profesionalnih naravovarstvenikov iz Pirana, začetnik aktivnosti za njegovo ohranitev. Odločno Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, odlično sodelovanje z lokalnimi profesionalci, razumevajoči predstavniki ministrstva ter naklonjene zvezde na politični sceni so bili prava formula, da je kljub protestom občine država najprej začasno, nato pa trajno, z zakonom, zavarovala območje zatoka (ZNRŠZ, 1998). Po zavarovanju se je trdo delo šele začelo. Izdelava prvega Programa varstva in razvoja naravnega rezervata Škocjanski zatok, ki je bil pravzaprav prvi načrt upravljanja naravnega rezervata, je bila pionirsko delo, ki sem ga ob pomoči medresorske delovne skupine pripravljala podpisana. Vlada RS ga je sprejela aprila leta 1999 kot obvezno izhodišče za pripravo planov prostorskega razvoja in prostorskih izvedbenih aktov. Izbor koncesionarja, sanacija območja s prečrpavanjem približno 200.000 m³ mulja in renaturacija – ponovno oblikovanje življenjskih prostorov, priprava nove uredbe, posodobitev meja, izgradnja modernega centra za obiskovalce in opazovalnic ... Vse to je že zgodovina. Danes se tudi ostri nasprotniki vzpostavitve rezervata (nekateri med njimi so bili tudi iz naravovarstvenih vrst), zaradi katerega so se »izgubile kmetijske površine«, poleg njih pa še industrijski objekti in cestne povezave, po njem sprehajajo in si nabirajo moči za poslovne podvige.

Škocjanski zatok 1995.

Boškarin v Škocjanskem zatoku po obnovi habitatov pomaga pri vzdrževanju mokrotnih travnikov.

2.4 STRUNJAN OD TURISTIČNEGA NASELJA DO KRAJINSKEGA PARKA

Zazidalni načrt iz leta 1981 je za območje Strunjana predvidel umestitev obsežnega turističnega naselja, z utrditvijo zahodnega dela obale, vse do Rta Strunjan. MZVNKD je izdelal Posebne strokovne podlage in smernice za varstvo naravne in kulturne dediščine (Biščak *et al.*, 1988), predhodno obliko današnjih naravovarstvenih smernic in strokovnih podlag, na osnovi katerih je bil Strunjanski polotok v planskih dokumentih opredeljen za območje značilne krajine, z elementi naravne in kulturne dediščine. Sledile so aktivnosti za zavarovanje na občinski ravni, ki se je uresničilo leta 1990 z Odlokom o razglasitvi Krajinskega parka Strunjan (1990), izpeljali pa sta ga občini Izola in Piran, vsaka za svoj del. Leta 2004 je bila sprejeta enotna Uredba o Krajinskem parku Strunjan (2004), ki je zavarovanje povzdignila na državno raven in predvidela tudi upravljanje območja. To se je dejansko uresničilo z ustanovitvijo Javnega zavoda Krajinski park Strunjan, v katerem je danes šest zaposlenih. Izpeljali so številne projekte, v obnovljenih solinskih hiškah uredili zgleden interpretativni center in vzpostavili dobre povezave s številnimi deležniki, predvsem z domačini in ribiči. Urejene so sprehajalne in učne poti, urejata se parkirni režim in sidranje na morju. Izvajajo se vodeni ogledi, usposobljeni in ustrezno pooblašteni naravovarstveni nadzorniki bdijo nad upoštevanjem varstvenega režima. Povezujejo se s sosednjimi domačimi območji in zavarovanimi zunaj meja Slovenije. Naloge izvajajo v skladu s sprejetim načrtom upravljanja. Strunjan je ostal in postal krajinski park skladno z definicijo Zakona o ohranjanju narave (2004), saj se v njem kakovostno prepletata ustrezna človeška dejavnosti in ohranjena narava z veliko ekološko, biotsko in krajinsko vrednostjo.

Zazidalni načrt Strunjan 1981.

Strunjan 2022, še vedno pretežno nepozidan.

Predstavitev prve zloženke o Sečoveljskih solinah novinarjem leta 1998.

2.5 SEČOVELJSKE SOLINE OD PRVE ZGIBANKE DO OBNOVLJENIH HABITATOV

Po opustitvi tradicionalne solinarske dejavnosti, ko so se solinarji z družinami v toplem delu leta selili v solinske hiške, kjer so ročno obdelovali posamezna solna polja, gojili petolo in pridobivali snežno belo, daleč naokrog cenjeno sol, je kamnita bivališča solinarjev načel zob časa, polja pa so postala domovanje številnih redkih ptic in posebnih rastlin. Kakšna neposredna grožnja (razen občasnih zamisli o ureditvi elitnih turistični destinacij v kamnitih hiškah ali o tovarni soli) jim ni pretila, prepuščene so bile same sebi. V njih so potekali ornitološki tabori in v solinah se je dalo tudi prespati. Z avtomobilom si se lahko zapeljal vse do čelnega nasipa, se peš sprehodil po nasipih. Solinski nasipi so počasi popuščali in postopoma bi se ponovno izoblikoval estuarij reke Dragonje, katere naplavine je človek izkoristil, da jih je lahko ustvaril. Prvič so bile Sečoveljske soline zavarovane leta že 1990 (Odlok o razglasitvi Krajinskega parka Sečoveljske soline, 1990) v »paketu« z drugimi območji in odloki občine Piran³. A zavarovane so bile predvsem na papirju. Bile so v lasti HP Droga, TOZD Soline (HP – hrana in pijača, TOZD – temeljna organizacija združenega dela), ki je kasneje postala tudi upravljavec krajinskega parka, vendar pravo upravljanje, v smislu varstva narave, nekako ni steklo. MZVNKD je takrat velikokrat prevzemal upravljavsko vlogo. Tako smo leta 1996 izdali prvo zloženko o krajinskem parku. Ob njeni izdaji smo samostojno organizirali in izpeljali novinarsko konferenco sredi solin, vključno s pogostitvijo. Kaj pomeni kratica PR, takrat še niti nismo vedeli. Večkrat smo v soline popeljali tudi kakšno skupino, interventno smo reševali problematiko poškodovanih nasipov in kršitve varstvenega režima ter spremljali uspevanje navadnega hijacinta na letališču. Vseskozi smo opozarjali, da mora tako dragoceno območje

3 Odlok o razglasitvi Krajinskega parka Sečoveljske soline (1990) se je sprejel hkrati z Odlokom o razglasitvi posameznih naravnih spomenikov in spomenikov oblikovane narave v občini Piran (1990) (Jezeri v Fiesi, Rt Madona v Piranu, Grič Stena v dolini reke Dragonje, Park pred hotelom Palace v Portorožu in Reka Dragonja s pritoki) in Odlokom o razglasitvi Krajinskega parka Strunjan (1990). Vsi so bili objavljeni v znamenitih Uradnih objavah Primorskih novic št. 5., 26. januarja 1990.

imeti svojega upravljavca, kar se je končno uresničilo s podpisom koncesijske pogodbe za 20-letno upravljanje med Ministrstvom za okolje, prostor in energijo ter Podjetjem Soline Pridelava soli, d. o. o., leta 2003 (SOLINE Pridelava soli, d. o. o., 2022). Zaposleni so bili prvi naravovarstveni nadzorniki, sprejeti načrti upravljanja, stekli so prvi projekti in obnovili so se habitati (projekt Saltworks). V soline se danes popeljemo z električnim vozilom, obiščemo lično obnovljeno prodajalno tipičnih izdelkov in se o njih seznanimo v centru za obiskovalce. V letu 2022 se sprejema že drugi načrt upravljanja krajinskega parka.

2.6 DRAGONJA OD AKUMULACIJE DO NATURE 2000

Zaradi izjemnega pomena spodnje doline Dragonje za kmetijstvo je bila v načrtih kmetijskega sektorja leta 1984 na reki Dragonji predvidena velika pregrada, ki bi zajela reko in poplavila velik del doline. Tako je leta 1985 MZVNKD prejel v oceno tehnično dokumentacijo za načrtovanje velikih hidro- in agrotehničnih posegov v dolini Dragonje. Naravovarstvenika MZVNKD Piran sta se nemudoma povezala z biološko stroko,⁴ ki je izvedla prvo sistematično raziskavo širše doline Dragonje in priskrbela ustrezne podatke za utemeljitev nesprejemljivosti velikih hidro- in agrotehničnih posegov v dolini. Na podlagi naravovarstvenih strokovnih argumentov je leta 1987 skupščina občine Koper zavrnila načrtovane posege, ki bi uničili celotno podobo doline Dragonje. MZVNKD je leta 1987 pripravil dokument z naslovom Dragonja: naravna in kulturna dediščina – smernice za načrtovanje posegov (MZVNKD, 1987). Tri leta kasneje je Skupščina občine Piran sprejela Odlok o razglasitvi posameznih naravnih spomenikov in spomenikov oblikovane narave v občini Piran (1990). V okviru zadnjega je reka Dragonja na območju občine Piran še danes razglašena za naravni spomenik. Občina Koper je v Dolgoročnem družbenem planu 1986–2000, Odloku o prostorskih ureditvenih pogojih v občini Koper (1988) ter v Spremembah in

Slap na Škrlinah.

4 Prirodoslovni muzej Slovenije je opravil inventarizacijo favne, Inštitut za biologijo Univerze E. Kardelja v Ljubljani inventarizacijo flore, Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine pa pregled nežive naravne dediščine.

dopolnitvah dolgoročnega družbenega plana občine Koper (1992) reko Dragonjo in njene pritoke opredelila za naravni spomenik, celotno porečje pa za kulturno krajino in naravno dediščino. V spremembah Dolgoročnega plana RS 1998 je bilo porečje Dragonje opredeljeno kot območje varovanja naravne in kulturne dediščine, in sicer kot krajinski park (Trampuš *et al.*, 2009). Slabo desetletje kasneje, leta 2001, je bila reka začasno zavarovana tudi na območju občine Koper, na osnovi odloka, ki ga je pripravila Območna enota Piran, ZRSVN (Odlok o začasnem ..., 2001). Občina je odlok še dvakrat podaljšala, veljati je prenehal leta 2006, saj določbe novega Zakona o ohranjanju narave (2004) niso več zagotavljale ustrezne pravne osnove občinam za trajno zavarovanje. Porečje Dragonje je danes delno vključeno v omrežje Natura 2000, kar je solidna varovalka za preprečevanje megalomanskih posegov. Posegov, ki bi jo lahko v celoti uničili. Vendar celotno porečje zasluži in potrebuje zavarovanje znotraj širšega zavarovanega območja. Za tovrstno zavarovanje je ZRSVN na pobudo resornega ministrstva že leta 2009 pripravil strokovne podlage za razglasitev krajinskega parka Dragonja (Trampuš *et al.*, 2009), vendar so obležale v predalu. Morda bomo tudi z njih nekega dne obrisali prah.

2.7 GOLIČ OD POLJA VETRNIH ELEKTRARN DO CVETOČIH TRAVNIKOV

Obsežne, izredno ohranjene in nefragmentirane travniške površine na planotah Goliča, Lipnika in Kavčiča, ki v času viška cvetenja spominjajo na intenzivne nasade cvetja ali bolj romantično rečeno na rajski vrt, se zaradi velike vetrovnosti nekoliko počasneje zaraščajo. Prav to dejstvo, ki jih ohranja v velikem obsegu, hkrati predstavlja njihovo prekletstvo. Elektro Primorska jih je namreč pred dvema desetletjema uvidela kot primerno lokacijo za postavitev vetrnih elektrarn, kar je naša služba opredelila kot nesprejemljivo (ZRSVN, 2002). Bitka se je nadaljevala na več predstavitvah »izredne priložnosti za domačine« v pod Goličem ležeči vasi Rakitovec, kraju na koncu Slovenije, ki je bil v preteklosti večkrat pozabljen od oblasti in prikrajšan za razvojne pridobitve. Upanja polni domačini so zelo podpirali zamisel o postavitvi vetrnic, ki so jih pobudniki prikazovali celo kot zeleni turizem, zato se je bilo zamisli težko

Obsežna travnišča Goličev brez vetrnih elektrarn.

zoperstaviti, posebej glede na dejstvo, da v rokah oziroma na papirju še nismo imeli Nature 2000. Intenzivna bitka se je bila tudi v medijih, na primer na soočenju s predstavnikom Elektra Primorska in takratnim državnim sekretarjem Radovanom Tavzesom (oddaja Izostritev, RTV SLO Koper Capodistria, oktober 2002). Vendar nismo klonili, saj smo se zavedali, da bi postavitev 40 vetrnih turbin v dveh vrstah, torej skupno 80, višine več deset metrov, na planoti Goličev (skupno ime za vse neporaščene vrhove na tem območju), kjer domuje en par planinskega orla od le dveh s celotnega Krasa, pomenila njihovo pogubo. Kmalu zatem je bila sprejeta Natura 2000. Interes je kasneje nekoliko zamrl, se preusmeril na Volovjo reber in se do pomladi 2022 ni zares ponovno prebudil. Želimo si, da se tudi nikoli več ne bi.

2.8 KRAŠKI ROB OD PREGONA VELIKE UHARICE DO NJENE VRNITVE

Visoke in strme, pozimi tople, razčlenjene in lahko dostopne skalne stene Kraškega roba so v 80. letih preteklega tisočletja odkrili alpinisti – plezalci, ki so jih preprosto navrtali za svoje potrebe, saj so bile idealne za plezanje (Česen, T. ustno na sestanku deležnikov zaradi problematike množičnega plezanja v Ospu, 13. 2. 2014). Pri tem niso razmišljali o njihovem lastništvu, še manj pa o tem, da so stene idealne tudi za veliko uharico. Ta jih ne potrebuje za rekreacijo, marveč za preživetje in so njeno edino mogoče prebivališče. Kmalu po začetku plezanja v Osapski udornici in nato Mišji peči se je velika uharica iz teh sten izselila, strah pred celodnevno prisotnostjo človeka v prostoru, kjer vzreja potomce, je bil prevelik. Poleg konfliktov med razmahom plezanja in ohranjanjem narave so se kmalu začeli tudi konflikti z domačini. MZVNKD jih je prvič pomagal reševati v 90. letih na ostrih soočenjih vseh vpletenih v vaških dvoranah. Prvi dogovorjeni kompromis je bil, da se za plezanje žrtvujejo stene zahodno od useka železnice pri Črnem Kalu. Za stene vzhodno od železniškega useka je bila sprejeta celoletna prepoved plezanja (Odredba o prepovedi ..., 1999). Februarja 2004 je bil nato sprejet nov Pravilnik o prepovedi vznemirjanja zavarovanih vrst ptic v naravnih skalnih apnenčastih stenah na območju Kraškega roba (2004), ki je temeljil na vrstah ptic iz dodatka II Bernske konvencije (velika uharica, sokol selec in puščavec). Veljati je prenehal leta 2007. Kljub temu je nekako v zavesti plezalcev obveljalo, da se v skrajno desnem delu velike stene ne pleza. To dejstvo in številne aktivnosti, povezovanje, komunikacija in sodelovanje v okviru čezmejnega projekta LIKE (Živeti na Kraškem robu, SLO-HR225, 2017–2020) so pripomogli k dejstvu, da se je konec leta 2019 ponovno slišalo guganje velike uharice v vasi Osp. Sama sem jo celo podnevi fotografirala na vrhu Velike stene, kar poleg posebnega doživetja za naravovarstvenika pomeni, da ptica steno ponovno uporablja. Po letih prizadevanj je situacija v Osapski dolini nekoliko boljša, saj je v Mišji peči urejeno parkirišče, postavljen je suhi WC, plezalci so nekoliko bolj ozaveščeni, dragoceni stepski travnik pod Babno steno je obdan z ograjo in prek njega poteka le ena pešpot. Pojavljajo pa se vedno novi problemi, v zadnjem času vezani predvsem na problem gorskega kolesarstva.

Zakaj Kraški rob še ni zavarovan? Prve zamisli o varovanju narave na Kraškem robu so prehiteli prve plezalce, saj segajo v daljno leto 1976, ko je Zavod Socialistične republike Slovenije za spomeniško varstvo (Peterlin ur., 1976) predlagal ožje zavarovano območje Črni Kal–Hrastovlje za botanični naravni spomenik. Predlagani zavarovani območji Kraški regijski park in naravni spomenik Kraški rob sta bili v 90. letih zapisani v takrat veljavnem

prostorskem planu Republike Slovenije (OdPSDP-A, 1999) ter sta veljali za obvezni republiški izhodišči. Predlog zavarovanja Kraškega roba v okviru krajinskega parka se pojavlja v posebnih strokovnih podlagah varovanja naravne in kulturne dediščine za spremembe in dopolnitve družbenega plana občine Koper iz leta 1991 (MZVNKD). Omenjen je tudi v naravovarstvenih smernicah za spremembe in dopolnitve prostorskih sestavin planskih dokumentov Mestne občine Koper iz leta 2001. ZRSVN je leta 2004, v okviru projekta LIFE – Nature (Ohranitev in varstvo ogroženih habitatov in vrst na območju Kraškega roba, 2002 – 2005), pripravil Strokovne podlage za opredelitev ukrepov varstva naravnih vrednot in ohranjanja biotske raznovrstnosti na območju Kraškega roba (Vidmar *et al.*, 2004), ki so predvidevale zavarovanje Kraškega roba in pogodbeno varstvo za nekatere najbolj ogrožene naravne vrednote. Leta 2012 smo na resorno ministrstvo posredovali strokovni predlog za uvedbo pogodbenega varstva naravne vrednote Osp – udornica (Vidmar *et al.*, 2012), ki pa žal ni doživel odziva. Študij, predlogov, strokovnih podlag in smernic na temo varovanja in zavarovanja Kraškega roba se je v 40 letih delovanja naravovarstvene službe nabralo več kot 20, njihov seznam hrani avtorica v osebnem arhivu. Čakajo na ustrezno politično voljo, finančno in kadrovsko zaledje, saj si ne želimo papirnatega zavarovanega območja. Medtem smo z domačini dosegli dobro sodelovanje, v nas vidijo zaveznike za ohranitev njihovih krajev in iz njihovih ust slišimo, da nam »zdaj že zaupajo«, kar je za nas veliko priznanje.

Velika uharica se je leta 2020 po več kot 20 letih vrnila v Osapsko udornico.

2.9 MORJE OD TRETJEGA POMOLA LUKE KOPER DO POMORSKEGA PROSTORSKEGA PLANA

Pred desetletjema načrtovani tretji pomol Luke Koper bi »zaprl« en del zaliva pred sv. Nikolajem in najverjetneje precej spremenil hidrološke razmere na območju slanega travnika med Sv. Katarino in avtokampom Adria Ankarani. Uničil bi tudi večjo površino podvodnih travnikov, povozil estuarija Rižane in Ankaranskega obrobnega kanala, pri čemer nadomestni habitatni za rastlinske in živalske vrste v tistih prvih načrtih niso bili predvideni. Zamisli o tretjem pomolu so niso uresničile in razvojni načrti pristanišča, opredeljeni v državnem prostorskem načrtu (DPN), so danes usklajeni z zahtevami naravovarstvene stroke. V DPN za koprsko pristanišče predpisujemo fazno izvajanje ukrepov, ureditev nadomestnega mokrišča ter rekonstrukcijo Ankaranskega obrobnega kanala z estuarijem. V ta namen bo vanj delno preusmerjena tudi Rižana. V preteklih letih smo aktivno sodelovali pri pripravi Pomorskega prostorskega plana. Ta je v skladu z evropsko direktivo o pomorskem prostorskem načrtovanju

prvi razvojni in strateški dokument, ki celovito obravnava morski in obrežni prostor ter predstavlja osnovo za izvajanje posegov in dejavnosti na morju. Slovenija se je prvič lotila prostorskega načrtovanja na morju, saj smo doslej dogajanje na morju obravnavali le v povezavi s kopnim. Lahko bi rekli, da je naša država končno zares spoznala, da ima morje, a ne samo za prosti čas, ampak da je to prav tako površina, na kateri je treba usmerjati dejavnosti in posege. Prav tako je bil Zavod aktiven tudi pri oblikovanju ukrepov Načrta upravljanja morskega okolja (prvič sprejet leta 2017 za šestletno obdobje), ki je ob Pomorskem prostorskem planu nedvomno ključen dokument za ustrežnejše ravnanje z morskimi in obrežnimi ekosistemi. Nedvomno so k oblikovanju drugačnega, bolj trajnostnega odnosa do morja in morskega obrežja z večdesetletnim opozarjanjem, ozaveščanjem javnosti in mednarodnim povezovanjem pomembno prispevale navedene in številne druge aktivnosti Območne enote Piran.

3 COKLA RAZVOJA ALI ZAVORA UNIČEVANJU NARAVE?

In kaj bi bilo, če nas ne bi bilo? Smo najmanjša območna enota po površini in številu zaposlenih, včasih tudi po dojemanju našega pomena. In vendar, če nas ne bi bilo, bi namesto obmorske divjine na Debelem rtiču stal plinski terminal ali v boljšem primeru tipsko turistično naselje z množičnim obiskom. Na Sv. Nikolaju bi se namesto slanega travnika bohotila marina in skozi jambore bi opazovali tretji pomol. Namesto Škocjanskega zatoka bi se raztezala še ena industrijsko-obrtna poslovna cona, prek katere bi potekala glavna vpadnica v mesto Koper. V Strunjanu bi bil del naravne obale urbaniziran in danes obdelane kulturne terase bi zasedale turistične hiške. Sečoveljske soline bi obsegale eno samo veliko močvirje, poraslo s trstičjem. Pestrost habitatov in vrst bi bila manjša in morda bi sol pridobivali industrijsko. Velik del doline Dragonje bi bil poplavljen in v njej bi povsod intenzivno kmetovali. Na oddaljenih grebenih Goliča bi se v dnevih, ko burja ni premočna, namesto orlovih kril vrtela ogromna kovinska, namesto planinskih poti pa bi bile nanj speljane asfaltirane dostopne ceste in zgrajene transformatorske postaje. Na Kraškem robu ne bi nikjer več slišali velike uharice in morje bi bilo samo obsežna modra površina, na kateri se počne bolj ali manj vse. Velikokrat slišimo, da smo naravovarstveniki cokla razvoja. Zaviramo nekatere smeje in drzne razvojne projekte, predvsem zaradi ptičev in rožic. Spomladi leta 2020, v času zaprtja države zaradi pandemije, so nekateri prvič občutili pomen ohranjene narave. Tudi marsikateri gospodarstvenik in zagovornik razvoja za vsako ceno. Nekateri so se pomena ohranjene narave zavedali že prej, za nekatere pa bomo kljub vsemu še vedno ostali cokla razvoja. Zanj jih je, po mojem mnenju, vse manj in manj.

4 ZAKLJUČEK ALI KAJ NAS ČAKA

Še pred letom dni so se na območju obsežnih kraških travišč, tokrat na Rakitovskem krasu, pojavile zamisli o sončnih elektrarnah. Na delovne mize sicer nismo dobili konkretnih načrtov, svoje mnenje smo podali le prek medijev. Prav tako smo prek medijev izvedeli, da je v skladu z naravovarstvenim stališčem tovrstni interes zamrl. Trenutno upamo, da je zgodba s tem končana. Nedavno smo podali predhodne smernice k programski zasnovi za območje priobalnega pasu Koper–Izola, v kateri so številne načrtovane ploščadi za kopanje in podobni

objekti, ki bi zagotovo poslabšali svetlobne razmere za uspevanje morskih travnikov. Pravkar ocenjujemo verjetnost pomembnejših vplivov občinskega podrobnega prostorskega načrta za priobalni pas Izola–Koper na okolje, pri čemer poskušamo obvarovati predvsem edini podmorski travnik pozejdonovke v Tržaškem zalivu, ostale morske habitatne tipe in drevored pinij. Obmorskim klifom grozijo zamisli o terasastih hotelih tik nad morjem in v nestabilne klife vgrajenih garažnih hišah za tisoče avtomobilov. Nekatera zavarovana morska območja še vedno nimajo upravljavca, zato interventno ukrepamo v primerih izgubljenih označevalnih plovk. Občasno se pojavijo z varstvenimi režimi neusklajene zamisli občinskih veljakov, ki si želijo umestiti kolesarske, sprehajalne in druge poti iz občestnega prostora v občutljivo območje solinskih polj. Tudi na zavarovanih območjih z dolgoletno tradicijo, kot so Sečoveljske soline, moramo vlagati veliko energije, da ohranimo nedotaknjene solinske nasipe in redke rastline, ki uspevajo na območju aerodroma. Stanje v porečju Dragonje še zdaleč ni idealno, neprestano lovimo ravnotežje med za kmetijstvo nezaželenimi posledicami poplavljanja reke in ohranjanjem naravnih brežin v zgornjem in srednjem toku. V okviru projektov iščemo rešitve za izginjanje travišč zaradi zaraščanja nekoč obdelane doline. Zavedamo se, da bi trajno rešitev prineslo le širše zavarovanje porečja. Tudi na Kraškem robu smo z nedavno zaključenim projektom, ki je podal smernice za razvoj rekreacije, le korak bliže zelenemu stanju, to je zavarovanju območja. Ob vsakodnevnem rednem delu, ko porabimo malodane ves razpoložljivi čas za pisanje naraščajočega števila strokovnih mnenj, soglasij, smernic in presoj ter ocenjevanja vplivov, bo vse grožnje naravi težko obvladati. A naša pregovorno majhna območna enota ni šibka, sestavljamo jo vztrajni in neustrašni strokovnjaki in ne nameravamo se predati. Pripravljeni smo na obrambo naslednjih, najmanj devetih zalogajev.

5 VIRI

1. Biščak, D., Guštin, B., Križan, B., Ravnik, M., Sodnik, A. in Turk R., 1988. *Posebne strokovne podlage in smernice za varstvo naravne in kulturne dediščine za izdelavo Prostorskih ureditvenih pogojev za območje Strunjana – planska enota ZT 1/5*. Piran: Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran.
2. Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran (MZVNKD), 1987. *Dragonja: naravna in kulturna dediščina – smernice za načrtovanje posegov*. Piran: Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran.
3. *Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih v občini Koper*, 1988. Uradne objave Primorskih novic, št. 19/88.
4. *Odlok o razglasitvi krajinskega parka Sečoveljske soline*, 1990. Uradne objave Primorskih novic, št. 5/90.
5. *Odlok o razglasitvi krajinskega parka Strunjan*, 1990. Uradne objave Primorskih novic, št. 3/90 in 5/90.
6. *Odlok o razglasitvi naravnega spomenika Debeli rtič*, 1991. Uradne objave Primorskih novic, št. 33/91.
7. *Odlok o razglasitvi posameznih naravnih spomenikov in spomenikov oblikovane narave v Občini Piran*, 1990. Uradne objave Primorskih novic, št. 5/90.

8. *Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana Republike Slovenije (OdPSDP-A)*, 1999. Uradni list RS, št. 11/99.
9. *Odlok o začasnem zavarovanju reke Dragonje s pritoki*, 2001. Uradne objave Primorskih novic, št. 22/01.
10. *Odredba o prepovedi vznemirjanja zavarovanih vrst ptic na stenah na območju Kraškega roba*, 1999. Uradni list RS, št. 22/99, 39/00, 38/01.
11. Peterlin, S. ur., 1976. *Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije: stanje leta 1975*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo.
12. *Pravilnik o prepovedi vznemirjanja zavarovanih vrst ptic v naravnih skalnih apnenčastih stenah na območju Kraškega roba*, 2004. Uradni list RS, št. 16/04.
13. SOLINE Pridelava soli, d. o. o., 2022. *Zgodovina*. Dostopno na: <https://www.soline.si/solinarstvo/zgodovina> [29.1.2022].
14. *Spremembe in dopolnitve dolgoročnega družbenega plana občine Koper*, 1992. Uradne objave Primorskih novic, št. 9/92.
15. Trampuš, T., Zega, M., Turk, R. in Vidmar, B., 2009. *Strokovni predlog za zavarovanje Krajinskega parka Dragonja*. Piran: Zavod RS za varstvo narave – Območna enota Piran.
16. Turk, R. (2022). *Zgodovina območne enote Piran, današnjega zavoda za varstvo narave*. (osebni vir, 2. 2. 2022).
17. *Uredba o krajinskem parku Strunjan*, 2004. Uradni list RS, št. 107/04 in 114/04.
18. Vidmar, B., 2011. *Strokovne podlage za sprejem vladne uredbe za zavarovanje naravnega rezervata Debelega rtiča*. Izola: Zavod RS za varstvo narave – Območna enota Piran.
19. Vidmar, B., Turk, R. in Trampuš, T., 2004. *Strokovne podlage za opredelitev ukrepov varstva naravnih vrednot in ohranjanja biotske raznovrstnosti na območju Kraškega roba*. Piran: Zavod RS za varstvo narave – Območna enota Piran.
20. Vidmar, B., Turk, R. in Trampuš, T., 2012. *Strokovni predlog za uvedbo pogodbenega varstva naravne vrednote Osp – udornica*. Izola: Zavod RS za varstvo narave – Območna enota Piran.
21. *Zakon o naravnem rezervatu Škocjanski zatok (ZNRŠZ)*, 1998. Uradni list RS, št. 20/98.
22. *Zakon o ohranjanju narave (ZON)*, 2004. Uradni list RS, št. 96/04 – ZON-UPB2 in 61/06 – Zdru-1.
23. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave (ZRSVN), 2002. *Naravovarstvene smernice za predlog delnih sprememb in dopolnitev prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana Republike Slovenije (1986–2000) št. 0-II-191/1-O-02/MB*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo narave.

Fotografije: Barbara Vidmar in arhiv ZRSVN

---

mag. Barbara VIDMAR
Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Piran
Trg Etbina Kristana 1
6310 Izola
barbara.vidmar@zrsvn.si

PREGLED DVAJSETIH LET DELA ODSEKA ZA BIOTSKO RAZNOVRSTNOST ZAVODA RS ZA VARSTVO NARAVE

REVIEW OF TWENTY YEARS OF WORK OF THE BIODIVERSITY SECTION OF THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION

mag. Martina KAČIČNIK JANČAR, mag. Matej PETKOVŠEK, mag. Mateja ŽVIKART

1 UVOD

Zakon o ohranjanju narave (ZON, 1999), sprejet sredi leta 1999, je v slovenskem naravovarstvu pomembno poudaril varovanje biotske raznovrstnosti. Postavljena sta bila dva stebra varstva: biotska raznovrstnost in naravne vrednote. Biotska raznovrstnost je z ekološko pomembnimi območji in z območji Natura 2000 dobila nov tip območnega varstva. Vrsto varstvo je bilo z uredbama o zavarovanih prostoživečih živalskih in rastlinskih vrstah (Uredba o zavarovanih ..., 2004) natančneje pravno urejeno. Začela se je vzpostavljati tudi regulacija mednarodne trgovine z ogroženimi vrstami, ki jo ureja konvencija CITES (MKTZOR, 1999). Da bi bili vsem tem novim nalogam kos, se je v osrednji enoti Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave (v nadaljevanju: ZRSVN) že kmalu po ustanovitvi izoblikovala majhna interna delovna skupina »za živo naravo«. Naloge skupine so bile razvojne, metodološke, povezovalne, komunikacijske, izobraževalne. V skupini so se kalili ideje in načrti o integraciji mednarodnih konvencij, evropskih direktiv in slovenske zakonodaje v operativno ohranjanja biotske raznovrstnosti. Skrbeli smo za zagotavljanje skladnosti metod strokovnega dela, pripravo podatkov in razvoj pripomočkov za delo. Z leti in razvojem področja varstva biotske raznovrstnosti so naloge skupine postajale vse številčnejše. Skupina se je leta 2009 preimenovala v Odsek za biotsko raznovrstnost (v nadaljevanju sta skupina za živo naravo in Odsek za biotsko raznovrstnost enotno poimenovana kot Odsek za BR). Kadrovske okrepitve žal niso sledile novim nalogam. Leta 2022 Odsek za BR še vedno šteje le štiri zaposlene iz naslova javne službe. Vse večji del nalog javne službe pokrivamo s projektnimi kadri. Odsek za BR je v svojem 20-letnem delovanju sam in v sodelovanju z drugimi organizacijskimi enotami ZRSVN, s Skupino za floro in favno, ki jo tudi koordinira, Sektorjem za ohranjanje narave na Ministrstvu za okolje in prostor (v nadaljevanju: ministrstvo), z Agencijo Republike Slovenije za okolje (v nadaljevanju: ARSO) ter s strokovnjaki in z raziskovalci drugih sektorjev in ustanov opravil vrsto najrazličnejših nalog. V nadaljevanju podajamo pregled najpomembnejših poudarkov našega dela v okviru javne službe po delovnih področjih. Navajamo tudi projekte, ki smo jih vodili oziroma v njih sodelovali z obsežnejšimi nalogami.

2 VRSTNO VARSTVO

Vrstno varstvo v Sloveniji je vezano tako na varstvo avtohtonih vrst kot tudi na varstvo mednarodno ogroženih. ZRSVN je leta 2003 prevzel funkcijo strokovnega organa, odgovor-

nega za izvajanje nalog konvencije CITES v Sloveniji. Naloge so bile leta 2004 podrobneje opredeljene v Uredbi o ravnanjih in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami (2004). Opravljamo jih v Odseku za BR in obsegajo predvsem:

- pripravo strokovnih mnenj o vplivu uvoza, izvoza, ponovnega izvoza in vnosa iz morja na stanje ohranjenosti vrst v naravi;
- strokovno determinacijo zadržanih osebkov;
- pripravo strokovnih mnenj o ravnanju z zaseženimi ali odvzetimi osebkami.

Uvajanje novega področja dela je poleg samoizobraževanja zahtevalo tudi izobraževanje zaposlenih na carini in policiji ter tudi potnikov, zbirateljev, trgovcev in predstavnikov modne industrije o novih pravilih trgovanja z ogroženimi vrstami. Vzpostavili smo mrežo zunanjih strokovnih sodelavcev, ki so nam pomagali prepoznavati eksotične vrste. Kompleksnejša mnenja zahtevajo od nas tudi mednarodno sodelovanje s strokovnimi organi za izvajanje konvencije CITES drugih držav. Aktivni smo v delovni skupini *Scientific Review Group* konvencije CITES.

Slovenci z ogroženimi vrstami ne le trgujejo, ampak jih tudi gojijo. V Sloveniji imamo eno največjih rej ogroženih želv v Evropi. Odsek za BR pripravlja mnenja o sprejemljivosti gojitev in zadrževanja ogroženih vrst. Nadzor komercialnih gojitev je pri tem posebej zahtevna naloga. Čas, ki ga lahko namenimo vsebinam, povezanim s konvencijo CITES in z Uredbo o ravnanjih in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami, pokriva le minimalne strokovno upravne naloge. To se še posebej jasno pokaže, ko se udeležimo konferenc in strokovnih odborov pogodbenc konvencije.

Na podlagi uredb o zavarovanju prostoživečih vrst rastlin in živali Odsek za BR pripravlja oziroma koordinira pripravo nekaj deset strokovnih mnenj in pisnih stališč letno (glej tudi Vrčec, 2010). Med zahtevnejša sodijo pisna stališča o odvzemu velikih zveri. Sodelovali smo tako v strokovni kot tudi delovni skupini za podporo pri načrtovanju upravljanja velikih zveri, ki ju je vodilo ministrstvo. Vključujemo se v pripravo strategij in akcijskih načrtov za upravljanje populacij velikih zveri.

Poleg navedenih stalnih nalog se zaradi kadrovskih omejitev lahko posvetimo le posameznim problemom s področja vrstnega varstva. Tako smo v letih:

- 2008–2010 sodelovali pri pripravi rdečega seznama gliv (glej tudi Logar, 2012);
- 2021 pripravili projektno nalogo za obnovitev rdečih seznamov rastlinskih in živalskih vrst;
- 2006 pripravili projektno nalogo na temo plašenja oz. odganjanja krokarja s kmetijskih površin;
- 2008–2011 sodelovali pri reševanju problematike, povezane s kormorani in z ribami; koordinirali smo interdisciplinarno delovno skupino za pripravo akcijskega načrta za varstvo zavarovanih vrst rib in pripravili strokovne podlage za akcijski načrt;
- 2013 smo se odzvali na pobude za širitev seznama lovnih vrst z ogroženimi in zavarovanimi vrstami;

- 2014 smo sodelovali v skupini za razjasnitev posledic vnosa tujerodne ose *Torymus sinensis* v naravno okolje za zatiranje kostanjeve šiškariče;
- 2019 smo skupaj z območno enoto Novo mesto pripravili strokovne podlage za reševanje problemov, izhajajočih iz naraščanja populacije bobra.

Kot strokovna podpora ministrstvom se vključujemo v spremembe zakonodaje na področju varstva vrst. S spremembo Uredbe o zavarovanih prostoživečih živalskih vrstah v letu 2016 je ZRSVN dobil novo nalogo, in sicer pripravo mnenj o smiselnosti in ustreznosti doselitve domorodnih živalskih vrst. Odsek za BR je leta 2017 pripravil usmeritve za poenoteni pristop k reševanju vlog za doselitev domorodnih živali.

3 VARSTVO HABITATNIH TIPOV

Kartiranje habitatnih tipov je bilo ena izmed nalog, ki je po začetnem razvoju na ministrstvu in Arsu prešla na Odsek za BR. Izpisali smo metodologijo terenskega kartiranja. Letno smo glede na razpoložljiva sredstva na ministrstvu izbrali območja kartiranja in pripravili projektno nalogo za javno naročilo, ki ga je izvedlo ministrstvo. Nove podatke kartiranja habitatnih tipov smo tehnično in vsebinsko pregledali ter jih pripravili za vnos v Naravovarstveni atlas in na spletno stran ZRSVN, kjer so dostopni strokovnjakom in širši javnosti. V letih 2010–2012 smo koordinirali revizijo tipologije habitatnih tipov.

Po letu 2020 so nam projektna sredstva LIFE-IP NATURA.SI in podnebne sklada omogočila sodelovanje z raziskovalci na področju daljinskega zaznavanja. Narejen je bil prvi korak razvoja metodologije daljinskega zaznavanja intenzivnih in ekstenzivnih travnišč iz satelitskih podatkov. Upamo, da bomo pridobili dodatna sredstva za nadaljnji razvoj in s podatki podprli izvajanje ukrepov prilagojenih kmetijskih praks, ki prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti v okviru skupne kmetijske politike, ter tudi druga področja dela ZRSVN. Na podlagi podatkov laserskega skeniranja sta bili razviti metoda in izvedba kartiranja lesnih elementov krajine z daljinskim zaznavanjem. Metoda daljinskega zajema podatkov je dovolj natančna, da jo bo mogoče uporabiti za spremljanje stanja lesnih elementov krajine tudi v prihodnje.

4 VZPOSTAVITEV EKOLOŠKO POMEMBNIH OBMOČIJ IN OBMOČIJ NATURA 2000

Odsek za BR se je v postopke določitve ekološko pomembnih območij in območij Natura 2000 začel vključevati leta 2004. Pri ekološko pomembnih območjih je koordiniral dopolnjevanje podatkov, izris meje po digitalnem katastru in usklajevanje meje z mejo območij Natura 2000 (tudi po spremembah območij Natura 2000 v letih 2013 in 2016). Pripravil je tudi način oblikovanja kod območij ter sodeloval pri njihovem poimenovanju ter določitvi kratkih oznak.

Prvi določitvi območij Natura 2000, za katero je poskrbela predvsem delovna skupina ministrstva, je sledil proces dopolnjevanja omrežja. Ta je bil dolgotrajnejši ter časovno in kadrovskega mnogo zahtevnejši kot določitev ekološko pomembnih območij, zato je kar nekaj

let zahteval večino našega časa. Začelo se je leta 2004 s prevzemom vodenja podatkov o Naturi 2000 v obliki standardnega obrazca (SDF), ki ga je predpisala Evropska komisija. SDF smo skozi leta spreminjali tako vsebinsko kot tudi tehnično:

- 2004 – čiščenje napak, vnos novih vsebin in posodabljanje obrazca z novimi zahtevami Evropske komisije;
- 2009 – prehod iz analogne (papirne) oblike v digitalno SDF;
- 2012 – revizija podatkovne strukture pri Evropski komisiji – prenos podatkov;
- 2013 – dopolnitev z vpisom, izbrisom in s spremembami podatkov o vrstah in habitatnih tipih na obstoječih in novih območjih Natura 2000 zaradi spremembe uredbe;
- 2016 – dopolnitev z vpisom, izbrisom in s spremembami podatkov o vrstah in habitatnih tipih na obstoječih in novih območjih Natura 2000 zaradi spremembe uredbe;
- 2018 – popravki zaradi spremembe državne meje po arbitražni odločitvi;
- 2020 – popravki zaradi novega znanja ali tehničnih napak ter obsežnejše spremembe zaradi sprememb stanja v naravi.

Materija za spremembe SDF je nastajala na biogeografskih seminarjih (podrobnejši opis v Petkovšek, 2015). Evropska komisija je z biogeografskimi seminarji preverjala zadostnost vključenosti vrst in habitatnih tipov v omrežje Natura 2000 leta 2005 (alpska biogeografska regija), 2006 (celinska biogeografska regija) in 2010 (morska mediteranska regija). Odsek za BR je tesno sodeloval z ministrstvom pri pripravah na seminarje in se zadnjih dveh tudi udeležil. Sledili sta koordinacija strokovnjakov in priprava obsežnih gradiv z obrazložitvijo vseh predlaganih sprememb za spremembo Uredbe o območjih Natura 2000 (Uredba o posebnih ..., 2004), ki je bila izvedena leta 2013. Pri tem smo obravnavali tudi prek 500 mnenj in pobud občin ter sektorjev, ki so jih ti podali na predlog sprememb uredbe v procesu javne razgrnitve. Posebej nam je v spominu ostalo tudi obsežno delo na grafičnem sloju območij Natura 2000. Potrebna je bila res izjemna potrpežljivost, da smo pregledali in z naravnimi mejami uskladili okrog 14.000 km meje območij Natura 2000. Popravki meje leta 2018, po arbitražni odločitvi o spremembi državne meje, so bili v primerjavi s tem le še majčkena naloga.

Leta 2014 smo koordinirali ekipo sodelavcev zavoda, ki je suvereno izvedla strokovni del bilateralnega biogeografskega seminarja za celinsko in alpsko biogeografsko regijo. Sledil je drugi krog priprave strokovnega predloga za naslednjo spremembo Uredbe o območjih Natura 2000. Zbrali smo obstoječe podatke o prisotnosti vrst in habitatnih tipov ter vodili posvetovanja s strokovnjaki. Odsek za BR je nudil tudi strokovno podporo ministrstvu v medsektorskem usklajevanju. Leta 2016 smo sodelovali na še enem biogeografskem seminarju za morsko mediteransko regijo.

Leta 2005 smo začeli pripravljati tudi pripomočke za delo sodelavcev. Pripravili smo nabor podatkov o ekoloških zahtevah kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov ter koordinirali pripravo varstvenih usmeritev za njihovo varstvo. Grafični podatki strokovnih podlag za določitev omrežja Natura 2000 niso zadoščali za vsakodnevno delo. Pripravili smo metodologijo izrisa con vrst in habitatnih tipov (podrobnejši opis v Petkovšek, 2007). Z razvojem

in zaradi potreb izvajanja operativnih nalog smo metodo izdelave con dopolnjevali. Večje spremembe con smo zaradi dodatnih virov lahko naredili v okviru LIFE projektov SI NATURA 2000 MANAGEMENT in LIFE-IP NATURA.SI. Odsek za BR je tako razvil metode in koordiniral Skupino za floro in favno pri naslednjih nalogah:

- 2005–2006 – izris prvih 1500 con vrst in habitatnih tipov;
- 2007–2010 – dopolnjevanje in popravki con na podlagi novih terenskih podatkov;
- 2014 – posodobljena metodologija s podrobnimi navodili za izris con, novi tipi con (cona strukture, cona širitve), pri vseh conah opredeljene kvaliteta, spremembe in dopolnitve zaradi spremembe uredbe o območjih Natura 2000 (2590 novih poligonov);
- 2015–2018 – dopolnjevanje in popravki con na podlagi novih terenskih podatkov in druge vsebinske spremembe Uredbe o območjih Natura 2000;
- 2020–2021 – dopolnjena metodologija, izris 1184 referenčnih con, revizija vseh con vrst in habitatnih tipov ter con struktur (1339 novih poligonov).

5 UPRAVLJANJE OBMOČIJ NATURA 2000

Šele z izzvanevanjem nalog, povezanih z dopolnitvijo razglasitve območij Natura 2000, se je sprostil čas za obsežnejše delo na novem delovnem področju, to je upravljanju območij Natura 2000. V pripravo prvega Programa upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2007–2013 (Operativni program..., 2007), ki ga je oblikovalo ministrstvo, smo bili vključeni le s sodelovanjem na usklajevalnih sestankih. Drugi Program upravljanja območij Natura 2000 2015–2020 (2015) se je pripravil v letih 2013–2015 v okviru LIFE projekta SI NATURA 2000 MANAGEMENT. Strokovne naloge priprave je že v celoti prevzel ZRSVN. Popolnoma smo prenovili varstvene cilje. V sodelovanju s sodelavci Skupine za floro in favno smo izvedli 75 strokovnih delavnic z zunanjimi strokovnjaki za različne skupine rastlin, živali in habitatnih tipov. Za vsako vrsto in habitatni tip na vsakem območju Natura 2000 smo pripravili podrobnejše varstvene cilje in ukrepe varstva, kar je pomenilo več kot 15.000 zapisov v prilogi programa. Sodelovali smo tudi pri nadaljnjih 25 delavnicah medsektorskega usklajevanja in nudili strokovno podporo ministrstvu pri sprejemanju dokumenta. Tudi koordinacija strokovnega dela priprave tretjega programa upravljanja območij Natura 2000, ki poteka v okviru projekta LIFE-IP NATURA.SI, je naloga Odseka za BR. Poleg vsebin, ki jih vsebuje že drugi program in jih je bilo treba ponovno preveriti s strokovnjaki, je bistvena novost tretjega programa določitev referenčnih vrednosti velikosti populacij ter površine habitatov vrst in habitatnih tipov, kjer je bilo to mogoče. Timsko delavniško delo je krepko zaznamovala epidemija covid. Odsek za BR je oral ledino pri prehodu na delo na daljavo, saj smo na ta način uspešno izvedli več kot sto delavnic.

Odsek za BR poleg programiranja upravljanja območij Natura 2000 pokriva tudi sistemske naloge upravljanja območij Natura 2000 na kmetijskih zemljiščih. Leta 2008 smo dobili prvo sodelavko za to področje. Na Evropski ravni smo postali člani Strokovne skupine za upravljanje območij Natura 2000 ter strokovne podskupine, ki se ukvarja z upravljanjem kmetijskih zemljišč na območjih Natura 2000. Na državni ravni so bili narejeni prvi koraki k rednemu sodelovanju z ministrstvom, ki je pokrivalo kmetijstvo (v nadaljevanju: MKGP),

in s Kmetijsko gozdarsko zbornico Slovenije. Kmalu smo spoznali, da le s formalnim delovanjem v okviru priprave programskih dokumentov kmetijskega sektorja varstvu narave na kmetijskih zemljiščih ne bomo zmogli zagotoviti ustreznega mesta. Poglobili smo se v sektorsko zakonodajo, zbirali informacije, spoznavali posamezna področja in instrumente delovanja kmetijskega sektorja. Prehodili smo pot od »neke nezaželene organizacije« do upoštevanega strokovnega sogovornika. Odsek za BR ima člana v različnih delovnih skupinah MKGP in podpira Ministrstvo za okolje in prostor pri strokovnih in zakonodajnih vsebinah, vezanih na kmetijsko kulturno krajino.

V posameznih programskih obdobjih nam je uspelo:

2007–2013

- Postati član Nadzornega odbora za Operativni program razvoja podeželja (v nadaljevanju: PRP) kjer aktivno delujemo še danes.
- Postati član Nadzornega odbora za Operativni program razvoja ribištva.
- Pripraviti utemeljitve in podatke za uvedbo ukrepa »Natura 2000 plačila«, ki naj bi se izvajal v okviru PRP 2014–2020, ter utemeljitve za potrebe uredbe ozelenitve prvega stebra PRP, v okviru katerih je bila pripravljena tudi projektna naloga za digitalizacijo mejic in analizo območij Natura 2000.
- Redno spremljati izvajanje naravovarstvenih ukrepov (Žvikart, 2010) in jasno opozoriti, da splošni kmetijsko okoljski ukrep izpodriva izvajanje ter učinke zahtevnejših naravovarstvenih kmetijsko okoljskih ukrepov.

2014–2022

- Ohraniti vse naravovarstvene ukrepe v PRP ter jih vsebinsko in izvedbeno še dopolniti.
- Pripraviti strokovna izhodišča za določitev območij z okoljsko občutljivim trajnim travinjem, ki se ga ne sme spreminjati.
- Pripraviti strokovni predlog in vključiti krajinske značilnosti v zahteve navzkrižne skladnosti.
- Vključiti obvladovanje invazivnih tujerodnih rastlin med zahteve navzkrižne skladnosti.
- Rajonizirati ukrep za ohranjanje vrstno bogatih travnikov (HAB) in tako doseči večjo ciljnost izvajanja. En datum košnje, ki je veljal za vso Slovenijo, je bil glede na fenološke in regionalne značilnosti spremenjen v pet datumov s pripadajočimi območji izvajanja.
- Zvišati plačila za izvajanje prilagojenih kmetijskih praks KOPOP ukrepov HAB, MET, VTR in STE.
- Redno spremljati izvajanje naravovarstvenih ukrepov in se nemudoma odzvati na reševanje težav. Sodelovali smo pri ukinitvi nekaterih administrativnih bremen pri izvajanju naravovarstvenih ukrepov. Poskrbeli smo, da spremembe splošnih ukrepov niso bile izvedene v škodo naravovarstvenih ukrepov.
- Zagotoviti, da so vsebine varstva narave ustrezno predstavljene v okviru obveznih predhodnih usposabljanj za kmete, ki izvajajo ukrepe KOPOP.

- Vzpostaviti dogovor o sodelovanju s KGZS, da so vsebine varstva narave postale tudi del rednih vsakoletnih usposabljanj kmetijskih svetovalcev.
- Nuditi podporo javni službi kmetijskega svetovanja pri promociji ciljnih naravovarstvenih ukrepov KOPOP ter promocijske aktivnosti povezati in izvajati tudi prek vsebinsko navezujočih projektov.
- Vzpostaviti interno zavodsko skupino za kmetijstvo.
- V okviru projekta LIFE TO GRASSLANDS razvijati rezultatski pristop izvajanja ukrepa KOPOP (Žvikart in Debeljak, 2019).
- S partnerji projekta Preizkus dvostopenjskega izvajanja ukrepa VTR smo v letih 2019–2020 izvedli celovito prenovo in preoblikovanje ukrepa za ohranjanje ptic vlažnih travnikov v delno rezultatski ukrep. Ukrep nam je uspelo v izvajanje uvesti že v letu 2022.
- Pripraviti različne analize (npr. Erjavec, 2019) in dokument Revizija ukrepov SKP 2014–2020 ter predloge za spremembe za SKP po 2020, ki so izhodišče za pripravo ukrepov v novem programskem obdobju.

2023–2027

- Pripraviti in v (še potekajoči) proces sprejemanja Strateškega načrta skupne kmetijske politike 2023–2027 vključiti naravovarstvene smernice.
- Skupaj s strokovnjaki za vrste in s kmetijskimi svetovalci v okviru projekta LIFE-IP NATURA.SI podrobno pregledati in dopolniti obstoječe ukrepe skupne kmetijske politike ter predlagati nove, ki so pomembni za varstvo narave. Nabor naravovarstvenih KOPOP ukrepov dopolniti še s štirimi dodatnimi ukrepi: Mokrotni travniški habitati, Ohranjanje mokrišč in barij, Suhi kraški travniki in pašniki (razvit v ESRR projektu ZA KRAS), Obvladovanje invazivnih tujerodnih rastlinskih vrst.
- Opozoriti na ključen pomen nekaterih definicij (npr. aktivni kmet) in pogojev (npr. minimalna površina), ki morajo biti določene na način, da so do finančnih nadomestil in izvajanja ukrepov upravičeni vsi kmetje, ki kmetujejo na naravovarstveno pomembnih območjih.
- Vsebinsko revidirati obstoječi ukrep KOPOP za varstvo grbinastih travnikov (GRB) ter pripraviti nov grafični sloj potencialnega vpisa na podlagi terenskega kartiranja s sredstvi LIFE-IP NATURA.SI.
- Sodelovati pri vključevanju neproizvodnih površin (npr. mejic) v sistem ukrepov kmetijske politike kot upravičenih površin.
- Sodelovati pri zvišanju standardov varovanja mokrišč in barij v okviru Pogojenosti.
- Povečati območje okoljsko občutljivega trajnega travinja (OOTT) v okviru Pogojenosti.
- Pripraviti predlog za dopolnitev zahtev različnih standardov v okviru Pogojenosti zlasti glede prepovedi uporabe digestata na območju življenjskega prostora proteusa, dopolnitve seznama invazivnih tujerodnih rastlin, za katere je potrebno omejevanje, prepovedi gojenja energetske rastline znotraj območij Natura 2000, prepovedi gojenja kulturnih rastlin z invazivnim potencialom ter prepoved napajanja živine direktno ob vodotokih.

- Sodelovati pri vsebinskem oblikovanju Sheme za podnebje in okolje (SOPO).
- Sodelovati pri uveljavitvi ukrepa Natura 2000 plačila.
- Pripraviti predloge o sistemski ureditvi sodelovanja naravovarstvene in kmetijske službe.

6 SPREMLJANJE STANJA BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI IN POROČANJE

Spremljanje stanja biotske raznovrstnosti je naloga, ki jo ZRSVN določa Zakon o ohranjanju narave. Zaradi pomanjkanja virov je bilo doslej spremljanje stanja osredotočeno zlasti na omrežje Natura 2000. Odsek za BR v okviru te naloge od leta 2008 za ministrstvo pripravlja projektne naloge za izvedbo monitoringa izbranih vrst. Letno zbere podatke monitoringov in drugih, zlasti projektnih raziskav. Podatke pripravi za vnos v interni zbir Naravovarstvenega atlasa. V Odseku za BR smo razvili tudi metode monitoringa območij Natura 2000 za travišča (2016) ter mokrišča in tekoče vode (2012). V službeno temo monitoringa območij z vodnimi ekosistemi smo usmerjali tudi dodatna izobraževanja ob delu (Petkovšek, 2014). Monitoring območij zaradi pomankanja kadrov ni zaživel. Od leta 2020 je Odsek za BR tesno vpet v pripravo državne sheme monitoringa, ki se izvaja v okviru projekta LIFE-IP NATURA.SI. V letu 2021 je v okviru pripravljanih ukrepov za razvoj državne sheme monitoringa v sodelovanju z vodilnim partnerjem projekta pripravil Delovni načrt z opisom nalog, potrebnih za pripravo državne sheme monitoringa, ki bo vključevala različne tipe monitoringov, vezanih na biotsko raznovrstnost.

V letih 2016 in 2017 smo pripravili metodo za spremljanje izvajanja ukrepov Programa upravljanja območij Natura 2000. V letih 2017–2019 smo zbrali podatke vseh sektorjev o izvedenosti ukrepov, od 2020 naprej pa pripravljamo podatke za ukrepe, ki jih izvaja ZRSVN. Vsako leto naredimo analizo vpisa ukrepov KOPOP, v letu 2019 je bila narejena tudi analiza zaraščanja travišč. Tri leta (2015–2017) smo sodelovali pri popisu pokošenosti na Ljubljanskem barju, ki ga je izvajalo Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Države članice Evropske unije so Evropski komisiji dolžne poročati o stanju ohranjenosti vrst in habitatnih tipov na podlagi Direktive o habitatih (Direktiva Sveta 92/43/EGS, 1992) in Direktive o pticah (Direktiva 2009/147/EGS ..., 2009) (glej podrobnosti v Petkovšek, 2008 in Pršin, 2021). Koordinirali smo pripravo strokovnih podatkov treh poročil po Direktivi o habitatih (2007, 2013, 2019) in štirih po Direktivi o pticah (2004, 2007, 2013, 2019). Pripravili smo vsa potrebna gradiva za izvedbo poročanj po Direktivi o habitatih in izrisali karte razširjenosti ter potrjene prisotnosti vrst. Delujemo tudi v Strokovni skupini za poročanje pri Evropski komisiji. Odsek za BR sodeluje s pripravo podatkov tudi pri poročanju po Konvenciji o varstvu selitvenih vrst prostoživečih živali (Bonnska konvencija), pri pripravi okoljskih kazalnikov SEBI ter pri drugih priložnostnih poročilih (npr. Petkovšek, 2017).

7 DRUGE NALOGE

Odsek za BR opravlja tudi nekatere druge naloge, ki jih ni mogoče razvrstiti v gornja poglavja:

- Nudi pomoč ministrstvu pri strokovnih vprašanjih.

- Sodeluje pri pripravi odgovorov v pred sodnih postopkih Evropske komisije.
- Leta 2015 je sodeloval v procesu Fitness-check, ki ga je izvedla Evropska komisija.
- Leta 2016 je sodeloval pri določitvi podrobnih kriterijev za vrednotenje in razlikovanje vsebin ekološko pomembnih območij ter botaničnih, zooloških in ekosistemskih naravnih vrednot. Naloga zaradi drugih obveznih nalog ni bila izpeljana do konca.
- Leta 2018 je sodeloval na bilateralnem srečanju Slovenije in Evropske komisije o izvajanju Akcijskega načrta za naravo, ljudi in ekonomijo.
- 2008 in 2021 je sodeloval pri predsedovanju Slovenije Svetu EU.

Odsek za BR skrbi za širjenje znanja o ohranjanju biotske raznovrstnosti tako znotraj ZRSVN (interna izobraževanja v obliki delavnic) kot tudi za širšo javnost. V letih 2006–2019 je koordiniral pripravo vsakoletnega strokovnega posveta ZRSVN (podrobnosti na <https://zrsvn-varstvonarave.si/o-zavodu/strokovna-srecanja/> [20. 6. 2022]) z različnimi naravovarstvenimi temami. Leta 2007 je bila ponovno obujena tudi strokovna revija Varstvo narave, katere uredništvo je v Odseku za BR.

8 DIGITALIZACIJA DELOVNIH PROCESOV

V letih 2005–2007 nam je projekt LIFE III – Narava »Natura 2000 v Sloveniji – upravljavski modeli in informacijski sistem« omogočil izdelavo lastnega naravovarstvenega informacijskega sistema – Naravovarstvenega atlasa (<https://www.naravovarstveni-atlas.si/web/DefaultNvaPublic.aspx> [20. 6. 2022]), (glej tudi Smolnikar in Kačičnik Jančar, 2008; Petkovšek in sod., 2008, Petkovšek in sod., 2012). Izvedli smo analize podatkov, se priučili razumeti njihovo strukturo za potrebe informatike in sodelovali z zunanjim izvajalcem pri načrtovanju in izgradnji podatkovne zbirke informacijskega sistema ter postavitvi prvih profilov in uporabniških vmesnikov – Natura 2000, Ekološko pomembna območja, Zavarovana območja, Ukrepi varstva, Naravovarstvene smernice in Habitatni tipi. Sledilo je obdobje dograjevanja novih funkcionalnosti in razširitev z novimi profili, kjer je Odsek za BR koordiniral potrebe po digitalizaciji procesov, povezanih z biotsko raznovrstnostjo, na ZRSVN z zunanjim razvijalcem in vzdrževalcem informacijskega sistema. Odsek za BR je za Naravovarstveni atlas vseskozi pripravljal tako podatke o biotski raznovrstnosti kot tudi podporne podatke ter skrbel za njihovo vzdrževanje in posodabljanje. Poleg nalog, vezanih neposredno na Naravovarstveni atlas, Odsek za BR skrbi tudi za aplikacijo Sporochi vrsto (<https://sporocivrsto.si> [20. 6. 2022]) in ažurnost ter dostopnost nekaterih podatkov prek spletne strani ZRSVN.

9 PROJEKTI

Projekti večinoma temeljijo na izvedbenih terenskih nalogah in se izvajajo predvsem pri območnih enotah ZRSVN. Zaposleni Odseka za BR smo bili z manjšimi nalogami vključeni v številne projekte, tukaj pa navajamo le tiste, ki smo jih vodili oziroma v njih izvajali velike naloge:

- 2004 PIN MATRA: *Transboundary Sava River Basin Management Plan for the Sava*;
- 2005–2006 PIN MATRA: *Development of an Ecological Network along the Sava River*;

- 2005–2007 LIFE III – Narava: Natura 2000 v Sloveniji – upravljavski modeli in informacijski sistem;
- 2011–2014 LIFE+ Narava: Ohranjanje in upravljanje sladkovodnih mokrišč v Sloveniji – WETMAN. Projekt je leta 2015 prejel nagrado za najboljše LIFE projekte.
- 2012–2014 OP SI-AT: Sonaravno upravljanje planin v varovanih območjih – ALPA (glej tudi Žvikart in sod., 2016; Slameršek, 2012);
- 2012–2015 LIFE+ Narava: Program upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2014–2020 – SI NATURA 2000 MANAGEMENT;
- 2014–2016 EKSRP PRP: Podporne aktivnosti za doseganje varstvenih ciljev na kmetijskih zemljiščih za omogočanje ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov v okviru izvajanja ukrepa kmetijsko okoljskih in kmetijsko podnebnih plačil iz Programa razvoja podeželja 2014–2020 – Prom KOPOP;
- 2014–2016 EGP 2009–2014: Trajnostno upravljanje Pohorja – SUPORT;
- 2015–2020 LIFE+ Narava: Ohranjanje in upravljanje suhih travnišč v Vzhodni Sloveniji – LIFE TO GRASSLANDS;
- 2019–2020 EKSRP PRP M16: Preizkus dvostopenjskega izvajanja ukrepa VTR;
- 2019–2026 LIFE IP: LIFE integrirani projekt za okrepljeno upravljanje Nature 2000 v Sloveniji – LIFE IP NATURA.SI;
- 2020–2024 LIFE: Naravovarstveni informacijski sistem - LIFE Narcis.

Za povezave na projektne strani glej <https://zrsvn-varstvonarave.si/zakljuceni-projekti/> [20. 6. 2022].

10 ZAKLJUČEK

Iz majhne interne delovne skupine za živo naravo, ki se je na Osrednji enoti Zavoda RS za varstvo narave ob njegovi ustanovitvi oblikovala kot odziv na potrebe in naloge sprejetega Zakona o ohranjanju narave, je nastal Odsek za BR. Že od samega začetka skrbi za izvajanje strokovnih nalog, vezanih na vrstno in območno varstvo biotske raznovrstnosti. Zaradi obsega in zahtevnosti velja posebej izpostaviti njegove naloge v zvezi z določitvijo in upravljanjem območij Natura 2000 in vključevanjem varstva narave v kmetijski sektor. Odsek za BR skrbi tudi za vodenje na biotsko raznovrstnost vezanih podatkovnih zbirk, poročanje ter strokovno podporo ministrstvu in drugim institucijam pri oblikovanju politik in ukrepov za ohranjanje biotske raznovrstnosti.

Pregled dela Odseka za BR v zadnjih dvajsetih letih kaže, da so na razvoj, obseg in kompleksnost nalog ves čas vplivali zakonodaja, potrebe odločevalcev in potrebe po dostopnosti zanesljivih podatkovnih virov. Obseg in zahtevnost del sta se v dvajsetih letih bistveno povečala. Vse več je tudi izzivov hitro razvijajoče se informacijske tehnologije (uporaba orodij GIS in podatkov, vodenje podatkovnih zbirk, uvajanje podatkov daljinskega zaznavanja), s katerimi se Odsek za BR aktivno spoprijema. Izpostaviti velja tudi pomen projektov, ki zaradi skromnih javnih sredstev za varstvo narave predstavljajo alternativno možnost iskanja sis-

temskih rešitev ohranjanja biotske raznovrstnosti. To se z vsemi prednostmi in slabostmi (npr. negotovost in kratkoročnost projektnih zaposlitev) kaže tudi v Odseku za BR, kjer je razmerje krepko v korist projektnim nalogam in zaposlitvam. Stalnica ostaja le nespremenjeno število zaposlenih v javni službi. Čeprav so se naloge v dvajsetih letih ne le nakopičile, temveč postale vse zahtevnejše, Odsek za BR ohranja entuziazem in odgovornost do poslanstva – to je skrbi za naravo. Želimo si, da se naše vrste čim prej okrepijo z novimi močmi v okviru javne službe, da bi lahko v prihodnje izzivom časa primerno in strokovno opravljali svoje naloge.

11 VIRI

1. *Direktiva 2009/147/ES Evropskega parlamenta in sveta z dne 30. novembra 2009 o ohranjanju prosto živečih ptic*, 2009. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0147> [20.6.2022].
2. *Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst* (EGT L 206, 22.7.1992, s. 7), 1992. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1992L0043:20070101:SL:PDF> [20.6.2022].
3. Erjavec, D., 2019. *Analiza površin naravovarstveno pomembnih travnikov in barij*. *Varstvo narave* 31, 29–46.
4. Logar, K., 2012. *Priporočila za ohranjanje ogroženih gliv z rdečega seznama*. *Varstvo narave* 26, 43–61.
5. *Operativni program – program upravljanja območij Natura 2000 2007–2013*, 2007. Dostopno na: http://www.natura2000.si/fileadmin/user_upload/Dokumenti/Program_upravljanja/141-natura.pdf [20.6.2022].
6. Petkovšek, M., 2007. *Conacija območij Natura 2000 v Sloveniji*. *Varstvo narave* 20, 19–43.
7. Petkovšek, M., 2008. *Poročanje o stanju ohranjenosti vrst in habitatnih tipov po 17. členu Direktive o habitatih*. *Varstvo narave* 21, 73–91.
8. Petkovšek, M., 2014. *Monitoring habitatov vrst in habitatnih tipov v območjih Natura 2000 z izbranimi kazalci stanja ohranjenosti vodotokov*. *Varstvo narave* 27, 5–25.
9. Petkovšek, M., 2015. *Vzpostavljanje omrežja Natura 2000*. *Varstvo narave* 28, 41–61.
10. Petkovšek, M., 2017. *Slovensko omrežje Natura 2000 v številkah*. *Varstvo narave* 30, 99–126.
11. Petkovšek, M., M. Kačičnik Jančar, M. Galičič, R. Degan, 2008. *Naravovarstveni atlas – The Slovene Information System for Nature Conservation. BRIDGING THE GAP – FROM WORDS TO DEEDS*. Dostopno na: https://www.researchgate.net/publication/272496592_Naravovarstveni_atlas_-_the_Slovene_Information_System_for_Nature_Conservation [29. 4. 2022].
12. Petkovšek, M., M. Kačičnik Jančar, T. Smolnikar, 2012. *Nature conservation information system in Slovenia. Management of Environmental Quality An International Journal*, 23(5), 566–577.

13. Program upravljanja območij Natura 2000 (2015–2020), 2015. Dostopno na: http://www.natura2000.si/fileadmin/user_upload/Dokumenti/Life_Upravljanje/PUN__ProgramNatura.pdf [20. 6. 2022].
14. Pršin, T., 2021. *Analiza rezultatov poročanj o stanju ohranjenosti vrst in habitatnih tipov po Direktivi o habitatih ter Direktivi o pticah*. *Varstvo narave* 32, 55–81.
15. Slameršek, A., 2012. *Pašni red kot bodoče orodje za trajnostno upravljanje planinskih pašnikov v območjih Natura 2000*. *Varstvo narave* 26, 63–78.
16. Smolnikar, T., M. Kačičnik Jančar, 2008. *Zasnova geografskega informacijskega sistema za upravljanje z naravovarstvenimi podatki*. *Varstvo narave* 21, 125–135.
17. *Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000)*, 2004. Uradni list RS 49/04, 110/04, 59/07, 43/08, 8/12, 33/13, 35/13 – popr., 39/13 – odl. US, 3/14, 21/16 in 47/18.
18. *Uredba o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami*, 2004. Uradni list RS 52/04, 39/08, 106/10, 78/12 in 58/17. *Uredba o zavarovanih prosto živečih rastlinskih vrstah*, 2004. Uradni list RS 46/04, 110/04, 115/07, 36/09 in 15/14.
19. *Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah*, 2004. Uradni list RS 46/04, 109/04, 84/05, 115/07, 32/08 – odl. US, 96/08, 36/09, 102/11, 15/14, 64/16 in 62/19.
20. Vrčec, D., 2010. *Analiza mnenj in dovoljenj za posege v populacije zavarovanih prosto živečih vrst*. *Varstvo narave* 24, 43–54.
21. *Zakon o ohranjanju narave (ZON)*, 1999. Uradni list RS 56/99.
22. *Zakon o ratifikaciji Konvencije o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami, spremembe konvencije ter dodatkov I, II, III in IV h konvenciji (MKTZOR) 1999*. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe 31/99.
23. Žvikart, M., 2010. *Uresničevanje varstvenih ciljev iz Programa upravljanja območij Natura 2000 v kmetijski kulturni krajini*. *Varstvo narave* 24, 21–34.
24. Žvikart, M., N. Debeljak, 2019. *Ovrednotenje stroškov priprave in izvajanja rezultatsko usmerjenega kmetijsko-okoljskega ukrepa za ohranjanje suhih travišč*. *Varstvo narave* 31, 47–59.
25. Žvikart, M., S. Kranjec, A. Slameršek, M. Gregori, U. Šilc, 2016. *Problematika in odstranjevanje alpske kislice (Rumex alpinus l.) na planini Korošica*. *Varstvo narave* 29, 85–102.

---

mag. Martina KAČIČNIK JANČAR

mag. Matej PETKOVŠEK

mag. Mateja ŽVIKART

Zavod RS za varstvo narave – Osrednja enota

Tobačna 5

1000 Ljubljana, Slovenija

zrsvn.oe@zrsvn.si

POHORSKE PLANJE NEKOČ IN DANES

POHORJE PLAINS – IN THE PAST AND IN THE PRESENT

mag. Matjaž JEŽ

mag. Matjaž Jež
(Foto: Peter Skoberne)

Ključne besede: Pohorje, visokogorska travišča, kulturna pokrajina, borovničev mnogook (*Plebejus optilete*), upravljanje habitata, podnebne spremembe

Keywords: Pohorje, mountain pastures, cultural landscape, cranberry blue (*Plebejus optilete*), habitat management, climate change

IZVLEČEK

V članku so predstavljena visokogorska travišča zahodnega Pohorja. Prikazan je njihov razvoj od srednjeveškega obdobja in začetka industrijske dobe do danes. Izpostavljeno je obdobje po drugi svetovni vojni, ko se je opustila košnja in so se planje začele zaraščati. Zaradi njihovega izrednega krajinskega in naravovarstvenega pomena potekajo od leta 1995 različni projekti za njihovo ohranitev. V zaključnem delu je predstavljen primer monitoringa ogrožene vrste metulja borovničevega mnogooka (*Plebejus optilete*). Njegova številčnost in razširjenost v zadnjih letih močno upadata. Avtor domneva, da je vzrok upadanja njegove populacije v slabšanju habitata ter podnebnih spremembah.

ABSTRACT

The article presents the mountain pastures of western Pohorje. Described is their development since the medieval period and the beginning of the industrial age to the present day. The period following World War II is examined, when mowing was abandoned and the plains began to overgrow. Due to the extraordinary landscape and the importance of nature conservation, various conservation projects have been underway since 1995. In the final section, an example of the monitoring of the endangered cranberry blue butterfly (*Plebejus optilete*) is described. Its numbers have sharply declined in recent years. The author assumes that the reasons for the decline of the population is the deterioration of its habitat and the effects of climate change.

1 UVOD

Pohorske planje so visokogorska travišča na slemenih zahodnega Pohorja, ki so čudovit primer starodavne kulturne krajine ter sozvočja naravnih danosti in starodobnega načina življenja. Kot mehka preproga se razprostirajo po vrhovih in slemenih zahodnega Pohorja na nadmorski višini med 1400 in 1543 metri. To so travišča na kisljih tleh, za katera je značilen volk, posebna vrsta trave, ki mu domačini pravijo volčič. Planje so ljudje že stoletja uporabljali za pašo in košnjo. Sprva se je na njih samo paslo, v novejšem času pa so se planje pretežno kosile za pridobivanje krme za vole, ki so bili osnova življenja na hribovskih kmetijah. Uporabljali so jih za oranje in druga poljedelska opravila, za spravilo lesa iz gozdov in prevoze, pogosto tudi za dodatni zaslužek s prevozom železove rude, oglja, železarskih in glažutarskih izdelkov

ter z delom v gozdu. Ko sta se v 70. letih prejšnjega stoletja uveljavili gozdna in poljedelska mehanizacija in ko je bilo v hribih zgrajeno omrežje javnih cest, volov in volčiča naenkrat nihče več ni potreboval. Takrat se je opustila košnja planj, ki so se začele zaraščati in izgubljati svoj izjemni pomen. Danes so planje prepoznane kot evropsko pomembno življenjsko okolje, ki je pomembno kot prebivališče ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, zato potekajo različne projektne aktivnosti za njihovo ohranjanje in ozaveščanje javnosti o njihovem pomenu. Poteka tudi postopek za zavarovanje planj v sklopu načrtovanega regijskega parka Pohorje.

2 GEOGRAFSKI OPIS OBMOČJA

Pohorje (1543 m) je gorovje v severovzhodni Sloveniji. V geološkem pogledu je del velike vzhodne geotektonske enote, imenovane Alpinik ali Vzhodne Alpe, in je južni podaljšek Svinške planine (2079 m) in Golice (2141 m) v Avstriji. Pri nas v to območje sodijo še Strojna, Košenjak in Kobansko (Trajanova, 2020–2021). Na tem območju se prepletajo vplivi alpskega, panonskega in dinarskega sveta.

Pohorje gradita dva osnova tipa kamnin: metamorfne, ki so stare od 40 do 400 milijonov let, ter magmatske, ki so sad 18 milijonov let stare magmatske intruzije (Jeršek *et al.*, 2020–2021) in tvorijo jedro ter vrhove in slemenena zahodnega Pohorja. Skupna značilnost teh kamnin je, da so odporne na preperevanje, slabo propustne za vodo in da v procesu pedogeneze tvorijo kisl prst. Na tej geološki osnovi sta se razvila značilen relief z blagimi pobočji, s kopastimi vrhovi in položnimi slemenami na zahodu ter planotasto izravnavo na vzhodu in najgostejše ter najstanovitnejše vodno omrežje Slovenije, za katero so značilna barja, višinski izviri ter številni potoki in reke, ki so v pobočja vrezali strme erozijske doline.

2.1 PODNEBNE ZNAČILNOSTI

Na območju prevladuje gorsko podnebje, ki kaže prehodne značilnosti med panonskim na vzhodu in alpskim na zahodu (Gams, 1959). To se kaže v začetku vegetacijske dobe, ki je na obrobjih Pohorja v zadnji dekadi aprila, na ovršju pa v prvi polovici junija. Vegetacijska doba zato traja na vznožjih pet do šest mesecev, na ovršju pa le tri. Značilna razlika v začetku vegetacije je tudi med vzhodnim in zahodnim delom (Žiberna in Zajc, 2020–2021). Padavine so razporejene tako, da jih pade ob vznožjih okrog 1000 mm letno, na vrhovih pa tudi prek 1600 mm. Večina jih je poleti in jeseni, najmanj pa pozimi. Za poletno obdobje je značilna opoldanska oblačnost s pogostimi nevihtami in neurji. Največ snega pade na vrhovih, kjer snežna odeja obleži do 150 dni na leto. V zadnjih desetletjih se znižuje število dni s snežno odejo, pogostejše pa so tudi zime brez snega, na primer v letih 2016 in 2017, ki imajo za življenje na planjah negativne posledice (Jež in Verovnik, 2017). Zaradi segrevanja ozračja se je v zadnjih 50 letih na območju meteorološke postaje Maribor število dni s snežno odejo znižalo za 15 (Žiberna in Zajc, 2020–2021)! V zimskem času je na pohorskih pobočjih pogosta temperaturna inverzija. Najizrazitejša je v Slovenjgraški kotlini. Običajno je na nadmorski višini okrog 900 m, temperature nad njo pa so tudi več stopinj višje kot v dolinah. Višina temperaturnega obrata je bila v zgodovini pomembna za razvoj poselitve. Tako je bila najvišje ležeča kmetija na Pohorju Matic na Tolstem vrhu (1252 m), ker je bila to zgornja meja uspevanja krušnih žit (Gams, 1959).

2.2 RAZVOJ KULTURNE POKRAJINE ZAHODNEGA POHORJA

O razvoju kulturne pokrajine zahodnega Pohorja je poročal dr. Ivan Gams (1959). Poselitev širšega območja je dokumentirana že od kamene dobe dalje in se nadaljuje skozi ilirsko, keltsko, rimsko in slovansko poselitev. Za srednjeveško obdobje je razvoj kulturne pokrajine razmeroma dobro dokumentiran od 10. stoletja dalje, ko predstavljajo pomembni vir informacij fevdalni in cerkveni urbarji.

Gams poudarja, da je bila v fevdalnem obdobju najpomembnejša gospodarska dejavnost živinoreja, zato so jo fevdalni in cerkveni veleposestniki spodbujali tako, da so ustanavljali žvajge. To so bili živinorejski obrati, ki so jih ustanavljali na manj naseljenih območjih. Na zahodnem Pohorju so bila to predvsem območja nad višino tradicionalne agrarne poselitve (torej nad 1100–1200 m). Poleg svoje živine so sprejemali na pašo tudi tujo za dodatni zaslužek. Nad višino žvajg so bile planine, ki pa niso bile stalno naseljene. Po urbarju iz konca 16. stoletja je 72 podložnikov z Vuzeniškega plačevalo pašnino za pašo na planini nad Ribnico na Pohorju. Če bi poskušali oceniti površino te planine tako, da bi vzeli za vsakega kmeta po pet glav živine in pašno obtežbo eno govedo na hektar, potem dobimo površino 360 ha, kar je tri četrtine površine celotnih današnjih planj. Vuzeniško gospostvo je imelo planine tudi na Jezerju (Planinka), kjer so pasli krave in konje, v soseščini pa je bila Boštanjaska planina, kjer so pasli 40 volov. Na tej planini so Boštanjaki leta 1800 postavili štiri staje za 117 govedi, na planini pod Veliko kopo pa šest staj za 209 glav (Gams, 1959). Slovenjgraški urbar iz leta 1500 omenja, da so podložniki imeli skupno planino na Golavabuki (1087 m), kjer je bila vsakemu določena površina za košnjo, govejo živino pa so lahko pasli na Pungartu na Pohorju (Koropec, 1978). Na Mislinjskem je opuščena kmetija Ovčar na 1325 m, nad njo pa istoimenski gozdni rezervat, ki sega do višine 1530 m. Sklepamo, da je bila kmetija tipična žvajga, saj je bila nad višino uspevanja krušnih žit, pasli pa so do ovršja Pohorja.

Površina planj se je v zgodovini spreminjala. Obseg negozdnih površina nad 1000 m v obdobju od 1824/27 do 2005 je proučeval dr. Jurij Gulič (Gulič, 2008) in ugotovil, da je bil v tem obdobju največji delež negozdnih površin v 30. letih 20. stoletja (Slika 2). Danes se planje razprostirajo po slemenih od Male Kope na zahodu do Planinke na vzhodu, od tam proti jugu do Rogle in od tam proti zahodu do Volovice. Dolžina tega slemena je okrog 20 km, površina planj pa 410 ha (Dobnik, 2014).

3 IZVOR IN NASTANEK POHORSKIH PLANJ

Današnje stanje pohorskih planj je antropogeno, njihov izvor in nastanek pa še nista pojasnjena. Razjasnitev zadnjega je pomembna za razumevanje današnjih razmer in tudi za načrtovanje upravljanja v prihodnje.

Zgodovinski podatki veliko povedo o planjah v določenem času in prostoru, ničesar pa ne o njih kot celoti in tudi ne o njihovem izvoru ter nastanku. V literaturi se pojavljajo različne interpretacije zgodovinskih virov in procesov, ki so privedli do današnjega stanja, zato se mi zdi za pravilno razumevanje planj pomembno, da že uvodoma pojasnimo nekatere izraze, ki so povezani z njimi.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (Ahlin *et al.*, 1994) razloži pomen besede **planja** kot **raven svet, brez drevja in grmovja, navadno v gorah**. Podobno tudi besedo **planina** kot **s travo porasel svet, navadno v gorah, namenjen za pašo**. Pomen teh besed ni povezan s sečnjo ali krčitvijo gozda in nakazuje, da izraza označujeta plani, odprti svet, ki je tak, neporasel, že po naravi. Tako najdemo ledinsko ime »Planinka« tudi na kartografskem delu franciscejskega katastra (1824), napisano v slovenski obliki prav tam, kjer tudi današnji zemljevidi označujejo Planinko.

Takšno je razumevanje besede planina tudi pri starejših domačinih. Mislinjčani rečejo, da gredo »v **planino**«, če gredo na travnato ovršje Pohorja, ki mu danes pravimo planje. Če pa gredo na območje, ki je bilo predhodno posekano, rečejo »**na frato**« ali »**na sečo**«. *Frato* razlaga SSKJ (Ahlin *et al.*, 1994) kot narečno besedo za poseko ali golosek. Razlika med *frato* ali *sečo* in *planino* je izvorno ekološka.

Prevladuje mnenje, da so planje antropogenega nastanka in da so nastale v srednjeveškem obdobju s krčenjem gozdov ter so se v nadaljevanju s pašo in košnjo tudi ohranjale (Škornik in Kaligarič, 2020–2021). Obstajajo pa indici, da bi planje lahko bile ledenodobnega izvora. Na to kažejo rastlinske in živalske vrste, ki so ledenodobni relikti. Med rastlinami so to islandski lišaj (*Cetraria islandica*), alpski dvorednik (*Diphasiastrum alpinum*), Kochov svišč (*Gentiana acaulis*) in zlati petoprstnik (*Potentilla aureum*), med živalskimi vrstami pa borovničev mnogook (*Plebejus optilete*). Omenjene vrste so prebivalci visokogorskih travišč in daljše popolne ogozditve planj verjetno ne bi preživele.

Torej lahko oblikujemo dve tezi o nastanku pohorskih planj. Prva je **srednjeveška**, ki temelji na interpretaciji srednjeveških virov, druga pa **ledenodobna**, ki temelji na domnevi, da so planje ledenodobni relikti in predstavljajo današnjo razvojno stopnjo alpske tundre. Za obe tezi velja, da bi ju bilo treba z dodatnimi raziskavami preveriti.

3.1 SREDNJEVEŠKA TEZA O NASTANKU POHORSKIH PLANJ

Zgodovinski viri veliko povedo o planjah (planinah) v različnih obdobjih in na različnih lokacijah na Pohorju, žal pa ne dajejo celovitega vpogleda v to problematiko in tudi ne razložijo njihovega nastanka. Gams (1959) domneva, da so pašniki nastali s krčenjem gozdov, delno s sekanjem in delno s požiganjem. Teza se zdi verjetna, saj je skladna s splošnimi predstavami o požigalništvu kot najstarejšem načinu poljedelstva, ni pa dokazana in ne pojasnjuje prisotnosti ledenodobnih relikto.

3.2 LEDENODOBNA TEZA O NASTANKU POHORSKIH PLANJ

Po novejših raziskavah je imelo Pohorje v času zadnje ledene dobe snežno-ledni pokrov. Na to kažejo izsledki raziskav zemeljskih površinskih oblik. Sledovi glacialnega delovanja so vidni v treh ledeniških morenah na severni strani in številnih periglacialnih površinskih oblikah, ki dokazujejo snežno delovanje (Obu, 2011). Snežno-ledni pokrov je na severni strani segal od vrha navzdol do približno 1000 m nadmorske višine, na južni strani pa približno

do 1300 m. Ledena doba se je na Pohorju končala pred približno 10.000 leti (Culiberg, 1986).

Po analogiji z današnjimi razmerami v Alpah (Hegi *et al.*, 1980) je bila ob koncu ledene dobe gozdna meja na Pohorju na približno 400–500 metrih nadmorske višine. Vmesni pas med gozdno mejo in snežno mejo je poraščalo rastje alpinske tundre. Ob nadaljnjem segrevanju podnebja se je snežni pas umikal proti vrhu in končno izginil, dvigovala pa se je tudi nadmorska višina gozdne meje, ki bi v toplem subborealu (Hegi *et al.*, 1980) že lahko dosegla ovršje Pohorja. Če pogled na planje razširimo na ekosistemsko raven, potem se moramo vprašati tudi o vlogi divjega goveda ali tura (*Bos primigenius*), ki je bil v tem obdobju pomemben kreator evropske pokrajine in je bil iztrebljen v 17. stoletju (van Vuure, 2002). Lahko domnevamo, da zaradi naravne paše tura planj tudi v toplejših obdobjih holocena ni prerasel gozd, in tako bi so se lahko glacialni relikti ohranili do danes. O prisotnosti tura nimamo neposrednega dokaza, imamo pa zanimiv indic. To je staro ime hriba Turjak. V starih dokumentih je imenovan **Turja glava**, ki je v pisnih virih omenjena že leta 1165 (Koropec, 1999). Ob postopnem povečevanju hribovske poselitve in hkratnem zmanjševanju številčnosti tura zaradi lova je prišlo do zamenjave pašnih živali. Naravno pašo tura je zamenjala paša domačega goveda. Od takrat dalje planje niso več naravna, ampak antropogena pokrajina.

Ta teza pojasni izvor in nastanek pohorskih planj kot tudi današnjo prisotnost ledenodobnih reliktoev. Ujema se tudi z vsebino pisma Žige Zoisa upravniku mislinjskih fužin z dne 20. 10. 1799, kjer je v točki 5 zapisal: »**Samo tiste višave, kjer gozd že tako ne raste in ki so že od nekdaj planinski pašniki**, npr. predel od Stare Glažute do Volovice (1455 m) in podobni predeli, lahko ostanejo travnate površine in jih oddamo v najem.« (Oder in Zakošek, 2008, str. 93).

4 PLANJE V INDUSTRIJSKI DOBI

Mejnik med fevdalno in industrijsko dobo je leto 1848 (Grafenauer in Vilfan, 1989). Manjši industrijski obrati so v Sloveniji nastajali že pred tem. Na Mislinjskem so bile tak primer fužine, katerih začetki segajo v leto 1724, razcvet pa so doživele po letu 1753, ko so postali lastniki fužin in velikega gozdnega posestva Zoisi (Potočnik, 2010). Ob pojavu fužin se je povečala potreba po prevozih (železova ruda, oglje, kovaški izdelki), s tem pa tudi potreba po krmi za vole, ki so bili takrat v hribih edino prevozno sredstvo. V letih 1799–1809 je 33 oglarjev in gozdnih delavcev najemalo goloseke (*frate*) in gorske travnike za pašo, košnjo in setev. Gorski travniki so služili večinoma za košnjo, *frate* pa za pašo živine in setev poljščin (Krivograd, 2010). Kmetje so imeli premalo travnikov za povečane potrebe po senu in so najemali površine na planjah za dodatno košnjo, zato se je v tem času tam zgodila velika sprememba v upravljanju: bistveno so se povečale površine za košnjo, zmanjšale pa za pašo. Ta trend se je nadaljeval po letu 1900, ko je lastnik postal Perger, ki je zgradil lesnopredelovalno industrijo. Zaposloval je večje število gozdnih delavcev – kočarjev. Družine so imele par do dva volov, na planjah pa določeno površino, kjer so lahko kosile. Površine za košnjo so najemali tudi kmetje, ki so imeli potrebo po dodatni krmi (Jež, 2019a).

4.1 PLANJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Opisani vzorec rabe planj se je brez večjih sprememb ohranil tudi v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni. Lastnik večine je bila takrat država, upravljavci pa so bile kmetijske zadruge. Večina gozdnih delavcev je bila zaposlena pri Gozdnem gospodarstvu. Še vedno so imeli vole za delo v gozdu, na planjah pa so kosili volčič. Tudi večina kmetij je takrat še kosila na planjah. Poglejmo nekaj konkretnih primerov. Družina Sovič iz Mislinjskega jarka je kosila na Javoriču. Imeli so dva para volov, na leto pa so spravili s planine do sedem voz volčiča (Jež, 2019a). Družina Kotnik iz Matičevega (1252 m) na Tolstem vrhu je kosila na vitanjski Volovici in letno odpeljala z nje od pet do šest voz volčiča (Jež, 2021a). Kmetija Miklavž je kosila na Jezerskem vrhu in na Malem Črnem vrhu pri Ribniški koči. Imeli so par do dva volov, volčič s planj pa so spravljali domov z *žlajfi*. Na sezono so spravili od štiri do pet *žlajfov* (Jež, 2019c). Kmetija Strmčnik je kosila na Feferskem, zahodno od Črnega vrha. Imeli so dva para volov, na sezono pa so spravili domov od 18 do 20 *žlajfov* volčiča (Jež, 2019b). *Žlajfi* so vozna naprava, ki ima sprednji del od običajnega voza, na zadnjem delu pa je dodana lesena konstrukcija, na katero se naloži volčič in se vleče po tleh.

Slika 1: Pogled s Črnega vrha proti Veliki Kopi leta 1934. (Foto: arhiv Oto Vončina)
Figure 1: View from Črni Vrh towards Velika Kopa in 1934. (photo: Oto Vončina archive)

Slika 2: Pogled s Črnega vrha proti Veliki Kopi leta 2021. (Foto: M. Jež)
Figure 2: View from Črni Vrh towards Velika Kopa in 2021. (photo: M. Jež)

Od leta 1958 do 1961 je Kmetijska zadruga Slovenj Gradec zgradila hleve in organizirala pašo za približno 150 krav na območju med Črnim vrhom in Ribniškim sedlom (Ogriz, 2002). Reja se ni obnesla in so jo opustili.

Drugačne so bile razmere na območju Rogle. Tam je bila tradicionalna paša v gozdu, planje pa so bile namenjene samo košnji volčiča. Po letu 1986 je prišlo do spremembe. V gozdu se ni smelo več pasti, na planjah pa je pašo organizirala kmetijska zadruga (Obrovnik, S., 2021, ustno). Leta 2015 je bila ustanovljena Pašna skupnost Rogla, ki organizira pašo goveje živine na območju Rogle še danes (Rutnik, J., 2021, ustno). Paša poteka tudi na Otišah, kjer se pase goveja živina na manjši zasebni planini (Krenker, M., 2021, ustno).

5 PLANJE IN BOROVNICEV MNOGOOK (*Plebejus optilete*)

Borovničev mnogook (*Plebejus optilete* (Knoch, 1781)) (sinonim: borovničeva bledica (*Agriades optilete*)) je v Sloveniji znan od leta 1972 (Carnelutti, 1978). Njegovo edino nahajališče v Sloveniji so visokogorska travišča na zahodnem Pohorju (Jež, 1983). Borovničev mnogook je manjši metulj iz družine modrinov (*Lycaenidae*) z izrazitim spolnim dimorfizmom. Samci so na zgornji strani kril temno modri z rahlim vijoličastim pridihom, samice pa so temno rjave s temno modrim poprhom ob korenu kril. Vrsto specifičen del vzorca pri obeh spolih so od dve do štiri oranžne lunice, ki jih spremljajo modre bleščice na spodnji strani zadnjih kril (Slika 3). Borovničev mnogook v srednji Evropi naseljuje barja, travišča in resave nad gozdno mejo. Na severu Evrope naseljuje predvsem tundro in različne tipe tajge. V Skandinaviji in severni Evropi ima vrsta sklenjen areal in se pojavlja na nadmorski višini nad 100 m, v Alpah pa v obliki manjših disjunkcij na nadmorskih višinah nad 1500 m. Kot ledenodobni relikv je prisoten še bolj proti jugu na Šar Planini in Pelisteru na nadmorski višini nad 2000 m (Jež in Verovnik, 2012).

Slika 3: Samička borovničevega mnogooka (*Plebejus optilete*) na borovnici (*Vaccinium myrtillus*) išče primerno mesto za odlaganje jajčec.

Figure 3: The female cranberry blue (*Plebejus optilete*) on blueberries (*Vaccinium myrtillus*) looking for a suitable place to lay eggs.

Borovničev mnogook je enogeneracijska vrsta. Metulji začnejo letati zadnje dni junija, glavnino aktivnosti dosežejo v juliju, sezono letanja pa zaključijo prve dni avgusta. Samice odlagajo jajčeca na spodnjo stran listov hranilnih rastlin, s katerimi se kasneje hranijo mlade gosonice. Te prezimijo, naslednjo pomlad pa zaključijo razvoj in se zabubijo na tleh. Metulji se izlegajo zadnje dni junija in v začetku julija ter se hranijo z nektarjem, ki ga sesajo iz cvetočih rastlin na območju habitata (Jež in Verovnik, 2012).

Območje razširjenosti borovničevega mnogooka obsega planje zahodnega Pohorja v višinskem pasu med 1400 in 1543 m nadmorske višine. Od zahoda proti vzhodu obsega travnata slemena in vrhove od Male Kope (1524 m) do Planinke (1500 m) in od tam proti jugu do Ostruščice (1498 m). Njegovo območje ni sklenjeno, ampak je s pasovi gozda deljeno na šest podobmočij. To so Kope, Črni vrh, Jezerski vrh, Črna mlaka, Volovska planja in Ostruščica. Bruto površina planj, na katerih je razširjen borovničev mnogook, je 187,76 ha (Jež in Verovnik, 2017).

5.1 EKOLOŠKE POTREBE VRSTE

Borovničev mnogook potrebuje travniška habitatnega tipa vrstno bogato volkovje in resave z borovničevjem na kisli podlagi v visokogorskem pasu. Metulji potrebujejo v času letanja cvetoče rastline za prehrano z nektarjem. Njihove najpomembnejše hranilne rastline so zlata rozga (*Solidago virgaurea*), arnika (*Arnica montana*), jesenska resa (*Calluna vulgaris*), dimek (*Crepis* sp.) in srčna moč (*Potentilla erecta*). Samice odlagajo jajčeca na liste borovnic (*Vaccinium myrtillus*), brusnic (*Vaccinium vitis-idea*) in drobnolistne kopišnice (*Vaccinium gaultherioides*). Gosonice se hranijo od julija do maja naslednjega leta z listi in s cvetovi borovnic, brusnic in drobnolistne kopišnice. Gosonice in bube potrebujejo za nemoten razvoj ter zavetje pred plenilci in neugodnimi vremenskimi razmerami naravno razrasle grmičke borovnic in ostalih rastlinskih vrst v resavah (Jež in Verovnik, 2012).

5.2 OGROŽENOST IN VARSTVO BOROVIČEVEGA MNOGOOKA

Borovničevega mnogooka na Pohorju ogrožajo slabšanje življenjskega okolja in podnebne spremembe. Slabšanje življenjskega okolja se kaže v zaraščanju planj, opuščanju tradicionalne rabe, gradbenih posegih in vožnjah z motornimi vozili po habitatu. Drugi vzrok so podnebne spremembe, ki vrsti zožujejo ustrezeni klimatski pas, zaradi česar bi lahko do leta 2080 vrsta v Sloveniji izginila (Settele *et al.*, 2008).

Borovničev mnogook je po Pravilniku o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst na rdeči seznam (2002) opredeljen kot ogrožena vrsta (R). Glede na današnje razmere bi bila ustrežnejša kategorija prizadeta vrsta (E). Z Uredbo o zavarovanju prostoživečih živalskih vrst (2004) je uvrščen med zavarovane živalske vrste. S tem so določeni tudi ukrepi varstva in smernice za ohranjanje njegovega habitata v ugodnem stanju (Jež in Verovnik, 2012).

Območje razširjenosti borovničevega mnogooka leži v celoti na območju Nature 2000. Od Kop proti vzhodu je najprej območje ID 5000006 Pohorje, ki je določeno po ptičji

direktivi, od Ribniškega sedla proti vzhodu pa še območje Pohorje ID 3000270, ki je določeno po direktivi o habitatih. Pri načrtovanju varstvenih ukrepov je zato treba upoštevati tudi varstvene in razvojne usmeritve teh dveh območij. Na območju je poleg gozdnega rezervata tudi več naravnih vrednot.

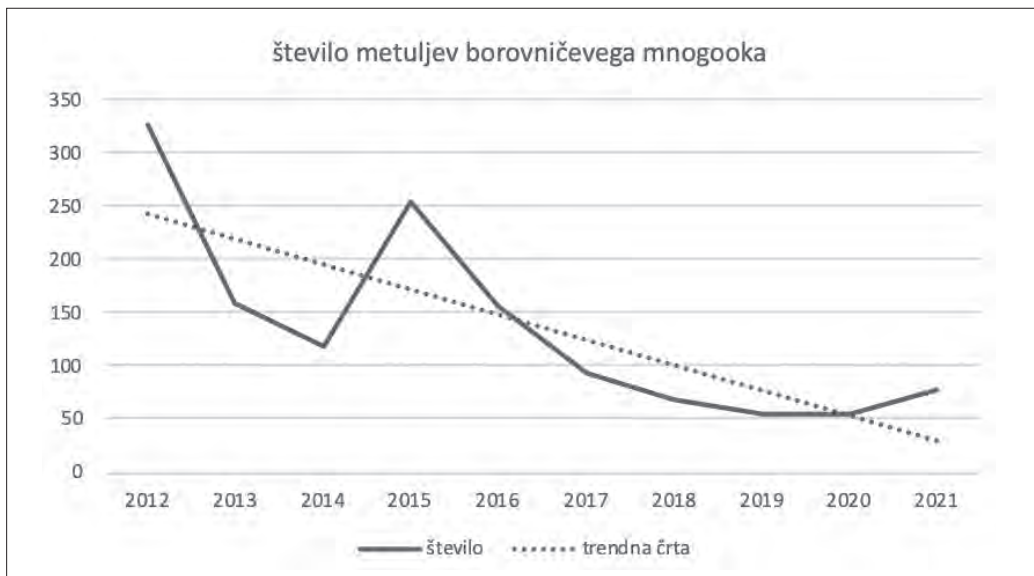
5.3 MONITORING BOROVNIČEVEGA MNOGOOKA NA POHORJU OD 2012 DO 2021

Od leta 1972 smo spremljali populacijo borovničevega mnogooka in stanje njegovega habitata z občasnimi obiski terena. Leta 2007 smo povečali julijske obiske in jih usmerili na vsa znana območja razširjenosti vrste na Pohorju, preverjali pa smo tudi prisotnost na sosednjih, potencialno primernih območjih. Leta 2012 smo začeli sistematični transektni monitoring borovničevega mnogooka na Pohorju v okviru projekta ALPA. Istega leta smo objavili pregledni prispevek o problematiki vrste in njene ogroženosti v reviji *Acta entomologica Slovenica* (Jež in Verovnik, 2012). Izsledke monitoringa smo sproti predstavljali v letnih poročilih, ki smo jih pošiljali občinam Mislinja, Ribnica na Pohorju in Zreče ter Zavodu RS za varstvo narave in Društvu za proučevanje in ohranjanje metuljev Slovenije. Leta 2017 smo jih objavili v reviji *Natura Sloveniae* (Jež in Verovnik, 2017). Leta 2021 smo opravili deseti zaporedni popis (Jež, 2021b). Bistvene ugotovitve desetletnega monitoringa so predstavljeni v tabeli 1 in sliki 4. Monitoring se nadaljuje tudi v prihodnje.

Tabela 1: Pregled številčnosti borovničevega mnogooka (*Plebejus optilete*) od leta 2012 do 2021. Okrajšave so: KO – Kope, ČV – Črni vrh, JV – Jezerski vrh, ČM – Črna mlaka, VP – Volovska planja, OS – Ostruščica.

Table 1: An overview of the population of cranberry blues (*Plebejus optilete*) from 2012 to 2021. Abbreviations: KO – Kope, ČV – Črni Vrh, JV – Jezerski Vrh, ČM – Črna Mlaka, VP – Volovska Planja, OS – Ostruščica.

Območje	KO	ČV	JV	ČM	VP	OS	Skupaj
Leto							
2012	172	41	25	13	75	-	326
2013	92	17	11	12	24	2	158
2014	76	13	11	4	13	1	118
2015	135	34	19	15	51	1	255
2016	47	57	25	7	19	2	157
2017	43	6	18	1	26	-	94
2018	23	2	9	8	26	-	68
2019	19	8	15	2	11	-	55
2020	15	4	26	2	7	.	54
2021	48	3	23	1	3	-	78
Skupaj	670	185	182	65	255	6	1363

Slika 4: Spreminjanje števila in trend upadanja populacije borovničevega mnogooka (*Plebejus optilete*) na Pohorju od 2012 do 2021.

Figure 4: The changing numbers and declining trend of the cranberry blue (*Plebejus optilete*) in Pohorje from 2012 to 2021.

6 RAZPRAVA

Dosedanja raziskovanja so pokazala, da so planje heterogen in kompleksen ekološki sistem, ki ga razmeroma dobro poznamo po botaničnih in vegetacijskih značilnostih, veliko manj pa po zooloških. Tako tudi slabo razumemo njihovo delovanje na ravni ekološkega sistema. Za rabo planj v srednjeveškem obdobju imamo dovolj podatkov, da lahko zanesljivo sklepamo, da je bila takrat na njih prevladujoča raba paša goveje živine. Njihovo današnje stanje se je razvilo po letu 1900, ko je prevladala košnja kot skoraj edina oblika njihove rabe. Po letu 1970 se je ta začela opuščati, tako da so planje trenutno v fazi zaraščanja kot dinamični odziv na opuščeno tradicionalno rabo. Zaraščanje se kaže v dveh oblikah. Prva je zaraščanje z gozdnim drevjem, predvsem s smreko, ki ima tukaj vlogo pionirske vrste. Druga je spreminjanje vegetacijske strukture travišč in resav. Povečujejo se površine z migaličnim šašem (*Carex brysoides*), delež površin z volkovjem pa upada. Z namenom, da bi se negativni procesi ustavili, so se v preteklih letih začeli izvajati naravovarstveni ukrepi.

Čiščenje planj je ukrep, ki obsega odstranjevanje gozdnega drevja in mladja iz zaraščajočih se površin. Prvi projekt čiščenja je pripravilo Gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec leta 1995. V naslednjih letih je bilo očiščenih okrog 192 ha površin (Ogriz, 2002). Od leta 2012 je bilo v projektih, ki jih je vodil ZRSVN, očiščenih še nadaljnjih 108 ha, na 39 ha pa je bilo izvedeno odstranjevanje štorov (Štruc, S., ZRSVN OE Maribor, 2021, ustno). Ta ukrep je zelo učinkovit in razmeroma enostaven za izvedbo. Vedeti pa moramo, da sam po sebi ni zadosten, ampak je treba izvajati tudi ukrepe za urejanje travišč.

Mulčenje planj je naslednji ukrep, ki se izvaja na planjah, in sicer veliko-površinsko, na posameznih površinah pa se je že večkrat ponovil. Mulči se travišča in tudi vse ostalo rastje, vključno z resavami in borovničevjem. Ukrep ne prispeva k doseganju ugodnega ohranitvenega stanja habitatnih tipov in habitatov zavarovanih rastlinskih ter živalskih vrst. S stališča ohranjanja habitata borovničevega mnogooka je škodljiv. Monitoring je pokazal, da mulčenju sledi v naslednji sezoni močan upad števila metuljev borovničevega mnogooka. Tako je na Volovski planji mulčenju v jeseni 2012 sledil upad števila metuljev s 75 leta 2012 na 24 leta 2013 in na Črnem vrhu s 57 leta 2016 na samo 6 leta 2017. V prihodnje bi bilo lahko mulčenje primerno le kot enkratni malopovršinski intervencijski ukrep v primerih, ko s košnjo ni več mogoče odstraniti bujne zarasti.

Paša goveje živine je ukrep, od katerega si lahko največ obetamo v smislu dolgoročnega in sonaravnega upravljanja pohorskih planj. Skupaj s košnjo sodi tudi med tradicionalne oblike rabe travišč. Paša goveje živine lahko odločilno prispeva k ohranjanju rastlinske vrstne pestrosti in prinaša tudi druge naravovarstvene koristi (Hall in Bunce, 2019). Trenutno je na planjah organizirana paša na območju Rogle, kjer se na površini 75 ha pase dobrih 100 govedi, pašna sezona pa traja od srede maja do srede septembra (Rutnik, J., 2021, ustno). Na teh pašnikih se vedno bolj uveljavljajo zlatice (*Ranunculus sp.*) in čmerika (*Veratrum sp.*), ki znižujejo krmno vrednost travišč. Vse kaže, da paša ni usklajena z zmogljivostjo travišč. Druga živa planina je na Otišah, kjer se na površini dobrih 20 ha pase do 25 glav govedi, pašna sezona pa traja od začetka junija do konca avgusta (Krenker, M., 2021, ustno). Po lastnih opažanjih so tukaj stvari dosti bolj usklajene.

Košnja ostaja do nadaljnega pomembna oblika rabe planj. Izvaja se kot enkrat letna pozna strojna košnja s pravilom sena. Ob prehodu neke površine iz košnje v pašo bi bilo treba začeti izvajati monitoring in dokumentirati spremembe v flori in vegetaciji. Košnja je lahko dobrodošla tudi pri izvajanju premen iz neugodnega stanja travišča v ugodno, na primer pri premeni šašja v volkovje.

6.1 UPRAVLJANJE HABITATA BOROVIČEVEGA MNOGOOKA

Območja razširjenosti vrste naj se ne zmanjšuje. Med ločenimi podobmočji je potrebno vzpostaviti migracijske koridorje. Na območjih se ne sme zmanjševati površine in kakovosti habitata. Degradirane površine je potrebno obnoviti do nekdanjega obsega in kakovosti.

Travišča naj se kosijo vsako leto oziroma vsako drugo. Kosi se strojno ali ročno, košnja pa se opravi po prvem avgustu. Nakošeno seno se pograbi in odpelje. Travišč se ne gnoji ali apni. Borovničevja in resav naj se ne mulči ali kosi, ampak se jih ohranja v obliki otokov na odprtem travniku in v obliki kolobarjev okoli robnih dreves.

Upravljalvske usmeritve za območja borovničevega mnogooka naj se vključi v integralni načrt upravljanja pohorskih planj. Zagotavlja naj se vsakoletni monitoring številčnosti borovničevega mnogooka in stanja njegovega habitata.

7 SUMMARY

Pohorje (1543 m) is a mountain range in north-eastern Slovenia, located in the eastern Alps. It is formed of metamorphic and igneous rock, forming a sloping relief, acidic soil and mineral-rich surface water. It has a mountain climate with a transition between the Alpine in the west and the Pannonian in the east. Up to 1600 mm of rain falls on the peaks annually, and it has snow cover for up to 150 days. The high mountain pastures, an example of the ancient cultural landscape, extend to the ridges and peaks of western Pohorje. The development of mountain agriculture has been documented from the 12th century onwards. Farms stretch to up to a 1250 m altitude, livestock farms up to 1350 m, and mountain pastures go up to the peaks. The medieval period was characterised by grazing livestock. In the industrial era there was a need for hay for feeding oxen, which were the only form of transportation in the hills at the time. Therefore, all the pastures were mown during this time. This way of using the pastures continued until after World War II. It was then that agricultural and forestry machinery came in, and farmers abandoned the breeding of oxen and mowing hay on the pastures. Thus, after 1970, the pastures became overgrown.

Today, the pastures are recognised as the cultural landscape and as a nature conservation area. The pastures are also home to the endangered cranberry blue butterfly (*Plebejus optilete*), whose only population in Slovenia is here. With transect monitoring we have in the last ten years found that their population has been falling sharply. The reasons for this are the deterioration of their habitat and the effects of climate change. The pastures are also part of the Natura 2000 network under the Birds Directive and the Habitats Directive. Conservation measures are implemented in order to maintain the favourable conservation status of protected habitat types and protected plant and animal species. Most important are the removal of excess woodland growth and the introduction of the sustainable grazing of cattle.

8 ZAHVALA

Zahvaljujem se Zavodu RS za varstvo narave za posredovanje nekaterih podatkov in za večletno sodelovanje pri monitoringu borovničevega mnogooka. Za podporo pri izvajanju monitoringa se zahvaljujem tudi občinam Mislinja, Ribnica na Pohorju in Zreče.

9 VIRI

1. Ahlin, M., Bokal, L., Gložančev, A., Hajnšek-Holz, M., Humar, M., Keber, J. *et al.*, 1994. *Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)*. Ljubljana: DZS.
2. Carnelutti, J., 1978. V. (Peti) prispevek k favni lepidopterov Slovenije. *Biološki vestnik*, 26 (2), 174–182.
3. Culiberg, M., 1986. *Palinološka raziskovanja na Lovrenškem in Ribniškem barju na Pohorju*. *Biološki vestnik*, 34, 1–14.
4. Dobnik, J., 2014. *Upravljavski načrt za pilotno območje pohorskih planj: projekt ALPA*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo narave.

5. Gams, I., 1959. *Pohorsko Podravje: razvoj kulturne pokrajine*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
6. Grafenauer, B. in Vilfan, S., 1989. *Fevdalizem*. V: Javornik, M., Voglar, D. in Dermastia, A. ur. *Enciklopedija Slovenije: 3. zvezek*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 100–103.
7. Gulič, J., 2008. *Vpliv heterogenosti krajinske matice na disperzijo in povezanost habitata ruševca (Tetrao tetrix L.) v severovzhodni Sloveniji*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.
8. Hall, S. J. G., Bunce, R. G. H., 2019. *The use of cattle Bos taurus for restoring and maintaining holarctic landscapes: Conclusions from a long-term study (1946–2017) in northern England*. *Ecology and Evolution*, 9 (10), 5859–5869.
9. Hegi, G., Merxmüller, H. in Reisingl, H., 1980. *Alpska flora*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
10. Jeršek, M., Žorž, M., Bedjanič, M., Žorž, Z. in Podgoršek, V., 2020/2021. *Mineralno bogastvo Pohorja*. *Proteus*, 83 (2/3/4/5), 75–94.
11. Jež, M., 1983. *Osnovne karakteristike favne dnevnih metuljev (Lepidoptera, Diurna) slovenskega Podravja*. *Biološki vestnik*, 31 (1), 83–106.
12. Jež, M. in Verovnik, R., 2012. *O pojavljanju in ogroženosti borovničevega mnogooka (Plebejus optilete (Knoch, 1781)) (Lepidoptera: Lycaenidae) v Sloveniji*. *Acta entomologica slovenica*, 20 (2), 125–134.
13. Jež, M. in Verovnik, R., 2017. *Monitoring borovničevega mnogooka Plebejus optilete (Knoch, 1781) (Lepidoptera: Lycaenidae) na Pohorju*. *Natura Sloveniae*, 19 (2), 15–27.
14. Jež, M., 2019a. *O življenju na Sovičevem in na pohorskih planjah*. *Naša občina: glasilo občine Mislinja*, (2), 20–22.
15. Jež, M., 2019b. *O življenju na Strmčnikovem in na pohorskih planjah*. *Naša občina: glasilo občine Mislinja*, (3), 14–16.
16. Jež, M., 2019c. *O življenju na Miklavževem in na pohorskih planjah*. *Naša občina: glasilo občine Mislinja*, (4), 14–15.
17. Jež, M., 2021a. *O življenju in delu na Matičevem in na Volovici*. *Naša občina: glasilo občine Mislinja*, (3), 20–22.
18. Jež, M., 2021b. *Monitoring borovničevega mnogooka Plebeius (Agriades) optilete (Knoch, 1781) na Pohorju v letu 2021*. Mislinja: Društvo narava Pohorja.
19. Koropec, J., 1978. *Srednjeveško gospostvo Slovenj Gradec*. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 49 = 14 (1), 16–31.
20. Koropec, J., 1999. *Slovenjegraško od 11. do 14. stoletja*. V: *Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II (zbornik)*. Slovenj Gradec: Mestna občina Slovenj Gradec. 77–100.
21. Krivograd, A., 2010. *Oglarji in vozniki oglja pri nekdanji mislinjski železarni leta 1797*. V: Potočnik, J., Bezljaj, L., Gašper, T., Koprivnikar, M. in Krebl, R. ur., *Občina Mislinja: zbornik*. Mislinja: Občina Mislinja. 117–119.
22. Obu, J., 2011. *Periglacialne in ledeniške oblike v zahodnem delu Pohorja*. *Dela*, 35, 55–71.

23. Oder, K. in Zakošek, I., 2008. *Tri tisočletja železarstva na slovenskem: slovenska pot kulture železa*. Ravne na Koroškem: Koroški pokrajinski muzej.
24. Ogriz, J., 2002. *Zaraščanje pohorskih planj na mislinjskem Pohorju*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.
25. Potočnik, J., 2010. *Prispevek k zgodovini nekdanje železarne v Mislinji*. V: Potočnik, J., Bezljaj, L., Gašper, T., Koprivnikar, M. in Krebl, R. ur., *Občina Mislinja: zbornik*. Mislinja: Občina Mislinja. 120-125.
26. *Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst na rdeči seznam*, 2002. Uradni list RS, št. 82/02 in 42/10.
27. Settele, J., Kudrna, O., Harpke, A., Kuehn, I., van Swaay, C., Verovnik, R. *et al.*, 2008. *Climatic Risk Atlas of European Butterflies*. Sofia: Pensoft.
28. Škornik, S. in Kaligarič, M., 2020/2021. *Pohorska travišča*. *Proteus*, 83 (2/3/4/5), 172–179.
29. Trajanova, M., 2020/2021. *Kamnine med Veliko kopo in Velikim vrhom na Pohorju*. *Proteus*, 83(2/3/4/5), 67-74.
30. *Uredba o zavarovanih prostoživečih živalskih vrstah*, 2004. Uradni list RS, št. 46/04, 109/04, 84/05, 115/07, 32/08 – odl. US, 96/08, 36/09, 102/11, 15/14, 64/16 in 62/19.
31. van Vuure, T., 2002. *History, morphology, and ecology of the aurochs (Bos primigenius)*. *Lutra*, 45(1), 1–16.
32. Žiberna, I. in Zajc, P., 2020/2021. *Geografske značilnosti Pohorja*. *Proteus*, 83(2/3/4/5), 104–114.

ZABAVNO, POUČNO, NIČ MUČNO: KARAVANKE UNESCO GLOBALNI GEOPARK KOT ORODJE ZA VAROVANJE NARAVE

IT'S FUN, IT'S EDUCATIONAL, AND IT'S NO CHORE: KARAWANKEN – KARAVANKE UNESCO GLOBAL GEOPARK AS A TOOL FOR NATURE PROTECTION

Mojca BEDJANIČ, Lenka STERMECKI, Suzana FAJMUT ŠTRUCL, Darja KOMAR,
Gerald HARTMANN, Primož VODOVNIK

Ključne besede: Karavanke UNESCO Globalni Geopark, geoparki, geoprostost, varstvo, komunikacija, izobraževanje, interpretacija, Zavod RS za varstvo narave

Keywords: Karawanken – Karavanke UNESCO Global Geopark, geoparks, geodiversity, protection, communication, education, interpretation. The Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation

IZVLEČEK

Območje današnjega čezmejnega Geoparka Karavanke zaznamuje pestra geološka zgradba. Izjemna geoprostost je bila osnova za idejo o čezmejnem sodelovanju 14 slovenskih in avstrijskih občin ter ostalih deležnikov s področja regionalnega razvoja in naravne ter kulturne dediščine. Začetne aktivnosti za vzpostavitev čezmejnega Geoparka Karavanke, ki je leta 2013 postal del Evropske in Globalne mreže geoparkov, leta 2015 pa dobil naziv Karavanke UNESCO Globalni Geopark, segajo v leto 2007. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave je Karavanke Globalni UNESCO Geopark prepoznal kot orodje za uspešno varovanje geoprostosti in narave nasploh. Tako že od samega začetka sodeluje in spodbuja aktivnosti na področju varovanja narave, naravnih vrednot in geoprostosti. Z namenom prebuditi zavedanje o pomenu ohranjanja narave na primeru geoprostosti skupaj s partnerji razvijamo vzgojno-izobraževalne programe in vanje vključujemo vsebine varstva narave, bio- in geoprostosti. Sodelujemo pri nastanku doživljajske in interpretacijske infrastrukture za usmerjanje obiskovalcev ter spremljamo trajnostni razvoj območja. Z dobro komunikacijo smo pridobili ugled ter številna partnerstva za sodelovanje in podporo pri udejanjanju našega poslanstva.

ABSTRACT

The area of today's cross-border Geopark Karawanken – Karavanke is characterised by a diverse geological composition. This exceptional geodiversity was the basis for the idea of cross-border cooperation of fourteen Slovenian and Austrian municipalities and other stakeholders in the field of regional development and natural and cultural heritage. Initial activities to establish the cross-border Geopark Karavanke, which was included in both the European Geoparks Network and the Global Geoparks Network in 2013, and became the Karawanken – Karavanke UNESCO Global Geopark in 2015, date back to 2007. The Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation has recognised the Karawanken – Karavanke UNESCO Global Geopark as an instrument for the successful protection of geodiversity and nature in general. From the very beginning it has supported and promoted activities in the field of nature conservation, ecological values and geodiversity protection. In order to raise awareness of the importance of nature conservation in the case of geodiversity, we develop educational programmes together with our partners that include

nature protection, biodiversity and geodiversity. We participate in the creation of experiential and interpretive infrastructure for guiding visitors, and we monitor the sustainable development of the area. Through good communication we have built a reputation for ourselves, and a number of partnerships collaborate with us and support us in our mission.

1 UVOD

Skoraj 500 milijonov let izjemne geološke zgodovine zaznamuje območje današnjega Karavanke UNESCO Globalnega Geoparka. Pred 237 milijoni let so v plitvih morskih kadunjah na območju Tople in južnih pobočij Pece nastala svinčevo in cinkova orudjenja. Mnogo večje orudjenje, razprostirajoče se na površini več kot 10 kvadratnih kilometrov, pa je nastalo na širšem območju Pece in Mežice pred 190 milijoni let. Viri omenjajo, da bi naj tu rudo kopali že Rimljani, prvi pisni viri navajajo leto 1424, za uradni začetek rudarjenja v Mežiški dolini pa šteje letnica 1665. Rudarjenje in rudno bogastvo sta nato dobrih 340 let pogojevala in pisala življenje doline (Fajmut Štrucl *et al.*, 2018). V kamninah območja pa je zapisnih še mnogo drugih »geozgodb«. Pred dobrimi 450 milijoni let je na Hamunovem vrhu nastal magnetit, mineral, iz katerega so pridobivali železovo rudo. Mežiški rudnik se poleg številnih rudnih in sekundarnih mineralov ponaša tudi z najlepšim slovenskim mineralom wulfenitom, ki ima tukaj najbogatejše nahajališče v Evropi. V bližini Dravograda je bil prvič najden in opisan zelo redek ter cenjen mineral iz skupine turmalinov, dravit. Stik Evrazijske litosferske plošče in Jadranske litosferske mikroplošče, njuno podpiranje, narivanje in izmikanje je povzročilo dvigovanje Alp in nastanek t. i. Periadriatske prelomne cone, ki poteka tudi prek območja Geoparka Karavanke. Na območju Smrekovškega pogorja so ostanki nekdanjega podmorskega stratovulkana, ki je bil aktiven pred 23 milijoni leti, v Obirski soteski blazinaste lave pričajo o delovanju vulkanov. Na Lešah je deloval eden največjih in najsodobnejših premogovnikov tedanjega časa v Sloveniji, v okolici Železne Kaple/Bad Eisenkappel so številni izviri mineralne vode. Obirske kapniške jame veljajo za najlepše v Avstriji (Hartmann *et al.*, 2018). Poleg izjemnega kamninskega in mineralnega bogastva so bili predvsem na območju Pece najdeni in prvič opisani tudi številni fosili (Jurkovšek *et al.*, 2015). Mnogi nosijo ime po gori Peci, ki Geopark Karavanke opredeljuje, povezuje in predstavlja njegov osrednji simbol. Tako kot slovensko stran je tudi avstrijski del Geoparka Karavanke zaznamovalo rudarstvo, predvsem na območju Obirja.

Leta 1994 je bilo v Mežici uradno ustavljeno odkopavanje svinčevo-cinkove rude. Rudnik Mežica v zapiranju in Uprava RS za varstvo narave sta zaradi prepoznane izjemne geološke naravne dediščine pripravila Odlok o razglasitvi rudnika svinca in cinka za naravni in kulturni spomenik (1997), na osnovi katerega je del rudnika ostal odprt in namenjen za izobraževalne, turistične ter raziskovalne namene. Kasneje so se prizadevanja za ohranitev bogate naravne in kulturne dediščine nadaljevala. Zavod RS za varstvo narave je v leta 2001 izdelanih Naravovarstvenih smernicah za območje občin Črna na Koroškem in Mežica, (Bedjanič *et al.*, 2001a; Bedjanič *et al.*, 2001b) predstavil izjemno geoprostor območja. Tako je Območna enota Maribor na pobudo Uprave RS za varstvo narave in Podzemlja Pece izdelala Osnutek naravovarstvenih strokovnih osnov za slovenski geopark na območju

občin Črna na Koroškem in Mežica (Planjšek, 2003). Močne pobude za ohranitev bogate geološke, ostale naravne, tehniške in kulturne dediščine so bile v preteklosti prisotne na obeh straneh meje. Zаметki idej Transverzale podzemnih muzejev rudarstva Slovenije, Avstrije in Italije o povezovanju, skupni promociji in trženju dediščine čezmejnega območja iz leta 2000 so našli plodna tla v čezmejnem partnerstvu devetih občin z območja okoli gore Pece – delovni skupnosti Dežela pod Peco, ki je bila ustanovljena v letu 2004. Na pobudo direktorice Podzemlja Pece, turističnega rudnika in muzeja, RRA Koroška – Regionalna razvojna agencija za Koroško, Regionalmanagement Kärnten Dienstleistungs – GesmbH ob sodelovanju šestih občin, Obirskih jam in Koroškega pokrajinskega muzeja se je v letu 2008 začela priprava projektnega predloga Vzpostavitev čezmejnega geoparka med Peco in Košuto za javni razpis Operativnega programa Slovenija-Avstrija 2007–2013. Zavod RS za varstvo narave je projekt prepoznal kot priložnost za dolgoročno zagotavljanje varstva geopestrosti, po katerem območje izstopa, hkrati pa tudi za ohranjanje biotske pestrosti in varstva naravnih vrednot, zato je pristopil k partnerstvu.

2 OD IDEJE O GEOPARKU MED PECO IN KOŠUTO DO KARAVANKE UNESCO GLOBALNEGA GEOPARKA

2.1 VREDNOTENJE GEODEDIŠČINE ZA NJENO OHRANJANJE IN VARSTVO

V okviru projekta smo se na območju slovenskega dela Geoparka Karavanke lahko posvetili poglobljenemu pregledu in obravnavi narave s poudarkom na stanju geopestrosti in naravnih vrednot. Z zunanjimi strokovnjaki ter ob sodelovanju vseh projektnih partnerjev so bile izdelane Geološke–naravovarstvene strokovne podlage (Poltnig *et al.*, 2012) za območje predvidenega geoparka, z namenom doseganja čezmejnega koordiniranja, trajnostnega upravljanja geoloških naravnih danosti in prispevka k njihovemu ohranjanju. S projektom nam je bilo omogočeno, da smo v postopku vrednotenja, skladno z nacionalno zakonodajo kot tudi z usmeritvami vrednotenja za vključitev območij v Evropsko in Globalno mrežo UNESCO geoparkov, na slovenski strani ponovno ovrednotili geološke in geomorfološke naravne vrednote (Pravilnik, 2004) ter preverili njihovo stanje. Na avstrijski strani pa so zunanji strokovnjaki ovrednotili točke in območja, ki imajo z Zakonom Dežele Koroške o varstvu narave (2002) status naravnega rezervata, krajinskega rezervata ali naravnega spomenika (Fajmut Štrucl *et al.*, 2011). Skupno je bilo evidentiranih 49 geoznamenitosti in 14 znamenitosti geoparka – geološke, geomorfološke, naravne, arheološke, zgodovinske, kulturne in tehnične znamenitosti (Hartmann *et al.*, 2018). Geopark Karavanke se ponaša z izjemno geološko in geomorfološko dediščino, ki ni pomembna samo na državni ravni, ampak tudi v evropskem in svetovnem merilu. Geoparke namreč opredeljujejo geološke posebnosti znanstvenega pomena, izjemno redki geološki objekti ali pa objekti, ki imajo visoko estetsko vrednost ali izobraževalni pomen. Poleg obvezno prevladujoče geološke dediščine jih odlikujejo tudi bogata naravna dediščina ter arheološka, zgodovinska, tehniška in druga kulturna dediščina. Posebnosti morajo biti varovane na ustrezen način, z njimi mora biti seznanjena širša javnost, hkrati pa predstavljajo osnovo za razvoj geoizobraževanja, geopopularizacije in geoturizma (Bedjanič, 2016).

S projekti se lahko posvečamo aktivnostim, ki sodijo med naše naloge, pa jih v okviru javne službe zaradi pomanjkanja časa in sredstev ne moremo izvajati. Skozi projekte tako aktivno spodbujamo komunikacijske aktivnosti, ki vključujejo lokalno prebivalstvo ter ozaveščanje, z namenom spodbuditi pozitivne spremembe v obnašanju in odnosu do naravne dediščine. V Geoparku Karavanke se poudarja pomen varstva geoprostosti in medsebojne odvisnosti ter povezanosti z biotsko pestrostjo. S projekti poskušamo okrepiti zavest o pomenu ohranjanja obeh, kar pa je mogoče le, če ju dobro poznamo, predvsem pa razumemo njuno delovanje in medsebojno povezanost. Tako se trenutno še aktualni projekt Programa sodelovanja INTERREG V-A Slovenija-Avstrija 2014–2020 z akronimom NaKult (Geološko pohodno doživetje v Geoparku Karavanke) posveča naravi, s poudarkom na naravni ter kulturni dediščini ter ozaveščanju o njenem pomenu in potrebi ohranjanja (ZRSVN, 2022a). Za nastajajočo geoobhodnico oziroma t.i. *Karavanke Trail*, ki jo sestavlja 13 dnevnih etap po Geoparku Karavanke, so bile, v sklopu spremljanja stanja naravnih vrednot, izdelane strokovne podlage s področja narave, geo- in biotske pestrosti, kulturne dediščine ter njihovega varstva. V Geoparku Karavanke si želimo vzpostaviti močno mrežo vodnikov, ki bodo s svojim znanjem in pristopi znali ter zmogli navdušiti obiskovalce za njegov večkratni obisk in spoštljiv odnos do dediščine (Bedjanič *et al.*, 2019). Tako smo jih izobraževali na področju interpretativnega vodenja, kjer so spoznali sredstva in metode in vsebine ter pomen varovanja narave ter kulturne dediščine, saj bodo le ustrezno izobraženi posamezniki lahko uspešno prispevali k ohranjanju narave.

2.2 IZOBRAŽEVANJE IN INTERPRETACIJA GEODEDIŠČINE ZA NJENO OHRANJANJE IN VARSTVO

Osnovnemu načelu interpretacije, ki ga je postavil Freeman Tilden (1957), »*Through interpretation, understanding – through understanding, appreciation – through appreciation, protection*«, poskušamo v aktivnostih, povezanih z izobraževanjem, s pripravo programov in produktov kot tudi pri vzpostavitvi doživljajske, informacijske in interpretacijske infrastrukture slediti tudi na območju Geoparka Karavanke. Ob zavedanju naših časovnih in kadrovskih omejitev za uspešno in dolgoročno izobraževanje ter interpretacijo vsebin varstva narave, geoloških posebnosti in biodiverzitete smo skupaj s Podzemljem Pece in kasneje z Geoparkom Karavanke postavili strategijo in smernice za »pridobivanje zaveznikov varstva narave«. Te smo prepoznali v vzgojiteljih in učiteljih z območja Geoparka Karavanke. Z veliko truda in entuziazma smo skozi leta vzpostavili dobro partnersko mrežo Geopark vrtcev in šol. Da smo vsebine, ki smo jih želeli predstaviti, lahko umestili v sistem, smo pregledali obstoječe kurikule vrtcev in osnovno- kot tudi srednješolske učne načrte različnih predmetov (Bedjanič *et al.*, 2016; Zvonar *et al.*, 2017). S tem smo učiteljem pokazali možnosti vključevanje naravovarstvenih vsebin v vzgojno-izobraževalni program. Prve izobraževalne aktivnosti smo tako začeli v projektu Vzpostavitev čezmejnega geoparka med Peco in Košuto. Sledil je projekt Geoprojektni dan v Geoparku Karavanke, v sklopu programa Vseživljenjsko učenje – podprogram Comenius (ZRSVN, 2022b).

V projektu EUfutuR: Prihodnost Evropa – Identiteta, internacionalizacija in institucionalizacija – Geopark Karavanke (ZRSVN, 2022c) smo vsebine še nadgradili, razširili in jih

pod sloganom Zabavno, poučno, nič mučno izvajali kot t. i. Teme Geoparka Karavanke. Na osnovi tega smo do zdaj razpisali in izvedli že 11 letnih tem: Voda in kamen – neločljivo povezana dela narave; Dinozavri – izumrlo življenje na Zemlji; Vulkani – Zemlja bruha, na površju se nekaj zakuha; Pestro, raznoliko, živo – v našem gozdu je zanimivo; Fosili – zgodbe iz geološke preteklosti; Mi smo Unesco!; Utrip narave; Minerali in kristali – čudovite stvaritve narave; Tla pod našimi nogami, Raziskujemo svet travišč in Gore – svet visoko nad nami.

Za vzpostavitev uspešnejšega mreženja in izmenjave izkušenj med nami in udeleženci smo vzpostavili tudi spletni Geonovičnik. V njem so v slovenskem in nemškem jeziku zbrane in predstavljene ideje ter aktivnosti, ki so jih vzgojiteljice in učiteljice izvedle v svojem okolju. Od prvega srečanja, ki so se ga poleg treh predavateljic udeležile še štiri udeleženke, smo v teh letih privabili in vsebine predali 282 vzgojiteljem in učiteljem iz 91 različnih ustanov, povprečno pa je na naših izobraževanjih okoli 30 udeležencev (Bedjanič *et al.*, 2021a). Ti so vsebine in predvsem zelena sporočila prenesli na otroke in učence, le-ti pa pogosto tudi na svoje starše in stare starše. Žal podrobnega dosega našega dela statistično nismo izmerili. Ob vedno večjem zanimanju vzgojiteljev in učiteljev, ki ne prihajajo zgolj z območja Geoparka Karavanke, pa verjamemo, da sta naše delo in poslanstvo na pravi poti ter da naše aktivnosti dolgoročno vplivajo na vedénje in védenje o naravi, geopestrosti in biotski pestrosti, varstvu in pomenu njihovega ohranjanja.

Poleg izobraževalnih delavnic, ki smo jih v zadnjih treh šolskih letih vključili tudi v Katis – Katalog programov nadaljnega izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju, Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, pripravljamo in razvijamo tudi številne izobraževalne, interpretacijske in didaktične pripomočke (Geospomin, plakat geoposebnosti Geoparka Karavanke, Geopark Karavanke zbirka kamnin, didaktična igra Ali me poznaš?, igrica Zabavno, poučno, nič mučno ...). Vsebinsko kot tudi na izvedbeni ravni se povezujemo z drugimi institucijami in strokovnjaki s področja vsebin, ki jih obravnavamo. Preverjene interpretacijske pristope s pridom uporabljamo tudi pri ureditvah naravnih vrednot za obiskovanje in ogledovanje. Od začetka projekta Vzpostavitev čezmejnega geoparka in do zdaj, ko je Karavanke UNESCO Globalni Geopark član Evropske in Globalne mreže že osem let, smo sodelovali pri nastanku in razvoju številnih novih doživljajskih in interpretacijskih točk in poti ter nekaj manjših in tudi dveh osrednjih info-interpretacijskih centrov – Podzemlje Pece v Mežici in Svet geologije v Železni Kapli/Bad Eisenkappel. Z uporabo različnih pristopov in sredstev interpretacije poskušamo obiskovalce navdušiti za naravo, povečati njihovo radovednost in zanimanje zanjo, spremeniti njihovo vedénje in okrepiti védenje o pomenu ohranjanja in varstva (Ogorelec, 2004; Ogorelec, 2005; Trampuš, 2019). Nova interpretacijska in doživljajska infrastruktura se na območju Geoparka Karavanke večinoma postavlja na območja, kjer je že infrastruktura in je število obiskovalcev večje (npr. Dom na Smrekovcu – interpretacijska točka Ugasli velikan, Dvorec Bukovje – razstavi Svetovni popotnik iz Dravograda in Zakladi nemirne reke, Dravograjsko jezero – interpretacijska Bobrčkova pot ...). Objektivno, ki so svojo primarno funkcijo izgubili, se dajejo nove vsebine in zgodbe (npr. opuščena podružnična šola v Koprivni zdaj kot Center trajnostnega razvoja ponuja številna doživetja in programe ...). Interpretacija narave v Geoparku Karavanke postaja pomembno orodje pri usmerjanju obiskovalcev in aktivnosti zunaj območij ranljive narave tako, da jo

kljub vsemu doživijo na edinstven način. Z novo vzpostavljeno interpretacijo smo poskušali doseči tudi domačine, pri njih vzbuditi radovednost, predvsem pa povečati zavedanje o neprecenljivi naravi in dediščini, katere del so, ter jim pokazati, da so te zgodbe morda tudi zgodbe njihovih doslej neprepoznanih priložnosti.

2.3 TRAJNOSTNI TURIZEM GEODEDIŠČINE ZA NJENO OHRANJANJE IN VARSTVO

Na osnovi izjemne dediščine ima Geopark Karavanke zapisane štiri pglavitne cilje: ohranjanje in varstvo geoloških in naravnih virov, kulture in kulturne dediščine na območju njegovih članov; ozaveščanje, informiranje in izobraževanje o Geoparku Karavanke; splošno čezmejno sodelovanje ter gospodarski razvoj Geoparka Karavanke, med drugim prek sonaravnega turizma. Cilj Geoparka Karavanke je, da postane geo-turistična destinacija, ki bo s trajnostnim razvojem ohranjala geopestrost in živo naravo ter s sodobnimi pristopi interpretacije razvijala nov turistični produkt – geopohodništvo. Vizija razvoja trajnostnega, nemnožičnega, doživljajskega razvoja programov pa se je v danih (covid) razmerah izkazala kot še toliko pravilnejša (Bedjanič *et al.*, 2021b).

Zavod RS za varstvo narave z ostalimi člani strokovnega sveta Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje (EZTS) Geopark Karavanke (do leta 2019 je Geopark Karavanke deloval kot čezmejna delovna skupnost, novembra 2019 pa je bilo ustanovljeno EZTS Geopark Karavanke) spremlja in preverja dejavnosti Geoparka Karavanke ter tudi ocenjuje in daje mnenje k njegovim delovnim načrtom, predvsem v smislu usmerjanja turizma kot promotorja ohranjanja geo- in biotske pestrosti. Sodelujemo tudi v Nacionalnem forumu globalnih geoparkov Slovenije.

3 KARAVANKE UNESCO GLOBALNI GEOPARK V PRVEM DESETLETJU OBSTOJA

Danes je Karavanke UNESCO Globalni Geopark med Slovenijo in Avstrijo eden izmed le štirih čezmejnih geoparkov, vključenih v Evropsko in Globalno mrežo geoparkov. Njegova meja sledi meji štirinajstih občin – Črna na Koroškem, Mežica, Prevalje, Ravne na Koroškem, Dravograd, Bistrica nad Pliberkom/Feistritz ob Bleiburg, Pliberk/Bleiburg, Suha/Neuhaus, Globasnica/Globasnitz, Galicija/Gallizien, Žitara vas/Sittersdorf, Železna Kapla/Bad Eisenkappel, Sele/Zell in Labot/Lavamünd. Razprostira se na 1067 kvadratnih kilometrih in ima okoli 53.000 prebivalcev. Leta 2013 je omenjeni geopark postal član Evropske in Globalne mreže, ki sta delovali pod okriljem organizacije UNESCO, leta 2015 pa je dobil naziv Karavanke UNESCO Globalni Geopark. V času od vstopa v Evropsko in Globalno mrežo geoparkov je bilo že dvakrat poročano o napredku, ki je bil pri komisiji tudi ocenjen, in sicer v letih 2017 ter 2021. Od ideje prek Delovne skupnosti je zrasel v Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje Geopark Karavanke. Zaposleni v sodelovanju s številnimi različnimi partnerji izvajajo čezmejne in evropske projekte, s katerimi sledijo viziji in osnovnim ciljem Geoparka Karavanke. Do zdaj je bilo na območju Geoparka Karavanke izvedenih 11 projektov (GEOPARK, Crossborder ACTIVE, EUfutuR, NaKult, NatureGame,

GeoTour, Banap, Geoprojektni dan, KaraWat, RURITAGE, Geopark Forscherkids), ki so območju v finančnem smislu »prinesli« skupaj okoli 7,5 milijona evrov.

Del te zgodbe je tudi Zavod RS za varstvo narave. Svojo vlogo in poslanstvo za kakovostno sobivanje narave in človeka, kot njenega neločljivega dela, ter razumno rabo virov smo lahko uspešno implementirali skozi projekte, katerih partnerji smo. Na osnovi teh smo lahko aktivneje sodelovali pri varovanju izjemne narave območja ter pomembno vplivali na zavedanje o povezanosti in soodvisnosti geo- ter biotske pestrosti in usmerjali razvoj območja v ohranjanje in varovanje dediščine. Od začetne podobe »zaviralcev razvoja« smo pridobili ugled zanesljivega partnerja, ki je pripravljen na odprto komunikacijo. V prostoru smo postali pomemben in zelen »igralac v projektnih zgodbah«, ki so trajnostno naravnane. Pozitiven ugled smo pridobili tako na samem območju kot tudi zunaj njega. Projektno sodelovanje je tako dolgoročna naložba, ki nam odpira vrata številnih deležnikov v prostoru. Komunikacijski učinki naše prisotnosti in aktivnosti so težko merljivi, vendar pri našem delu neprecenljivi. Eden najpomembnejših, če ne najpomembnejši rezultat dolgoletnega skupnega sodelovanja je vzpostavljena trdna in močna mreža partnerjev na lokalni, sektorski, institucionalni in čezmejni ravni. Brez vseh deležnikov in njihove podpore, sodelovanja, vključevanja ... zgodba Geoparka Karavanke zagotovo ne bila tako uspešna. S projekti smo dosegli cilje in rezultate, ki pomembno prispevajo k poslanstvu naše stroke in naših aktivnosti.

Izjemni sodelavci znotraj Zavoda RS za varstvo narave kot tudi na celotnem območju Geoparka Karavanke in njihova odprta medsebojna komunikacija so omogočili vzpostavitev zaupanja ter dobrega medsebojnega osebnega sodelovanja. V tem času smo tudi znotraj naše ekipe odkrili in uporabili številne potencialne sodelavcev (prevajanje, ilustriranje, izjemna fotografija, oblikovanje ...). Zaupanje direktorja in vodje Območne enote Maribor, medsebojno sodelovanje in podpora sodelavcev so pomembno prispevali k celotni zgodbi. Zgodbi, v kateri smo pokazali, da se naše poslanstvo varovanja narave (na zabaven, poučen in nič mučen način) udejanja tudi skozi Karavane UNESCO Globalni Geopark.

4 SUMMARY

Presented in the article is the area between Koroška (Slovenia) and the Südkärnten region (Austria), where the cross-border Geopark Karawanken – Karavanke was established in 2011. In November 2015, Geopark Karawanken – Karavanke became a UNESCO Global Geopark, and today it is one of only four cross-border geoparks in both the European Geopark Network and the Global Geopark Network. The outstanding geological structure and history of the area enabled its development and influenced the local people, whose lives were in close connection with the mining of lead and zinc ore in the Meža valley. After the closure, the initiative of the employees was to preserve a part of the abandoned mine for research activities, education and tourist visits. A similar story took place in the mining area of Obir, where the Obir Karst Caves remained open for tourists after the mine was closed. The idea of cross-border networking and cooperation was realised with the establishment of the cross-border Geopark Karawanken – Karavanke. The article aims to highlight the role and activities of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation and the projects in which we have been

involved, which are the basis for the protection of exceptional geodiversity and biodiversity and the implementation of our basic tasks in the area of protection. With a strong partnership structure and good communication between partners and stakeholders, the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation coordinated the preparation and implementation of the scientific documents for Geopark Karawanken – Karavanke, as well as for the long-distance geo-hiking trail named the Karawanken – Karavanke Trail. In partnership, we developed a strategy for the establishment of a Geopark kindergarten and school network, and the integration of various content into their educational programmes. We actively worked on public education and awareness programmes and were involved in the development and creation of adventure and interpretative infrastructure through interpretation approaches. We invented a wide range of didactic, teaching and interpretive materials, and were involved in the development of programmes and offers. As a member of the Expert Council, we are included in the management of Geopark Karawanken – Karavanke, within the so-called European Grouping for Territorial Cooperation (EGTC). The long-standing partnership and cooperation of the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation has produced positive results, mainly owing to good, thorough communication. The area follows the set vision and objectives, such as protection, education, promotion of geological heritage and other natural and cultural heritage, cross-border networking and the development of sustainable tourism. Through the projects, the Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation has fulfilled numerous tasks in the field of nature protection. It has been recognised as a reliable and credible partner in the field of protection and sustainable development of the area, which in terms of communication allows us to better implement our mission.

5 VIRI

1. Bedjanič, M., Jež, M. in Planjšek, M., 2001a. *Naravovarstvene smernice za območje občine Črna na Koroškem*. Maribor: ZVNKD Maribor.
2. Bedjanič, M., Jež, M. in Planjšek, M., 2001b. *Naravovarstvene smernice za območje občine Mežica*. Maribor: ZVNKD Maribor.
3. Bedjanič, M., 2016. UNESCO Globalni geoparki. V: Strahovnik, V. ur. *Naravni parki Slovenije: naravni parki, izbor nezavarovanih območij ter geoparki*. Nazarje: GEAart. 272.
4. Bedjanič, M., Nose Marolt, M., Stermecki, L. in Zvonar, S., 2016. Naravovarstvena vzgoja in izobraževanje. V: Vasle, T. ur. *Narava je naša učiteljica: zbornik 16. strokovnega posveta Društva učiteljev podružničnih šol, 15. in 16. april 2016*. Griže: Društvo učiteljev podružničnih šol. 27–32.
5. Bedjanič, M., Komar, D., Weissenbacher, A., Piko, M. in Hartmann, G., 2019. Geointerpretatorji Karavanke UNESCO globalnega geoparka (izobraževanje in vzpostavitev sistema). V: Rožič, B. ur. *Razprave, poročila = Treatises, reports. 24. posvetovanje slovenskih geologov = 24th Meeting of Slovenian Geologists, Ljubljana, november 2019*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za geologijo. 8–10.
6. Bedjanič, M., Komar, D., Stermecki, L., Modrej, D. in Zvonar, S., 2021a. Geopark Karavanke: učilnica v naravi = Geopark Karavanke: classroom in nature. V: Resnik Planinc, T. ur. *Blaž Kocen: velikan šolske geografije evropskega pomena: zbornik referatov med-*

- narodnega simpozija ob 200-letnici rojstva Blaža Kocena in 10. Kocenove sobote – Nazornost pri pouku geografije nekoč, danes in jutri = Blasius Kozenn: a European giant of school geography: proceedings of the International symposium at 200th anniversary of the birth of Blasius Kozenn and 10th Kozenn's Saturday – Clarity in the teaching of geography once, today and tomorrow: 10. in 11. 9. 2021 = 10 and 11 September 2021, Ljubljana, Ponikva, Šentjur. Ljubljana: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. 144–151.*
7. Bedjanič, M., Komar, D., Šafran, A., Stermecki, L., Hartmann, G., Modrej, D. *et al.*, 2021b. Geo-hiking in the Karawanken/Karavanke UNESCO Global Geopark: opportunities, advantages and challenges. V: Lozano, G., Luengo, J., Cabrera, A. in Vegas, J. ur. *Building connections for global geoconservation: 10th International ProGEO online Symposium: abstract book*. Madrid: Instituto Geológico y Minero de España, 199–200.
  8. Fajmut Štrucl, S., Bedjanič, M., Hartmann, G., Vodovnik, P. in Rojs, L., 2011. *Geopark Karavanke: Aplikacija za članstvo v globalni mreži geoparkov*. Dostopno na: <https://zrsvn-varstvonarave.si/projekti/geopark-vzpostavitev-cezmejnegageoparka-medpeco-in-kosuto/> [3. 1. 2022].
  9. Fajmut Štrucl, S., Oder, K. in Komar, D., 2018. Rudniki in premogovniki. *Proteus*, 80 (7/8/9), 357–368.
  10. Hartmann, G., Komar, D., Bedjanič, M., Fajmut Štrucl, S. in Vodovnik, P., 2018. *Skrivnosti, zapisane v kamninah*. *Proteus*, 80(7/8/9), 298–305, 424.
  11. Jurkovšek, B., Kolar-Jurkovšek, T. in Poltnig, W., 2015. Bogastvo fosilov = Fossilreichtum = Fossil riches. V: Strahovnik, V. ur. *Geopark Karavanke: skrivnosti zapisane v kamninah = Geopark Karawanken: in Stein geschriebene Geheimnisse*. Nazarje: GEAart. 60–67.
  12. *Odlok o razglasitvi rudnika svinca in cinka za naravni in kulturni spomenik*, 1997. Uradni list RS, št. 8/97.
  13. Ogorelec, B. 2004. *Interpretacija narave – od doživljanja do doživetja. Tematske poti na Krasu, delavnica, Dutovlje*. Dostopno na: http://www.interpretacija.si/arhiv/tematske_poti_kras.pdf [3. 1. 2022].
  14. Ogorelec, B., 2005. Zakaj zavarovana območja potrebujejo interpretativne poti? *Gozdarski vestnik*, 63 (3), 153–156.
  15. Planjšek, M., 2003. *Osnutek naravovarstvenih strokovnih osnov za slovenski Geopark na območju občin Črna na Koroškem in Mežica*. Maribor: Zavod za varstvo narave, OE Maribor.
  16. Poltnig, W., Herlec, U., Fajmut Štrucl, S., Bedjanič, M., Rojs, L., Hartmann, G. *et al.*, 2012. *Geološko-naravovarstvene strokovne podlage Geoparka Karavanke/Geologisch – Naturschutzfachliche Grundlagen des Geoparks Karawanken*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za varstvo narave. Dostopno na: https://www.geopark.si/files/2012_geopark_karawanken_naturschutzfachliche_grundlagen.pdf [4. 1. 2022].
  17. *Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot*, 2004. Uradni list RS, št. 111/04, 70/06, 58/09, 93/10, 23/15 in 7/19.
  18. Tilden, F., 1957. *Interpreting our heritage*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

19. Trampuš, T., 2019. Nevidne vezi: praktični primer načrtovanja in izdelave sredstev interpretacije narave. *Varstvo narave*, 31, 95-118. Dostopno na: <https://zrsvn-varstvonarave.si/wp-content/uploads/2019/09/Trampuš.pdf> [13. 4. 2022].
20. *Zakon Dežele Koroške o varstvu narave/Kärntner Naturschutzgesetz*, 2002. K-NSG 2002.
21. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave (ZRSVN), 2022a. *NaKult, Geološko pohodno doživetje v Geoparku Karavanke/Geologisches Wandererlebnis im Geopark Karawanken*. Dostopno na: <https://zrsvn-varstvonarave.si/projekti/nakult/> [4. 1. 2022].
22. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave (ZRSVN), 2022b. *Geoprotektni dan v Geoparku Karavanke*. Dostopno na: <https://zrsvn-varstvonarave.si/projekti/geo-projektne-dan-v-geoparku-karavanke/> [3. 1. 2022].
23. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave (ZRSVN), 2022c. *EUfutuR: Zukunft Europa – Identität, Internationalisierung und Institutionalisierung – Geopark Karawanken/Prihodnost Evropa – Identiteta, internacionalizacija in institucionalizacija – Geopark Karavanke*. Dostopno na: <https://zrsvn-varstvonarave.si/projekti/eufutur/> [3. 1. 2022].
24. Zvonar, S., Bivšek, P., Kuserbanj, Š., Bedjanič, M., Stermecki, L. in Plešnik, J., 2017. Čeprav je ni, je povsod: geologija v vzgojno-izobraževalnem sistemu. *Razredni pouk*, 19 (3), 34–41.

Mojca BEDJANIČ in Lenka STERMECKI
Zavod RS za varstvo narave, OE Maribor
Pobreška cesta 20
2000 Maribor
mojca.bedjanic@zrsvn.si, lenka.stermecki@zrsvn.si

Suzana FAJMUT ŠTRUCL
Podzemlje Pece, Podjetje za razvoj turistične in muzejske dejavnosti, d. o. o.
Glančnik 8
2392 Mežica
suzana.fajmut@podzemljepece.com

Darja KOMAR in Gerald HARTMANN
Karawanken/Karavanke UNESCO Globalni Geopark
Hauptplatz 7
AT-9135 Bad Eisenkappel/Železna Kapla, Avstrija
darja.komar@geopark.si, gerald.hartmann@geopark-karawanken.at

Primož VODOVNIK
RRA Koroška, regionalna razvojna agencija za Koroško, d. o. o.
Meža 10
2370 Dravograd
primoz.vodovnik@rra-koroska.si

S POVEZOVANJEM OHRANJAMO IN RAZVIJAMO KARAVANKE

BY CONNECTING, WE PRESERVE AND DEVELOP THE KARAVANKE

Tadeja ŠUBIC

Ključne besede: Karavanke, povezovanje, ohranjanje, čezmejno sodelovanje, projekt, partnerstvo, park, Natura 2000, trajnostni razvoj, PHARE, Interreg

Keywords: Karavanke, networking, conservation, cross-border cooperation, project, partnership, park, Natura 2000, sustainable development, PHARE, Interreg

IZVLEČEK

Karavanke so 120 km dolga gorska veriga na meji s sosednjo Avstrijo. Sodijo med večja in naravno zaključena pokrajinska območja Slovenije. Večina gospodarskih dejavnosti na zahodnem delu je vezana na gozdarstvo, kmetijstvo, predvsem pašništvo, in danes hitro razvijajoči se turizem. Njihovo ohranjanje in razvoj sta odvisna od učinkovitega upravljanja in vzdržne oziroma trajnostne rabe tako na slovenski kot avstrijski strani. K temu pa pomembno prispevata povezovanje in sodelovanje lokalnih skupnosti, institucij, društev in ljudi z obeh strani meje. S projekti Čezmejnega sodelovanja, katerih začetki segajo v leto 2005, se krepi partnerstvo, sledi ciljem in pristopa k skupnim prizadevanjem za ohranitev tega »parka med urbani središči«.

ABSTRACT

The Karavanke are a 120 km long mountain chain on the border with Austria. It is among the larger and naturally formed provincial areas of Slovenia. Most economic activity in the western part are related to forestry, agriculture – especially on pastureland – and, today, rapidly developing tourism. Its conservation and development depend on effective management and sustainable use on both the Slovenian and Austrian sides. The integration and cooperation of local communities, institutions, societies and people on both sides of the border contributes significantly to this. With the Cross-border Cooperation projects, whose beginnings date back to 2005, partnerships are strengthened, and objectives and approaches to joint efforts to preserve this “park between urban centres” follow.

1 KARAVANKE KOT »DRAGOCENI PARK MED URBANIMI SREDIŠČI«

Karavanke so 120 km dolga gorska veriga na meji s sosednjo Avstrijo. Sodijo med večja in naravno zaključena pokrajinska območja Slovenije. S Kamniško-Savinjskimi Alpami predstavljajo naravno kuliso na severozahodu Slovenije. Karavanke, sicer gospodarsko dokaj neugoden obmejni prostor, so postale po osamosvojitvi Slovenije precej bolj dostopne. Ljudje pod Karavankami so jih prepoznali kot »dragocen park med urbani središči« na obeh straneh državne meje, tako v urbani regiji Beljak - Celovec na avstrijski in Jesenice - Kranj - Ljubljana na slovenski.

Večina gospodarskih dejavnosti je vezana na gozdarstvo, kmetijstvo, predvsem pašništvo, v začetku 21. stoletja pa so postajale vedno zanimivejše za obiskovanje, rekreacijo in

turizem. Danes zahodne Karavanke prevzemajo veliko socialno funkcijo. Zaradi naravnih dejavnikov in ohranjene krajine, ki jo je tu skozi stoletja oblikoval človek, in s tem povezane izredne biotske pestrosti danes predstavljajo obsežno območje Natura 2000. To je območje številnih naravnih vrednot in zavarovanih območij narave ter kulturne dediščine, celotno območje pa sodi med dediščino velikega, če ne celo izjemnega pomena za Slovenijo, ki presega občinske okvire.

V začetku tega stoletja je bila zato kot ukrep varstva narave načrtovana ustanovitev Karavanško-Kamniško-Savinjskega regijskega parka (v nadaljevanju KKSRRP). Zakonska podlaga zanj je bila opredeljena v Odloku o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega plana RS (1999, v nadaljevanju Odlok o planskih dokumentih), ki je določal KKSRRP kot obvezno republiško izhodišče (v nadaljevanju ORI) za prostorsko načrtovanje. Zavod je k takratnim družbenim planom kot nosilec urejanja prostora za predvideni KKSRRP pripravljaj naravovarstvene smernice. Vključevale so osnovne usmeritve za ohranjanje narave in ustreznega razmerja med rabo in nosilnostjo okolja.

Ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo prvega maja 2004 je prišlo do sprememb v zakonodaji, povezani z varstvom narave. KKSRRP ni bil več prioriteta oziroma ORI, ker je začela veljati Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000) (2004), ki določa varstvo habitatnih tipov in vrst ter varstvo ptic in ne vključuje varstva naravne dediščine držav članic EU v splošnem. Navedeni odlok o planskih dokumentih je sočasno prenehal veljati 20. 7. 2004, s tem pa tudi ORI. Ob tem so bile tudi Karavanke in Kamniško-Savinjske Alpe v smislu varstva po obeh direktivah razdeljene na več območij Natura 2000. K sreči je slovenska vlada takrat prepoznala vrednost naše naravne dediščine in je jeseni (14. 9. 2004) istega leta s Pravilnikom o določitvi in varstvu naravnih vrednot (2004) zakonsko »zavarovala« svojo najpomembnejšo naravno dediščino oziroma vrednote, kot izhaja iz ZON. S tem je dala v povezavi z ZON naravovarstveni status izbranim območjem narave in jih razglasila za naravne vrednote. Tu so zajeta tudi številna pomembna območja narave v mejah predvidenega KKSRRP. Določitev statusa naravnih vrednot je bil izjemen prispevek tedanje vlade k temeljem prihodnjega ohranjanja narave v Slovenij, naravne vrednote pa ostajajo naša najpomembnejša naravna dediščina. Na njej temeljita tudi tako želeni turizem in njegov razvoj.

2 SKUPNI CILJI POVEZUJEJO STROKOVNE INSTITUCIJE IN LOKALNE SKUPNOSTI

Občine Kranjska Gora, Jesenice, Žirovnica, Radovljica, Tržič in Jezersko, ki ozemeljsko pokrivajo zahodne Karavanke, so imele v planskih aktih vključen predvideni park in so se zavedale pomena ohranjanja tega območja. To je bilo do osamosvojitve Slovenije za večino prebivalstva zaradi širokega obmejnega pasu težje dostopno. Potem pa so se začele odpirati možnosti čezmejnega sodelovanja in spoznale so, da so Karavanke močan razvojni potencial, obenem pa so se zavedale tudi ogroženosti območja ter pomena ohranjanja in varovanja naravnih potencialov na obeh straneh meje.

Razvojna agencija Gorenjske (v nadaljevanju BSC Kranj), ki deluje kot povezovalni člen med regionalno (občine Gorenjske) in nacionalno ravno, jim je priskočila na pomoč in skupaj s prvo pobudnico, občino Tržič, začela aktivnosti za pripravo čezmejnega projekta iz programa PHARE Čezmejno sodelovanje Slovenija-Avstrija 2003 – Čezmejno ohranjanje biotske raznovrstnosti in trajnostni razvoj.

Program PHARE je bil tedaj eden najpomembnejših predpristopnih finančnih instrumentov, s katerim je po podpisu Pridružitvenega sporazuma 1999 EU takratnim državam kandidatkam pomagal izpolniti pogoje za članstvo. Program se je po vstopu v EU preoblikoval v pobudo čezmejnega sodelovanja, ki ga danes poznamo kot Interreg V-A. Njegova cilja sta krepitev čezmejnega sodelovanja in uravnotežen razvoj čezmejnih regij.

Tedaj se je namreč ponudila ugodna priložnost za pridobivanje evropskih sredstev, saj je v letu 2003 Slovenija na področju okolja celotno programsko shemo čezmejnega sodelovanja z Avstrijo namenila ohranjanju biotske raznovrstnosti in trajnostnemu razvoju na obmejnem območju z Avstrijo iz sredstev, zagotovljenih iz predpristopnega programa PHARE.

Zasnovo projekta je pripravil predlagatelj BSC Kranj, vlogo vodilnega partnerja je prevzela Občina Tržič, partnerstvu pa so se na slovenski strani pridružili občine Jesenice, Žirovnica in Jezersko, Razvojna zadruga Dovje, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Kmetijsko gozdarski zavod Kranj, Zavod RS za varstvo narave – Območna enota Kranj, Zavod za gozdove Slovenije – Območna enota Bled in Center za trajnostni razvoj podeželja Kranj ter avstrijska partnerja – društvo Arge NATURSCHUTZ in razvojna agencija Carnica Region Rosental. Kandidatura je bila uspešna in potrjena 1. 7. 2005.

Nameni projekta s pomenljivim imenom Karavanke Natura 2000 so bili ohranjanje biodiverzitete, seznanjanje lokalnega prebivalstva z nedavno »pridobljeno«, a tedaj neznano Naturu 2000, vzpostavitev in izboljšanje upravljanja manjših zavarovanih območij narave ter povečati ozaveščenost prebivalcev na območju zahodnih Karavank in širše javnosti o pomenu naravnih vrednot. Osrednji cilj projekta je bil povezati različne strokovne ustanove in lokalne skupnosti s ciljem ohranjanja biotske pestrosti in uveljavljanja Karavank kot posebne naravovarstvene in krajinske vrednote, hkrati pa pospešiti vključevanje naravovarstvenih vsebin v lokalne in čezmejne prostorske strategije ter sektorske razvojne programe. Območje ni bilo do takrat še nikoli obravnavano enovito in ni imelo ustrezne veljave. Prav tako je bila obveščenost lokalnega prebivalstva o naravnih vrednotah in Naturi 2000 izredno slaba, kar se je kasneje pokazalo na informativno-izobraževalnih delavnicah, ki smo jih izvedli v okviru projekta.

Zaradi velikega števila partnerjev so bili za uspešnejše izvajanje projektnih aktivnosti ustanovljeni ožja projektna skupina, skupina za pripravo informatorja – biltena ter skupina za pripravo osnutka načrta upravljanja oziroma dokumenta Lokalno partnerstvo za Karavanke in uredniški odbor za obveščanje. Projekt je izpolnil namen in dosegel ter celo presegel zadane cilje. Poleg ciljnih deležnikov so tudi člani projektne skupine dobro spoznali naravovarstveni pomen območja, vrste Natura 2000 in njene cilje ter svoje znanje kasneje uspešno implementirali in prenesli v svoje delo. Med prisrčne vrste Natura 2000 je spadal

tudi nepozabni črtasti medvedek. Na uvodnem sestanku projektnih partnerjev je zavod med drugim predstavil kvalifikacijske vrste v Karavankah. Navzoči so pričakovali, da se bo na platnu prikazala vrsta posebnega medvedka, nekakšen slovenski panda. A na fotografiji je bil na presenečenje vseh belo črtasti metulj z oranžnim trebuščkom, ki je bil potem pogost zabavni »član«, prava maskota na številnih sestankih.

Med številnimi aktivnostmi projekta, ki se je izvajal v letih 2005 in 2006, naj omenimo le pomembnejše: vzpostavitev in enotna oprema šestih informacijskih središč, in sicer v vsaki občini, slovenski partnerici, izobraževanje in vzpostavitev mreže 18 lokalnih informatorjev, izvedba 15 strokovnih delavnic za posamezne ciljne skupine ter treh čezmejnih delavnic, izdelava tridimenzionalne karte, različne naravovarstvene študije, med katerimi sta bila kartiranje negozdnih habitatov v treh dolinah v občini Trzič in popis dreves z načrtom ohranjanja v Zoisovem parku na Javorniškem rovtu. Zavod je aktivno sodeloval pri številnih aktivnostih v obsežnem informativno-promocijskem gradivu ter jih izvedel. Med drugim je pripravil več tematskih zbirank in plakatov, sodeloval pri vodniku Po poteh ovčarja Marka ter v celoti koordiniral in pripravil scenarij za film Biotska pestrost Karavank, preveden v angleški in nemški jezik. Film so strokovnjaki Zavoda za šolstvo ocenili kot film, primeren za pouk geografije v 9. razredu osnovnih šol in 1. letniku srednjih ter 3. letniku gimnazij. Na 24. mednarodnem festivalu Agrofilm 2007 na Poljskem je prejel diplomu in bil predvajan tudi na 2. mednarodnem festivalu goriškega filma v Ljubljani leta 2008.

Dodana vrednost je bila, da je projekt združil delo treh različnih sektorskih strokovnih služb in petih lokalnih samouprav. V nadaljevanju je omogočil sodelovanje strokovnjakov iz različnih sektorjev, ki so združili svoje znanje, uskladili stališča in cilje za ohranjanje biotske pestrosti v tem delu Karavank ter ustvarili temelje za nadaljnje delovanje projektne skupine in pripravo novih projektov.

Med osnovnimi dejavnostmi projekta v sklopu Razvoja modela integrirane organizacijske sheme so bili animiranje deležnikov na obeh straneh meje, ki niso bili partnerji v projektu, čezmejna delavnica z avstrijskimi partnerji na temo upravljanja, s poudarkom na izmenjavi strokovnih mnenj in izkušenj, ter skupne strokovne ekskurzije. Ob tem so se krepili strokovni in osebni stiki kot temelj za prihodnje čezmejno delovanje.

V projekt se je vključilo tudi več gorenjskih šol, kjer smo za učence devetih in šestih razredov izvedli delavnice, na katerih so spoznavali naravovarstveni pomen Karavank. V spominu mi je ostala učiteljica iz OŠ Mojstrana, ki je po delavnici devetošolcem položila na srce tele besede: »Zdaj veste, v kako lepi naravi živite, in ne pozabite na to, spomnite se na Karavanke, kamorkoli vas bo nesla življenjska pot.« V projektu smo izvedli tudi tri delavnice s čezmejnimi partnerji s poudarkom na izmenjavi strokovnih mnenj in izkušenj. Skozi tovrstna srečanja so se okrepili strokovni in osebni stiki, ki so bili temelj za prihodnje čezmejno delovanje in tudi srečanja partnerjev, domačinov in drugih obiskovalcev. Za poseben dosežek štejemo dokument Lokalno partnerstvo za Karavanke z analizo prostora in dejavnosti, osnutkom načrta upravljanja območja, interpretacijo in s formalnim dogovorom o nadaljnjem sodelovanju občin partneric s ciljem ohranjanja biotske pestrosti, ki je bil

sprejet na zaključni prireditvi v informacijskem središču Dolina septembra 2006.

Naj omenim, da je bilo leto dni po zaključku projekta že izvedeno prvo srečanje, ki smo ga poimenovali Dan Karavank. Info centri, predvsem v Dovžanovi soteski in Čopovi hiši, pa so bili na razpolago tudi kasneje za srečanja in sestanke partnerjev. Na temelju dobrega sodelovanja in pristnih partnerskih odnosov ter prepoznavanja problematike in v želji po reševanju so se rodile nove projektne ideje. Med drugim so se ponovno povezali celovško društvo ARGE Naturschutz in Zavod RS za varstvo narave – Območna enota Kranj kot partner v projektu *Apis mellifera carnica* bioindikator in promotor biodiverzitete (akronim) Amc Promo BID, ki se je izvajal v okviru nove perspektive (Operativni program Slovenija-Avstrija 2007–2013). V projektu so raziskovali vpliv invazivnih tujerodnih rastlin na posamezne habitatne tipe in na biodiverzitetu. Pomemben del aktivnosti je bila izmenjava izkušenj v zvezi z invazivnimi tujerodnimi vrstami, izvedeno je bilo kartiranje invazivnih tujerodnih rastlinskih vrst v Lomu pod Storžičem in podana priporočila za njihovo odstranjevanje.

Cilja nove pobude v obdobju 2007–2013 sta bila krepitev čezmejnega sodelovanja in uravnotežen razvoj čezmejnih regij, zato je bila logična odločitev načrtovanje prijave novega projekta v skladu z identificiranjem tedaj zaznanih problemov. To so bile vedno večje težnje po razvoju turizma, gozdarstva, kmetijstva in lovstva ter hkrati s tem tudi vse večji konflikti zaradi izkoriščanja tega območja na obeh straneh meje. Nov projekt je zasnoval ter vodil BSC Kranj kot razširitev in nadgradnjo projekta Karavanke Natura 2000 z novim imenom karavanke@prihodnost.eu – Gospodarjenje z naravo v evropski regiji prihodnosti in je trajal od 1. 5. 2009 do 30. 4. 2012. Partnerstvu so se pridružili občine Tržič, Žirovnica in Črna na Koroškem, na avstrijski strani pa občina Železna Kapla - Bela, pet avstrijskih institucij, vsi trije zavodi iz projekta Karavanke Natura 2000, Regionalna razvojna agencija Koroška, Univerza v Ljubljani ter Zavod RS za varstvo narave – Območna enota Celje. Vizija projekta je bila dolgoročno vplivati na regijo in postaviti osnovo bodočega razvojnega partnerstva (obmejnih skupnosti), temelječega na povezovanju narave in gospodarskega razvoja. V tem projektu smo skupaj z avstrijskimi projektnimi partnerji prvič obravnavali celotno čezmejno območje Karavank.

Glavni cilji projekta so bili ohranitev naravnih virov in biotske pestrosti Karavank ob omogočanju trajnostnega razvoja in kakovostnega življenja prebivalcev Karavank, spodbuditi proces skupne čezmejne trajnostne rabe, izvajati naravi prijazne regionalne pilotne projekte, ki ustvarjajo dodano vrednost, in upravljanje naravnih potencialov Karavank kot mejnega gorskega grebena ter na ta način uresničevati cilje Alpske konvencije v praksi. Poleg tega smo zasledovali tudi cilje prejšnjega projekta, to je Karavankam dati mesto oziroma vlogo »dragocenega parka med dinamičnimi urbanih središč«, še okrepiti identiteto enega, združenega območja ter vzpostaviti platformo za prihodnje skupno čezmejno upravljanje (menedžment) zavarovanih območij in naravnih virov Karavank.

Med številne rezultate projekta, ki jih je prispeval zavod, štejemo kartiranje in digitalizacijo habitatnih tipov na šestih planinah, pripravo analize pašnih redov in izhodišč za trajnostno upravljanje alpskih pašnikov in travnikov na območju Karavank

ter popis rastišča lepega čveljca na Zelenici z izhodišči za ohranjanje. Izvedel je številne akcije ozaveščanja in komunikacije z različnimi deležniki in koordiniral popis gozdnih kur ter sov na območjih nasprotij interesov narave, za katerega so bila izdelana izhodišča za upravljanje, pridobljena je bila digitalna geološka karta za uporabo v GIS v merilu 1 : 25000 za interno uporabo pri kartiranju habitatnih tipov. Med študijami drugih partnerjev naj omenimo dokumente Naravi prijazna ureditev prometa, Dodana vrednost naravnih gozdov in Karta mirnih con. Med investicijami so bili parkirišče v vstopnem delu doline Završnice, s katerim so bili narejeni prvi koraki k usmerjanju in spodbujanju umirjanja prometa v karavanških dolinah, ter dostop in ureditev izvira mineralne vode pod Olševo s pojasnjevalno tablo. Na avstrijskem Koroškem pa so se osredotočili tudi na spodbujanje trajnostne mobilnosti in z nakupom e-koles promovirali naravi prijazne oblike mobilnosti. Poleg tega pa so na Koroškem pozornost posvetili še urejanju pohodniških in kolesarskih poti ter promociji plezanja. Celotne Karavanke je ob zaključku povezala ideja o turnokolesarski transverzalnimi poti prek Karavank. Ob zaključku projekta je bila izdana publikacija Karavanke – eno pogorje, veliko možnosti in podpisan sporazum o ustanovitvi Združenja prijateljev Karavank.

Na Zelenici, v nekdanjem zimskosmučarskem središču in v času projekta prepoznanim kot konfliktnem območju zaradi ogroženih rastišč lepega čveljca, so kmalu po končanem projektu odstranili žičniške naprave. Poskrbljeno je bilo tudi, da se rastišče ni zaraslo. V koči na Zelenici je dobro zaživel Gorniški učni center Zelenica, v opuščeni objektu nekdanje srednje postaje žičnice pa je zdaj predvidena vzpostavitev Alpskega raziskovalnega centra Zelenica Tržič. Izvedba je predvidena s sredstvi iz programa čezmejnega sodelovanja. Pri pripravi vsebin vse od začetka pobude sodeluje tudi kranjska območja enota Zavoda RS za varstvo narave.

V finančnem obdobju 2014–2020 je BSC Kranj ponovno povezal lokalne skupnosti, agencije in zavode ter Planinsko zvezo Slovenije na čezmejnem območju zahodnih Karavank. Projekt, ki je potekal od 2017 do 2020 pa je bil osredotočen na razvoj naravi prijazne turistične ponudbe: pohodništva, kolesarjenja in mehkih zimskih aktivnosti. Prispeval je k večji prepoznavnosti Karavank ter obsežni nadgradnji infrastrukture v 12 slovenskih in avstrijskih občinah (urejene pohodniške in kolesarske poti ter planinske kočice, usmerjevalne table in počivališča, gorskokolesarski učni center v Javorniškem Rovtu, center za tek na smučeh na Jezerskem ...). Zavod tu ni sodeloval kot partner, bil pa je vključen pri pridobivanju projektne dokumentacije za izvajanje posegov iz svoje pristojnosti ter občasno kot svetovalec.

Septembra 2021 so pod pokroviteljstvom Evropske komisije že desetič zapored potekali dogodki ob Dnevu evropskega sodelovanja. Dogodek s pohodom z mejnega prehoda Ljubelj do kočice na Zelenici, v kateri je bil vzpostavljen omenjeni gorniški center, je bil namenjen promociji čezmejnega sodelovanja in predstavitvi treh projektov, sofinanciranih iz trenutne (2014–2020) in predhodne finančne perspektive (2007–2013), sofinancirane iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, ter mreženju in pogovoru o novih projektih. Na dogodku smo na povabilo vodilnega partnerja BSC Kranj skupaj predstavili rezultate in pomen projekta karavanke@prihodnost.eu, izmenjali izkušnje in navezali nova poznanstva.

3 PRIHODNOST PRINAŠA NOVE IZZIVE

S spremenjenim načinom življenja in s povečevanjem potreb po rekreaciji in športu v sedanjem času se povečuje tudi obisk zahodnih Karavank. S tem so povezani tudi preobremenjenost s prometom in težave s parkiranjem, obenem pa se povečujeta hrup in nemir kot motnji v naravnem okolju. Nujno je zato iskanje ustreznih rešitev in nakazuje temo za pripravo novih projektov.

Občina Žirovnica je začela urejati promet z omenjenim parkiriščem v dolini Završnice. Leta 2021 je izdelala projektno nalogo oziroma izhodišča, ki sovpadajo z dolgoročnimi usmeritvami občine na področju varovanja in doživljanja narave. V tej smeri pa delujejo tudi ostale občine, ki se že soočajo z izjemnim obiskom in zato s pritiskom na prostor ter s tem tudi na naravo.

V pomoč pri načrtovanju projektov bodo dosednji rezultati, predvsem študije in kartografsko gradivo, ter seveda boljše vsestransko poznavanje območja, kar vse smo pridobili ob izvajanju navedenih projektov. K uspešni kandidaturi in izvedbi ter doprinosu k ohranjanju in razvijanju Karavank pa nas bosta kot do zdaj vodila sodelovanje in povezovanje, brez katerega ni uspešnih projektov, poleg tega pa, kot vedno, veliko naporov in požrtvovalnosti.

4 SUMMARY

The Karavanke are a 120 km long mountain chain on the border with Austria. It is among the larger and naturally formed provincial areas of Slovenia. Most economic activity in the western part are related to forestry, agriculture – especially on pastureland – and, today, rapidly developing tourism. Its conservation and development depend on effective management and sustainable use on both the Slovenian and Austrian sides. Shortly after Slovenia gained independence, the possibilities of cross-border cooperation and the acquisition of European funding began to open up. Municipalities on both sides of the border recognised the strong development potential in the Karavanke, while also being aware of threats to the area and the importance of preserving and protecting its ecological potential. The Gorenjska Development Agency came to their aid in planning projects, and in 2005 began activities for the preparation of a cross-border project from the PHARE programme, Cross-border Cooperation Slovenia/Austria 2003 - Cross-border Conservation of Biodiversity and Sustainable Development. After joining the EU, the programme was transformed into a cross-border cooperation initiative, now known as Interreg V-A.

In addition to the Municipality of Tržič, the leading partner, joining in partnership were: municipalities in the western part of the Karavanke, Jesenice, Žirovnica and Jezersko, the Dovje Development Cooperative, the Kranj Chamber of Agriculture and Forestry Institute, the Institute for Nature Conservation, the Kranj Regional Unit, the Slovenian Institute for Forestry, the Bled Regional Unit and the Center for Sustainable Rural Development of Kranj, plus Austrian partners the Arge NATURSCHUTZ Society and the Carnica Region Rosen-

tal Development Agency. The eighteen-month candidacy of the ongoing project with the acronym »Karavanke Natura 2000« was successful and confirmed in July 2005.

The purpose of the project was to preserve biodiversity, to acquaint the local population with Natura 2000, to establish and improve the management of smaller protected areas of nature, and to increase residents' awareness of the western Karavanke area as well as that of the wider public of the importance of the value of nature.

The project combined the professional work and experience of three different sectoral professional services and five local self-governing groups, and further enabled the participation of experts from different sectors for the continued functioning of the project team and the preparation of new projects.

Among the numerous activities of the project was the establishment of six information centres with local informants, a three-dimensional map of the western Karavanke, several nature conservation studies and extensive informative and promotional material. A notable achievement for the project was the document Local Partnership for the Karavanke, adopted at the closing event at the Dolina Information Centre in September 2006, with its analysis of space and activities, a draft management plan for the area, and an interpretation and formal agreement on the continued cooperation of the municipalities with the goals of preserving biodiversity.

In the following project period 2007-2013, aiming to strengthen cross-border cooperation and the fair development of cross-border regions, the Gorenjska Development Agency designed and ran a new project Karavanke@prihodnost.eu *Nature management in the European region of the future* as an extension and upgrade of the »Karavanke Natura 2000« project, which lasted from 1 May 2009 to 30 April 2012. In this project, together with our Austrian project partners, we considered the entire cross-border Karavanke area for the first time. The partnership was joined by the municipalities of Tržič, Žirovnica and Črna na Koroškem, and on the Austrian side the municipality of Železna Kapla-Bela, five Austrian institutions, all three institutions from the Karavanke Natura 2000 project, the Carinthia Regional Development Agency, the University of Ljubljana and the Celje Regional Unit of the Republic of Slovenia for Nature Conservation.

Among the numerous results of the project, which the institute carried out and coordinated, we should mention: the mapping and digitisation of habitat types on six mountain sides, the starting points for the sustainable management of alpine pastures and grasslands, the starting points for the conservation and organisation of the habitat of the lady's slipper orchid at Zelenica, arrangements at the spring water source below Mount Olševa, and the inventory of grouse and owls in areas of opposition to the interests of nature. Among the partner studies, we mention the Kind to Nature Traffic Arrangements document, the Added Value of Natural Forests document and the Map of Quiet Zones. Several investments were made in the project, including a carpark in the Završnica Valley and at the Zelenica Mountaineering Centre. In Austrian Carinthia they focused on promoting sustainable mobility, preparing

hiking and cycling trails and promoting climbing. By the end, the Karavanke bicycle touring transverse trail linked up the entire Karavanke range. At the conclusion of the project, the publication *Karavanke - eno pogorje, veliko možnosti* came out, as well as a signed agreement on the establishment of the Karavanke Friends Association.

During the 2014-2020 financial period, the Gorenjska Development Agency reconnected local communities, agencies and institutions, as well as the Alpine Association of Slovenia in the cross-border area of the western Karavanke in a project focused on nature development offering tourists hiking, cycling and light winter activities.

With a new way of life and increasing need for recreation and sports in modern times, visits to the western Karavanke is also on the rise. This is also associated with traffic congestion and parking problems, while increasing noise and disturbance in the natural environment.

Therefore, it is essential to find the right solutions, and this is already generating ideas for new projects. The results of projects to date will help in the planning of the new projects, and the successful candidacy and implementation and contribution to the preservation and development of the Karavanke will be driven by cooperation and integration, without which there are no successful projects, and, as always, much effort and sacrifice.

5 VIRI

1. *Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega družbenega plana Republike Slovenije (OdPSDP-A)*, 1999. Uradni list RS, št. 11/99.
2. *Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot*, 2004. Uradni list RS, št. 111/04, 70/06, 58/09, 93/10, 23/15 in 7/19.
3. *Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000)*, 2004. Uradni list RS, št. 49/04, 110/04, 59/07, 43/08, 8/12, 33/13, 35/13 – popr., 39/13 – odl. US, 3/14, 21/16 in 47/18.

RAZVOJ NARAVOVARSTVENIH NALOG IN SODELOVANJA ZAVODA RS ZA VARSTVO NARAVE IN JAVNEGA ZAVODA TRIGLAVSKI NARODNI PARK PRI VAROVANJU JULIJSKIH ALP OZIROMA TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA

THE DEVELOPMENT OF NATURE CONSERVATION TASKS AND THE COOPERATION OF THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION AND THE TRIGLAV NATIONAL PARK PUBLIC INSTITUTE IN THE PROTECTION OF THE JULIAN ALPS AND TRIGLAV NATIONAL PARK

Metod ROGELJ, Klavdij BAJC, mag. Igor ZAKOTNIK

Ključne besede: varstvo narave, Zavod za spomeniško varstvo SRS, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, Zavod RS za varstvo narave, Triglavski narodni park, Javni zavod Triglavski narodni park

Keywords: nature conservation, Institute of the Republic of Slovenia for Nature Conservation, Triglav National Park, Triglav National Park Public Institute

Varstvo gorske narave in s tem ustanavljanje Triglavskega narodnega parka (TNP) sta bili pomembni družbeni aktivnosti prejšnjega stoletja. Potreba po varstvu in razvoj naravovarstvene miselnosti sta pripeljala do postopne ustanovitve Triglavskega narodnega parka, obenem pa pomembno prispevala k razvoju sistema varstva narave, kot ga imamo danes. Oblikovan je bil sistem treh ključnih nosilcev: ministrstvo z upravnimi nalogami, Zavod RS za varstvo narave (ZRSVN) s strokovnimi nalogami in službe upravljanja; na območju Triglavskega narodnega parka Javni zavod Triglavski narodni park (JZTNP).

Za varovanje gorske narave Triglavskega narodnega parka je pomembno tesno sodelovanje ZRSVN in JZTNP. Razvijalo se je vzporedno z ustanavljanjem in razvojem služb varstva narave v drugi polovici prejšnjega stoletja, še pod okriljem Zavodov za spomeniško varstvo. Zavod za spomeniško varstvo Kranj je sodeloval pri oblikovanju *Odloka o razglasitvi Doline Triglavskih jezer za narodni park*. Ta je bil eden od sedmih predlogov (nekateri so vključevali tudi ožje Triglavsko pogorje in celotno Bohinjsko kotlino) in je bil sprejet leta 1961 na podlagi takratnega Zakona o narodnih parkih. V primerjavi s predhodnim parkom iz leta 1924 se je obseg s 1.400 ha povečal na 2.000 ha površine. Bohinjsko jezero in zemljišča okoli njega pa so bili leta 1961 zavarovani le začasno, do sprejetja urbanističnega načrta.

Predstavnica Zavoda za spomeniško varstvo Kranj je bila leta 1961 na podlagi *Odloka o razglasitvi Doline Sedmerih jezer za narodni park* imenovana v sedemčlansko komisijo za upravljanje Triglavskega narodnega parka. Prve naloge komisije so bile usmerjene v popise in evidentiranje flore in favne, označitev »naravnih vrednosti« zavarovanega območja ter

organiziranje nadzorstvene službe. Vzporedno z evidentiranjem za potrebe zavarovanega območja Doline Triglavskih jezer je na Zavodih za spomeniško varstvo Kranj in Nova Gorica potekalo evidentiranje drugih naravnih znamenitosti. Izdelana sta bila *Razvid prirodnih znamenitosti na področju Gorenjske* (1962) in *Krajinska in naravovarstvena valorizacija območja občine Tolmin* (1969). Zadnja je bila podlaga za *Odlok o naravovarstvenem spomeniškem redu* v Občini Tolmin, ki je takrat veljal za prostorski dokument. Valorizacija je med drugim obravnavala Triglavski (Julijski) narodni park, ki obsega slovenski del Julijskih Alp in del njihovega predgorja, ter zahodne Karavanke in predlagala varstvene režime za celotno območje današnjega parka.

Naravovarstveno delo na Zavodu za spomeniško varstvo v Kranju se je ustavilo z odhodom edine zaposlene naravovarstvenice leta 1963. Na območju, ki ga pokriva novogoriška enota ZRSVN, so se naravovarstvene aktivnosti v okviru tedanjega Zavoda za spomeniško varstvo Gorica začele leta 1968, končale pa leta 1971 s prenehanjem zaposlitve naravovarstvenice.

Pomembno spremembo je leta 1981 prinesel *Zakon o naravni in kulturni dediščini*, ki je dal podlago novim nalogam s področja varstva narave ter ustanovitvi regionalnih Zavodov za varstvo naravne in kulturne dediščine (ZVNKD) in *Zakonu o Triglavskem narodnem parku* (ZTNP) ter z zadnjim upravljanju narodnega parka. Iz Zavodov za spomeniško varstvo sta bila ustanovljena Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju (ZVNKD v Kranju) in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novi Gorici (ZVNKD v Novi Gorici). Regionalna organiziranost zavodov oziroma medsebojna neodvisnost se je izkazovala tudi s časovno dokaj različnim zaposlovanjem sodelavcev za področje varstva narave oziroma različnim pristopom do tega področja: prva zaposlitev na ZVNKD v Kranju je bila za področje varstva krajine, in sicer leta 1985, v Novi Gorici pa so že leta 1979 začeli sistematično zbiranje podatkov in vzpostavljanje dokumentacije o naravnih znamenitostih po zgledu dokumentacije za kulturno dediščino.

Po dvajsetih letih od *Odloka o razglasitvi Doline Triglavskih jezer za narodni park* je bil leta 1981 razglašen Triglavski narodni park, ki je obsegal skoraj celoten svet Julijskih Alp s štirimi odstotki slovenskega ozemlja. Varstvo in upravljanje parka je prevzela organizacija, ki je nastala iz Zavoda za gojitev divjadi Triglav, nekdanji lovski čuvaji so se prekvalificirali v naravovarstvene nadzornike. Zavod se je do leta 1994 le postopno kadrovsko krepil, njegovo delovanje je bilo tudi finančno podhranjeno. V tem obdobju, ko je delovanje Zavoda sodilo med delovna področja Ministrstva za kulturo, so bila prizadevanja usmerjena v omejevanje lova (izločitev lova z osrednjega območja lovišča Triglav), izboljšanje lokalne infrastrukture, razvojne programe z možnostmi zaposlovanja, boljše storitve na področju šolstva in zdravstvenih storitev, podporo kmetovanju.

Na upravljavskem področju so bile pripravljene *Strokovne podlage za skupni srednjeročni program in dolgoročni plan razvoja* (1984) in nato *Predlog dolgoročnega programa varstva in razvoja Triglavski narodni park – Koncept TNP 2000* (1990). Vzpostavljeno je bilo raziskovalno delo (jezera v TNP, onesnaženje zraka v TNP, varstvo in razvoj TNP, proučevanje

posameznih vrst (vidra, medved, planinski orel, alpski svizec), okoljevarstvena analiza planinskih koč ...), pripravljani so bili varstveni ukrepi za upravljanje prostoživečih živalskih vrst, redkih in ogroženih rastlinskih ter živalskih vrst, zavarovano območje se je označilo in opremilo z informacijsko infrastrukturo (tudi ureditev Soške poti in Zelencev), krepilo se je vzgojno-izobraževalno delo in ozaveščevalne aktivnosti, izdalo številne zloženke in publikacije, tudi še danes verodostojni vodnik o Triglavskem narodnem parku (1985), na mednarodni ravni pa sodelovanje s tujimi narodnimi parki in naravovarstvenimi institucijami (fundacija Alp Action, CIPRA, Pro Vita Alpina ...). V letu 1995 je bilo odprto informacijsko središče v Trenti (Dom Trenta). Kadrovsko okrepljena strokovna ekipa je postajala pomembnejši sogovornik v razmerju do parkovnih lokalnih skupnosti in sektorjev na državni ravni, delo zavoda na področjih varstva, vzdržnega razvoja in upravljanja narodnega parka se je strokovno poglobilo, kot nosilec ali partner je JZTNP sodeloval pri številnih projektih.

Pri strokovnem delu in izvajanju varstvenih in razvojnih nalog je parkovna uprava tesno sodelovala z Zavodom SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Zavodom SR Slovenije za regionalno planiranje ter Urbanističnim inštitutom SRS.

Pomembnejša vsebina dela vseh treh služb so postala strokovna mnenja v postopkih pridobivanja lokacijskih in gradbenih dovoljenj ter vstopanje varstva naravne dediščine v prostorsko načrtovanje, zato so se začele pripravljati celovite strokovne podlage za pripravo družbenih prostorskih načrtov vseh občin na območju Triglavskega narodnega parka. ZVNKD v Kranju in strokovna služba JZTNP sta sodelovala v aktivnostih za varstvo naravnih znamenitosti v Triglavskem narodnem parku na območju občine Jesenice ter pri varovanju gozdnih rezervatov (Mala Pišnica). Na območju občine Tolmin se je sprva skromno sodelovanje ZVNKD v Novi Gorici s strokovno službo JZTNP okrepilo pri zasnovi in gradnji mHE Zadlaščica ter obnovi regionalne ceste Vršič–Trenta–Bovec. V naloge varstva TNP se je redno vključeval tudi Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine s sedežem v Ljubljani, še posebej pri pomembnejših in strokovno zahtevnejših nalogah.

Z nadaljnjimi zaposlitvami se je področje dela na obeh regionalnih zavodih širilo na geografske, biološke in geološke vsebine. Sledile so aktivnosti za zavarovanje Poključke soteske, določanje novih enot naravne dediščine, poglobljanje sodelovanja na področju prostorskega načrtovanja, izvajale so se naravovarstvene akcije, tiskale so se prve publikacije. ZVNKD v Novi Gorici je decembra 1984, z dopolnitvami maja 1986, pripravil *Strokovne osnove za razglasitev nepremičnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti v občini Tolmin*, na podlagi katerih je junija 1990 občina sprejela *Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov ter naravnih znamenitosti na območju občine Tolmin*, s katerim je kot naravne znamenitosti zavarovala številne naravne spomenike na območju TNP (na območju današnjih občin Bovec, Kobarid in Tolmin).

Področje varstva narave na obeh regionalnih zavodih je bilo pod okriljem sistema varstva kulturne dediščine. Mnogokrat so bili tako za naravno dediščino prepoznani deli narave, ki so imeli tudi precejšnji kulturni pomen. Akti o zavarovanju so vključevali področji varstva

narave in varstva kulturne dediščine. V okviru izvajanja naravovarstvenih akcij se je območjem in objektom z obojimi vsebinami dajalo prednost.

Sprejemu *Zakona o ohranjanju narave* (ZON, 2004) leta 1999 je čez dve leti in pol sledila ustanovitev Zavoda RS za varstvo narave (ZRSVN). ZRSVN je z območnimi enotami ohranil regionalno organiziranost, krajevne pristojnosti se niso spremenile. Z ZON je ZRSVN dobil boljšo pravno podlago za nekatere naloge, ki jih je že izvajal, predvsem pa nekaj novih nalog, ki so poglobile sodelovanje z JZTNP, predvsem v postopku pridobitve naravovarstvenih soglasij, ki jih je izdajala takratna Uprava RS za varstvo narave.

Pridobitev statusa naravnih vrednot za dotedanja območja naravne dediščine je bila obsežna naloga, ki je potekala v sodelovanju z JZTNP, Upravo RS za varstvo narave in Ministrstvom za okolje in prostor. ZRSVN in JZTNP sta pripravila grafične in atributivne podlage za digitalizacijo naravnih vrednot. Hkrati sta se vzpostavljala sistematično vrednotenje in spremljanje stanja naravnih vrednot, kamor se je vključila tudi nadzorna služba JZTNP.

Priprava naravovarstvenih smernic za gozdnogospodarske načrte je narekovala poznavanje gozdarskih vsebin, zato so bili na ZRSVN zaposleni prvi gozdarji.

Poglobilo se je delo na področju prostorskega načrtovanja, kjer je ZRSVN sodeloval na vseh ravneh načrtovanja, od strateške, državne do izvedbene ravni (državni lokacijski načrti, prostorski načrti, lokacijski načrti lokalnih skupnosti). Vključen je bil v pripravo lovskogojivnih načrtov, načrtov rabe mineralnih surovin ter rabe vode.

Leta 2004 je ZRSVN z JZTNP sodeloval pri pripravi vsebin za *Uredbo o ekološko pomembnih območjih*. Nove naloge je isto leto prinesla določitev omrežja Natura 2000, predvsem izvedbo presoje sprejemljivosti in sodelovanje v celovitih presojah sprejemljivosti posegov.

Leta 2010 je bil po dolgotrajnem usklajevanju sprejet nov *Zakon o Triglavskem narodnem parku* (ZTNP-1, 2010). Razen razširitve parka na območju Kneških Raven so bile z ZTNP-1 ohranjene zunanje meje narodnega parka, notranje pa se deli na tri varstvena območja. ZTNP-1 je povzel sistemske rešitve, ki jih za zavarovana območja določa ZON, ob tem pa zaradi posebnosti narodnega parka in 30-letnih upravljavskih izkušenj predpisuje JZTNP tudi specifične naloge, npr. posredno sodelovanje v upravnih postopkih prek ZRSVN in ARSO ter pri pripravi naravovarstvenih smernic. Povečan je obseg pristojnosti upravljavca, ki poleg nalog javne službe ohranjanja narave opravlja naloge javne službe varstva kulturne dediščine, upravljanja nepremičnin v lasti države, upravljanja lovišča s posebnim namenom Triglav, vzgojno-izobraževalne ter raziskovalne dejavnosti in mednarodnega sodelovanja, varstva krajine in razvojne naloge. Poleg tega sodeluje pri uveljavljanju predkupne pravice države, omejevanju lastninske pravice (zagotavljanje ekološke funkcije v javnem interesu), upravljanju območij Natura 2000 na območju parka in v njegovem zaledju in drugo. JZTNP je tudi upravljevalec biosfernega območja Julijske Alpe.

Cilji, naloge in aktivnosti so konkretizirani v načrtu upravljanja (NU), ki je bil sprejet maja 2016 (Uredba, 2016). V njem so podrobno opredeljeni varstveni režimi, za dejavnosti v parku pa določene varstvene in razvojne usmeritve. NU konkretizira varstvene cilje, podrobno vsebinsko, prostorsko in časovno konkretizira varstvene režime in merila za izdajo soglasij ter mnenj, določa razvojne usmeritve za posamezne dejavnosti, varstvo kulturne dediščine, saniranje razvrednotenih območij in obiskovanje ter doživljanje parka. S tem je dana podlaga za načrtovanje prostora, urejanje naravnih dobrin na območju narodnega parka ter njihovo upravljanje in rabo, ohranjanje krajinske in arhitekturne identitete ter izvajanje gospodarskih in drugih javnih služb na območju narodnega parka.

Pri opravljanju nalog JZTNP tesno sodeluje s številnimi strokovnimi in raziskovalnimi organizacijami. Najbolj poglobljeno se aktivnosti prepletajo in dopolnjujejo z delom ZRSVN, z njegovo Osrednjo enoto in še posebej z obema regionalno pristojnima območnima enotama v Kranju in Novi Gorici. Naloge so strateške, planske in izvedbene ter projektne narave – od sodelovanja pri sistemskih in podzakonskih predpisih z delovnih področij JZTNP, pripravi in usklajevanju regionalnih strateških razvojnih programov, pripravi prostorskih načrtov, načrtov rabe naravnih dobrin, izdaji mnenj h gradnjam in k drugim prostorskim ureditvam do terenskega dela in spremljanja stanja v naravi, usmerjanja raziskav v narodnem parku ter izmenjave in nadgradnje podatkovnih zbirk. Predstavniki ZRSVN je tudi član Strokovnega sveta JZTNP, medsebojno sodelovanje pa je nadgrajeno tudi z aktivnostmi v različnih delovnih skupinah in s partnerstvom pri številnih projektih.

Priprava naravovarstvenih smernic za območje TNP običajno spada med najzahtevnejše delovne naloge. JZTNP sodeluje z ZRSVN pri pripravi vseh naravovarstvenih smernic: za prostorske akte, gozdnogospodarske načrte, ribiško- in lovskogojitvene načrte, letne programe upravljanja voda, programe izkoriščanja mineralnih surovin in druge. JZTNP sodeluje že v zgodnjih fazah postopkov: ob pripravi smernic oziroma prvih mnenj o obveznosti izvedbe CPVO in pripravi konkretnih usmeritev. Sodelovanje se nadaljuje v fazi usklajevanj s sestanki in skupnimi terenskimi ogledi ter ob končni pripravi naravovarstvenega mnenja oziroma drugega mnenja nosilcev urejanja prostora.

Priprava strokovnih mnenj v postopkih pridobivanja gradbenih dovoljenj, izdaje naravovarstvenih pogojev in soglasij za posege v prostor oziroma dovoljenj za posege v naravo je najobsežnejše področje sodelovanja. Mnenja za posege v TNP predstavljajo med četrtino in tretjino mnenj, izdanih v OE Kranj in OE Nova Gorica. ZRSVN ob vsaki prejeti vlogi zaprosi JZTNP za pripravo mnenja o skladnosti posega s cilji in z režimi ZTNP oziroma usmeritvami iz NU. Običajno sledita neformalno skupno razmišljanje o rešitvah in terenski ogled lokacije načrtovanega posega, po potrebi tudi sestanek z investitorjem, v okviru katerega se dogovori o omilitvenih ukrepih oziroma drugih usmeritvah pri nadaljnjem načrtovanju posega. Po prejemu mnenja JZTNP ZRSVN vsebino ustrezno vključi v mnenje v dveh vsebinskih sklopih: vpliv na cilje TNP in vpliv na cilje območja Natura 2000. Pomembna vloga JZTNP je sodelovanje z investitorji pred začetkom formalnih postopkov z navodili in nasveti.

JZTNP na podoben način sodeluje tudi pri pripravi drugih mnenj, v katere je vključen ZRSVN, kot so mnenja po 44. členu ZON za rabo vode, mnenja v postopkih presoje vplivov na okolje in mnenja o prodaji oziroma zamenjavi zemljišč v lasti države.

Zahtevnost posameznih mnenj in smernic je različna; nekatera zahtevajo poglobljeno iskanje podatkov, alternativ, rešitev in strokovno oziroma sistemsko znanje. Med zahtevnejšimi obravnavanimi posegi in področji dela v zadnjem obdobju velja omeniti naslednje:

- Gradnja in urejanje Športnega centra Pokljuka, ki sta vključevala gradnjo centralnega objekta, ureditev poligona in tekaških prog, gradnjo vodne akumulacije za zasneževanje prog in druge ureditve. Zaradi vpliva na divjega petelina, ki ima rastišča na vplivnem območju, ter kumulativnih vplivov z drugimi dejavnostmi (rekreacija, planinstvo) je bilo v postopku treba pripraviti več naravovarstvenih smernic, presoj sprejemljivosti posegov in drugih mnenj. Za območje je bila v končni fazi izdelana presoja vplivov na okolje, ki je določila omilitvene ukrepe in naravovarstvene pogoje. V postopke se je naknadno vključila Evropska komisija, kar je zahtevalo pripravo obširnih strokovnih in postopkovnih obrazložitev JZTNP in Zavoda. Celotno umeščanje biatlonskega centra je trajalo prek deset let. Po izgradnji ostajata spremljanje izvedbe omilitvenih ukrepov in njihovih učinkov ter izvajanje okrepljenega naravovarstvenega nadzora.
- Obnova oziroma rekonstrukcija vršiške ceste, ki poteka po odsekih že dlje časa. Vsak odsek je specifičen tudi zato, ker gre za objekt kulturne dediščine, za zahtevne razmere za gradnjo v osrednjem območju TNP in s snežnimi plazovi ogroženo ter prometno zelo obremenjeno cesto s številnimi posrednimi vplivi na naravo. Podobno je tudi z iskanjem rešitev za obnovo oziroma rekonstrukcijo predelske in mangartske ceste, kjer je eden od ciljev tudi umirjanje prometa.
- Specifično področje sodelovanja so planinske koč, ki zaradi porasta obiska predvsem v I. varstvenem območju TNP pomenijo pomembno, predvsem posredno obremenitev narave. Zakon o TNP določa obveznost okoljske sanacije koč, kar je v zahtevnem gorskem okolju mnogokrat brez zadostne količine energije težko dosegljivo. Obenem ZTNP določa tudi zniževanje standarda oskrbe obiskovalcev, kar je predvsem komunikacijsko in izobraževalno zelo kompleksna naloga, povezana tudi s splošnimi trendi razvoja turizma v Sloveniji.
- ZTNP1 posebno pozornost namenja gradnji oziroma ureditvi počitniških oziroma turističnih objektov. Prepoveduje gradnjo oziroma povečevanje enot ali spreminjanje namembnosti obstoječih objektov v počitniške enote, gradnjo novih apartmajskih in hotelskih naselij ter gradnjo novih objektov za kratkotrajno nastanitev zunaj naselij. Interes za gradnjo ali rabo takšnih objektov je velik, zato je vlog za pripravo strokovnih presoj veliko, zahtevajo pa poglobljeno obravnavo in specifična znanja s področja prostorskega načrtovanja, turističnih dejavnosti in varstva kulturne dediščine. Na področju počitniških objektov je treba izpostaviti tudi ustrezen nadzor v prostoru.
- Specifično obravnavo zahtevajo tudi gradnje pomožnih kmetijskih objektov, hlevov in pastirskih koč. Z namenom preprečitve gradnje in rabe tovrstnih objektov v turistične namene ZTNP1 določa predhodno pridobitev pozitivnega mnenja kmetijskosvetovalne

službe o potrebnosti kmetijskega objekta, hleva ali pastirske kočice za potrebe opravljanja kmetijske dejavnosti v narodnem parku.

- Gospodarjenje z gozdovi v TNP je prepovedano v I. varstvenem območju, v II. in III. območju TNP pa se gospodarji skladno z gozdnogospodarskimi načrti in se skoraj ne razlikuje od gospodarjenja zunaj parka. Zaradi večje naravovarstvene poudarjenosti (večje število zavarovanih in kvalifikacijskih vrst ter habitatnih tipov in varstvenih ciljev parka) je uskladitev gospodarjenja z gozdovi s cilji narodnega parka zahtevna naloga, k čemur precej prispevajo tudi številni izjemni dogodki v gozdovih zaradi naravnih ujm (vetrolom, snegolom, žled) in vdorov podlubnikov.
- Pomembno razvojno področje postajata usmerjanje obiska in umirjanje prometa, ki je z njim neposredno povezano. Zaradi naraščanja obojega se krepi potreba po ustrezni regulaciji prometa, predvsem v alpskih dolinah, na Pokljuki, vršiški in mangartski cesti ter drugih pomembnih vpadnicah v park. Pomembno vlogo pri razvoju ukrepa odigrajo lokalne skupnosti v sodelovanju z JZTNP, nujno pa je tudi hkratno sodelovanje države, ki mora v prvi fazi novim razmeram ustrezno prilagoditi zakonodajo.
- Mirna območja: obisk je tesno povezan z rabo delov narave. Obvladovanje splošnega obiska je usmerjen predvsem v ohranjanje miru v mirnih conah, določenih z NU, obisk konkretnih naravnih vrednot pa z razvojem zakonodaje za rabo naravnih vrednot ter operacionalizacijo postopkov. Pomembni strokovni nalogi sta priprava ocene ogroženosti zaradi obiska ter določitev nosilne zmogljivosti, oboje kot podlaga za sistemsko ureditev obiska oziroma rabe delov narave. Pilotno območje tega strokovnega področja je soteska Vintgar, ki je bila prva v TNP, kjer je bila določena ocena ogroženosti z nosilno zmogljivostjo. Sledila je priprava izračunov nosilne zmogljivosti za Mostnico, Tolminska korita, slapov Savice in Peričnik ter za Fratarico in Predelico.

Varstvo edinega slovenskega narodnega parka je kompleksno in zahtevno naravovarstveno področje, s specifičnimi upravljavskimi in strokovnimi nalogami. Čeprav različne naloge zahtevajo različne pristope do reševanja problemov, ostajata pomembna vzajemno razumevanje vlog obeh služb in sodelovanje na področjih, kjer se naloge stikajo. Ocenimo lahko, da službi sodelujeta dobro, a izzivi, tako upravljavski kot strokovni, ostajajo.

ZAHVALA

Pomemben del razvoja naravovarstvenih služb pred ustanovitvijo Zavoda RS za varstvo narave sta pojasnili Jelka Habjan in Mirjam Gorkič, za kar se jima avtorji lepo zahvaljujemo.

VIRI

1. *Zakon o ohranjanju narave (ZON)*, 2004. Uradni list RS, št. 96/04 – uradno prečiščeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B, 46/14, 21/18 – ZNOrg, 31/18, 82/20 in 3/22 – ZDeb.
2. *Zakon o Triglavskem narodnem parku (ZTNP-1)*, 2010. Uradni list RS, št. 52/10, 46/14 – ZON-C, 60/17 in 82/20.
3. *Uredba o Načrtu upravljanja Triglavskega narodnega parka za obdobje 2016–2025*, 2016. Uradni list RS, št. 34/16.

Metod ROGELJ

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Kranj

PC Planina 3

4000 Kranj, Slovenija

metod.rogelj@zrsvn.si

Klavdij BAJC

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Nova Gorica

Delpinova ulica 16

5000 Nova Gorica

klavdij.bajc@zrsvn.si

mag. Igor ZAKOTNIK

Javni zavod Triglavski narodni park

Ljubljanska cesta 27

4260 Bled

igor.zakotnik@tnp.gov.si

SEDEM UTRINKOV ALI KAKO SO SE STVARI SPREMENILE

SEVEN GLIMPSES OR HOW THINGS HAVE CHANGED

mag. Karin GABROVŠEK, mag. Lara JOGAN POLAK

Kadar kdo omeni začetek dela v naravovarstveni službi pred dvajsetimi ali petindvajsetimi leti, se najprej utrne spomin na prijazen sprejem, ki smo ga bili deležni novinci s strani starejših kolegov. Takoj nato pa na *Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije* (Skoberne in Peterlin, 1991), ki je večino od nas že prvi dan čakal na pisalni mizi. Skupaj z zakonodajo ga je bilo treba v najkrajšem času poznati. "Če česa ne razumeš, če kaj potrebuješ, kar povej ali vprašaj kogarkoli od nas."

Med letoma 1997 in 2001 se je v pisarni Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine, krajše LRZVNKD, ki je kasneje prerasla v Območno enoto Ljubljana Zavoda RS za varstvo narave, postopoma zaposlilo šest članov sedanje ekipe. Mlajši kolegi so prihajali postopoma, malo ali mnogo kasneje, nekateri so še čisto novi. Prišli smo z vseh koncev Slovenije in iz zamejstva, iz različnih strok in vsak s svojo predstavo o tem, kaj nas pravzaprav čaka v varstvu narave.

Dobrih dvajset let ni kratka doba. Čeprav je zgodovina varstva narave neprimerljivo daljša, se tudi ob pogledu nazaj na zgolj naše osebne izkušnje marsikomu dozdeva, da je preteklo ogromno časa. Spremembe se dogajajo ves čas, a pogosto imaš občutek, da gre za majhne prilagoditve. Ko pogledaš nazaj na začetek, pa je treba priznati, da so razlike med »takrat« in »zdaj« korenite. Da je prišlo do velikih sprememb v načinu dela, strokovnem pristopu in pravnih podlagah. Dvajset let sprememb je težko temeljito zajeti v en članek, a utrinjajo se nam misli in razmišljanja. Kako smo svoje obveznosti dojemali »prej« in kako jih zdaj? Koliko smo bili uspešni? Kaj nam je doslej uspelo ubraniti pred »napredkom« ter človeškim pohlepom in česa ne? Kaj je danes drugače? Kaj nas še čaka? Zapisali sva sedem misli o spremembah, ki nam jih je prineslo obdobje od preloma tisočletja do danes.

1 SMO TIM?

Sodelavci z daljšim stažem so nas, začetnike, v preteklosti dosledno jemali s seboj na teren. Kljub bolj ali manj samostojnemu delu nismo nikoli zamudili priložnosti, ko s(m)o novinci lahko šli na teren s starejšimi kolegi tako iz svoje stroke kot iz drugih. Pred pripravo naravovarstvenih smernic je ekipa skupaj pregledala celotno območje občine. Niti pomislili nismo, da bi napisali kakršnokoli mnenje brez predhodnega ogleda terena. V letu ali dveh smo res temeljito spoznali območje, ki ga enota pokriva.

Danes se večino novih sodelavcev zaposli pri projektih delih, kjer ni časa za temeljito uvajanje v naravovarstveno stroko. To je mogoče predvsem skozi naloge javne službe. Stalno

povečevanje delovnih obremenitev in s tem povezano pomanjkanje časa rahljata medčloveške in strokovne vezi ali pa celo preprečujeta, da bi se te vzpostavile.

Pri naravovarstvenem delu sta izjemnega pomena timsko delo zaposlenih v enoti in povezovanje med območnimi enotami. Iz različnih strok in izkušenj se napaja sinergija za iskanje boljših rešitev. Predvsem v zadnjem desetletju smo se veliko posvečali krepitvi povezav in odnosov v območnih enotah (kar je seveda prav), povezovanje med enotami pa vse bolj peša. To ni dobro ne za stroko ne za naše celovito delovanje in nastopanje navzven. Na tem področju pogrešamo »stare dobre čase«, ko je še prevladoval skupinski duh, a novodobne družbene spremembe očitno tudi nas vse bolj silijo v individualizem.

2 DANES JE VSE V RAČUNALNIKU

Leta 2000 smo že imeli osebne računalnike, ki smo jih takrat uporabljali samo za tipkanje pisnih izdelkov. Pisalni stroji so se poslovili manj kot leto dni prej.

V tistem času smo bili na terenu odvisni izključno od papirnatih zemljevidov. Na voljo smo imeli karte 1 : 25.000, v arhivu pa je bila varno spravljena zbirka državnih kart (večinoma) v merilu 1 : 5.000 (TTN 5), kar je za celotno ozemlje območne enote znašalo okrog 500 listov formata B2 (glej Petrovič, 2002). Za terensko ali pisarniško uporabo si je bilo treba karto prekopirati, dragoceni original pa takoj vrniti v arhiv.

TTN 5 so bile izdelane v 70-ih letih prejšnjega stoletja, torej so bile že v času, o katerem pišemo, več kot zastarele. Marsikatera stranka pa je svoji vlogi priložila le »mapno kopijo«, torej prikaz stavbe zgolj na A4-prerisu katastrskega načrta, brez topografske podlage. Tudi iz te se je bilo treba znajti.

Leta 2001, v »vmesnem času« med nekdanjim LRZVNKD in bodočim ZRSVN, smo dobili dostop do GIS, takrat na eni sami grafični postaji. Z njim so prišle prve DOF podlage, takrat še v črno-beli tehniki, po letu 2006 pa v barvni. Kar se je sprva nekaterim zdelo veliko razkošje, je kmalu postalo osnovni pripomoček pri terenskem delu in naše vztrajne prošnje za nabavo novega kompleta državnih kart (kajti zbirka TTN 5 je po razdelitvi nekdanjega skupnega zavoda ostala v lasti ZVKDS) so bile zavrnjene z utemeljitvijo, da je bodočnost v digitalnih podlagah. V naslednjih nekaj letih je uporaba GIS v resnici postala ena od osnov za delo vsakega posameznika.

A čeprav so bile trideset let stare papirnate karte zastarele, je vredno omeniti, da so bile razlike med njimi in stanjem na terenu takrat dovolj majhne, da so bile povsem uporabne. V primerjavi s sedanjim »razvojem«, spremembami, ki jih lahko sproti spremljamo na DOF in vseprisotnih satelitskih posnetkih, so bile v zadnjih desetletjih pred prelomom tisočletja spremembe na terenu skoraj zanemarljive.

3 VSE VEČ JE IDEJ. MODRIH, KORISTNIH ALI ZGOLJ IDEJ?

»Modni« posegi v prostor so se v obdobju dvajsetih let množili in kar naprej spreminjali – industrijske cone, teniška igrišča, golf igrišča, obvoznica v vsaki vasi, male in velike hidroelektrarne in vetrne elektrarne ... Splošni nazor pa je ostal enak: napredek se meri predvsem v količini vgrajenega betona in metrih asfalta. Spiski želja v občinskih planih so se podaljševali, apetiti po »napredku« so rasli eksponentno. Ob pregledovanju novih planskih pobud smo vse globlje zajemali sapo in se vse bolj držali za glavo, kajti kopicilo se je vse več nepričakovanih in »originalnih« pobud za poseganje v naravo. Te so rasle od začetnih plahih poosamosvojitvenih zamisli do vzpona vse bolj divjega turbokapitalizma.

Pogrom nad prostorom se kaže na makro in mikro ravni. Vse večje so potrebe po industrijskih in prometnih površinah za »rast«, ljudje pa so se, še zlasti v koronskem času, podali v naravo in so vse bolj prisotni povsod, tudi tam, kjer prej obiskovalcev ni bilo. Prav potreba po preživljanju časa v naravi je gonilo ene od niš »zelenega razvoja«, še posebej za tisti del prebivalstva, ki prej ni zahajal v naravo. Razmah prodaje »zelenih« storitev potrebuje nov, bolj ali manj urbaniziran ali vsaj urejen prostor v – naravi (kajti narave ne moremo prodajati v mestu), s čimer pa se ta spet krči in degradira na raven »doživljajskega parka«, ki z naravo nima več veliko skupnega.

4 KOMUNIKACIJA

Starejši kolegi so vedeli povedati, da se je treba o idejah in načrtih pogovarjati, jih usklajevati in da pri tem velja biti spoštljiv ter potrpežljiv. Danes temu rečemo, da komuniciramo z deležniki v prostoru. Mnogi smo dobili priložnost udeležiti se izobraževanj na temo komunikacije, ki naj bo strpna in vključujoča. To se torej ni spremenilo. Korenito pa se je spremenil način, s katerim deležniki pristopajo do nas.

Če so bili v naših prvih letih dela naši sogovorniki v največji meri lokalne skupnosti, so to danes predvsem investitorji. Vse bolj se zdi, da je urbanizem s svojim strokovnim znanjem, tako glede fizičnega prostora kot potreb družbe, odveč in izrinjen iz procesov načrtovanja. Namesto njega na prizorišče stopajo zasebni interesi, ki ne želijo slišati in razumeti strokovnega argumenta, kot jim tudi ni mar, da je ohranjena narava del javnega interesa (ZUreP-3, 2021). Uveljavljanje zasebnega interesa pod krinko javnega je postalo vsakdanje.

V obdobju največje rasti smo v delu javnosti obveljali za zaviralce razvoja in napredka. Spet drugi so v nas videli zaveznike pri ohranjanju narave kot ene od dobrin, ki je pomembna za posameznika in družbo. K sreči imamo dobro oporo v naravovarstveni zakonodaji, ki se je z vstopom v Evropsko unijo še okrepila. Dobili smo močno zaslombo v evropskih direktivah. Z rastjo samozavesti znotraj Zavoda in stroke sta rasli tudi spretnost in odprtost v komuniciranju z javnostjo.

5 DANES SMO UČINKOVITEJŠI – VSAJ KOLIČINSKO

Se učinkovitost meri s številom izdelkov ali s količino in z močjo modrih odločitev, ki so imele dobre posledice v naravi?

Nekateri se še dobro spomnimo časa, ko je tajnica vse prejete vloge ročno vpisala v knjigo dospele pošte, prenekateri sodelavec pa je v posebnem zvezku vodil tudi lastno evidenco dodeljenih vlog ter oddanih mnenj in smernic. Leta 2005 smo dobili sodoben informacijski sistem (ZRSVN, 2006) in debele knjige pošte so postale zgolj del arhiva.

Kar arhaično se sliši, da se je na LRZVNKD prisotnost na delu začela beležiti šele nekako leta 2000 ali 2001, in sicer z vpisovanjem na navaden list papirja. Delovni čas je trajal, dokler niso bile naloge opravljene. Ročno vpisovanje delovnega časa se je s preselitvijo na ZRSVN nadaljevalo do leta 2009, ko smo dobili elektronski registracijski sistem Ris (ZRSVN, 2010).

V začetku tisočletja smo pred pisanjem mnenja pobrskali po literaturi v pisarni in knjižnicah. Ciljnih popisov živalskih in rastlinskih vrst je bilo malo, in če letni čas ni bil pravi, je bil velikokrat vtis ali občutek za prostor in habitat tisti, ki te je gnal pri iskanju literature. Pred uveljavitvijo evropskih predpisov tudi ni bilo nikjer določeno, kako je treba oblikovati strokovni izdelek in kaj mora ta vsebovati (prim. ZNKD, 1981; ZON - UPB1, 2003). Mnogokrat je zadostovala zgolj opredelitev do posega, ki je bila pogosto tudi brez pomislekov upoštevana.

Nastop digitalne dobe je prinesel nujno potrebno informatizacijo, ki je napredovala z roko v roki s povečevanjem števila nalog in obsega dela. Roko na srce, nekaj je k povečani količini dela informatizacija tudi sama prispevala.

Če je vse, kar potrebuješ, v računalniku, se poveča učinkovitost – ali vsaj pričakovanje, koliko dela je treba opraviti. GIS preprosto postreže z vsebinami, ki jih je treba obravnavati. Da bi šel za vsak izdelek na teren, je ob današnjem obsegu dela nepojmljivo. Kako je videti zemljišče, habitat ali obravnavana vrsta, je na prvi pogled celo nepomembno.

A podatke je treba znati dobro interpretirati. Danes smo dolžni mnenje vsebinsko utemeljiti (Pravilnik o presoji sprejemljivosti ..., 2004) in treba ga je zapisati tako strokovno kot pravno korektno. Javnost v vseh svojih segmentih se namreč čuti povsem sposobna razsojati tako o strokovnih kot o znanstvenih zadevah. Diskreditacija argumentov in neljubih akterjev v družbi je vse pogostejše sredstvo za doseg cilja. Naše glavno orodje mora zato biti moč argumenta.

6 PODATKOV JE VSE VEČ, A ODGOVORNOST ZA STROKOVNE ODLOČITVE JE ŠE ZMERAJ NA NAŠIH RAMENIH

V obdobju 2002–2004 so bili zbrani in digitalizirani podatki o biotski raznovrstnosti. Evropske obveze z območji Natura 2000 na čelu so nam dale nov zagon in povzročile velik preskok v načinu našega dela. Pokazalo pa se je tudi, da so naši predhodniki velik del naravovarstveno pomembnih območij prepoznali in evidentirali že tudi pred tem (Skoberne in Peterlin, 1991; interno gradivo).

Pri sprejemanju odločitev si želimo dobrih in zanesljivih podatkov. A v nasprotju z znanstvenim pristopom, katerega sestavni del je dvom o zanesljivosti rezultata, smo dolžni v naravovarstveni praksi podati odločitev tukaj in zdaj (Pravilnik o presoji sprejemljivosti ..., 2004). Za čim pravilnejšo presojo posega je treba ves čas krepiti in dograjevati znanje. Del odgovornosti seveda nosi vsak strokovnjak sam v svoji osnovni stroki, krovna in nujna pa sta tudi razvijanje naravovarstvene stroke in vzdrževanje enotnega pristopa na Zavodu.

Čeprav danes država skrbi za stalen, bolj ali manj obsežen dotok novih podatkov o stanju vrst in habitatnih tipov, pa državni monitoringi pokrijejo le del tega, kar od nas zahteva Evropska unija. Območja in vsebine, ki so »samo« nacionalnega pomena, so vse od vstopa v Evropsko unijo podhranjeni, kar se še posebej kaže v količini razpoložljivih podatkov.

7 DANES SE ZAVEDAMO DEJSTEV, KI SE JIH PRED DVAJSETIMI LETI NISMO

Ob koncu prejšnjega tisočletja smo bili prepričani, da je slovenska narava razmeroma dobro ohranjena. Prevladovalo je mnenje, da se pri delu lahko omejimo na izstopajoče, posebne dele narave, na najboljše ohranjena območja ter na ogrožene vrste.

Danes vemo, da je človeštvo s svojimi dejavnostmi preseglo nosilno kapaciteto planeta že v 70. letih prejšnjega stoletja. Globalno trenutno trošimo približno pol več, kot nam sproti zagotavlja planet Zemlja. Prebivalci Slovenije porabljamo ekosistemske storitve v takšnem obsegu, da bi celotno človeštvo za tak način življenja potrebovalo tri planete (*York University Ecological Footprint Initiative & Global Footprint Network*, 2022).

Potrošnja razvitega sveta ima svojo okoljsko ceno, ki je trenutno ne plačujejo proizvajalci niti je neposredno ne plačujemo potrošniki. Živimo v času, ko je povsem legitimno, da gredo dobički v zasebne žepe, stroški in izgube pa postanejo breme družbe. Porabljanje naravnih virov in zato nadaljnje obremenjevanje okolja ženejo materialni interesi majhnega števila velikih igralcev v družbi, udobja vajeni potrošniki pa ta proces nevede ali vede podpiramo. Ena od posledic (pre)obremenjevanja okolja so podnebne spremembe. Posledice teh tu in tam sanira država, večinoma pa se zaradi njih zniža kakovost življenja prebivalstva.

Ob tem je postalo jasno, da so tudi pogoste in vseprisotne vrste tako v svetu kot pri nas v neslutnem upadu (npr. Almond s sod., 2020; Kmecl in Gamser, 2021). Ali v antropocenu,

obdobju kolapsa ekosistemov (Turvey in Crees, 2019), res še obstaja poseg v naravo, ki nanjo nima bistvenega vpliva?

NAMESTO ZAKLJUČKA

Je bilo včasih bolje, je danes slabše? Morda je nesmiselno delati takšne primerjave. Vsak trenutek našega delovanja namreč odseva stanje okolja in duha časa.

Zunanji opazovalec, ki ne pozna sistema varstva narave in ne ve, kaj je naše delo in do kod seže naš vpliv, z lahkoto sodi in opozarja na tisto, česar nam ne uspe narediti.

Nismo nezmotljivi. Konstruktivna kritika je nujno zrcalo našega delovanja in nenehna spodbuda za ohranjanje tempa. Za drugi pol kritike smo in najbrž zmeraj bomo zaviralci razvoja.

Okoljski izzivi in upadanje biotske raznovrstnosti na globalni ravni so sprožili nova okoljevarstvena gibanja. Smo delček v vse večjem skupnem prizadevanju za ohranitev Zemlje in to zavedanje nas krepi, da še pogumneje in bolj zagnano zagovarjamo naravo.

Nismo vsemogočni. Premikamo in dodajamo koščke v sestavljanke. Zakon nam nalaga skrb za to, da poseganje v prostor ne prekorači zakonsko določenih omejitev. Zakon je politični, ne strokovni dogovor. Zakonsko predpisano varstvo narave je zato mnogo manj od tega, kar bi si mnogi želeli – in kar narava potrebuje. Ko se ukvarjamo s problemi, za katere sistem ne omogoča rešitev, se na trenutke počutimo nemočne, vendar smo se z leti naučili na probleme odzivati se bolj pozitivno, diplomatsko in brez čustvene trme. Naučili smo se iskati nove rešitve zunaj okvirov. Pri našem delu učinkuje kaljenje na dolgi rok. Kontinuiteta dela na istem področju in v isti instituciji ima veliko prednosti, saj omogoča neprekinjeno osebno in strokovno rast ter zadovoljstvo z doseženimi uspehi.

Hvaležni smo za vsak nov prihod mladih kolegov različnih strok, ki prihajajo z novimi znanji in novimi pogledi, s svežo energijo in z radovednostjo ter neobremenjenostjo s preteklim. Z vsakim prišlekom zaveje v enoti nov veter, ki osveži ter ponudi priložnost, da se od njega nekaj naučiš. »Stari mački« smo najbrž kdaj sitni in nergamo, a mladim kolegom z veseljem predamo znanje in izkušnje.

V takih trenutkih se spomniš na svoje začetke in na poslanstvo, ki si mu že dolgo predan. To so nostalgичni dobri spomini, ki ogrejejo srce ...

ZAHVALA

Avtorici se iskreno zahvaljujeva sodelavcem Območne enote Ljubljana za prispevane letnice, spomine in zanimive debate, iz katerih je nastal ta članek.

VIRI

1. Almond, R.E.A., Grooten, M., Petersen, T. (ur.), 2020. *WWF Living Planet Report 2020 – Bending the curve of biodiversity loss*. WWF, Gland, Switzerland.
2. Kmecl, P., Gamser, M., 2021. *Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine – delno poročilo za leto 2021*. DOPPS, Ljubljana.
3. Petrovič, D., 2002. *Vzpostavitev sistema državnih topografskih kart*. Geodetski vestnik 46 (3): 190–200.
4. *Pravilnik o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja*. Uradni list RS, št. 130/04, 53/06, 38/10 in 3/11.
5. Skoberne, P., in Peterlin, S. (ur.), 1991. *Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije. Del 2: osrednja Slovenija*. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana.
6. Turvey, S. T. in Crees, J. J., 2019. *Extinction in the anthropocene*. *Current Biology* 29, R942–R995. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2019.07.040>
7. York University Ecological Footprint Initiative & Global Footprint Network, 2022. *National Footprint and Biocapacity Accounts, 2022 edition. Produced for the Footprint Data Foundation and distributed by Global Footprint Network*. <https://data.footprintnetwork.org>
8. *Zakon o naravni in kulturni dediščini*, 1981. <https://www.iusinfo.si/zakonodajna-knjiznica/zakon/Z81003GN/clen/>
9. *Zakon o ohranjanju narave, uradno prečiščeno besedilo (ZON-UPB1)*. Uradni list RS, št. 22/03.
10. *Zakon o urejanju prostora (ZUrep-3)*. Uradni list RS, št. 199/21.
11. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, 2006. *Poročilo o delu Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave za leto 2005*.
12. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, 2010. *Poročilo o delu Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave za leto 2009*.

---

mag. Karin GABROVŠEK

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Ljubljana

Cankarjeva 10

1000 Ljubljana

karin.gabrovsek@zrsvn.si

mag. Lara JOGAN POLAK

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Ljubljana

Cankarjeva 10

1000 Ljubljana

lara.jogan@zrsvn.si

SINDIKALNO ORGANIZIRANJE V NARAVOVARSTVU IN NA ZAVODU RS ZA VARSTVO NARAVE

TRADE UNION ORGANISATION IN NATURE CONSERVATION AND THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION

Martina STUPAR, Matej DEMŠAR

Naravovarstveniki se pri svojem delu zavzemamo za naravo, ohranjanje procesov v naravi, ohranjanje in varstvo življenjskih prostorov rastlinskih ter živalskih vrst, sindikat in sindikalisti pa za varstvo pravic in ustreznih delovnih razmer naravovarstvenikov. Na začetku zato morda kratek razmislek, kdo je naravovarstvenik, oziroma o tem, kakšne naloge sodijo k opisu tega poklica. Naravovarstvenik ima naravo rad in jo varuje, nekoč je bila celo izpostavljena trditev, da je naravovarstvenik »odvetnik narave«. Zahtevnost, opis del in potrebna izobrazba za poklic naravovarstvenika niso uradno opredeljeni, saj »naravovarstvenik« ni naveden med registriranimi poklici. Na Zavodu RS za varstvo narave obstajajo štiri različna delovna mesta: naravovarstveni svetovalec, višji naravovarstveni svetovalec, naravovarstveni svetnik in visoki naravovarstveni svetnik. Za zasedbo teh delovnih mest se zahteva strokovno usposobljen in visoko izobražen naravoslovec, izjemoma z izobrazbo z drugih področij, ki pozna in razume procese v naravi ter mora znati svoje strokovno znanje implicirati v sistem ohranjanja narave ob pomoči nacionalne in mednarodne zakonodaje. Poleg tega mora znati komunicirati o svojih odločitvah, delati v timu, se prilagajati in prenašati kritiko, komentarje ter raznovrstne pritiske javnosti. Ob tem mora biti naravovarstvenik sposoben kritičnega razmišljanja in predvidevanja, imeti mora visoke poklicne in osebne etične standarde. Ja, biti naravovarstvenik zahteva celotnega človeka. Ni treba posebej ugotavljati, da se za poklicno naravovarstvo ne odločajo stremuški, k visokim plačam in nazivom usmerjeni posamezniki, ampak ljudje, ki imajo povsem drugačne vrednote. Ta posebna skupinica ljudi, ki ima rada naravo in svoj poklic, pa je, s sistemskega zornega kota, povsem marginalizirana. Zagotavljanje osnovnih pogojev in ustreznega vrednotenja dela naravovarstvenikov nikoli ni bilo dovolj pomembna tema, kaj šele razmišljanje o sistemski ureditvi zaposlovanja, ki bi postavila standarde in pogoje za delo ter seveda dostojno plačilo.

Že dve desetletji se tudi zato sindikalno povezujemo ter organiziramo in sindikalizem med naravovarstveniki je imel vedno dober odziv. Morda so med razlogi za sindikalno delovanje tudi že zgoraj naštetih etični vzgibi, saj naš poklic ne zahteva samo razuma, ampak tudi čutečo in za spremembe dojemljivo ter solidarno dušo. V prispevku bomo preskočili čas, ko smo bili še del Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine, oziroma čas do sprejetja Zakona o ohranjanju narave leta 1999, ki je naše področje dela umestil pod okrilje Ministrstva za okolje. Prve oblike samostojnega naravovarstvenega sindikalnega

povezovanja sovpadajo z ustanovitvijo samostojnega Zavoda RS za varstvo narave leta 2002 (v nadaljevanju ZRSVN). Zaposleni smo bili takrat včlanjeni v različne sindikate, večinoma v Sindikat državnih in družbenih organov Slovenije. Že kmalu smo člani sindikata ugotovili, da nujno potrebujemo svoj sindikat oziroma da se moramo priključiti tistemu, ki je pripravljen delovati na področju varstva narave. Leta 2005 smo se odločili za **Sindikat Glosa** in v istem letu smo podpisali pogodbo o sindikalnem delovanju na ZRSVN. Imeli smo srečno roko, vendar je tudi res, da na strani velikih sindikatov ni bilo izkazanega pretiranega navdušenja nad ukvarjanjem s povsem novim delovnim področjem za le nekaj desetlin članarin. Nato je nastopil turbulenten čas prenove plačnega sistema v celotnem javnem sektorju, prevedb koeficientov v nove plačne razrede, oblikovanja in določitve delovnih mest, napredovanj, nazivov in pogajanj za kolektivno pogodbo. Leta 2007 je bila podpisana Kolektivna pogodba za področje okolja in prostora, a zgolj tarifni del. Takrat smo, pa ne po svoji krivdi, pristali med tistimi skupinami v javnem sektorju, ki so ostale prikrajšane. Namesto prevedbe v strokovna delovna mesta, ki bi jim bilo omogočeno napredovanje v nazivih, smo »obstali« med tistimi redkimi izjemami, ki jim je bila strokovnost tako rekoč odvzeta. Eden od razlogov, da nismo bili dovolj slišani med pogajanci, je tudi v tem, da sindikat Glosa še ni imel statusa reprezentativnega sindikata. To nam je uspelo leta 2009, ko smo za zaposlene na področju varstva narave v celotni Republiki Sloveniji pridobili izključno reprezentativnost sindikata Glosa. Trud vseh članov sindikalne skupine ZRSVN je bil istega leta prepoznan in nagrajen s priznanjem Glosin klobuk, ki ga ob obletnici rojstva Franceta Prešerna podeljuje glavni odbor sindikata. V sindikat Glosa smo v naslednjih letih privabili tudi zaposlene iz parkov – Triglavskega narodnega parka, Škocjanskih jam, Kozjanskega, Ljubljanskega barja, Goriškega in drugih. Sindikat Glosa je postal prepoznaven sindikat zaposlenih v varstvu narave v Sloveniji. Utrdili smo tudi svoj položaj v sindikatu, spremenili ime v Glosa – sindikat kulture in **narave** Slovenije, sooblikovali nov statut, dobili eno mesto od dveh podpredsedniških in dve v glavnem odboru Glose. Leta 2012 smo sprejeli tudi svoja Pravila Sindikata Glosa ZRSVN.

Sindikalna skupina na ZRSVN je veliko časa in truda namenila ter ju še namenja t. i. »zavodskim« temam. Sindikat je počasi postal pomemben sogovornik z vodstvom zavoda pri vseh delovnopравниh vsebinah, čeprav ponavadi ne zadostno upoštevan. Člani sindikata smo izvajali aktivnosti, ki so bile usmerjene na resorno ministrstvo, vlado, poslance, državne in občinske svetnike ter ne nazadnje na vodstvo zavoda. Četudi smo stavkali in protestirali, organizirali tiskovne konference, naštevati težave delavcev v naravovarstvu tudi na Ekonomsko-socialnem svetu, izpeljali peticijo, h kateri so pristopili vsi pomembni deležniki na področju varstva narave, pozivali vse pristojne k sistemskemu reševanju razmer, in čeprav se lahko okitimo z marsikaterim pomembnim dosežkom, vse do danes nismo dosegli ključnih ciljev. Še vedno nimamo **kolektivne pogodbe** za svoje področje dela; soočamo se s **povsem neprilagojeno strukturo delovnih mest**, ki ne izražajo zahtevnosti del in nalog velikega deleža zaposlenih; kot ena redkih strok v Sloveniji **nimamo strokovnih nazivov in možnosti vertikalnega napredovanja**, čeprav zakon to dopušča oziroma predpostavlja in so zaposleni visoko izobraženi in strokovno usposobljeni; srečujemo se s **prekarnimi pogodbnimi odnosi** prek različnih projektov, ki ne zagotavljajo varnosti in trajnosti

zaposlitev; posledice dolgoletnega stagniranja in celo krčenja proračunskih sredstev se že kažejo pri izvajanju rednih nalog; služba je kadrovske podhranjena in navzlic množeni zahtevnih nalog in zadolžitev iz domače ter evropske zakonodaje tudi neustrezno kadrovske strukturirana. Namesto da bi bili primerno nagrajevani za kakovostno delo, so marsikateri delavci in delavke preobremenjeni ter izčrpani.

Zaposleni v naravovarstvu in na ZRSVN se seveda zavedamo neurejenih razmer in že desetletja opozarjamo, vsakega ministra in direktorja, na nujnost sprejema panožne pogodbe in drugih pomembnih, tudi notranjih, aktov, ki bi uredili razmere na področju naravovarstva in na Zavodu RS za varstvo narave. Poleg že omenjene kolektivne pogodbe je tu mišljeno predvsem zvišanje števila delovnih mest na ZRSVN, ki bodo strukturirana glede na zahtevnost nalog in omogočanje vertikalnega napredovanja v strokovnih nazivih.

Čeprav je zaradi organizacije dela na ZRSVN po območnih enotah tesnejše in bolj osebno delo s članstvom težje zagotavljati, smo veseli, da je to stabilno in da narašča. Z nadpolovično sindikaliziranostjo javne službe sodimo v sam slovenski vrh. V sindikatu Glosa in sindikalni skupini na ZRSVN se zavedamo, kako pomembni so tudi medčloveški odnosi. Dejstvo, da smo razpršeni po vsej državi, seveda ne gre v prid razvijanju in krepitvi kolektivnega duha, vendar vseeno vsako leto, če je le mogoče, organiziramo strokovne sindikalne ekskurzije, tematsko vezane na varovana območja narave doma in v Evropi, ki so priložnost za sproščeno druženje in odkrivanje naravnih znamenitosti ter drugih zanimivosti.

Vprašanje, kako naprej, se postavlja samo po sebi, saj se razmere za zaposlene ne izboljšujejo, nasprotno, lahko bi rekli, da stanje nekako stagnira oziroma se po malem tudi slabša. Soočeni smo z velikimi izzivi in spremembami, pa ne samo v naravi in okolju, ampak tudi v družbi. Treba je na novo ovrednotiti oblike delovanja in organiziranja ter se prilagoditi potrebam zaposlenih. Do nedavnega sta bila »ljubezen« in odgovornost do narave zadostno »gorivo« za uspešno delo. Ob vse večji marginalizaciji zaposlenih, večanju pritiskov, večji količini in zahtevnosti dela pa opažamo, da to ne zadostuje več. Vse naštetu se kaže v preobremenjenosti in izgorevanju, v veliko primerih zaposleni za svoje delo tudi niso ustrezno plačani.

Vsekakor bo treba vzpostaviti boljši dialog predvsem z mladimi, ki moči sindikalizma mogoče ne razumejo dovolj, čeprav se članstvo v naših vrstah še ohranja na zavidljivi ravni. V sodelovanju in s stalnim dialogom z delodajalcem je nujno pripraviti ustrezne razmere za delo, ki bodo povečale motivacijo za opravljanje poklica naravovarstvenika. Treba je razbremeniti ter ustrezno plačati in nagraditi zaposlene. S skupnimi močmi moramo doseči razmere, da bo naš poklic spet atraktiven in bodo zaposleni in zaposlene spet zadovoljni. Sindikat je bil, je in bo tudi v prihodnosti tisti, ki bo s sodelovanjem na vseh ravneh poskušal zagotoviti delavkam in delavcem v naravovarstvu prijazne delovne razmere ter preprečiti kratenje pravic in se boriti za dvig ugleda našega poklica.

Samo zadovoljni zaposleni in zaposlene lahko učinkovito varujejo in ohranjajo naravo.

Drage sindikalistke in sindikalisti, zaposlene in zaposleni, kolegice in kolegi, več in večkrat, kot se bomo o delavskih pravicah in delovnih razmerah pogovarjali ter se povezovali, močnejši bo naš glas in večja bo naša moč. Morali nas bodo slišati in upoštevati.

Martina STUPAR
Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Nova Gorica
Delpinova 16
5000 Nova Gorica
martina.stupar@zrsvn.si

Matej DEMŠAR
Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Celje
Vodnikova 3
3000 Celje
matej.demsar@zrsvn.si

NARAVOVARSTVENI PREMISLEK (MANIFEST) ZA NADALJNJA SKUPNA PRIZADEVANJA ZA OHRANJENO NARAVO IN VZDRŽNI RAZVOJ

NATURE CONSERVATION CONSIDERATIONS (MANIFESTO) FOR FURTHER JOINT EFFORTS FOR NATURE PRESERVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Zasnovala, zbrala in uredila
mag. Teo Hrvoje ORŠANIČ, mag. Janez RAKAR

UVOD

Ob častitljivi 100. letnici prvega javnega programa varstva narave na Slovenskem in ob vse izrazitejšem globalnem in lokalnem zmanjševanju ter siromašenju življenjskih prostorov za ohranjanje biotske raznolikosti, intenzivni rabi vseh naravnih virov ter ponekod že pretirani rabi naravnih vrednot smo pripravili skupen, nepolitičen, v bodočnost usmerjen Naravovarstveni premislek (manifest), katerega namen je obvestiti javnost o nekaterih prepotrebni ukrepah za ohranitev narave, snovalce in izvajalce okoljskih politik povezovati in usmerjati slovensko družbo k nujni enotni viziji nadaljnega razvoja naravovarstva na Slovenskem, s ciljem takojšnjega ustavljanja povzročenih negativnih trendov v naravi.

Naravovarstveni premislek – manifest – ponujamo kot predlog usmeritev vsem prostorskim in družbenim odločevalcem za odločitve, izobraževalnim institucijam kot podlago za razvoj naravovarstvenega izobraževanja in kot podlago družbi za razvoj samokritičnega odnosa do narave.

Osnova manifesta je v sporočilu Spomenice, Registru naravne dediščine Slovenije, številnih spoznanjih in opažanjih (Naravovarstveni atlas), poročilih o stanju biotske pestrosti na svetovni ravni (IPBES – Medvladna platforma za okoljske politike, *World Wildlife Foundation*), evropski (poročila Evropske okoljske agencije) in državni ravni (Habitatna direktiva), programskih strateških usmeritvah (Nacionalni program varstva okolja z Nacionalnim programom varstva narave) in predpisih s področja ohranjanja narave. Analize in študije nedvoumno kažejo na pospešeno izgubljanje vrst in s tem hromljenje delovanja ekološkega omrežja, ki je podpora tudi našemu obstoju.

Vsi štirje glavni cilji, izpostavljeni v Spomenici pred stotimi leti (ustanovitev parkov, zavarovanje vrst in vzpostavitev varstvenih režimov, zavarovanje jam z nadzorom in ozaveščanje javnosti), so v veliki meri uresničeni, žal pa so učinki zaradi očitno neustrezne globalne okoljske politike in zato izgube naravnega okolja manjši od pričakovanj.

Bistvena razlika med razmerami ob nastanku Spomenice in manifesta je v pospešenem in izrazitem krčenju ter spreminjanju življenjskih prostorov in zmanjševanju biotske raznolikosti, tudi v povezavi z intenzivno rabo naravnih virov in onesnaževanjem, ter posledicah podnebnih sprememb. Razlika je tudi v obsežnosti zbirk podatkov o naravi, okolju in družbi, profesionalizaciji varstva narave in vpetosti v urejanje prostora, kompleksni zakonodaji in hitrem prenosu informacij na lokalni in globalni ravni, pestrosti nevladnih naravovarstvenih organizacij, obstoju številnih mednarodnih obvez s področja varstva biotske raznolikosti in okolja ter višji stopnji načelnega zavedanja slehernega posameznika o pomenu ohranjene narave za človeštvo. Kljub temu ostaja odnos do narave podrejen razvojnim interesom, stanje narave pa odgovornost družbe kot celote.

Kljub definicijskim razlikam med naravo in okoljem je njun vsakodnevni preplet in medsebojni vpliv neizogiben, zato v manifestu celovito naslavljamo razvoj družbe k zagotavljanju boljših pogojev za ohranjanje in obstoj narave.

Slovenija je v času nastanka manifesta članica Evropske skupnosti. Med članicami je prepoznana kot država z razmeroma veliko biotsko pestrostjo, s številnimi redkimi in ogroženimi oblikami življenja, s prostoživečimi vrstami velikih zveri in z enim največjih deležev Nature 2000 med članicami. Ta primerjalna prednost je hkrati tudi naloga Evropske skupnosti, da jo s spodbudami pomaga ohraniti.

Ob 100. letnici Spomenice ugotavljamo, da ni več nobenega dvoma:

- o pomenu ohranjene narave in okolja za zdravje, obstoj človeštva in vzdržen razvoj;
- da je odnos do narave in okolja rezultat doseženega družbenega dogovora, stanje v naravi pa kazalnik učinkovitosti tega dogovora;
- da potrebujemo nov družbeni dogovor, ki bo z ustreznim odnosom do narave, okolja in rabe naravnih virov zagotovil izboljševanje stanja v naravi in okolju;
- da sta nujna dialog med vsemi uporabniki prostora in prispevek vseh k izboljšanju stanja v naravi in okolju;
- da je treba »tek za denarjem« zamenjati s »tekom za naravo«, ki je generacijski in tudi gospodarski izziv – tudi skozi sistem stimulacij,
- da je ohranjena biotska raznolikost temelj preživetja posledic podnebnih sprememb.

Nobenega dvoma ni več, da krepko zamujamo s pomembnimi odločitvami in spremembami na področju izboljšanja odnosa do narave.

NARAVOVARSTVENI PREMISLEK – MANIFEST

1. KREPITEV ZAVESTI O POMENU OHRANJANJA NARAVE IN POLITIKA

Osnovna podlaga vsem političnim odločitvam, ki so kakorkoli povezane z vplivom na okolje in naravo, morata biti zavedanje o omejenosti naravnih virov in predhodna »naravovarstvena in okoljska presoja sprejemljivosti«. V tem smislu je v postopkih potrebna jasna podpora najvišjega vodstva Evropske skupnosti in države.

Finančne tokove v državi je treba usmerjati v podporo trajnostnemu razvoju in ukrepom ohranjanja biotske raznolikosti, pri prometu in gospodarjenju z zemljišči v državni lasti pa prioriteto upoštevati naravovarstvena izhodišča.

2. MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

Z združitvijo vseh sektorjev, neposredno povezanih z aktivnostmi rabe naravnih virov (varstvo narave, kmetijstvo, gozdarstvo, vodarstvo, lovstvo, ribištvo, prostor), kadrovske ter finančno okrepiti sedanje Ministrstvo za okolje in prostor ter ga reorganizirati v Ministrstvo za naravne vire.

3. PROSTORSKI RAZVOJ SLOVENIJE

Načrtovanje rabe prostora mora prednostno temeljiti na upoštevanju naravnih značilnosti prostora ter omejitev, ki jih pogojujejo naravni procesi. Ohranjen naravni prostor ter funkcionalni naravni procesi zagotavljajo »storitve«, ključne tako za obstoj človeka kot narave.

Posege v prostor se prednostno usmerja v naravovarstveno manj pomembna območja ter v degradirana in opuščena, predhodno že urbanizirana območja. Vse oblike infrastrukture, vključno z zeleno infrastrukturo, se načrtuje, upoštevajoč selitvene koridorje in druge ekološke zahteve tam prisotne narave.

Raba pogosto poplavljenih območij in območij intenzivne rečne dinamike se podreja naravnim procesom tako, da je zaradi njih najmanj gospodarske škode. Nova poselitev in infrastruktura se umikata tem območjem.

4. GOSPODARSKI RAZVOJ SLOVENIJE

Usmerjenost razvoja gospodarstva v brezogljičnost, cikličnost, obnovljivost in trajnost je razvojni imperativ, ki mora temeljiti na realnih in celovitih podatkih vpliva na okolje ter naravo. Vse oblike stimulacij gospodarstva morajo slediti omenjenim imperativom.

Gospodarstva brez neposredne ali posredne rabe naravnih virov ni, zato mora gospodarstvo odločanje temeljiti na:

- stimuliranju dobrih izkoristkov in majhne porabe naravnih virov, prostora in energije,
- obvezi gospodarstva k izvajanju naravovarstvenih ukrepov za omilitev in izboljšanje pogojev za obstoj biotske pestrosti.

Ohranjenost narave je osnovni temelj razvoja turizma, zato je dolžnost vseh njegovih akterjev, da skrbijo za ohranjenost narave in okolja.

4.1 ENERGETIKA

Vir energije brez okoljskega tveganja ne obstaja, zato mora energetika temeljiti na analizi:

- prostorskih možnosti s poudarkom na skrbi za naravo,
- potreb po energetske samooskrbi s poudarkom na varčevanju,
- in prednosti okoljsko najmanj obremenjujočih virov,
- družbene sprejemljivosti s poudarkom na podatkih in dialogu.

4.2 INFRASTRUKTURA IN URBANIZEM

Vsaka infrastruktura potrebuje prostor, zato mora njen razvoj temeljiti na:

- izogibanju naravovarstveno pomembnim območjem,
- prostorsko racionalnih rešitvah in izogibanju razpršeni poselitvi,
- omogočanju pretočnosti biotske pestrosti.

4.3 KMETIJSTVO IN GOZDARSTVO

Kmetijstvo in gozdarstvo daleč najbolj vplivata na razmere za obstoj narave v svetu in tudi doma, saj obsegata kar dobrih 90 % ozemlja države, zato mora njun razvoj temeljiti na:

- prilagajanju naravnim procesom v prostoru in ne obratno,
- uvedbi javnega načrtovanja razvoja kmetijstva po vzoru gozdarstva, vodarstva, lovstva in ribištva,
- stimuliranju okolju najprijaznejših metod kmetovanja in gozdarstva,
- tem, da se na 10 % gozdne površine upošteva naravno staranje drevesnih vrst s podvojitvijo proizvodne dobe.

4.4 VODE

Delovanje vodnih ekosistemov je eden od temeljev preživetja živih organizmov. Upravljanje in raba morja, vodotokov, stoječih voda, podtalnice, mokrišč morata zagotavljati funkcionalnost raznolikih vodnih ekosistemov, zato je treba:

- zmanjševati onesnaženost voda,
- ohraniti naravno hidrologijo in hidromorfološko dinamiko zadnjih še naravnih delov vodotokov in morske ter jezerske obale in dna,
- renaturirati degradirane vodotoke,
- zagotoviti prehodnost vodotokov za vodne organizme,
- zagotoviti in ohraniti poplavne površine s prilagojeno rabo, da se izognemo škodi na lastnini.

5. NENEHNA SKRB ZA CELOVITOST NARAVOVARSTVENO POMEMBNIH PODATKOV

Kakovost vsakega odločanja temelji na kakovosti podatkov. Država je dolžna za potrebe kakovostnega odločanja priskrbeti celostne in kakovostne podatke o naravi in okolju ter jih pri odločanju tudi upoštevati.

Ob državnih poročanjih o stanju narave v državi so s podatki in z mnenji dolžne sodelovati vse javne in nevladne organizacije s statusom društva, ki delujejo v javnem interesu.

6. SOOČANJE Z NOVIMI VRSTAMI

Spremembe v okolju, v povezavi z vse intenzivnejšimi transportnimi trgovskimi potmi, prinašajo od vsepovsod v prostor številne vrste, od katerih se nekatere v novem prostoru uspešno širijo na škodo avtohtonih.

Za uspešno odstranjevanje takšnih invazivnih novodobnih vrst so bistvenega pomena preventivni ukrepi, pravočasno odkritje in odstranitev. S preventivnimi ukrepi, med katere spada preprečevanje trgovanja s potencialno invazivnimi vrstami, pravočasno preprečimo prenašanje potencialno invazivnih vrst, zato sta tovrstno izobraževanje in uvajanje ustreznih praks v vsakdanje delo najboljši rešitvi za bodočnost.

7. KREPITEV POKLICNEGA NARAVOVARSTVA

Varstvo narave je lahko strokovno in uspešno le ob zadostni profesionalizaciji, samostojnosti in neodvisnosti. Nemudoma je treba kadrovske izdatke okrepiti celotno področje varstva narave v državi, še posebej Zavod RS za varstvo narave.

Poklicno naravovarstvo mora skozi razvoj naravovarstvene stroke in poenotenja stališč dajati jasne usmeritve družbi.

8. KREPITEV NEVLADNEGA NARAVOVARSTVA

Spomenica je nastala v Muzejskem društvu, torej v nevladni organizaciji, in je dokaz o vlogi in pomenu nevladnih organizacij. Nevladne naravovarstvene organizacije so vseskozi pomembno gibalno naravovarstva, saj združujejo zainteresirano laično in strokovno javnost s ciljem izobraževanja članstva in družbe o posameznih segmentih biotske pestrosti ali pa za naravovarstvena vprašanja. Skladno s predpisi vstopajo v postopke, povezane z varstvom narave. Vsekakor je država dolžna upoštevati delo naravovarstvenih nevladnih organizacij, še posebej pri sprejemanju državnih prostorskih načrtov in strategij.

Nevladne organizacije povezane z varstvom narave in s statusom društva v javnem interesu bi morale ob obdobjih poročanjih o stanju ohranjenosti naše narave dati na razpolago svoje zbirke podatkov.

9. ZAVAROVANA OBMOČJA

Zavarovana območja – naravni parki – predstavljajo enega najpomembnejših stebrov varstva narave. Usmeritev zavarovanih območij mora biti jasna – sodelovanje z lokalnimi skupnostmi pri uresničevanju varstvenih ciljev, podpora učinkovitim parkovnim, naravovarstvenim in okoljskim praksam ter razvoj naravovarstvene misli.

Vsekakor imajo območja, kot so Gorjanci s Kostanjevico na Krki, Pohorje, dolina Dragone, Kraški rob, Notranjski »trikotnik« ..., vse lastnosti za vzpostavitev zavarovanega območja.

Zavarovana območja imenujemo »parki«, kar je povzeto po ameriškem vzoru z drugačno genezo. Smiselno bi bilo poiskati ustrežnejšo opisno besedo za zavarovana območja.

10. NARAVOVARSTVENI NADZOR

Možnost vzpostavitve in izvajanja naravovarstvenega nadzora na zavarovanih območjih je na voljo od leta 1999, in sicer za zavarovana območja z vzpostavljenim upravljavcem. Upošteva se stanje naravnih vrednot zunaj zavarovanih območij ni nobenega dvoma, da je trebs naravovarstveni nadzor čim prej vzpostaviti na območju celotne države.

11. NARAVOVARSTVENO IZOBRAŽEVANJE

Osnove varstva narave in okolja morajo postati obvezen predmet v vseh programih izobraževanja.

Razvoj in profesionalizacija varstva narave vse bolj kažeta potrebo po vzpostavitvi inštituta za varstvo narave, katerega osnovna naloga bi bila izvedba aplikativnih naravovarstvenih raziskav.

12. KREPITEV KOMUNIKACIJE IN PROMOCIJE NARAVOVARSTVA

Komunikacija je v naravovarstvu enakovredna veja stroke. Veščine komuniciranja z javnostjo in med naravovarstveniki so ključnega pomena za sprejemanje naravovarstva v javnosti. Pri komunikaciji je treba, ob merjenju učinkov, uporabljati najsodobnejše metode in orodja ciljnega komuniciranja z namenom izboljšanja odnosa družbe do narave. Ustrezna in ciljna interpretacija narave – z dušo – je ključni člen naravovarstvene komunikacije.

ZAKLJUČNA MISEL

Z naravovarstvenim premislekom – manifestom – želimo prispevati k boljšemu družbenemu dogovoru v korist ohranjanja narave, to je boljšo usklajenost našega bivanja in delovanja z bivanjem naših rastlinskih in živalskih sopotnikov ter učinkovitejše ohranjanje naravnih procesov in pojavov ter našega življenjskega okolja.

Brez ustreznega upoštevanja bomo naravo izgubili, zato pa tudi sebe.

Danes človek zmore več, kot sme, zato je spoštovanje narave in prizadevanj za njeno ohranitev univerzalna naloga vseh. Manifest je povabilo vsem h kreiranju edine prave poti v bodočnost – naravi prijazne poti.

Pri oblikovanju besedila manifesta so s predlogi sodelovali predvsem številni sodelavci Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave in Javnega zavoda Triglavski narodni park.

---

mag. Teo Hrvoje ORŠANIČ, direktor
Zavod RS za varstvo narave
Tobačna 5
1000 Ljubljana
hto@zrsvn.si

mag. Janez RAKAR
direktor Javnega zavoda Triglavski narodni park v obdobju 2017–2022

IZKAZNICA ZAVODA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA VARSTVO NARAVE

BASIC INFORMATION ABOUT THE INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FOR NATURE CONSERVATION

NAMEN USTANOVITVE

Zavod je bil ustanovljen za opravljanje dejavnosti javne službe ohranjanja narave in je strokovna organizacija, pristojna za ohranjanje narave v Republiki Sloveniji. Izvaja tudi naloge na podlagi javnega pooblastila. Podrobnosti so opredeljene v Zakonu o ohranjanju narave.

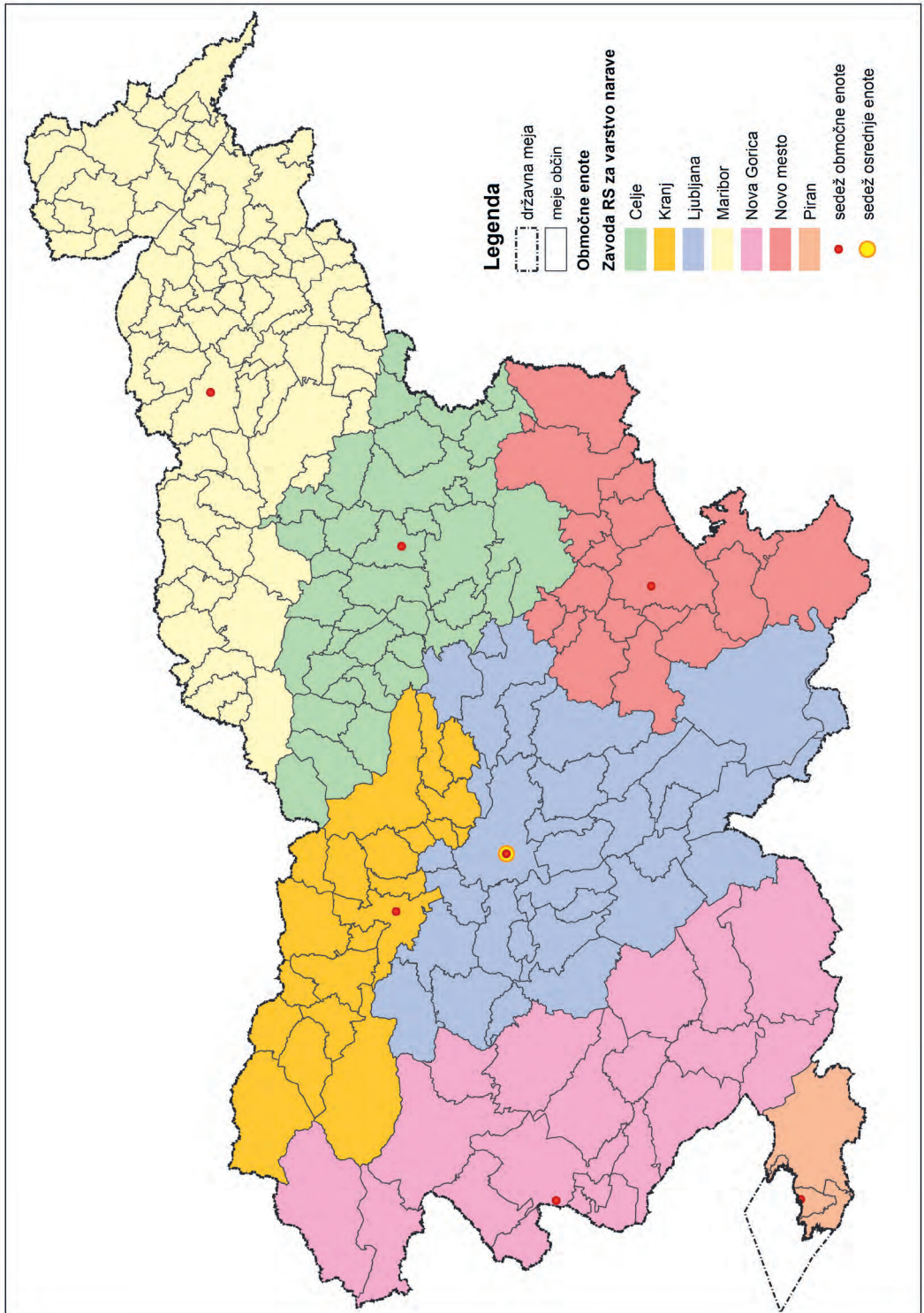
DEJAVNOST

Zavod za varstvo narave spremlja stanje ohranjenosti narave, pripravlja strokovne predloge ukrepov varstva sestavin biotske raznovrstnosti, evidentira in vrednoti dele narave, spremlja stanje naravnih vrednot, pripravlja strokovne predloge za zavarovanje, daje strokovna mnenja in soglasja s področja ohranjanja narave, pripravlja naravovarstvene smernice, skrbi za enotnost strokovnih metod in postopkov na področju ohranjanja narave, sodeluje pri pripravi izobraževalnih programov o ohranjanju narave na vseh ravneh izobraževanja in ozavešča javnost o pomenu ohranjene narave.

ORGANIZACIJA ZAVODA

Zavod ima organizacijske enote – območne enote Zavoda, ki jih je sedem (v Ljubljani, Mariboru, Celju, Novem mestu, Novi Gorici, Kranju in OE Piran v Izoli), s katerimi pokriva celotno območje države, kot prikazuje slika v nadaljevanju. Na njej so narisane tudi meje slovenskih občin.

Osrednja enota v Ljubljani skrbi za poslovanje oziroma administrativno-organizacijsko delovanje Zavoda ter za enotnost in razvoj metod strokovnega dela. V okviru Osrednje enote delujejo Odsek za biotsko raznovrstnost, Odsek za naravne vrednote in ukrepe varstva ter Odsek za splošne zadeve, ki skrbi, da so kadrovske zadeve in finančno poslovanje urejeni, da so vse pravne zadeve in vsi postopki javnih naročil izvedeni skladno s predpisi, da je zaposlenim zagotovljeno varno in zdravo delovno okolje ter da imajo zaposleni za opravljanje svojega dela primerne pogoje, opremo in naprave.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Odsek za splošne zadeve. Z leve: Mateja Kocjan (Odnosi z javnostmi), Grega Makovec (Odsek za informatiko), Nina A. Kavčnik, Gregor Gatej (Odsek za informatiko), Kaja Otoničar, Primož Pevec, Maja Pust, Neža Mrak, Nevenka Mihevc, Alma Mevc, Judita Malovrh, Andrej Kalan (Odsek za informatiko), Aljaž Novak.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Odsek za naravne vrednote in ukrepe varstva. Z leve: Miha Naglič, Vesna Juran, Denis Žitnik, Mina Dobravc, Aljoša Šafran.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Odsek za biotsko raznovrstnost. Z leve stojijo: Primož Glogovčan, Nastja Kosor, Jernej Rebernik, Matej Petkovšek, Nika Debeljak (projektna pisarna), Martina Kacičnik Jančar, Mateja Žvikart; klečijo: Lina Vozny, Klavdija Šuen, Darja Erjavec, Eva Vukelič.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Celje. Od leve stojijo: Tanja Košar Starič, Matej Demšar, Ljudmila Strahovnik, Tomaž Acman, Mojca Tomažič, Romana Muškatevc in Gregor Kalan; sedita: Danijela Kodrnja in Eva Langerholc.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Kranj. Z leve stojijo: Davor Krepfl, Sonja Rozman, Andreja Škvarč, Metod Rogelj, Andrej Štemberger Zupan; klečijo: Špela Premelč, Marjeta Jeruc, Ana Dolenc, Petra Muhič, Vita Polajnar, Tadeja Šubic.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Ljubljana. Z leve: Lara Jogan Polak, Primož Glogovčan (Osrednja enota), Anja Šolar Levar, Nika Hrabar, Denis Žitnik (Osrednja enota), Karin Gabrovšek, Gregor Danev (do leta 2019), Alja Grošelj, Aleš Podbrežnik, Karolina Rebernik, Sara Keser.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Maribor. Z leve: Barbara Stupan, Anja Kristl, Anja Cigan, Jurij Tamše, Tadej Törnär, Uroš Kur, Katja Berden, Sebastijan Štruc, Andrej Grmovšek, Aleksander Koren, Simona Kaligarič, Simon Veberič, Jožef Sedonja, Sandra Zvonar, Martin Vernik, Lenka Stermecki, Samo Jencič, Andreja Senegačnik, Klemen Kamenik, Polona Brezovšek, Monika Podgorelec, Suzana Plohl, Mojca Bedjanič, Rok Čuš, Jasmina Kotnik, Tamara Karlo.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Nova Gorica. Z leve proti desni stojijo: Martina Stupar, Manica Jarc Milanič, Karmen Bobek, Klavdij Bajc, Tanja Lukežič, Anica Cernatič Gregorič; z leve sedijo: David Fučka, Astrid Ličen, Polona Bratuž, Jana Laganiš, Daniel Rojšek, Vinko Treven.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Novo mesto. Od leve stojijo: Matej Simčič, Peter Železnik, Damjan Vrčec (Odsek za biotsko raznovrstnost), Nina Jankovič, Andrej Hudoklin; sedijo Andreja Škedelj Petrič, Barbara Kink, Aleksandra Anzulović.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Piran. Z leve: Tina Centrih Genov, Barbara Vidmar, Jasna Rebec; klečijo: Tina Petras, Tina Trampuš.

NAVODILA AVTORJEM ZA PISANJE ČLANKOV ZA REVIJO VARSTVO NARAVE

V reviji Varstvo narave objavljamo članke, ki obravnavajo teorijo in prakso varstva narave. Članki pokrivajo vse vidike ohranjanja narave: naravoslovni, družboslovni in upravljalški vidik. Uredništvo in recenzenti jih označijo v skladu s tipologijo člankov. Del iz drugih znanstvenih področij, ki nimajo jasnih naravovarstvenih poudarkov, v Varstvu narave ne objavljamo.

Članki so v slovenskem ali angleškem jeziku. Znanstveni in strokovni članki praviloma niso daljši od 30.000 znakov, kratki prispevki pa od 7000 znakov. Potrebne prevode lahko zagotovi uredništvo, avtorji naj članku priložijo prevode pomembnejših strokovnih terminov. Stroške prevajanja ter slovenskega in angleškega lektoriranja nosi uredništvo. Znanstvene in strokovne članke recenziramo, druge prispevke pregleda uredniški odbor.

Članek naj bo opremljen z imeni in priimki avtorjev, natančnim naslovom ustanove, v kateri so zaposleni, oziroma naslovom njihovega bivališča, če niso zaposleni, in naslovom elektronske pošte.

Besedilo mora biti napisano z računalnikom (Word), leva poravnava, velikost znakov 12, razmik vrstic 1,5. Vsi članki naj bodo opremljeni z izvlečkom (do 250 besed), ključnimi besedami ter daljšim povzetkom. Poglavlja naj bodo oštevilčena z arabskimi številkami dekadnega sistema (npr. 2.3.1). Opombe med besedilom je treba označiti zaporedno in jih dodati na dnu strani. Latinska imena morajo biti izpisana ležeče (*Leontopodium alpinum* Cass.).

Viri naj bodo med besedilom in na koncu prispevka v poglavju Viri navedeni skladno z vzorci na spletni strani <http://home.izum.si/cobiss/oz/citiranje.asp>.

Tabele, grafi, slike in fotografije morajo biti opremljeni z zaporednimi oznakami. Naslovi tabel morajo biti zgoraj, pri drugem gradivu spodaj. Tabele naj bodo čim manj oblikovane. Grafi naj bodo praviloma dvodimenzionalni in črno-beli, izdelani z različnimi sivinami in ne s šrafurami. Slike naj imajo veliko resolucijo.

VSEBINA/CONTENTS

Hrvoje Teo ORŠANIČ: Uvodnik	7
Peter SKOBERNE: Razvoj poklicnega varstva narave v Sloveniji.....	9
Jana VIDIC: Od prve strokovne službe varstva narave do Zavoda RS za varstvo narave	27
Jelka KREMESEC JEVŠENAK: Pravni okvir sistema in organiziranost varstva narave	35
Mladen BERGINC: Ob 20. letnici Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave.....	49
Jana VIDIC: Pričevanje z začetkov slovenskega poklicnega naravovarstva: pogovor s Stanetom Peterlinom ob njegovi 85-letnici.....	57
Mirjam DULAR: »Upam, da bo človek (spet) doumel svojo odvisnost od narave« Intervju z Mirjam Gorkič.....	67
Robert TURK: Morje na agendi varstva narave.....	83
Barbara KINK: Spomini Mire Ivanovič na začetne korake organiziranega varstva narave na Dolenjskem	101
Andrej HUDOKLIN, Nina JANKOVIČ, Barbara KINK, Matej SIMČIČ, Andreja ŠKEDELJ PETRIČ: 20 let Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave in 40 let varstva narave na Dolenjskem	107
Tanja KOŠAR STARIČ, Ljudmila STRAHOVNIK, Matej DEMŠAR: Raznovrstnost dela v območni enoti Zavoda RS za varstvo narave.....	121
Simona KALIGARIČ, Samo JENČIČ: O ohranjanju narave severovzhodne Slovenije na OE Maribor	133
Barbara VIDMAR: Kaj bi bilo, če nas ne bi bilo ali tretjina stoletja naporov za naravo Zavoda RS za varstvo narave – Območne enote Piran.....	139
Martina KAČIČNIK JANČAR, Matej PETKOVŠEK, Mateja ŽVIKART: Pregled dvajsetih let dela Odseka za biotsko raznovrstnost Zavoda RS za varstvo narave.....	153
Matjaž JEŽ: Pohorske planje nekoč in danes.....	165
Mojca BEDJANIČ, Lenka STERMECKI, Suzana FAJMUT ŠTRUCL, Darja KOMAR, Gerald HARTMANN, Primož VODOVNIK: Zabavno, poučno, nič mučno: Karavanke UNESCO Globalni Geopark kot orodje za varovanje narave.....	179
Tadeja ŠUBIC: S povezovanjem ohranjamo in razvijamo Karavanke.....	189
Metod ROGELJ, Klavdij BAJC, Igor ZAKOTNIK: Razvoj naravovarstvenih nalog in sodelovanja Zavoda RS za varstvo narave in Javnega zavoda Triglavski narodni park pri varovanju Julijskih Alp oziroma Triglavskega narodnega parka	199
Karin GABROVŠEK, Lara JOGAN POLAK: Sedem utrinkov ali kako so se stvari spremenile.....	207
Martina STUPAR, Matej DEMŠAR: Sindikalno organiziranje v naravovarstvu in na Zavodu RS za varstvo narave.....	215
Teo Hrvoje ORŠANIČ, Janez RAKAR: Naravovarstveni premislek (manifest): Za nadaljnja skupna prizadevanja za ohranjeno naravo in vzdržni razvoj.....	219
Izkaznica Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave	227

